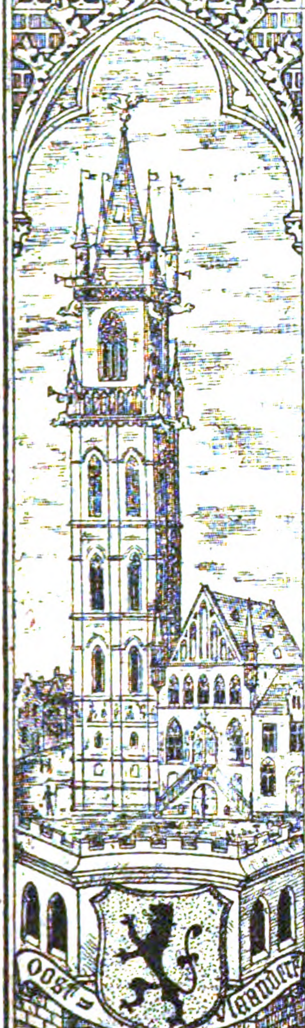

Het Belfort

Tijdschrift

toegewijd aan

Letteren, Wetenschap

en

Kunst

Gent

S. Leliaert, A. Siffer & Co

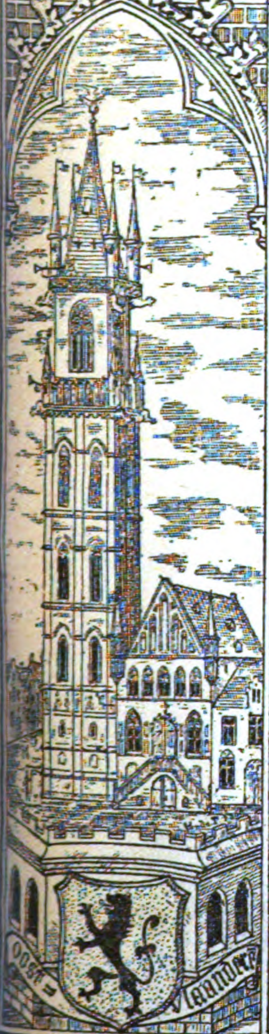
Hoogpoort, 52.

Vierde jaargang. 1889. **Januari Nr 1.**

Het Belfort

Tijdschrift toegewijd aan Letteren
Wetenschap en Kunst.

Het Belfort

Tijdschrift

toegewijd aan

Letteren, Wetenschap

en

Kunst

Gent

S. Leliaert, A. Siffer & Cie

Hoogpoort, 52.

Vierde jaargang. 1889. Eerste halfjaar.

PAUL FEVAL.

PAUL FEVAL werd geboren in 1817 en had voor vader, een geleerden en vromen raadsheer aan 't Koninklijk rechtshof van Rennes, in Bretanje. Zijne moeder ging door voor eene heilige. De jeugdige Paul bleef zekerlijk niet ongevoelig aan de voorbeelden zijner ouders, broeder en zusters, maar hij was, van jongs af, vol hoogmoed en ijdelheid en leed aan een hevigen dorst naar letterroem. Hij werd advocaat in zijne geboortestad en verloor zijn eerste proces, een kiekendiefte, ondanks eene roerende pleidooi, om dewelke hij werd gelukgewenscht door den voorzitter des tribunaals. De veroordeeling van zijnen cliënt was voldoende om den teêrgevoeligen advocaat de toca over de haag te doen werpen, en, weinige dagen nadien vertrok hij naar Parijs, « zijn paradijs » zoo hij de wereldstad noemde (1837). « In die verte waar ik Parijs zocht te ontwaren, aan die lichtende en stofferige kim, onderscheidde ik een reusachtige klimmast rond den welken dichte drommen van kampers geschaard stonden. De sterken klommen omhoog; de zwakken gleden omlaag; aan den top van den zinnebeeldigen boom hing al wat de mensch op aarde kan begeeren. »

Honderdmaal lazen wij de lotgevallen der moedige maar ongelukkige klimmers die nooit de hand mochten teken aan de lachende prijzen die wiegelen om den

masttop, de oogen doen schemeren en 't water in den mond doen komen. Feval scheen in 't begin veroordeeld om, aan den voet van den boom, te kwijnen, ja, te sterven van nijd en honger. Zijne geringe geldmiddelen krompen met eene schrikwekkende snelheid en niets deed de beurs weêrom wat zwellen; arglistige schuimloopers voorspelden den naïeven jongen een zekeren bijval, wilde hij hun maar de vingers smeren; bedrogen en uitgebuit, zonder uurwerk, hij had het verkocht, zonder woning, zijn arm kamerken had hij moeten verlaten, zonder vrienden noch kennissen, betrok Feval, op God's genade, een rampzalig vertrek tegen twaalf frank in de maand. « Verbeeld u, zegt hij, een ruime naakte kamer, een brokkelende schouw, toegeplakte scheuren, drij hooge vermolmde vensters met papieren ruiten, één stoel en eene vierkante tafel op drie pikkels. « De arme Bretoen ademde met volle teugen de lucht zijner hoogewelfde werkplaats; op 't gehoor der klaroenen die schetterden in een naburige kazern, beeldde hij zich in dat zijn veldtocht nu eerst begon en zijn triomfeerende pen eerlang Parijs en Frankrijk zou veroveren. De ellende, de honger, een eerste ontgoocheling hadden den roemzuchtigen jongeling niet ontmoedigd noch het opzet doen verlaten « van zijn brood te verdienen met de pen alléen ». « Liever sterven dan mijn wapen af te leggen. » Helaas, het eerste deel dier manhaftige leus werd bijna waargemaakt. Feval wrocht als een slaaf, zestien uren per dag, maar kon geenen duit winnen. Hij blies in zijne handen als het koud was, bij gebrek aan vuur in den heerd; hij at hollandschen kaas met een sneê brood, altijd kaas met brood en op 't einde kaas zonder brood, en niets anders dan kaas, maar met zulke toenemende tegengoesting dat hij eindelijk den kaas onaangeroerd liet liggen.

De maag was ontsteld en zwak geworden en kon geen voedsel meer verdragen. 't Was gedaan met werken en 't lijden begon volop. Leest in « Le Coup de grâce » de omstandige beschrijving van die martelie.

Zeggen wij algauw dat onze held, op zekeren voormiddag gevonden werd, buiten kennis, op den natten grond, onder eene laag sneeuw, binnengestoven door de vensters welke een rukwind had aan stukken geslagen. Men waande hem dood. Een oud wijveken oordeelde dat hij overleden was sedert den vroegen morgen. « Zijne voeten en handen, zegde zij, zijn ijskoud. » Iedereen geloofde even vast, o verlicht Parijs! dat de doode tot het leven terugkwam door de kracht van den electrieken ring van dokter Chenoux dien men ontboden had.

Feval letterlijk gerukt uit de klauwen der dood, werd overgebracht naar de woon van den menschenvriend majoor Daniël en zoo gauw hij de handen kon verroeren stak hij, uit dankbaarheid, in de *Sylphide*, de lofbazuin op, en geheel Parijs hoorde zijn geschal, ter eere van zijnen verlosser, des menschenverrijzer dokter Chenoux! De kwakzalver werd er meer en meer door beroemd en Feval's naam was van de vergetelheid gered!

Feval's droom was, romancier te worden, vermaarde en rijke romancier. Hij zou zich wagen in dat worstelperk waar de gelukkigste kampers zelf zoo wreede teleurstellingen ontmoeten. « Gedurende het kwaart eener eeuw, zegt Violeau, die een meester was, heb ik deze baan bewandeld en 't zal wonder voorkomen dat ik anderen afrade er ooit den voet op te zetten; nergens stoot men op meer hinderpalen, nergens is de ontgoocheling smartelijker. »

Onze held echter dacht aan geenen tegenspoed meer, sedert zijne « verrijzing ». Nauwelijks hersteld van zijne zwakheid, gekloesterd als hun kind door de familie Daniël, begon hij zijne pen te laten hard loopen en ze legde waarlijk veel wegs af. Zijne kunstig opgestelde verdichtsels werden opgenomen in « *la Quotidienne* » (later *l'Union*), en in *l'Union Catholique*, later versmolten

met « *l'Univers* ». Met wat fiere zelfvoldoening schreef hij niet aan zijne moeder zijn *veni*, *vidi*, *vici*, in dezer voege : « Had ik niet voorspeld dat ik zou lukken? »

De tijd was allergunstigst; de feuilleton-roman begon volop in zwang te komen en zou weldra de kroon spannen boven de sluimerende politiek. Feval, ridderlijk uitgerust, treedt in 't strijdperk en zijn naam wordt welhaast bijna even berucht als deze van Alexander Dumas, George Sand en Eugeen Sue. Zijn eerste roman « *le Loup blanc* » verscheen in 1842, en klom tot vijftig uitgaven; hij werd overgezet in twintig verschillige talen en onophoudend in de parijsische dagbladen opgenomen. De provinciebladen deelden hem ook mede en keerden, na tien of vijftien jaar, er naar terug. Feval werd de lievelingschrijver der uitgevers die hem, aan de gunstigste voorwaarden, romans bestelden; zijn talent werd door de duizenden monden der drukpers, opgehemeld; op de hoeken der straten, op de muren glinsterden, in groote roode letters, de naam van Paul Feval en de titel van zijn jongste werk; Dumas, Hugo, Claretie, de Pontmartin, Barbey d'Aurevilly, Daudet, Hello, Biré, Léon Gautier, de vermaardste letterkundigen waren zijne vrienden geworden; L. Veuillot, die het later werd, noemde hem *den eerbaarste der romanschrijvers*; de nieuwgeborenen kregen in den doop, de namen zijner helden; de Carnaval-maskeraden vertoonden, met een ongehoorden luister en eene stipte nauwkeurigheid zijne beruchtste tafereelen; vijfmaal werd hij voorzitter gekozen van de « *Société des gens de lettres* »; als een koning had hij een hof van bewonderaars en vleiers; als een meester, had hij leerlingen die zijne « *manière* » en « *procédé* » poogden na te volgen; de dramas en komediën, getrokken uit zijne romans, werden op al de fransche schouwburgen geestdriftig toegejuicht; 't een jaar door 't ander, stortte de lachende Fortuin tachentig duizend frank in den schoot der gade van Feval (zij hield immers de kas); zijne huishoudingskosten beliepen acht en veertig duizend frank, ten tijde dat hij zijne woning had in de Avenue des Ternes, 88, eene prachtig gemeubleerde woning voor-

waar (1872); de keizer noodigde hem te Compiègne en hechtte op zijne borst het kruis van 't Eerelegioen en de keizerin luisterde met welbehagen naar twee histories welke de geestige, schalksche en betooverende romancier vertelde.

Feval had het toppunt bereikt der glorie; zijn droom was verwezenlijkt, maar daarom liet hij zijne pen niet rusten. Geenen oogenblik liet hij verloren gaan; zelfs onder het wandelen (hij roemde erop van een onvermoeibare voetganger te zijn) verzamelde hij de stof zijner werken. « Feval, zegde iemand, is een locomotief dat steeds, met vollen stoom, vooruitvliegt. » De jonge loopers van *le Siècle*, *le Constitutionnel*, *le Journal des Débats* wachtten soms voor zijne deur en ontvingen uit zijne handen de nog natte bladen welke zij, in vollen draf, naar hunne bureelen droegen. Zijne pennevruchten worden geschat op ongeveer twee honderd boekdeelen die meermalen werden uitgegeven en in al de talen van Europa vertaald. « Wat bijval, zegde Claretie op zijn graf, wat beroemdheid, wat toejuichingen, wat populariteit, wat moedig en strijdend leven! »

Zoo begon, zoo worstelde, zoo zegevierde Feval! Maar werpen wij algauw eenen oogslag op 's mans bijzonderste begaafdheden en karaktertrekken.

Hij is vooral een betooverend verteller. Zijn verhaal is boeiend, kunstig geschakeld en doorweven met geestige wenken die onophoudend doen glimlachen en soms in eenen schaterlach losbersten.

Zijne inbeeldingskracht is buitengewoon, ja, is caracteristiek. « Wat kunstenaar, zegt de Pontmartin. Nog nieuwigheden, en immer nieuwigheden vinden na deze wondere vinders Sue, Dumas en Soulié! Zijn persoonlijke eigenaardigheid behouden na die verbazende eigenaardigen die het hof en de stad, Parijs en de provincie hadden geschokt en omgekeerd! » Ja, wat verbazende

vindingrijkheid! Onaangenaam zelfs verraste zij ons op menige plaatsen en onwillekeurig schudden wij het hoofd al mompelende : o! o! wat stoute trek! wat aardig, en onwaarschijnlijk toeval, wat onverwachte oplossing! Laat het ons maar rechtuit zeggen : Feval's fantasie rukt zich bijwijlen los van den teugel der gezonde rede en gaat op hol. Sardou was wel de boezemvriend niet van den auteur van « *le Bossu* », maar zou hij niet waarheid spreken als hij verhaalt : « Ik werkte met Feval aan « *le Bossu* ». Een persoon moest vermoord worden. — Wat zoudt gij zeggen, riep hij uit, indien iemand... onbekend... plotseling te voorschijn kwam, op den dorpel, gehuld in een prachtige oostersche kleedij? — Ik zou vragen : waarom die Turk? — Wacht... hij draagt een masker en vooruittredende, zegt hij drij araabsche woorden. — Waarom dat araabsch? — Ik weet niet; maar het zoude effect maken. — Ja, 't effect van de moordenaars op de vlucht te drijven. — Zooveel te beter! — Zooveel te slechter, immers onze man moet vermoord worden; blijft hij leven, ons stuk valt in duigen. — G'hebt gelijk; ik laat den Turk schieten. »

Wat hiervan zij, Feval is een ware dichter of schilder : aan alles geeft hij leven, kleur, houding, stem en gevoel: zijne typen zijn onvergetelijk, zijne karakters diep afgeteekend en verscheiden. Teêrhartig is hij niet; zijn schoon vertellen, zijn frisch en prachtig schilderen doet hem vergeten onze herten week en onze oogen vochtig te maken.

Van langdradigheid ook is hij, hier en daar, niet vrij te pleiten, bijzonder niet in « *les Etapes d'une conversion* ». Die lang gerekte beschouwingen zijn te veel afgetrokken en ongepast voor de wufte kinderenschaar die op « Jan's » verhaal genoodigd was. Om de ontleding en verpletting der menige Tartuffen, die men in de wereld ontmoet, zullen de wispelturige kleinen de ooren niet gespitst hebben en geen wonder dat de historie nu en dan onderbroken werd door eene poets. Maar

is 't juist niet wat Feval beoogde? Ik vind het geen gelukkig gedacht. — Het : Quandoque dormitat bonus Homerus », schoot ons te binnen bij 't doorloopen van « *Histoire de revenants* ». Is 't wel uit 't brein en uit de pen van Feval dat zulk flauw en vervelend gesuf is gevloeid? —

Hoe verre moet een romancier geleerd zijn? Men zou allicht denken « niet verre », aangezien den bijval van enkele romanschrijvers die niets anders ten hunnen dienste hebben dan eene schrikwekkende inbeeldingskracht, eene overdreven sentimenteele ziel en een zekere behendigheid in 't doen samenspreken. En nochtans, zegt Feval, « de romancier moet *alles* weten ». Laat het ons zóo verstaan dat hij al wat hij bespreekt, behoorlijk hoeft te kennen. Het veld waar de roman zich op beweegt, is zoo uitgestrekt als de natuur; de afgrond in denwelken hij neêrdaalt en licht brengt, is het diep en duister menschelijk hert.

Een romancier moet vooreerst een scherpe zielkundige, een schrandere menschenkenner zijn, en Feval was dat. « Nooit, zegt Buet, zag men het menschenhert ontleden, gelijk in dit lang verhaal « *Etapes d'une conversion* ». Balzac toonde de machtige, breede en hevige hartstochten. Hier worden de zielsaandoeningen in hunne fijnste plooikens ontvouwen. De oneindige kleinheden des instincts, de teederste gevoelens, de meest vluchtige gewaarwordingen zijn er met het vergrootglas onderzocht. »

Geen mensch, hoe boosaardig ook, of er schiet nog een sprankel van deugd in hem over; niemand is zóo volmaakt dat er in hem geen glimp van kwade neigingen meer overblijft. Feval's personagen zijn noch geheel kwaadaardig noch geheel goed; zij vereenigen de gemengde deugden en gebreken die elken mensch uitmaken. Anders gaat Hugo te werk; deze schept lichamelijke en zedelijke

monsters die ons afkeer inboezemen voor onze eigene natuur.

Feval toont zich geleerden geschiedkundige, zoolang hij uitsluitend blijft op den grond der historie. Jammer is het, volgens mij, dat in vele zijner werken, echt historische personen gemengeld worden met andere, die ofwel nooit leefden of, al dragen zij historische namen, toch niet leefden op het tijdstip dat voorgesteld wordt. In dit geval, waar eindigt de geschiedenis? Waar begint de verdichting? Villemain betreurde dat Barthelemy zijn geleerd werk « *Voyage d'Anacharsis* » met tal van ingebeelde personagen had misvormd en schadelijk gemaakt voor den gemeenen lezer. Met zulk een stelsel immers, kunnen de niet ingewijden, 't is te zeggen, de groote meerderheid, evenmin als op een panorama, de scheidslijn ontwaren tusschen het verbeelde en het wezenlijke, het gebeurde en niet gebeurde, en ziet in welken doolhof de lezers onvermijdelijk moeten verdwalen.

Juist gelijk de advocaten, rechters en geestelijken, ontmoeten de romanciers allerhande vraagstukken welke het hun niet altoos vrij staat te ontwijken of gebrekkelijk te verhandelen.

De beschaafde lezer doet zijne rechten gelden en ondervindt hij dat men al te roekeloos met de wetenschappen omspringt, hij zal zich wreken met des schrijvers onbekwaamheid uit te kraaien en hem de onrechtveerdig bemachtigde lauwerkroon van het hoofd te rukken. Opgepast dus, romanciers, en bemoeit gij u b. v., met de geneeskunde, ziet toe dat gij de ziekten, hunne voorteekens en gevolgen, als ware Esculapen beschrijvet of de gekwetste Faculteit ontsteekt in toorn en werpt u haren Tempel uit. Op uwe hoede ook met wis- en sterrekunde, handel en nijverheid, wijsbegeerte, rechts-

geleerdheid, taal-, toon-, schilder-, bouw- en natuurkunde enz. enz., want allen zitten met nijdige oogen te loeren, bereid om u, bij de minste oneerbiedigheid, te bespringen en uit hunne heiligdommen te verjagen. Of is het lastertaal dat de geleerden licht geraakt zijn en geen medelijden hebben met de dompelaars die in hunne doolhoven, verschooning, op hun terrein verdwaalden ? En ongelijk hebben zij niet, verre daarvan, en 't is welverdiende straf, wanneer een verwaande wijsneus, een opgeblazen halfgeleerde van zijnen opgeklauterden voetzuil wordt afgeworpen en aan de kaak gesteld.

« Maar, hoor ik zeggen, de romanschrijver moet dus alle wetenschappen omvademen, een specialist zijn in alle kennissen ? Is dat niet onmogelijk ? » Zeker, en daarom ook wordt dat niet vereischt. Men vraagt alleenlijk dat de romancier nooit een wetenschappelijk punt aanrake zonder het genoegzaam te kennen. Feval spreekt schertsend van de menigte « ezelarijen » welke de romanciers aan 't publiiek opdisschen. Hij vergeet niet er zijne eigene « kemels » bij te voegen, maar 't is uit nederigheid, geloof ik. Feval was een man van studie ; hij besefte de noodzakelijkheid van veelvoudige kennissen, eerbiedigde zijn beschaafd en geleerd publiek en nooit werd hij door eenige wetenschap in den ban geslagen ; de Pontmartin, Barrey d'Aurevilly, de strengste recensenten zouden hem nooit den uitbundigsten lof hebben gegeven hadde hij zich waarlijk te vrijpostig gedragen tegenover de geleerdheid.

Wat vurige vaderlander is Feval niet ! Zot is hij verliefd op Bretanje waar zijne wieg stond. Neen, er is maar eén Bretanje, eén Quimper, eén Vitré en hij verruilt ze niet tegen Italië, Venetië en Florencië ! Hij zou bijna den wind, rook, dauw, water, heide, losschen, rotsen, moerassen, stormen, puinen, bergen, valleiën, de steenen van Carnac, de burgers, boeren en

edelen, ja, de sterren, zon en maan van zijn Wonder Land, stellen boven al wat men elders ziet. George Sand houde maar den Berry, La Landelle de zee, Conscience Vlaanderen, Feval legt de hand of liever den klauw op Bretanje, dat is, op Rohan, du Guesclin, Beaumanoir, Treml de la Tremlays, de bretoensche tooverheksen, berg- en watergeesten, en met die helden en die eenvoudige, maar voor hem wonder rijke elementen, met die ziellooze wezens zal zijn tooverroede voor de oogen der hijgende lezers een reuzenras doen verschijnen, indrukmakende tafereelen die even gretiglijk zullen aanschouwd worden in de leeszalen van Parijs en de boerenkeukens van Bretanje.

De eenzijdige Bretoen dweept met zijne geboortestreek en lacht met andere landen. Hoe bijtend in zijn spotternij, voor Italië en Engeland! Heeft hij eenen verrader van doen, al gauw naar 't land van Cavour en er eenen genomen uit den hoop graven, die hij allen bereid vindt, met de hand open, om de schandrol te aanvaarden. Maar nog meer moet Albion zijne schimpschoten verduren : hij vertrapt, hoont, bespuwt den Engelschman « de pest der wereld, den bloedzuiger en beul van het katholieke Ierland, die zijne serpenttanden bot knaagt aan de vijl van 't katholicismus, de baatzucht onder 't masker der nationaliteit, de staatkundige trouweloosheid verdoken onder 't klatergoud der zoogezegde eerlijkheid in den handel, den stronkelsteen der opdagende beschaving, de schande der geschiedenis, den geesel voor denwelken knielen, als voor eenen afgod, al die huichelen met de edelmoedigheid, vrijheid, staathuiskunde, nijverheid en Gulden Kalf ». Diezelfde haat breekt gedurig uit in de « *Mystères de Londres* » die de Engelschen deden schuimbekken en de Amerikanen jubelen en jouwen.

Onze romancier was een geestige spotter, wat veeltijds het geval is bij vernuftige lieden. « Had de

wijsheid Voltaire's tong beteugeld, zegt Foubert, wij hadden maar de helft van zijnen geest gekend. » Ziet, die fijne opmerkers hebben vlug den belachelijken kant beet van zaken en menschen en, vlan, de pees schiet af, de pijl vliegt en de wonde is toegebracht. De humor van Feval was, in 't algemeen argeloos; met zijne vrienden schiet hij een echt gelederenvuur van kwinkslagen en onschuldige scherts. Op de meest ernstige plaatsen zijner werken schuift hij geern iets komieks tusschen, en de hansworsten loopen elkander builen zelfs in zijn somberste romans en treurspelen. Ernest Hello was voorzien van een weelderigen haarbos en Feval, kaal als een knie, beweerde Hello's theorieën niet te verstaan, « misschien, zegt hij, omdat ik jaloersch ben van zijn haar ». Zijnen vriend Leo Bloy, een harden strengen christen, heet hij « godvruchtigen tijger ». « De navolging van Christus, zegt hij hem, verbiedt op elke bladzijde zijne eigene gedachten hardnekkig voor te staan; gij moet de Navolging niet geerne zien.... »

Een gekscheerder is gewoonlijk zelf een kruidje-roer-mij-niet.

Feval was uitermate teergevoelig, zenuwachtig, zwartgallig. — Zwartgallig? — En daar zooeven spraakt gij van den vroolijken spotvogel! — Waarom niet? Alsof humor en vinnigheid, uitstorting en somber stilzwijgen, geestdrift en nêerslachtigheid elkander niet afwisselden, alle dagen, alle uren, bij de meest begaafde menschen! De kunstenaar meer dan iemand, is aan deze onuitlegbare overgangen van 't eene eindpunt naar 't ander onderhevig. Gefolterd door zijn ideaal, door schrikwekkende denkbeelden overmeesterd, draait en keert hij als de weêrhaan, voor 't zachtste windeken; hij vergroot zijne pijn, overdrijft zijne vreugd; zijn jammergeschrei is grievend, zijn zegelied luidruchtig; als eene windharp trilt zijne ziel onder den adem der... goed-... of afkeuring.

Feval had ook slapelooze nachten om wat kinderachtige vervaardheden. Wilt gij de oorkens zien zijner ijdelheid? Leest zijne brieven, vol klachten en jeremiaden omdat de Pontmartin, Barrey d'Aurevilly hem niet loven naar wensch, of te lang wachten zijn jongste werk uit te bazuinen. Wat eindelooze blijdschap als L. Veuillot hem zijne goedkeuring schenkt, Veuillot, « verheven vernuft, edel karakter! » roept hij uit.

« Gisteren, zegt hij, bevond ik mij in 't gezelschap der opstellers van *l'Univers*. Ik heb weinig gezegd, maar met genoegen geluisterd bijzonder naar Veuillot. Hoe gevoelde ik mij kleinen jongen! »

Rechtzinnig evenwel en bevallig erkent hij zijn onleschbaren dorst naar ruchtbaarheid en lofspraak. Hij noemt zichzelven *trotschen kalkoen* en teekent soms : Paul Fedinvaldon.

't Ware ongeoorloofd Feval op denzelden rang te stellen met Veuillot. « De kleine jongen » zou het, meest van allen, euvel opnemen. En toch gelijken zij elkander, onder verscheidene opzichten. Beiden zweren het « scepticismus » af en worden onversaagde kampioenen van God en Kerk. — Veuillot wint zijn brood met de pen alléen; insgelijks Feval. — D'een en d'ander, na het voormiddagwerk, doorkruist Parijs, steeds te voet, mijmerende, opmerkende, schrijvende op de knie. — Veuillot strijdt met moker en degen en elkeen zijner slagen en stooten is doodelijk; Feval hanteert behendig den boog en zijne pijlen missen zeldzaam het doel. — Veuillot uitermate liefdadig, geeft alles weg en klaagt dat hij Brucker, zijn armen vriend, niets kan bieden dan zijne hand, met niemendal erin; Feval schenkt maandelijks twee duizend frank aan de noodlijdenden. — Veuillot had geenen zetel in de Academie; Feval ook niet. — Eindelijk voelen beiden, uitgeput, afgetobd, het raderwerk hunner geesten aan stukken springen en in hunne lamme lichamen kreunen hunne zielen tot aan de traagzaam naderende dood.

Feval is geen zedenleeraar; wij keuren zelfs eenige al

te vrijpostige en gewaagde tooneelen af (de auteur zal ze temperen of doen verdwijnen) in dewelke hij offert aan den bedorven smaak van 't fransch publiek. Toch pleitte hij nooit ten voordeele der ondeugd, nooit wettigde hij de kwade driften noch vond vermaak in 't schilderen van echt liederlijke tafereelen. Wat schitterende beloften werden hem nochtans gedaan, wilde hij zijne werken een beetje hals en schouderen bloot maken en dezelve bestrooien met den goedkoopen peper der godlastering en ontucht! Hij die bijna van honger was gestorven, zag den Pactool voor zijne oogen vloeien, maar, al was hij overtuigd dat hij van zijnen eersten sprong in dezen nieuwen cirk, Dumas, Soulié en Cie verre over de hoofden zou springen, hij bood wederstand, sloot oogen en ooren en keerde den rug naar hun goud en litteratuur.

Wij hebben getracht niet een afgemaakt portret maar eene voldoende schets te maken van het leven, de begaafdheden en 't karakter van den gevierden Feval van voor 1876. Deze schets heeft eenen tegenhanger : den beproefden en bekeerden Feval, komende uit den lijdenskroes en kampende, met opgeheven vizier, voor recht en waarheid.

Den nieuwen Feval zullen wij bestudeeren in een volgend artikel.

Kerksken. E. PAUWELS.

HET HEXAMERON.

IN het eerste hoofdstuk der Genesis, vijfde vers, staat er : *factumque est vespere et mane, dies unus.* Ik ben van gedacht dat die woorden moeten vertaald worden : « en een avond-morgen (een « burgerlijke dag) was, eerste dag (der Joodsche week). » Om het even in het achtste, dertiende, negentiende, drie en twintigste en een en dertigste vers. Indien deze meening gegrond is, dan beteekent Moyzes niet dat God zijne schepping gedaan heeft in den *duur* van zes dagen of zes tijdstippen die het *beeld* zijn der zes dagen van de Joodsche week, maar hij beteekent dat God met zijne schepping in zes deelen te maken, terzelfder tijde de zes dagen der Joodsche week heeft ingesteld.

Hier zijn onze beweegredenen.

I.

Wat beteekent hier het woord « dies » (Hebr : iom)? Het dunkt mij onbetwijfelbaar dat « dies » hier beteekent den loop of den duur van vier en twintig uren, het is te zeggen, eenen burgerlijken dag. Het is waar dat in de Genesis zelf « dies » somtijds voorkomt in eenen onbepaalden zin ; doch nooit in eene optelling. Telkenmale dat « dies » staat in eene klare en duidelijke optelling, beteekent het eenen burgerlijken ofwel eenen natuurlijken dag. Voorbeelden zouden kunnen aangehaald worden in overvloed. Nu, hier hebben wij te doen met

eene klare en duidelijke optelling, van den eersten tot den zesden dag. Dus hier beteekent « dies » eenen burgerlijken dag... Ofwel er is eene uitneming aan eenen algemeenen regel. Mogen wij zulke uitnemingen maken, als zij geenszins noodzakelijk zijn?

Om klaar te doen begrijpen dat hij hier wil spreken van den burgerlijken dag der Israëlieten, voegt Moyzes erbij : factumque est *vespere et mane* : inderdaad de Israëlieten rekenden hunnen burgerlijken dag, te beginnen met den nacht en dan het daglicht, en in Daniël (VIII. 14. 26) wordt de volledige burgerlijke dag der Israëlieten geheeten *avond-morgen*, èrèb-bokèr.

Aldus ten anderen wordt de burgerlijke dag wel onderscheiden van den natuurlijken dag, het daglicht, die in het zelfde vijfde vers ook komt onder den naam van *dies*, iom : appellavitque *lucem diem*, et tenebras noctem.

Wij hebben dus niet een woord moeten geweld aandoen om te vertalen gelijk wij vertaald hebben : « en een avond-morgen was, eerste dag (der week) »; want *factum est* beteekent *was*, gelijk in de uitdrukking *et facta est lux*. Het woord *jhi* behoudt in beide uitdrukkingen den zelfden zin en de zelfde plaats.

II.

In het eerste hoofdstuk der Genesis te zamen met de drie eerste verzen van het tweede hoofdstuk, wordt er niet alleen van ver een beeld afgeteekend van hetgeen later de Hebreeuwsche week door de wet van Moyzes ging worden; maar er wordt klaar bepaald dat het God is die de week heeft ingesteld, juist gelijk zij later door Moyzes' wet ging gestaafd en wettelijk verklaard worden.

De Hebreeuwen hadden zes werkdagen en eenen rustdag, den Sabbat. Zij rekenden hunnen burgerlijken of wettelijken dag, te beginnen met de duisternissen en dan het daglicht. Tusschen de twee gronddeelen van hunnen burgerlijken dag (duisternis en klaarte) stelden zij nochtans een wettelijk onderscheid.

Juist aldus, volgens Moyzes, heeft God de week ingericht. Van den beginne af heeft God twee dingen gedaan, te weten, de wereld gevormd (na het scheppen der grondstoffen) en de week ingericht. Hij heeft de wereld zesdeelig gemaakt en terzelfder tijde zes wekedagen ingesteld. Als nu die zesdeelige wereld gemaakt was en de zes werkdagen bepaald, dan heeft God zijn werk dat Hij gedaan had (de zesdeelige vorming der wereld en de instelling der week) voltrokken : « Com- « plevitque Deus..... opus quod fecerat ». Gods werk was inderdaad nog onvoltrokken, aangezien de rustdag nog eerst moest ingesteld worden.

Op de zes deelen van den Goddelijken arbeid beantwoordt de instelling van zes werkdagen. Daarna heeft God gerust (uitgescheiden de natuur te vormen) « Et « requievit..... ab universo opere quod patrarat ». Beantwoordende op die Goddelijke rust heeft God den rustdag ingesteld : « Et benedixit diei septimo et sanctificavit « illum... » Het dunkt ons zeker dat er hier niet alleen spraak is van eene voorspiegeling der Hebreeuwsche week, waarop Moyzes de aandacht der Israëliten wil trekken, maar dat de groote wetgever hier klaar en opentlijk zegt dat God zelf van den beginne de week heeft ingesteld gelijk ze de Israëlieten vierden.

Zoude het ook daarom niet zijn dat Moyzes, in stede van te zeggen « factumque est vespere et mane », in den Hebreeuwschen tekst zegt « et *fuit* vespere et *fuit* mane » met herhaling van het werkwoord? Namelijk, om het onderscheid tusschen de twee gronddeelen van den burgerlijken dag wel te doen vatten, en om te toonen, dat dit onderscheid, gestaafd in Moyzes' wet, ook niets anders was als eene bevestiging van eene goddelijke inrichting? Aldus leggen wij ook uit waarom wij in de vertaling geen acht genomen hebben op de herhaling van het werkwoord *vajhi*, die staat in het Hebreeuwsch en achtergelaten is in de Vulgaat.

Uit het voorgaande trekken wij een besluitsel, te weten, dat indien onze verklaring goed is, er niet kan

geweten worden uit Moyzes' vertelling of de wereld gevormd wierd in éénen oogenblik ofwel in eenen zekeren duur van tijd.

III.

Er blijft nochtans eene vraag van aangelegenheid : hoe is de instelling der week, in verband met de vorming der wereld, op te vatten?

Men heeft sedert eeuwen bemerkt dat Moyzes het geraamte der wereld opvat gelijk een geheele in drie deelen, als het ware in drie verdiepen, verdeelbaar : het bovendeel, de lichtkringen; het middendeel, waar het uitspansel de bovenwateren van de benedenwateren scheidt; het onderste deel, de aarde met hetgeen er wortelvast aankleeft, de planten.

De drie deelen naderhand aangehaald zijn versieringen : de zon en de maan voor de lichtkringen; de visschen en de vogels voor het middendeel; de dieren en de mensch, de aardsche koning, voor de aarde.

Die verdeeling in drie verdiepen is uitgedrukt in den tekst zelven : bevestigender wijze in de opsomming der drie eerste werken; ontkennender wijze in het tweede vers. Ziehier hoe. In het eerste hoofdstuk staat eene dubbele werking van God klaar bepaald. De eerste werking is eene schepping, de tweede eene vorming. Deze twee werkingen hebben het zelfde voorwerp : het heelal. Doch, na de eerste werking waren er geene lichtkringen maar duisternissen; geene zee, geene lucht, maar een afgrond; geene aarde afgescheiden van de wateren, maar een onkennelijk mengelmoes van alles. « *Terra* autem « erat inamis et vacua; et *tenebræ* erant super faciem « *abyssi.* »

Nu met de tweede werking worden, aarde, uitspansel, lichtkringen gevormd.

Moyzes' opvatting van de vorming der wereld is geene wetenschappelijke : zij is de opvatting eens denkers, die met stouten blik durft een gedacht zoeken waar-

mede hij het heelal kan net en klaar uitdrukken, en gemakkelijk, zelfs aan de minstbegaafden, vorenstellen.

Het is ongetwijfeld dat de verdeeling van Moyzes in de oogen springt van alwie (de wetenschappen daargelaten) de oogen opent over het heelal, zoohaast zijne aandacht opgewekt is; en diensvolgens, dat zij, als overzichtsblik op de wereld, voor ongeleerden, zeer gegrond is.

Het blijkt genoeg uit het voorgaande dat Moyzes deze opvatting der wereld (diese Weltanschauung, zouden de Duitschers zeggen) kon bereiken uit zijn eigen zelven, en zonder bovennatuurlijke openbaring : hetgeen Moyzes zonder bovennatuurlijke openbaring niet kennen kon, 't was de instelling der week. Dit immers hing af van Gods vrijen wil, en Moyzes of gelijk welke schrijver, kon dien niet kennen tenzij God hem veropenbaarde.

Hoe staat nu de instelling der week in verband met de zesdeelige wereldvorming? Er is in de wereld, in Gods werk, zelfs oppervlakkig met de oogen van gemeene en ongeleerde menschen aanschouwd, grond om zes deelen te onderscheiden : drie verdiepen, en de versiering van elkeen hunner. Gods werk is dus zesdeelig. Maar een werkman die zes dagen werkt maakt ook een zesdeelig werk. Dus mag God en zal Hij voor ongeleerde menschen voordeelig voorgesteld worden als een Goddelijke arbeider, die zes dagen gewerkt heeft om de wereld te vormen. God, als arbeider beschouwd, toont met zijn voorbeeld hoe de mensch zijnen arbeid moet aanleggen. Na het voorbeeld komt de wet. God maakt het eerste deel van zijn werk : daarop beantwoordt een avond-morgen, eerste dag der week, en zoo voorts.

Daaruit verklaren wij ook de orde volgens dewelke de zes deelen der wereldvorming aangehaald worden. Moyzes volgt eene nederdalende orde : eerst de lichtkringen, dan het middendeel, dan het onderste deel; verders, de versiering opvolgentlijk van het bovenste, het middelste, en het onderste deel.

IV.

Hier zijn nu de opwerpingen : 1° Er staat klaar in den tweeden boek van Moyzes dat God de wereld gemaakt heeft in den loop van zes dagen : « Sex diebus « operaberis et facies omnia opera tua. Septimo autem « die Sabbatum Domini Dei tui est; non facies omne « opus in eo..... Sex *enim* diebus fecit Dominus cœlum « et terram et mare et omnia quæ in eis sunt, et re- « quievit in die septimo; idcirco benedixit Dominus diei « Sabbati et sanctificavit eum. » (XX, 9, 10, 11.) Wat meer is, in den boek der Genesis zelf staat er : « Com- « plevitque Deus die septimo opus suum quod fecerat; « et requievit die septimo ab universo opere quod pa- « trarat. Et benedixit diei septimo, et sanctificavit illum, « quia in ipso cessaverat ab omni opere suo quod « creavit Deus ut faceret. » (II, 2, 3.) 2° Het is niet aanveerdelijk dat God eene zoo onwetenschappelijke opvatting der wereld zoude aangenomen hebben om een voorbeeld te stellen, en volgens zulk een voorbeeld eene wettelijke inrichting te doen. 3° Deze uitleg is nieuw, dus verwerpelijk.

Laat ons beginnen met de eerste opwerping.

De eerste opwerping veronderstelt dat de Genesis moet verklaard worden door het twintigste hoofdstuk van den Exodus. Nu, dit dunkt ons valsch : het is de Exodus die moet verklaard worden door de Genesis. 't Zij dat de Genesis geschreven werd vóór de wetgeving op den berg Sinaï, gelijk verscheidene schriftgeleerden meenen; ofwel na de wetgeving op den berg Sinaï, volgens het gedacht van anderen, wij stellen als onbetwistbaar dat één der inzichten van Moyzes in de Genesis is, zijne wetgeving te bereiden of dezelve te verrechtveerdigen. Aangezien eene van Moyzes' grootste wetten, de instelling of beter de rechterlijke erkenning der bestaande week was, het is geenszins te verwonderen dat er in de Genesis uitleg staat over deze wet. Maar daaruit volgt ook dat het eerste hoofdstuk der

Genesis moet aanzien worden als eene verklaring van het twintigste hoofdstuk van den Exodus. In laatstgenoemde plaats staat er dat God alles in zes dagen gemaakt heeft : *sex diebus fecit* enz. Maar, indien onze uitleg van den eersten boek der Genesis gegrond is, dat wil zeggen dat God een zesdeelig werk gemaakt hebbende mag vergeleken worden met eenen arbeider die zes dagen werkt. Daarom, na den gegeven uitleg in de Genesis, mag kortaf gezeid worden dat God alles gemaakt heeft in zes dagen.

Wat Gen. II 2-3 aangaat, de antwoord is de zelfde. Na dat de uitleg der zes dagen in het eerste hoofdstuk gegeven is, waarom zoude Moyzes niet aanstonds kunnen beginnen hetgeen hij in zijne verdere geschriften doet, te weten God kortaf vorenstellen als eenen werkman die zes dagen gewerkt heeft en den zevenden rust? Ten anderen dit verschil van spreekwijze in het verklaren der zes werkdagen en in het instellen van den sabbatdag in bovengemeld vers, moet niet verwonderen. Alwie na het eerste hoofdstuk gelezen te hebben de twee eerste verzen van het volgende hoofdstuk overdenkt, moet gewaar worden dat de spreekwijze geheel en gansch eene andere wending neemt : « Igitur perfecti sunt cœli et terra « et omnis ornatus eorum, » enz.

In de tweede opwerping was er gezeid, dat God eene zoo onwetenschappelijke opvatting niet zoude aangenomen hebben om daarop eene wet te steunen. Wij antwoorden dat de openbaring geene lessen geeft van cosmographie en andere wetenschappen. Dit bekennen alle schriftgeleerden; zelfs dezen die, als zij het eerste hoofdstuk der Genesis uitleggen, geheele boeken vullen met grondkundige, sterrekundige, scheikundige wetenschappen. God in zijne openbaring bedoelt den geestelijken vooruitgang van het menschdom. Hij neemt de menschen met de kennissen welke zij hebben om hen voort te drijven tot bovennatuurlijke volmaaktheid. De menschen, tijdens de openbaring, de wereld opvattende gelijk Moyzes toont dezelve op te vatten, God neemt zijn werk, aldus

beschouwd, als een voorbeeld naar hetwelk de mensch zijnen arbeid zal moeten schikken. Om die schikking van den menschelijken arbeid te verbinden met het voorbeeld van den goddelijken arbeid, toont Hij in de opvatting der wereld, gelijk ze de menschen toen destijds hadden of gelijk ze Moyzes gewonnen had, zes deelen, en stelt daarom zes werkdagen in, of zes deelen in den arbeidstijd, bekroond met eenen rustdag.

De derde opwerping was dat de voorgestelde leering nieuw is. Dit moeten wij bekennen; onze verklaring verschilt van al de andere, tot hiertoe gegeven. En daarom als eene leering moet verworpen worden omdat zij nieuw is, dan is onze opstel slechts de mande weerd. Maar... dan zal men hetzelfde moeten doen met de vraagstukken die hedendaags behandeld worden nopens den oorsprong van het tetragrammaton, van de besnijdenis, van vele punten der wetgeving van Moyzes. Alhoewel ik hier niet van zin ben de andere meeningen te bestrijden, moet ik nochtans rechtzinnigheidshalve bekennen dat al de verklaringen tot hiertoe gegeven mij onvoldoende schijnen. Wie zou durven beweeren dat op den dag van heden de verklaring van het eerste hoofdstuk der Genesis vast en zeker is? Als het zoo is, dan is er nog plaats voor nader onderzoek, en misschien voor nieuwe uitleggingen.

V.

Wij eindigen met het opsommen onzer besluitselen : 1° het woord *iom*, *dies*, in de uitdrukking : *factumque est vespere et mane*, *dies unus*, beteekent den burgerlijken of wettelijken dag van 24 uren der Israëlieten. 2° dit woord beteekent geenszins de tijdlengte die zoude gelegen hebben tusschen de vorige vorming en de volgende, maar enkel den eersten dag der Hebreeuwsche week van den beginne door God ingesteld. 3° Uit het eerste hoofdstuk der Genesis kan niemand weten of de wereldvorming geschied is in éénen oogenblik of

binst eene zekere tijdlengte van zes dagen, zes tijdstippen, enz.

Indien de deskundigen zich gelieven bezig te houden met de bemerkingen hierboven vermeld, zal het misschien streke geven om het vraagstuk verder te bespreken.

E. DE GRYSE.

Leeraar in het groot-Seminarie.

Brugge, October 1888.

AANTEEKENINGEN

OP DE

ALTAARGEHEIMENISSEN

VAN

JOOST VAN VONDEL.

EERSTE BOEK.

DE Altaargeheimenissen van den prins der nederlandsche Dichters had ik nooit gelezen.

Onlangs nu werd mij, door een vriend, eene afzonderlijke uitgave van dit gedicht (1) toegezonden, en, gebruik makende van mijn vrijen tijd, begon ik het boek open te snijden en te lezen.

Die lezing heeft mij een waar genoegen verschaft en om de verhevenheid van het onderwerp, en om de veelvuldige kennissen waarvan de Dichter op het gebied der wijsbegeerte en, zoo als het bijzonder in zulk een onderwerp behoort, op het gebied der godgeleerdheid blijken geeft.

Wellicht zijn vele lezers van het *Belfort* in 't geval waarin ik verkeerde.

---

(1) *J. Van Vondels Altaargeheimenissen*, opnieuw uitgegeven door J. ERKENS. Bij den drukker van *het Belfort*, fr. 1.50. Wij volgen de spelling dezer uitgave voor de aangehaalde verzen.

Het kan hun daarom misschien aangenaam zijn den gang, de ontwikkeling in 't Eerste Boek te volgen en opmerkzaam gemaakt te worden niet zoo zeer op de letterkundige schoonheden dan wel op de verhevene waarheden door den Dichter ontwikkeld.

In de drie eerste verzen geeft de Dichter zijn hoofdvoorstel en de verdeeling der drie zangen : hij bezingt Gods Altaargeheimenissen : en in dat verheven geheim : de spijs, de offereere en de offerande : in andere woorden het lichaam O. H. Jesus Christus spijs onzer zielen ; de eer die wij Hem schuldig zijn, de H. Mis als offerande.

De dichter bidt dat een Serafijn zijne besmette lippen zuivere met het vuur van 't hoogh Altaar; hij smeekt God, wien de gaven, volgens de gesteltenis des harten, welkom zijn, zijn werk om de verhevenheid van de stof aan te nemen.

Wat ontbreekt aan de macht des Dichters kan de stof voltrekken.

V. 38. « Zoo wort het slot gekust om 't ingesloten.
Zoo vat metaal den edelsten robijn.
Zoo blinckt de zon in 't brosse kristalijn. »

Opdracht van den zang aan *Jacob Boonen*, Aartsbisschop van Mechelen (1), in wien gepaard zijn :

V. 44. « Godtvruchtigheit en Godtgeleertheit t' zamen;
Twee peerlen die Aertsbisschoppen betamen.

De Dichter opent zijn zang met de voorafbeeldingen van 't H. Sacrament.

(1) Jacob Boonen, geboren te Antwerpen. Aartsbisschop van Mechelen van 1621-1655.

I. — De boom des levens.

De mensch onsterfelijk geschapen door God, is gevallen en aan den dood onderworpen.

> « Een dolle lust bekomt den mensch zoo zuur. »
> Wat gebiedt de Natuur?
> V. 70. « De steenende Natuur,
> Verzwackt, geknackt, gebiet in alle hoecken
> *Naar artseny, voor lyf en ziel*, te zoecken :
> Te vragen, van 't begin ten einde toe,
> Naar *tegenspys, die eeuwigh stercke en voe;*
> En ga te slaen, waar langs de handen wijzen
> *De rechte vrucht*, die werelden kan spijzen ».

De mensch, verwijderd van den boom des levens die in het Paradijs den dood moest weren,

> « Naardien hij noit moght plukken 't hemelsch ooft
> Dat lijf en ziele onsterflijckheit belooft. »

zoekt artsenij, tegenspijs die eeuwig sterke en voede, de rechte vrucht die werelden kan spijzen.

Hier zinspeelt de dichter op den boom des levens, alzoo genoemd omdat hij het lichaam des menschen moest onderhouden en vrijwaren van ziekte en dood. Die boom is eene eerste voorafbeelding van het H. Sacrament des Autaars dat het bovennatuurlijk leven der ziel onderhoudt, ontwikkelt en versterkt.

II. — Melchisedech.

Eene tweede voorafbeelding is de offerande van Melchisedech.

« Melchisedech, zegt de H. Paulus (1), koning van Salem, priester van den Allerhoogsten God, wiens naam beteekent :

(1) Brief aan de Hebreërs VII, 1-3.

koning der gerechtigheid en koning des vreden, zonder vader, zonder moeder, zonder geslachtslijst, noch begin noch einde hebbend van dagen, wordt vergeleken bij den Zoon Gods en blijft priester in eeuwigheid. »

Melchisedech komt den Dichter tegen, hij zegent Abraham en Lot,

V. 81. « En offert wijn en weite aan zoo veel knechten,
En Abraham, den veltheer. »
« Doch Abraham erkaeuwt hetgeen hij eet,
Met rijp verstant; en ziet ten troost der vromen,
Van verre een Vorst en Hooger Priester komen;
Een heilig hooft dat hen met offer toeft. »

Doch :

« Wijl de harssens zijn in de eerste school te grof »

weigert Abraham de beduiding van dit voorbeeld te geven.

III. — De toonbrooden.

Wat beteekenen, zoo vraagt de Dichter, het ongedeesemd brood, de eerste garf « van 't velt gesneden », de bloem van graan God opgedragen?
Mozes « s' hemels tolck ».

V. 107. « Hij wijst mij naar Godts hut, daar Levys hant
Tapijten voor Aärons zonen spant.
Hoe schittert hier de schacht der Cherubijnen!
Ick zie om hoogh een' hemel nederschijnen;
Ick zie hier loof en bloemen geschakeert,
Zoo kunstig, dat de kunst natuur braveert,
De kandelaer met zeven tacken, louter
Van gout, beschijnt *den gulden wierook-outer*
En disch, met korst van terwebloem gelaen. »

In 't tabernakel en later in het heilige van den tempel stond de gouden tafel waarop, volgens het getal der Joodsche stammen, elken Sabbat twaalf toonbrooden vernieuwd werden.

Die toonbrooden met wierook bestrooid, waren eene werkelijke offerande, onttrokken aan het gewone gebruik der Joden en slechts voorbehouden aan de priesters « gekleet in zuiver sneeuw ».

V. 137. Doch « dees disch ons noodight aan een' disch,
Die verder reikt dan 't Oost van 't Westen is; »
Aan dezen disch nuttigt men « geen uitgeleze terw,
Maar voetsel, dun bestreken met haar verw; »
Een voedsel, verborgen onder de gedaante van tarwe
« En van wiens deught en kracht wij zouden roemen,
Zoo Mozes, die nog stamelt, dit kost noemen. »

IV. — Het Paaschlam.

Het Paaschlam, met wiens bloed de Joden in Gessen de posten hunner deuren moesten verwen, om van den Engel des doods gespaard te blijven; wiens vleesch zij moesten eten reisvaardig, wiens beenderen zij niet mochten breken, is eene nieuwe voorafbeelding van Jesus Christus in 't Heilig Sacrament.

« Gij zult de beenderen van 't lam niet breken »

woorden gezegd van 't Paaschlam past de H. Joannes toe op ons Heer hangend aan 't kruis :

« Toen (de soldaten) bij Jesus gekomen waren, en zagen dat Hij reeds dood was, braken zij zijne beenderen niet. Doch een der soldaten opende zijne zijde met eene lans... En dit is gebeurd opdat de Schriftuur zoude vervuld worden. *Gij zult geen been van hem breken.* (1) »

« Het onnozel blaten... het jaerlyx bloên der uitgekeurde lammeren » zou mij doen jammeren, zoo zingt de dichter voort.

(1) Joan XIX, 33-36.

V. 173. « Had Godt niet zelf door zijnen Tolck bevolen
Dit offerfeest; waaronder schijnt gescholen
Het diep geheim van malsser offerspijs,
En 't Paeschbanket. »

En welk is dat geheim?

V. 185. « Men antwoort : spaer dees vraegh voor rijper jaren :
Genoegh u nu met bloesem, knop en blaren
Der wet, tot dat ghij, in gezonder lucht,
Op klaygront pluckt de waarheid en haar vrucht
Gelaeft met dauw, gekoockt door zonneschijnen van Godts gena. »

V.

Het manna.

Welk is die vrucht gelaafd met den dauw der goddelijke genade, gekookt in den gloed der Goddelijke lietde?

De vogels in het dorre Sin, die door een heir van hemelsche Geesten voortgedreven wemelend en krielend op de tenten der Joden vallen laten reeds doorstralen.

V. 224. « Het vleesch van 't Woord, noch niet omlaegh gedaelt. »

Edoch door eene andere wonderbare spijs der woestijn wordt het lichaam van den Zoon Gods, ons als spijs toebereid, beter voorgebeeld.

Het is 't Manna waarvan Jesus zeide : « niet Mozes gaf u brood des hemels, maar mijn Vader geeft u het ware brood des hemels... Uwe vaderen hebben ***het Manna*** geëten in de woestijn en ze zijn gestorven, die dit brood eet zal eeuwig leven. (1)

(1) Joan. VI, 32 et 59.

V. 226. De Engelen blazen « door de lucht met winterkille koude;
Terwijl om hoogh de tijm en roozeblaên
En leliën, van honinghdauw gelaên
En met de roe van Gabriël geslagen
Besprengkelen met versche druppelvlagen
De lucht om laegh ; daer zij, als hagelsteen
Gestremt » het leger « toegehagelt worden. »
De Joden luisterden « totdat ze hoorden vallen
Dien hagel, als kristal van dack tot dack.
En zij riepen : Manhu? wat is dit?

V. 250 « Zij zagen het velt, gelijck met koriander
En rijp, bestroit. Het lagh 'er kleen en ront,
En tusschen rijp en dauwdrop, en gezont,
En voedtzaam, juist van smaeck als bloem van terwe
En honigh : noit droegh winter witter Verwe. »
En Mozes « danckt den Vader, die in noot
Zijn kinders spijst, uit zijnen milden schoot. »

De Joden « *grimmelen op 't velt, zoo zwart als mieren; en zamelen dien gragen morgenbuit en hemeloeghst*; » zoodat de Engelen met verwondering uit het helder blauw die bedrijvigheid toezien.

Welnu « wat wil dit Manna zeggen? »

Elias de profeet zal mij wellicht inlichtingen geven.

VI.

Het wonderbrood van Elias.

De profeet Elias, vluchtend voor Jesabel, werd op zijne reis door de woestijn naar den berg Horeb, door een Engel versterkt. Deze toonde hem eene kruik water en een brood; de profeet dronk en at en wandelde in de sterkte dier spijs veertig dagen en veertig nachten tot aan Horeb berg Gods (1).

V. 321. « Ick sterckte 't lijf : en zagh, het was een wonder,
Wel veertighmael de daghtorts op en onder
De kimmen, eer mijn lichaem wiert gespijst
Met kost en vaeck daer Horebs spitse rijst. »

Zoo sprak de profeet en de Dichter voegt er bij :

« Doorzoeck niet naeu, hoe Godt zijn dienaars voedt.
Betrouw, *en zie wat grooters te gemoet.* »

(1) III Reg. XIX, 8.

Zelfs in Samsons raadsel : « van den vratige kwam spijs en van den sterke zoetheid (1) » vindt de Dichter eene voorafbeelding van 't Allerh. Sacrament.

V. 356 .. « maar dort
Niet vragen : wien dees honighleckenyen
In 't leeuwenaes tot zoeter kost gedyen. »
En geen wonder want al is de « raetseldop gekraeckt
De schel moet af, eer men de kerne smaeckt. »

Eindelijk van den droom dien Gedeon hoorde : een brood rollend in 't leger der Madianieten, hunne tenten verwoestend en den degen van Gedeon beteekenend (2) zegt de Dichter.

V. 365 « Wat grooters steeckt in zulcke garste kruimen,
Dan Madians kameelen te zien ruimen
't Vertrappelt velt. Ik vel en onderschep
Een wreeder hooft dan Oreb ofte Seb. »

In dien strijd tegen de Madianieten, werden de hoofden van Oreb en Seb, Israëls vijanden tot Gedeon gedragen (3); zij verbeelden, dunkt mij, de macht des duivels die door de kracht van 't H. Sacrament verslagen wordt.

V. 372 Een laatste beeld is « op Davids offerbergh
Een maeltyt — aangerecht — van spieren, vet en mergh,
En vloeiende van puickwyn, zonder droessem. »

Doch die maaltijd kan den dichter niet verzaden.

« Ick zoeck *'t genot der vruchten,* niet den bloesem
Die mynen mond de vrucht te spa belooft. »

Hij zoekt een anderen offerberg, den berg, dunkt mij, dien de Profeet Isaïas aanschouwde toen hij voorspelde : « in de jongste dagen zal de berg van het huis

(1) Boek der Rechters, XIV, 14.
(2) Ib. VII, 13.
(3) Boek der Rechters, VII, 25.

des Heeren op de toppen der bergen bereid worden, en hij zal verheven worden op de heuvelen en vloeien tot hem zullen alle volkeren. En de volkeren zullen toestroomen en zeggen : Komt en laten wij opgaan tot den berg des Heeren, en tot het huis van den God van Jacob en Hij zal ons zijne wegen leeren en zijne voetstappen zullen wij drukken ! » (1)

Is het die berg niet, of in andere woorden is het niet de H. Katholieke Kerk, die de Dichter bezingt :

V. 376 « O offerbergh! hoe heerlyck zult gy 't hooft
Opheffen aan de starren, door de wolcken,
Wanneer ghy dreunt van allerhande volcken,
Die hant aan hant op u ten reie gaan. »

Naar de stichting dier Kerk, naar het rijk der waarheid welke volgen moet op de Wet van Mozes die slechts de schaduwen en voorafbeeldingen bood der volle waarheid, verlangt de Dichter.

« Mijn ziel verlangt, als in een donckren nacht
Van schaduwen, *naer 't hoogthyt*, lang verwacht.

Het is de H. Joannes, die

« van Godts geest getrocken, ons beschreef
d'Onfeilbre blaên der leste van vier pennen,
Die, elck om stryt, voor Christus wagen rennen ; »

hij, de laatste Evangelist, zal ons het verheven geheim van de wezentlijke tegenwoordigheid des Heeren, in 't H. Sacrament openbaren.

V. 398 Dit geeft ons moed, « om meer en meer te hopen
Op helderheit, na de eerste schemering,
Waer door myn geest gedurigh peinzen ging. »

(*Wordt voortgezet.*) C. LUCAS,
Secretaris van 't Bisdom Luik.

(1) Isaias II, 2. 3.

JAN.-BAPT. LAMBLIN EN PROFESSOR DAVID

VAN LEUVEN,

DOOR JOSEPH SAMYN. (1)

THIELT en heeft zulk geen danig overgroot getal merkweerdige mannen, opdat wij onachtzaam en onbezonnen er slechts éénen van zouden vergeten en hem vrijwillig in den doodboek laten. Onder dezen die aan Thielt eere gedaan hebben en nog doen, mag men zeker wel Jan-Baptiste Lamblin rekenen.

't Is waar, zijn leven is eenvoudig, geen wonderbare daden heeft hij verricht; maar 't was een man van verdiensten, een man van kennis, een man vol werkzaamheid, die te Thielt, in 't stille en zonder veel van hem te doen spreken, oneindig veel goed gedaan heeft.

M. Jan-Baptiste Lamblin wierd te Thielt geboren den 29 December 1805, en overleed er in den Heere den 9 Maart 1849.

« De heer Lamblin, » zoo leest men op zijn doodsantje, « deed zich van jongs af onderscheiden door zyne godsvrucht en « zedigheid. Ruim bedeeld langs den kant van het verstand, « behaelde hy, in zyne leege studiën, de eerste pryzen op zyne « medeleerlingen. In weêrwil van dien goeden uitslag, blies de « hoogmoed hem niet op; maer van dan af, gelyk in heel zyn « levensloop, zocht hy niet anders als het goede te doen en zelf « verholen te blyven. Van een zwakken gezondheidsstaet, verdroeg « hy met een christelyk geduld, de menige ziekelykheden die hy « te lyden had. Zyn meeste behagen was het beoefenen der

---

(1) Eene proeve uit « *Het leven en de werken der merkweerdige mannen van Thielt* » nog onuitgegeven.

« letterkunde, inzonderlyk der vaderlandsche tael, die hy hertelyk
« minde en zeker ten gronde bezat. M. Lamblin beieverde nog
« het onderwys der jeugd, vooral dit der arme klas, voor welke
« hy verscheidene schoolwerkjes en andere nuttige stukjes verveer-
« digd heeft. Innerlyk overtuigd van de voordeelen der zondagschool,
« hield hy het voor eene eer, onder deszelfs onderwyzers gerekend
« te mogen worden, en poogde door zyne nuttige raedgevingen,
« haer vele goed by te zetten. Zyn vredelievende en vrolyke
« inborst deed hem als eenen engel liefhebben door zyne broeders
« en zusters en won hem telbare vrienden aen. Opgegroeid in
« eene teedere godsvrucht tot de Moeder Gods, wilde hy deel
« maken der Congregatie van de H. Maegd, waarvan hy, sinds
« verscheidene jaren, het ambt van Secretaris uitoefende.

« Op een zoo voorbeeldig leven, moest eene heilige dood
« volgen. Hy zag ze aennaderen met die gerustheid, getuige van
« een zuiver geweten. Hy ontving de Sacramenten der stervenden
« met vele vurigheid, waerna hy zonder doodstryd, in den Heere
« zachtjes ontslapen is, tot het leste oogenblik al zyne zielvermogens
« bezittende. »

Dat M. Lamblin een man van verdiensten was, dat getuigt vooral de zeer eerw. Jan David, leeraar in de hoogeschool van Leuven, in de brieven die hij naar dezen man geschreven heeft en die gelukkiglijk grootendeels bewaard zijn.

Professor David zond aan M. Lamblin de proefbladen van zijne werken, onder andere van zijne *Spraakkunst* en van zijne *Vaderlandsche Historie*, opdat onze stadsgenoot dezelve zou overzien en verbeterd hebben waar hij dacht dat ze verbeterd moesten worden; en 't is inderdaad eene hertelijke, eene vriendelijke briefwisseling, deze van die twee mannen, die wrochten elk op zijne wijze, elk naarmate zijner krachten, om 't Vlaamsch, en met het Vlaamsch het goed op te helpen.

« Ik kan niet nalaten, schrijft professor David (1), u aan te moedigen toch eens gedurende het jaar naar Leuven te komen om onze katholieke hoogeschool te bezoeken, en mij de eerlijke gelegenheid te verschaffen met u van naderbij kennis te maken.
« Vous trouverez au collége du Pape un bon logement et le plat
« de l'amitié; en un mot, cet accueil auquel les hommes de
« bien ont droit partout. »

(1) 20 Mei 1840 uit Leuven.

't Is de eenigste brief dien professor David naar M. Lamblin in 't fransch schreef; 't was ook de eerste.

« Eene onverwachte dikke beurs, schrijft professor David wederom (1), kan een behoeftige niet aengenamer zyn, dan uw oneindige brief van 3 dezer maend my geweest is. Wat moet men toch braef zyn en yver hebben, om eens anders werk zoo nauwkeurig te lezen en uit te pluizen en acht bladzyden te vullen met aenmerkingen! Ik heb, God dank, veel vrienden, ja vertrouwde vrienden, die weten met hoeveel erkentenis ik alle, ook de vrymoedigste teregtwyzingen ontvang; maer toch heb ik, tot dusverre, niet meer dan éénen brief ontvangen over myne proef van *Vaderlandsche geschiedenis,* en die brief is de uwe. Hieruit zal Ued. kunnen opmerken met welk een dankbaer gemoed ik hem bewaren zal, om zyn inhoud te benuttigen wanneer ik het eerste blad myns arbeids ter pers bestellen zal. »

« Uw altoos even vriendelijk schryven van 15 dezer, » meldt professor David andermaal (2), « is my wederom zoo welkom geweest, dat de woorden my ontbreken om myne gevoelens uit te drukken. Ik kan het my niet goed verklaren, hoe menschen die elkander nooit gezien hebben, zoo'n hertelijke genegenheid voor elkander hebben opgevat. »

Daarop bedankt hij M. Lamblin, die wel wil de proeven lezen eer ze ter perse gaan. « Kan ik uwe « diensten met werken niet vergelden, zy dan toch de « *sedes fixa* welke Ued. in myn dagelykschen *memento* « bekleedt, een blyk myner christelyke erkentenis. »

En als het eerste deel der *Vaderlandsche Historie* afgedrukt was, zond professor David (3) er twee exemplairen van naar M. Lamblin, waaronder een op rijk velijnpapier, met eenen brief waarin hij schreef: « Ont- « vang nu, Weledele Heer, nogmaels myne hertelyke « dankzegging voor al de moeyte welke Ued. u voor myn « werkje hebt gegeven. Ik heb niet in alles uw gedacht « kunnen volgen; maer zoo als ik reeds vroeger gezegd « heb, ik ben er nimmer van afgeweken dan na rype « overweging of vruchtelooze beproeving. »

---

(1) Leuven, 9 Juni 1841.
(2) Leuven, 29 Juni 1841.
(3) Leuven, 20 Januari 1842.

De brieven die M. Lamblin aan professor David schreef, moesten hem hoogst aangenaam zijn ook. « Iedere « brief toont, zegt hij (1), dat Ued. immer wat te zeggen « hebt, en het zoo wel en zoo gemakkelyk zegt, dat ik « altoos bekoord word om uwe brieven met huid en hair « in myn maendwerk (*De Middelaer*) op te nemen. »

De brieven van professor David zijn allen 't lezen weerd, eensdeels om de bemerkingen die erin staan over taalkunde en spraakkunst, eensdeels ook omdat wij van naderbij den braven geleerde leeren kennen.

Wat hertelijke, vriendelijke, ongekunstelde man moest professor David zijn! Wat schoonen brief schreef hij nog aan de broeders en zusters van M. Lamblin, als hij de dood vernomen had van dien braven verdienstelijken man! (2).

En later nog bleef professor David zijn overleden vriend gedachtig :

« Ik ook, God dank... volhard in goede gezondheid, schrijft hij aan de zuster van zijnen vriend zaliger (3), alhoewel ik niet verre ben van het 61ste jaer myns ouderdoms te voltooyen. Deze week komt het 9de deel myner *Vaderlandsche Historie* uit en moet nog gevolgd worden door dry andere deelen. God gave dat ik dien langen arbeid moge tot een gelukkig einde voeren! Denk niet, brave Juffrouw, dat ik uwen overleden broeder vergeet, zoo min als zyne nog levende zusters en broeder. Het getal der deftige en brave lieden wordt van dag tot dag geringer : ieder moet zich des te meer verkleefd houden aan zyne vorige goede vrienden, en zulks is vooral het geval by my. »

M. Lamblin was niet alleen in briefwisseling met professor David, maar nog met menige andere letterkundigen van dien tijd; onder andere met M. Renier, van Deerlijk, met M. Verstraete, dan onderpastor van Oedelem en nu pastor van St.-Kruis, en meer anderen. Hij gaf hun altijd welwillend raad en daad, en hoe

(1) 12 Juli 1843.
(2) 29 Juli 1849.
(3) Leuven, 14 September 1861.

hertelijk en goedjonstig hij was, kan M. Goethals, thans habituant te Wevelghem, nog getuigen. Een aangename dag was 't voor dien laatsten heer, als hij met professor David en M. Lamblin naar Meulebeke reed om pastor Verbeke te gaan bezoeken! *Et hæc olim....*

Ondanks zijnen bijna altijd ziekelijken staat, was M. Lamblin inderdaad onvermoeibaar. 't Was hij die de zondagschool van M. den deken Darras om zoo te zeggen staande hield en bloeien deed. Hij schreef er werkskens voor, studeerde, deed boekskens drukken om niet alleen de kinderen van Thielt, maar geheel de vlaamsche jeugd te leeren en te wijzen in deugd en eerbaarheid.

De leesboeken die dan meest in handen der kinders waren, en hadden dien wasem van godsdienstigheid niet die alle schoolboek dient te hebben; ze waren meest onverschillig, spraken van koeien en van peerden; maar de name van God, van Jesus, van zijne gebenedijde Moeder, maar de zoete en versterkende waarheden van ons geloof waren er vruchteloos in te zoeken.

De brave man verstond dat er in die onverschillige leesboeken geen voedsel te vinden was voor het herte van vlaamsche christene jongens, en hij besloot — 't was moeilijk en lastig voor een ziekelijk man — die leemte te vullen en zelf, verdoken en onbekend blijvende, eenige boekskens te schrijven die onder dat opzicht beter zouden geweest zijn.

Hij begon, en toonde eerbiedig zijn gewrocht aan den zeer eerw. kanonik Tanghe. Deze antwoordde hem in date van 22 Februari 1844 : « Geheel uw ontwerp « schynt my allerbest, ook geef ik geern myne goed- « keuring aan zulk eene loffelyke onderneming. Gy zult « gemakkelyk verstaen dat uwe boeken waermede gy « aen de jeugd een geschenk gaet doen, byzonderlyk « prysbaer zyn, omdat zy of godsdienstig of nuttig zyn. « *'t Waren zulke boeken welke onze voorvaders de* « *kinders in handen gaven, en die eerst tot onverschil-* « *lige leesboeken overgegaen zyn, hebben eenen groven*

« *misslag bedreven*. Ik heb dan alle redens u aen te « moedigen om hetgene gy begonnen hebt uit te voeren. »

Aldus aangemoedigd zette M. Lamblin zijn lastig werk met iever voort en schreef menigvuldige boekjes, die ik nooit gevonden zou hebben, hadden zijne brave zusters mij zijne briefwisseling niet welwillend ter hand gesteld. Immers één enkel boekje draagt zijnen naam; op andere is 't voorwoórd geteekend J. B. L., op andere nog is er niets te vinden.

Ziehier de volledige lijst, of daaromtrent, zijner werkjes.

1° *De Vriend der eenvoudige, leerzuchtige en godminnende kinderen*. — Thielt, Van Welden-Gaulin, 1835.

2° *Schatten van betrouwen op God*, vertaeld uyt het Fransch. — Thielt, Van Welden-Gaulin, 1835.

3° *Vertellingen voor Kinderen*. — Thielt, Van Welden-Gaulin, 1837.

4° *Le nouveau Petit Dictionnaire*. — Dat boeksken bestond reeds; M. Lamblin deed er herhaalde verbeteringen aan in 1834, in 1838, in 1839 en in 1840. Het wierd altijd gedrukt bij P. J. Hanicq, te Mechelen. De verbeteringen waren zoo talrijk en zoo groot, dat M. Hanicq aan M. Lamblin zei dat deze dat werkje mocht aanzien als het zijne (1).

Bij P.-J. Hanicq te Mechelen, verschenen beurtelings de volgende werkjes :

5° *De Leydsman der Kinderen*, in 1838, van 108 bladzijden klein in-12. — De 2e uitgave verscheen in 1845, bij denzelfden drukker.

6° *Keus van Fabelen*, 1838.

7° *Stichtelyke lezingen*, 1838.

8° *Lofzang ter eere van de H. Theresia* (in dicht). — A part gedrukt, en ook te einden de novene ter eere van de H. Theresia, 1839.

---

(1) In 1834 schreef M. P. J. Hanicq aan M. Lamblin : « Met wat allergroot genoegen heb ik gezien de ontelbare en schoone veranderingen die Ued. in het boekje : *Le nouveau Petit Dictionnaire* hebt gedaen! » — In Nov. 1838 wierd het reeds de derde maal herdrukt, en den 11 Feb. 1840 schreef M. Hanicq andermaal aan M. J. B. Lamblin : « j'ai reçu *Le Petit Dictionnaire* auquel vous avez apporté des corrections superbes et abondantes. »

9° *Préceptes généraux sur le commerce épistolaire*, 1839. — Ook gedrukt in *Le nouveau Petit Dictionnaire* (uitgave van 1840).

10° *Uitgekozene gedichtjes*, in-24, van 84 bladz., 1840. — Het voorwoord is geteekend J. B. L.

11° *De nieuwe Briefschryver*. (Le nouveau Correspondant.) Fransch en Vlaamsch, in-24, van 636 bladzijden, 1841.

Zijn broeder Vital, ontvanger van 't enregistrement te Kortrijk (1), schreef er eenige handelbrieven voor. Die boek heeft veel moeite en werk gekost; het is zonder twijfel de beste verzameling van allerhande brieven die nog bestaat.

De zeven voorgaande werkjes verschenen, gelijk ik hooger gezeid heb, te Mechelen bij Hanicq.

12° *Le jeune Belge apprenant la langue française*. (De jonge Belg leerende de fransche tael), Fransch en Vlaamsch, — Thielt, Van Welden-Gaulin, 1842.

13° *Regelen voor de zondag-scholen*, 1843.

14° *Stichtelyke en aengename leeslessen*. Thielt, Van Welden-Gaulin, 1843.

15° *Rekenkunstig handboekje*. Mechelen, Hanicq, 1844.

16° *Deodatus, of de oppassende zondagscholier*. Hanicq, 1844.

17° *De nederduitsche Briefschryver*. Mechelen, Hanicq, 1844.

18° *Beknopte spraekregelen*. Mechelen, Hanicq, 1844.

19° *De engelsche schryfmeester*. Mechelen, Hanicq, 1844.

20° *Voorschriften en oefeningen om zich te volmaken in 't kunstmatig lezen*. Mechelen, Hanicq, 1844.

21° *Keus van stichtende... mengelingen*. Hanicq, 1845. — De 1e uitgave was in 1838 bij den zelfden drukker reeds verschenen.

22° *Nieuwe keus...* Hanicq, 1845. (2de uitgave?)

23° *De leesmeester*. Gent, P. Van Hifte, 1847, in-12, van 40 bladzijden. De tweede uitgave verscheen bij denzelfden drukker in 1848.

Dat is inderdaad een schoon lief boekje, waarvan wij hier geerne als staalken het slot drukken :

« Ten slotte, Lieve Jeugd! wilt gy u het aenleeren der kunst « van lezen en declameeren vergemakkelyken? Wees bezorgd (zoo « als 't ten andere aen welopgebragte lieden betaemt), om uwen

(1) Geboren te Thielt, den 27 Mei 1807, en te Kortrijk overleden, den 28 December 1862.

« samenhandel met de menschen, uwe alledaegsche gesprekken,
« zoo veel mogelyk te schikken naer de regels der welgemanierd-
« heid. Leer fatsoenlyk klappen en neem fatsoenlyke manieren
« aen; spreek noch te spoedig noch te langzaem, noch te luide
« noch te zachtjes, maer tamelyk klaer en verstaenbaer; zie toe
« met wie gy spreekt en waerover; en dit alles, ja, zal u veel
« helpen om, by 't lezen en declameeren, stem en toon, houding
« en gebaren naer de regelen der kunst te leeren evenredigen.

« Denk intusschen niet dat gy daerom naer de *letter* moet leeren
« klappen, gelyk men *letterlyk* leest, of dat gy anderzins in uwe
« gesprekken en manieren den schoolvos verbeelden moet. Neen!
« gy zoudt u daerdoor zelfs belachelyk maken; maer ontmaek u
« van alle ruwe, plompe, gedwongene, ongeschikte spraekwyzen,
« en behoud voor 't overige, zoo gy wilt, uwen gewoonlyken
« *tongval*, namelyk de tael die gy gewoon zyt te spreken, het
« zy de Brusselsche, de Gentsche, de Brugsche, de Thieltsche,
« of eenige andere die u byzonder eigen is. »

24° *Anselmus, of de goede scholier.* — De 3e verbeterde uitgave verscheen in 1845 bij van Welden-Gaulin, te Thielt.

Verders bestaan de volgende werkjes in 't geheel of ten deele in handschrift onder zijne nagelaten papieren :

25° *Korte stichtelyke lezingen voor elken dag der maend.*

26° *Het Kersavondfeest, door den kanonik Schmidt,* vertaald uit het Fransch.

27° *De brave kinderen.*

28° *De spiegel van een eerlyk man.*

29° *Korte geschiedenissen en zedelessen.*

30° *Leesboekje voor arme- en zondagscholen.*

31° In 1838 vertaalde hij ook uit het Fransch : *Conseils d'une mère à sa fille.* M. Hanicq schreef hem (15 October 1838) : « Je serai heureux de me charger de l'impression »; maar of het ooit gedrukt wierd, weet ik niet.

M. Joseph Van de Graveele, zaliger, boekhandelaar te Thielt, verzekerde mij dat het volgende insgelijks door M. Lamblin geschreven was :

32° *Eerste leerboekje voor de kinderen, ter ontwikkeling van hun verstand,* in-8° van 24 bladz. Gedrukt te Thielt, bij Van Welden-Gaulin. De goedkeuring is van 1 October 1835.

Boven al die boekwerkjes, schreef hij nog menigvuldige artikelen in sommige tijdschriften, over de werken van

professor David, over verschenen boeken, over de prijsdeelingen der thieltsche zondagschool, enz. In den *Middelaer* van 1842-1843 (bl. 426 en 533), leest men onder andere eenen artikel getiteld : *Welgemeende raed*, die geheel wel zou mogen eensdaags herdrukt worden; er staan waarheden in die men niet genoeg zou kunnen herhalen.

Nu kan de lezer zelf oordeelen of het wel de moeite weerd was of niet, M. Lamblin uit den vergeethoek te halen, en of wij met betrouwen de laatste woorden van zijn doodsantje mogen herhalen om te eindigen : « O God ! wees hem genadig voor al 't goed dat hij gedaan heeft. »

Om nu van naderbij een gedacht te geven van de betrekkingen die bestonden tusschen Jan-Baptista Lamblin en professor David, zoo voegen wij bij de bovenstaande verhandeling de brieven van professor David. Wij zijn overtuigd dat ze bij menigeen onzer lezers welgekomen zullen zijn, zooveel te meer dat ze tot hiertoe onbekend en onuitgegeven waren. Waar de brieven van M. Lamblin, aan professor David geschreven, gevaren zijn, weten wij niet. Wij hebben er slechts twee gevonden onder zijn nagelaten papieren en lasschen ze tusschen die van professor David op hunne date.

I. — Prof. David aan J.-B. Lamblin (1).

Louvain, 20 *Mai* 1840.

MONSIEUR,

Une lettre que je viens de recevoir de M. Hanicq m'annonce la mise en vente de la deuxième édition de ma

(1) Wij hebben in al deze brieven de schrijfwijze van beide mannen *volstrekt* willen bewaren, en drukken zooals zij geschreven hebben.

petite grammaire, et l'envoi qu'il vous en a fait de quelques exemplaires. Je saisis cette occasion, Monsieur, pour vous témoigner ma vive reconnaissance pour les observations que vous avez eu la bonté de me communiquer sur ce petit ouvrage, et vous verrez que j'en ai bien profité dans cette nouvelle édition. Si je n'ai pas été de votre avis pour tous les endroits où vous auriez voulu voir des changements, c'est que changer est souvent plus difficile que faire tout neuf, ou que, pour me rendre plus clair, j'aurais dû entrer dans des explications trop longues et hors de proportion avec les autres parties de l'ouvrage. Du reste, Monsieur, je serai toujours bien charmé de connaître votre avis sur mes petites et minces publications. Vous parlez de la langue et de la syntaxe en bon connaisseur, et vous même vous écrivez si bien, que je ne puis que regretter que vous n'écriviez pas pour le public. Ne prenez pas cela, je vous prie pour un compliment : j'aime à dire ce que je pense, et je pense, mon cher Monsieur, que tout ce qui sortirait de votre plume serait lu et goûté, pour la bonne raison que ce serait solide.

Je ne saurais m'empêcher en finissant, de vous engager à venir voir dans le courant de cet été notre université catholique, et me procurer l'honneur de faire votre connaissance de plus près. Vous trouverez, au collège du Pape, un bon logement et le plat de l'amitié : en un mot cet accueil auquel les hommes de bien ont droit partout.

Dans l'espoir que cette invitation sera efficace, j'ai l'honneur d'être avec la plus parfaite estime,

Votre très-humble serviteur,

J. DAVID, p.

II. — Prof. David aan J. B. Lamblin.

Leuven, 9 *Juni* 1841.

WELEDELE HEER EN HOOGSTACHTBARE VRIEND,

Eene onverwachte dikke beurs met gouden duiten gelyk de Hollanders zeggen, kan een behoeftigen niet aengenamer zyn dan uw oneindige brief van 3 dezer maend my geweest is. Wat moet men toch braef zyn

en yver hebben om eens anders werk zoo nauwkeurig te lezen en uit te pluizen en acht bladzyden te vullen met aenmerkingen! Ik heb, God dank, veel vrienden, ja vertrouwde vrienden, die weten met hoeveel erkentenis ik alle, ook de vrymoedigste teregtwyzingen ontvange; maer toch heb ik tot dusverre niet meer dan éénen brief ontvangen over myne proef van *Vaderlandsche geschiedenis*, en die brief is de uwe. Hieruit zal Ued. kunnen opmerken met welk een dankbaer gemoed ik hem gelezen en herlezen heb, en hoe zorgvuldig ik hem bewaren zal om zyn inhoud te benuttigen wanneer ik het eerste deel myns arbeids ter perse bestellen zal. Dat eerste deel is bykans geheel geschreven, en komt er niets in den weg, dan ga ik over acht dagen aen 't drukken. Maer nu kan ik my niet verweren tegen het verlangen om u myne proeven te zenden, met verzoek van ze te lezen en my uwe opmerkingen gaende weg meê te deelen, ten einde aldus myn werk te zuiveren van menigvuldige gebrekkelykheden waer het anders, tot aen eene tweede uitgave toe, misschien langer nog, zou mank aen gaen. Maer wat valt my daer uit de pen? My dunkt ik hoor u zeggen : zoo bestaen de menschen, als men hun één geeft, vragen zy tien, en zoo doe ik werkelijk. Intusschen het staet er nu; voege ik er slechts aenstonds by dat ik Ued. bidde van my even vrymoedig *neen* te zeggen, indien myn verzoek u te lastig ware of uwe gezondheid er het minste gevaer mogt by lyden, als ik hier zonder omweg de vriendschap en gedienstigheid inroep. Ik zal dan daeromtrent uw antwoord zoo haest mogelyk te gemoet zien.

Thans ga ik op sommige uwer opmerkingen een oogenblik tegenpreutelen. De andere blyven *en portefeuille* tot dat het tyd wezen zal om er den honig uit te halen.

Vooreerst wat sommige vreemde woorden als *Historie*, *victorie*, *marcheeren*, *commandeeren*, *litteratuer*, *lectuer*, enz. aengaet, daer heb ik de vier eerste van gebruikt, enkel om te *varieeren*, om niet altoos het zelfde liedje te zingen. Daer is ten andere geene tael in de wereld, gelyk ik Ued. niet zeggen moet, of zy heeft woorden van andere overgenomen, en wy mogen 't ook doen. Goede smaek moet daerin, naer myn inzien, ons tot rigtsnoer strekken; daer zyn gevallen waer ik het woord *marcheeren* niet ontberen kan om de beweging

actu et facto van een leger regt goed voor de oogen te stellen : het alsdan willen vermyden schynt my verkeerd, het is *purisme*. Voor *litteratuer* en *lectuer* hebben wy geene woorden die 't ding juist uitdrukken; de litteratuer is de *letterkunde* niet, maer eerder het product daervan; zoo ook de *lectuer* is geene *lezing*, maer het voorwerp der lezing. Ik weet niet, brave heer, of ik my over dit punt duidelyk genoeg te kennen geef, doch *intelligenti pauca* : wat er aen scheelt zal Ued. wel te regt brengen.

Voor het schryven van *anderen* en *andere* heb ik geene goede reden. Ik zie wel dat het er soms staet gelyk het uit de pen gekomen is. Ik zeide tot my zelven, in een werk als dit moet die schoolsche nauwgezetheid, die in eene spraekkunst past, zoo angstvallig niet onderhouden worden. De taelkundigen pleiten voor *anderen*, het volk zegt *andere* : welnu, laten wy nu eens de geleerden en dan weêr het volk gelyk geven, zoo zullen beiden voldaen zyn. Intusschen, ik zal daer wat beter op letten.

Mael wordt in de dry geslachten gebruikt, best van al nogtans in 't onzydige en zoo ben ik 't van zins. *De eerste mael* is nogtans zoo natuerlyk, dat ik er misschien nog wel hier of daer zal genade voor vragen.

Oogenblik is van aerd mannelyk, maer wie zal 't onzydig gebruik daervan kunnen afkeuren? Bilderdyk houdt staen dat het neutrum aen dat woord vast geraekt is omdat men het verwart met *ooggeblik;* maer dat schynt my wat al te scherpzigtig. In eene spraekkunst zou ik kiezen; in een werk gelyk dit mag ik, myns bedunkens, nu eens zus, dan eens zoo schryven.

Zoo denk ik ook over *alle* en *al*. « *Al de boeken* » is taelkundig goed, « *alle de boeken* » is te wettigen uit de volksspraek : deze bezigt het een en het ander, waerom zou ik 't ook niet doen? Daer zyn overigens gevallen waer *alle* alleen goed is, byv. *alle de leden der vergadering spraken hem tegen*, hier zou *al* niet deugen, omdat het de leden *collective* voorstelt, terwyl *alle* het *omnes et singuli* der latynen vervangt.

Het onderscheid dat Ued. maekt tusschen *stalen* « in sensu proprio » of « metaphorico » gebruikt, kan ik niet aennemen, als geenen goeden grond hebbende. Ik houd daervoor dat *houten*, *stalen*, *yzeren* altoos met de *n* moeten geschreven worden.

Uwe aenmerking over Napoléon's ondergang is wat al te vyandig. Wees toch indachtig, lieve heer, dat de soldaten van Cesar zoowel als die van den franschen veroveraer in eene koude van 26 graden zouden bevrozen zyn, en kan men met doode soldaten het vol houden? Ik neem Napoleon in zynen *fleur*, en toen was er waerlyk geen hand aen te steken; alwie 't beproefde werd verslagen.

Ik zie geern *hun wapens*, *hun helmen*, omdat het de rede vlug maekt, en omdat wy maer al te veel slepende uitgangen hebben op *e* en op *en*. Tegen den regel is het niet dan in schyn; de *e* is eenvoudig weggelaten *per ellipsim* : ook keurt het Bilderdyk uitdrukkelyk goed in zyne spraekkunst.

Standaert of *standert* heeft in 't meervoud *standaerts;* het ander moet noodwendig *standaerten*, zyn, maer zoo kan ik 't woord lyden noch zien. Bilderdyk, in zyne Geslachtlyst spreekt er niet van.

De beste orde *van de wereld* is eene gemeenzame uitdrukking waer ik smaek in vind. Ik heb ze ook menigmael aengetroffen by gezaghebbende schryvers.

Nogtans beloof ik u dat ze spaerzaem zal gebruikt worden.

De eer *van de Nerviers* is mede eene wending aen het volk eigen en welke wy niet geheel mogen verbannen. Over 't algemeen, houd ik het daervoor, dat wy in 't schryven ons te veel van de volkstael verwyderd hebben, en ik eigen daer gedeeltelyk de doodschheid van onzen styl aen toe. Intusschen hebben wy, 't is waer, ons te wachten van in het tegenovergesteld gebrek niet te vallen, en ik zal u dankbaer wezen voor iedere aenmerking van dien aerd.

Hier eindig ik, achtbare heer; Ued. ziet wel dat het grootste getal uwer opmerkingen in hare volle kracht blyven, en ook de andere waer ik zoo wat tegen geknibbeld heb, zullen voor my niet verloren zyn. Misschien zullen alle myne verklaringen u niet klaer genoeg voorkomen, doch gelief in aendacht te nemen dat ik voor de vuist schryf, en als het er eens staet het niet meer uit kan schrappen.

Nu nog een woord over den *Middelaer*. Het is my boven alles wat ik zeggen kan aengenaem, te vernemen dat Ued. ons Tydschrift goedkeurt. Uw oordeel is my meer weerd dan dat van duizend andere veelal onbevoegde regters. Het stuk over *Behaegel*, niet waer?

Ja dat is te bytend, te hevig, te overdreven. Ik zag dat niet als ik het *currente calamo* neêrschreef, maer 't was zoo haest niet gedrukt, of ik had er rouwkoop (?) van. Mgr van Luik heeft er my ook over bekeven, en ik heb aen Z. H. beloofd gematigder te zyn. Zoo doe ik 't u ook, geliefde Heer. Van den anderen kant echter blyft het zeker dat de heer B. wat verdiend had; hy is *mechanter* in zyn geschryf dan Ued. meent.

Het doet my ook een groot plaisier dat gy den Heer Peters zoo wel weet te schatten. Wat er sommigen ook mogen van zeggen, hy is een baes der bazen; hy doet met zyn tael wat hy wil. Indien gy den man zelven kendet, gy zoudt er zot van zyn, want gemoedelyker, hartelyker mensch heb ik nimmer gezien. Zyn karakter is ja in alle zyne schriften geschetst, maer 't origineel zelf is betooverend.

Het *Sysje* van Bilderdyk, daer heeft Ued. kermis meê gehouden, dat zie ik wel. Het is ja waerlyk een lekkere beet, en ik zal u dit jaer zoo nog een opdisschen; maer iederen keer kan dat niet wezen; het mag immers alle dagen geen feest zyn. De andere dichtjes behooren tot de gewoonlyke keuken; zyn zy zoo smakelyk niet, zy dienen dan toch om de geregten voltallig te maken. Daerenboven, lieve Heer, alle man wil dichter zyn en kan ik nu aen den grooten hoop zeggen : gy kent uwen stiel niet? Neen, ik moet inschikkelyk zyn, al wat schaven en passen waer het doenbaer is en al wat rimram laten doorgaen om geen vyanden te maken. Ik zie in andere tydschriften doet men 't ook zoo.

Adieu, goede Heer, duid al myn geschryf ten goede en wees hertelyk en welmeenend gegroet van

Ued. allergenegenste vriend,

J. DAVID, p.

P.-S. Ik vergat iets van 't voornaemste : namelyk Ued. te bidden van toch ook eens in den *Middelaer* op te treden, byv. met een prozastukje om het even van welken aerd. Ik verzeker u dat iedereen u met genoegen lezen zal. Wanneer mag ik iets verwachten?

(*Wordt voortgezet*),

Dr. JONCKBLOET

EN DE

« GEWIJDE POËZIE » DER MIDDELEEUWEN.

UIT dr. Jonckbloet's verhandeling over de « Gewijde Poëzie » der Middeleeuwen blijkt zonneklaar, hoe weinig een Protestant of Ongeloovige te vertrouwen is, wanneer hij spreekt over de Katholieke geloofs- en zedenleer, waarvan hij geen zier verstaat.

Op bladzijde 414 van het eerste deel zijner « Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde » schrijft dr. Jonckbloet :

« Meer nog dan Christus zelf werden de Heiligen en Martelaren gevierd, en in het bijzonder de Heilige Maagd, die men als de beste voorspraak bij den strengen hemelschen rechter beschouwde. Naarmate de christelijke geest, die het ridderwezen had in het leven geroepen, meer in ijdele vormen ontaardde, de kloof tusschen uiterlijke beschaving en innerlijke zedelijke ontwikkeling grooter, en het levend geslacht niet slechts zondiger, maar ook verweekter werd, in diezelfde mate *vond men ook geen waarborg meer in het zoenoffer van Christus, dat alleen bij berouw en verbetering des zondaars genade beloofde.* Daarom zag men naar andere voorspraken en middelaars om, welke zich lieten verbidden om hunne tusschenkomst ter *schuldkwijting* in het werk te stellen ».

Volgens dr. Jonckbloet dagteekent dus de Heiligenvereering van de Middeleeuwen. Eerste groote dwaling, die nooit bewezen en herhaaldelijk op afdoende wijze weerlegd is.

Volgens dr. Jonckbloet zochten de Katholieke in de heiligvereering een middel, om, zonder berouw en verbetering, genade te verwerven, hadden de Katholieken der Middeleeuwen zich een vrijbrief aangeschaft om te zondigen. Tweede klankelooze aantijging!

Nu zal ieder verwachten, dat de geleerde schrijver deze stelling uit de legenden der Middeleeuwen zal trachten te bewijzen, en werkelijk lezen we dan ook bladzijde 422 :

« Hoe zou het aesthetisch ook bevredigd worden, waar wij het blootwerktuigelijk geprevel van het Ave-Maria zien *vrijmaken van de algemeene zedewet*, of wanneer de Jonkvrouw in de bres springt voor zondaars, die alleen uit wanhoop en vrees voor tijdelijke straf de handen naar haar opheffen! »

Het eerste betrekt zich blijkbaar op de legende der kosteres Beatrijs.

Een jonkman verleidde deze non met hem te ontvluchten. Later verliet deze haar. Nu gaf ze zich aan de grootste zonden over. « Dit deed zij zeven jaren, doch met *bloedend harte*. Te midden van haren *kommer* vergat zij niet de zeven getijden van Onze Lieve Vrouwe te bidden, in de hoop, dat deze haar zou verlossen van haar zondig leven. Eindelijk zond *God* haar een zoo groot berouw in 't hart, dat zij zich liever den dood getroost had dan nog langer te zondigen. Zij ziet in, hoe diep zij gevallen is, en dat haar geen vergiffenis te wachten staat, tenzij Maria, die zoo menigen gered heeft, haar genadig zij.

« En daarop durft zij hopen; want zij heeft dagelijks haar « Ave » gesproken, en die groet is der Maagd zoo welgevallig, dat ieder, die haar daarmeê toespreekt, hoe zondig ook, daardoor hare *voorbidding verwerft bij haren Zoon*.

« Met hare kinderen aan de hand toog zij bedelende

het land rond, tot zij eindelijk in de nabijheid kwam van het klooster dat zij had verlaten. Zij nam haar intrek bij eene weduwe, welke, tot hare niet geringe verbazing, verhaalde, hoe de Kosteres Beatrijs de heiligste zuster van het gesticht was. 's Nachts werd haar dit in een visioen opgehelderd. Eene stem riep haar toe, dat haar *berouw* haar gered, en *Maria genade voor haar verworven had*. Zij moest naar het klooster terug keeren, waar niemand haar afzijn bemerkt had; want Maria had zelf in hare gedaante hare plaats vervuld. »

Aldus geeft Dr. Jonckbloet zelf den korten inhoud der legende weêr.

Zien we hier het bloot werktuigelijk prevelen van het Ave-Maria vrij maken van de algemeene zedewet; zien we Beatrijs zich tot Maria wenden, om aldus, zonder berouw en verbetering, genade te verwerven?

Juist het tegendeel. « Beatrijs zondigde met *bloedend harte.* » Zij rekende zich dus niet ontslagen van de algemeene zedewet door het bidden van het Ave-Maria. Dan zou zij immers gerust in hare zonden hebben voortgeleefd. Zij roept slechts *Maria's voorbidding in bij haren Zoon*, en eindelijk zendt *God* haar een zoo groot *berouw* in het hart, dat zij zich nog liever den dood getroost had dan nog langer te zondigen. Haar *berouw* had haar gered, Maria had haar genade verworven bij haar Zoon.

Deze legende bewijst dus zonneklaar, dat de katholieken der Middeleeuwen de heiligenvereering juist opvatten als wij, en zooals de christenen van de eerste eeuwen haar hebben begrepen.

Het tweede « dat de Jonkvrouw in de bres springt voor zondaars, dien alleen uit wanhoop en vrees voor tijdelijke straf de handen naar haar opheffen », betrekt zich op het verhaal van « een dief die werd gehangen, maar dien zij gedurende twee dagen aan de galg hield en later zoo krachtdadig beschermde, dat hij zijne vrijheid herwon en in een klooster ging ».

Waar staat geschreven, dat deze dief alleen uit wanhoop of vrees voor tijdelijke straf de handen naar

haar ophief? Hij vroeg voorzeker de genade der bekeering, den tijd om zijne zonden uit te boeten, de ergernis te herstellen, zooals blijkt uit het feit, dat hij na zijne redding zich een klooster begaf. —

Aangaande den eeredienst van Maria schrijft dr. Jonckbloet blz. 418 :

« Haar eeredienst is overoud. Justinianus wijdde haar reeds tempels, en sedert de zevende eeuw werd zij meer en meer als de beste voorspraak beschouwd van het zondige menschdom. Vooral in de dertiende eeuw nam die vereering onder den invloed der ridderlijke galanterie aanmerkelijk toe. Zij ging zelfs in eigenlijk gezegden eeredienst over onder het patronaat van de Heiligen Dominicus en Franciscus. Noch God de Vader, noch Christus, konden, naar de algemeene overtuiging, hare voorbede wederstaan; ja, als Moeder van den Heiland werd aan haar eigenlijk de verlossing des menschdoms toegeschreven. »

Het verschil tusschen « eeredienst en eigenlijk gezegden eeredienst » is mij een raadsel.

Is er iets tegen, dat God aan de voorbede van Maria niet zou kunnen weerstaan? Maria kan toch niets vragen, wat God zou moeten weigeren, en Gods almacht schittert daardoor uit, dat Hij zijne Moeder niets behoeft te ontzeggen, haar alles geven kan, wat zij vraagt.

Waar zou dr. Jonckloet gelezen hebben, dat aan Maria, als Moeder van den Heiland, eigenlijk de verlossing des menschdoms werd toegeschreven? Of heeft dr. Jonckbloet dit maar uit den lucht gegrepen? Maria heeft der wereld den Verlosser geschonken, en daarom noemen haar de Katholieken medeverlosseres van het menschdom. Jezus alléén is de Verlosser. Hij alléén kon ons verlossen, omdat Hij alléén, als God-Mensch, Gode eene oneindige voldoening kon geven voor de oneindige beleediging, der goddelijke Majesteit door de doodzonde aangedaan.

Maar, och, hoe zou een Hoogleeraar zich met zulke

vragen kunnen inlaten! En toch behandelen die lui godsdienstige poëzie van in merg en been katholieke schrijvers en dichters, breken zij den staf over zaken, waarvan zij geen titta of jota verstaan!

« Maakt de historische optreding van Franciscus, die zich als een tweede verschijning van den Verlosser voordeed, en, zooals Gervinus het heeft uitgedrukt, het leven des Heilands parodiëerde, terwijl hij zich daarbij misschien nog meer voordeed als een, die aan zinsverbijstering leed, dan iemand, die door overspannen dweepzucht wordt voorgezweept; — maakt dat reeds een pijnlijken indruk, de overdrijving, de smakeloosheid, die in de voorstelling heerscht, wekt in de hoogste mate den weêrzin op tegen een werk, welks toon en inhoud voortdurend met het kunstgevoel in strijd zijn. »

De H. Franciscus is in de oogen der Ongeloovigen een krankzinnige, gelijk Christus het was voor de Heidenen. « Gentibus autem stultitiam » (I Cor. I, 23). Volgens den raad van den grooten Apostel is Franciscus dwaas geworden, om wijs te zijn : « Stultus fiat ut sit sapiens ».

Om een schijn van waarheid aan zijne bewering te geven, haalt hij eenige feiten aan, die velen belachelijk *schijnen*, stelt deze daarbij bespottelijk voor, en verzwijgt al het overige. Is dit edel?

« Kranken verplegen is eene schoone daad van Christelijken ootmoed; maar den broederkus drukken op mond en wang, door een rottende zweer misvormd, is niet anders dan walgelijk; even als het eene smakelooze ascetische overdrijving moet genoemd worden, wanneer ter kastijding des vleesches alle spijs met asch wordt vermengd. Het een zoowel als het ander wordt in dit Heiligenleven met ophef vermeld. »

De H. Franciscus verpleegt een zieke, waarvan ieder zich met walging afwendt. Dit smart den armen lijder meer dan alle pijnen : een voorwerp van afkeer te zijn voor anderen, zelfs voor de zijnen. De H. Franciscus begrijpt en voelt dit. Door Christelijke liefde gedreven, overwint hij zijn natuurlijken afkeer, en drukt een kus op het misvormd gelaat.

Is dit zoo walgelijk?

De H. Franciscus treedt op in een tijd, dat onverzadelijke zucht naar weelde en opschik, moeder van den gouddorst, die wederom allerlei onzedelijkheid kweekte, als een kanker knaagde aan het welzijn der volkeren. De groote Heilige trad op als hervormer, schreef de « heilige armoede » in zijn banier, deinsde voor niets terug, om ootmoed en zelfverloochening in te voeren en oefende een verbazenden invloed uit op zijn tijd. In tegenstelling met hen, die in zingenot hun geluk zochten, ontzei hij zich alles, wat zijne zinnen kon streelen, vermengde hij zelfs zijne spijzen met asschen. Is dit nu eene smakelooze, ascetische overdrijving? « De mirakelen maken niet zelden een koddigen indruk, zooals uit een paar voorbeelden moge blijken. Een geneesheer, die den Heilige behandeld had, werd daarvoor aldus beloond : Hij had een huis, dat dreigde in te storten; in de hoofdscheur legde hij een stuk van de pij, die de patiënt gedragen had, en ziet, weldra was van de spleet geen spoor meer over! Niet minder vermakelijk is het, te hooren, hoe een doodkranke vrouw door aanraking van den breidel van een paard, dat Franciscus eens bereden had, plotseling genas. »

Als deze wonderen zoo'n koddigen indruk op onzen Hoogleeraar maken, zoo zal dit ook wel het geval zijn met vele mirakelen, door de Profeten, Apostelen, ja, door Christus zelven gewrocht.

Aan dien buitengewonen Heilige, brandende van liefde voor God en de menschen, gaf God ook eene groote macht over de dieren. Hij had voornamelijk de schapen en lammeren lief, als beelden van den zachtmoedigen Jezus.

« En ik vraag, » zegt dr. Jonkbloet, « of de meest geloovige lezer een glimlach kan bedwingen, wanneer de Heilige van die stemming der schapen gebruik maakt, om ze tot christenen te vormen, terwijl hij het met een althans zoo ver bracht dat het ter kerke ging, voor het altaar knielde en blaatte, en bij de Mis in alle devotie het Sacrament vereerde! »

Hoe geestig!

God wrocht door den H. Franciscus het wonder, dat een schaap de diensten eener kerk bijwoonde en bij den zegen met het Allerheiligste nederknielde.

De H. Franciscus vormde dat schaap niet tot Christen, dr. Jonckbloet. Dat schaap was daar, als het beeld van Jezus, die zeide : « Weest zachtmoedig, gelijk ik het geweest ben », van Jezus, die als een lam ter slachtbank werd geleid voor onze zonden. Het leerde hier door een wonder, dat de menschen den grooten God, dien alle schepselen loven en prijzen, moeten aanbidden in het H. Sacrament.

« Moet die schromelijke parodie van alle Christelijke deugden niet noodwendig comische uitwerking hebben? En maakt de man, die dus geschilderd wordt, niet meer den indruk van een waanzinnige, dan van een boetgezant? »

En ik vraag op mijne beurt : Maakt de man, die dus schildert, die dus raaskalt over zaken, waarvan hij niet het kleinste begrip heeft, niet meer den indruk van een waanzinnige dan van een ernstig criticus?

« Was de opgang, dien Heiligenlevens en Martyrologen allerwege maakten, grootendeels een gevolg van de behoefte aan voorbidding, het bleek al spoedig, dat het vertrouwen op de Heiligen en meêdoogende Hemelkoningin meer gerustheid in het kwaad dan berouw en boetedoening verwekte. » (blz. 430)

Dit zou logisch volgen, indien, zooals dr. Jonckbloet beweert, in de Middeleeuwen het denkbeeld heerschende was, dat men door voorspraak en bemiddeling der Heiligen genade kon verwerven, ook zonder berouw en verbetering. Dit is echter valsch en dus ook de gevolgtrekking.

« De geestelijke dichters achtten schrikwekkende tafereelen noodig om het zedenbederf te bekampen : zij wezen op de straf, die eenmaal op de misdaad zou volgen. Vandaar de toenemende voorspellingen, dat het einde der dagen nabij was, en veelvuldige schilderingen van den dag des oordeels, maar vooral van de verschrikkingen van hel en vagevuur. »

Zoo verklaart onze Criticus het ontstaan van de geschiedenis van den Ierschen ridder *Tondalus* en *Patricius' Vagevuur*

Zal niet ieder, die nog aanspraak wil maken op een greintje gezond verstand, moeten erkennen, dat de geestelijken steeds twee middelen hebben gebruikt, om de geloovigen af te houden van het kwaad, en hen te brengen tot de oefening der deugd? Zij wezen hen op de belooning der braven, op de straf der boozen. Door het vertrouwen op de machtige voorspraak der Hemelkoningin en der Heiligen in hen op te wekken, hielden zij de zondaars terug van de vreeselijkste zonde, de wanhoop; spoorden zij de geloovigen aan God te eeren, wiens goedheid en barmhartigheid in de Heiligen zoo schitterend uitstraalt; prikkelden zij hen in de voetstappen te treden dezer roemvolle voorgangers.

De Katholieken vertrouwen op Gods oneindige barmhartigheid, maar een blik werpende op hunne eigen onwaardigheid, roepen zij de voorspraak in van Jezus' heilige Moeder en van Jezus' vrienden, de Heiligen, om door hunne tusschenkomst, van God, den gever aller genaden, bekeering en volharding te verwerven. De Katholieke Kerk heeft ten allen tijde geleerd, dat hij, die vertrouwende op Gods barmhartigheid en op de voorspraak der Heiligen, in zijn zonden zou voortleven, eene nieuwe en groote zonde doet, nl. de zonde van vermetel betrouwen.

En wat zou men er redelijker wijze tegen kunnen inbrengen, dat de zondaar zich tot de Heiligen wendt, om hunne voorspraak bij God in te roepen?

Indien het gebed van eenen' rechtvaardige op aarde veel vermag, zooals ten duidelijkste uit talrijke plaatsen der H. Schrift blijkt, waarom zou dan het gebed der Heiligen, der vrienden Gods, nu met Hem in Hemel verheerlijkt, niet veel vermogen?

Zou Maria, zouden de Heiligen, die tijdens hun leven de menschen, ook de zondaars, zoo teeder beminden, zooveel en zoo hartelijk voor hen baden, zoo onvermoeid voor hun heil werkzaam waren, nu

niets meer voor hen kunnen verrichten? Zou God zijne Heiligen op aarde niet willen verheerlijken, door op hunne voorspraak groote gunsten en genaden aan de menschen te schenken?

In de Apoc. V, 8. lezen we dan ook « dat zij (d. i. de vier en twintig oudsten) gouden schalen dragen vol van reukwerk, hetwelk beteekent de *Gebeden der Heiligen* ». Ook is de vereering en aanroeping der Heiligen zoo oud als de Kerk zelf.

In de handelingen van den H. Ignatius, martelaar († 112) lezen we, dat hij verschenen is, « *boven voor ons biddende* ».

De handelingen der Sullitaansche martelaren († 200) worden besloten met deze woorden : « De martelaren zijn overleden in de maand Juli den 17den dag, en zij *bidden voor ons bij den Heer Jezus Christus* ».

Hetzelfde lezen we in de handelingen van den H. Maximus, die de martelaarskroon verwierf in 230.

Uit de brieven van den H. Paulinus van Nola blijkt, dat hij eene bijzondere voorliefde had voor de heilige plaatsen en een bijzonder vertrouwen stelde in de aldaar vereerde Heiligen.

Eusebius in de IVde eeuw spreekt over de aanroeping der Heiligen als over een in de geheele Kerk heerschend gebruik. Sprekende over de graven der martelaren zegt hij : « Wij hebben de gewoonte hunne graven te vereeren en er gebeden te storten; en wij bepalen, dat dit terecht door ons gedaan wordt ».

Ten slotte nog eene kleine geschiedenis :

« Te Kalama leefde een man, Martial geheeten, een aartsvijand van het christendom. Hij werd gevaarlijk ziek. Zijne dochter en zijn schoonzoon, beiden christenen, smeekten hem zich toch te bekeeren; hij weigerde hardnekkig, ontstak in hevigen toorn en joeg hen de kamer uit. Toen kwam de schoonzoon op het denkbeeld, naar eene kapel te gaan, toegewijd aan den H. Stephanus, om daar door de voorspraak van dezen grooten Martelaar van God de genade der bekeering voor zijnen vader te verwerven.

« Bij het heengaan nam hij eenige bloemen, en legde ze in de legerstede van den slapenden zieke. Reeds voor het morgenkrieken verzocht deze den bisschop te ontbieden, die zich juist te Hippo bevond. Deze kwam, en nam hem op in den schoot der Kerk. Zoolang hij leefde, sprak hij de woorden : « o Christus, neem mijnen geest tot u », ofschoon hij niet wist, dat het de laatste woorden geweest waren van den H. Stephanus.

« Zij waren ook zijne laatste woorden, want hij stierf weldra ».

Hij, die ons dit feit verhaalt, is niemand anders dan de groote H. Augustinus.

B.

Roermond.

VIER SNIPPERTJES UIT DE OUDE DOOS.

I. — De Nachtwaker.

WAAR is de tijd, toen in de meeste onzer steden en dorpen de nachtwaker, of, zooals men hem op enkele plaatsen noemde, de *Hanneken-uit*, terwijl eenieder, behalve de lijdenden en de boozen, in de weldoende armen van den slaap lag gedompeld, zijn met klagende stem aangeheven lied opdreunde :

Wacht uw vuur en keerslicht wel,
De klok slaat . . . uren!

Er deze indrukwekkende woorden als eene stem uit het graf bijvoegende :

Bidt voor de zielen in 't vagevuur!

Velen onzer lezers weten van dien tijd, sedert een veertigtal jaren voorbij, niet te spreken; doch ons, die toen reeds de kinderluren waren ontwassen, staat hij nog immer vóor den geest, de geheimzinnige personage, die gedurende jaren en jaren, in zijnen wijden mantel gewikkeld, en met de lantaren in de hand, als eene schim in den donkere rondstapte, zijne nachtrust opofferende om, voor een karig loon, toe te zien en te luisteren of alles in de buurt richtig en er geen onraad te vreezen was.

Die roep van den nachtwaker, de levenden opwekkende om voor de zielen der afgestorvenen te bidden, klinkt ons thans nog als een nagalm uit het verledene

toe en doet zoovele herinneringen oprijzen. Hoeveel bloedverwanten, vrienden en kennissen rusten sedert niet onder de groene zode, en hoeveel eigenaardige gebruiken, in onze kinderjaren in zwang, werden niet 't eene na het andere afgeschaft, om voor nieuwe uitspanningen en gewoonten, zoo zelden, eilaas, voor betere, plaats te maken!

Andere tijden, andere zeden! Zooals het met de dichterlijke figuur van den nachtwaker gegaan is, zoo zal het met ons ook gaan. Vergeten zullen wij eenmaal worden, verzwolgen in den maalstroom des tijds, wel wetende dat er op de wereld niets bestendig van duur is; dat wij allen opkomen om slechts voor eenen korten tijd hier onze rol te spelen en nadien te vergaan; dat het met ons geschieden zal gelijk met het eikebladje van den Franschen dichter Arnault, in 't Nederlandsch volgenderwijze overgezet :

« Blaadje, van uw' stam gereten,
Dor, ontkleurd, ten grond gesmeten,
Waar, waarheen? — ik weet het niet :
't Onweer heeft den eik verslagen,
Die mij thans geen' steun meer biedt.
Naar der winden welbehagen
Ongestadig heengedragen,
Dwaal ik sedert overal;
'k Laat me door hunn' adem leiden,
Van de wouden in de weiden,
Van den berg in 't lage dal;
Zonder vrees en zonder klagen,
Ga ik, door den wind gedragen,
Dáar, waar alle dingen gaan,
Rozeblaadjes, lauwerblaan. »

II. — De Heetebroodblazer.

Herinnert gij u den tijd nog, lieve lezer, toen ge 's morgens, vóor uw ontbijt, met zeker ongeduld de deur uwer woning opendet om te vernemen of de bakkersknecht uit de buurt reeds had aangekondigd dat de verschgebakken broodjes uit den oven waren

gekomen? Mij dunkt, ik zie hem daar nog staan, met zijne opgestroopte hemdsmouwen en de witte slaapmuts op het hoofd, de blijgemoede knecht van den bakker, nu eens in deze, dan in gene richting, opdat elk het zou hooren, gedurende geruimen tijd, op den bekenden ossenhoorn, toetende en blazende dat het een lust was! En met welke gezindheid stroomden de meiden, en wij ook weleens, de deur van den winkel dan binnen om de smakelijke « boerkens » of de « pistolets » te gaan koopen, die met het potje koffie, door moeder intusschen gereed gemaakt, weldra den weg naar onze hongerige magen zouden vinden!

Hoe zouden wij ons daarbij niet den vroeger alom gevierden « mannekensvrijdag » of « wijvekenszaterdag » herinneren, toen vader en moeder door hunne levenslustige kinderen werden buitengesloten en niet eerder binnengelaten, dan na de belofte te hebben afgelegd te « tracteeren », in andere woorden, dadelijk naar den bakker te zenden, wiens knecht zooeven, naar aloud gebruik, de voor de omstandigheid gebakkene heetebroodjes met krenten te koop had getoet.

En dan het St.-Huibrechtsfeest, op welken dag, vanouds, de kerkdienst door eene talrijke menigte wordt bijgewoond, om het zoogeheeten St.-Huibrechtsbrood te doen zegenen — hoe smakelijk wist de bakker dien dag de koekjes te bereiden en met welke vroolijkheid blies de knecht bij die gelegenheid van 's morgens vroeg op den hoorn?

Wat dit blazen op den hoorn beteekende? Een Nederlandsch schrijver, die zich hoofdzakelijk op de geschiedenis van het volkswezen heeft toegelegd, maakt het ons bekend. 't Was eene zinnebeeldige handeling ter eere van den schutsheilige der bakkers, St. Obert, die door de gewijde kunst steeds als op den hoorn blazende wordt voorgesteld. Waar dus de bakker zijn hoorngetoet aanhief, bracht hij, als een waardig discipel, naar den ouden gilderegel, hulde aan zijnen hoogvereerden patroon.

Waarom moest ook *dit* gebruik, zoo eenvoudig en toch zoo practisch, worden afgeschaft?

III. — De zitbanken vóor de huizen.

Tot vóor een dertig-veertigtal jaren, toen vele huizen in Wetteren nog met hunnen puntgevel naar de straat stonden, bemerkte men hier en daar, nevens de deur, eene houten of steenen zitbank, op welke de geburen zich des zomers, na den volbrachten arbeid, kwamen nederzetten en er den avond, onder gezellig gekout, vriendschappelijk doorbrachten.

Er waren toen, op verre na, zooveel herbergen niet als tegenwoordig, en het gebruik om alle dagen op *staminé* te gaan, buiten de rijke, meer of min bejaarde lieden, bestond nog niet. De burgers kwamen toen ook, beter dan nu, overeen. Het was in den gelukkigen tijd nog dat het familieleven uit ons midden niet was gebannen en dat de zoon, hij mocht dan ook al tot de jaren van verstand gekomen zijn, zich wel zou gewacht hebben in de week, zonder vaders of moeders toestemming, eene herberg binnen te treden.

Die avondvergaderingen onder den met sterren bezaaiden hemel waren eenvoudig, genotrijk en bij uitstek geschikt om den familiegeest en de vriendschap onder de geburen levendig te houden. Met politiek bemoeide men zich toen niet; dit woord was bij onze voorouders, om zoo te zeggen, onbekend. Men onderhield er zich over het nieuws van den dag, of wie goed te vertellen wist, werd met de meeste aandacht het oor geleend.

Men moge er over oordeelen gelijk men wil, doch ik zeg dat het toen een gelukkige tijd was — een tijd, die de zoetste herinneringen moet hebben achtergelaten bij alwie de aartsvaderlijke deugden, de zeden en gebruiken onzer voorouders op prijs stelt.

Het gaat er heden anders! Nauwelijks is de dagtaak geeindigd en het avondmaal binnengespeeld — of vrouw en kinderen worden thuis gelaten en « Mijnheer » trekt op naar de herberg... De zoons van driemaal zeven kunnen zich aan den huiselijken haard ook niet meer gewennen en gaan insgelijks hunnen gang... En zoo is het gekomen dat de zitbanken vóor

de huizen de eene na de andere verdwenen zijn en dat er hoe langer zoo minder vriendschap onder de menschen, zoo weinig overeenkomst in sommige huisgezinnen bestaat. *Omnia cadunt*! Het woord van Just Lips is en blijft eene eeuwige waarheid.

IV. — St.-Nicolaasfeest.

Eene der aangenaamste herinneringen uit onzen kindertijd is zeker wel het St.-Nicolaasfeest, dat in de meeste steden en dorpen onzes lands, van over eeuwen en eeuwen, met het grootste ongeduld in de kinderwereld wordt te gemoet gezien. Den avond vóor dien heuglijken dag immers, mogen de kleinen bij vader en moeder, bij peter en meter hunnen korf zetten, zeker als ze zijn dat St. Nicolaas er binnen den nacht allerlei speelgoed en lekkernijen zal in neerleggen. Wat er in 't gemoed der levenslustige kinderen dan omgaat, hebben wij zelven genoegzaam ondervonden. Wie op andere tijden van het jaar al iets mispikkelt wordt bij de nadering van het feest des gevierden heilige de braaf- en wijsheid zelve, want anders zou St. Nicolaas, die de week te voren met zijnen knecht op ronde gaat, om te vernemen of er op de rekening der kleinen niets te zeggen valt, hun in plaats van koeken en speeldingen eene roede bezorgen!

Nog heugt het ons hoe wij, vooraleer slapen te gaan, den goeden kindervriend uit den hemel onze bede opdroegen, zingende van

> Sinte Niklaas kapoentjen,
> Brengt wat in mijn schoentjen,
> Een appelken of een citroentjen.

En hoe wij 's anderdaags morgens alvroeg, na den geheelen nacht van niets anders dan van St. Nicolaas, « den nobelen baas », te hebben gedroomd, opstonden en naar de kamer liepen, benieuwd om te zien wat voor geschenken er zoo al in en nevens onzen korf zouden gereed liggen. Hoe uitgelaten van blijdschap waren we dan niet, wanneer we

met den opgetooiden man te paard in de eene, en met den zwaargeladen korf in de andere hand, tot vader en moeder snelden, om hen onze geschenken te laten bewonderen! Hoe menige tranen werden dan niet van hunne wangen gevaagd, tranen van onwaardeerbare oudervreugd en innig zielsgenot, bij het zien hunner juichende en stoeiende kinderen om het bezit van wat ze zoo vurig hadden gewenscht en in hunne eenvoudigheid geloofden wel degelijk den H. Nicolaas verschuldigd te zijn!

Dien dag en de volgende dagen, tot de laatste lekkernij uit den korf is opgesnoept, zijn de kinderen overgelukkig. Zij, die er eenen trommel of ander speelgerief hebben bij gekregen, behooren natuurlijk tot de bevoorrechten, en dan is het een gerucht en gestommel in huis, dat uwe ooren er zouden van openscheuren. Ten langen laatste komt er toch een dag dat de versletene pop of het gebrokene speelding op zijde wordt gelegd, om plaats te maken voor iets anders, waarmede de jeugd, buiten de schooluren, haren tijd weet door te brengen, in afwachting dat er een nieuw St.-Nicolaasfeest opdage, en dezelfde droomen van vroeger hunnen gang gaan.

Gelukkige kinderen, die de wereld nog niet anders kent dan met hare geschenken aanbrengende feestdagen, hare bloemen en zonnestralen, alsof uw leven eene altijddurende lente schijnt te zullen blijven! Lustig en vroolijk, met den blos der onschuld op het gelaat, stoeit en dartelt gij daar heen, onbekommerd met den dag van morgen, onbewust welken strijd gij later, wanneer 't uwe beurt zal zijn het werkelijke leven in te treden, tegen de wereld zult te voeren hebben!

Zingt, huppelt en vermaakt u dus maar voort, lieve kinderen, doch vooral, ziet wel toe dat ge altijd voortdurend braaf zijt; dan zal St. Nicolaas, dien ge later zult leeren kennen, u ook voortdurend blijven beminnen en, zoolang ge uwen korf zetten moogt, u met zijne beste en fijnste geschenken beloonen.

JAN BROECKAERT.

EENE REIS ONDER DE ZEE.

WELLICHT hebt gij met Jules Verne's werken nauwe kennis gemaakt, en zijne verhalen met gretigheid verslonden. Met ongeduld hebt gij misschien de wonderbare lotgevallen zijner helden nagegaan, dikwijls zonder het zekere der wetenschappelijke stellingen tusschen ontelbare onwaarschijnlijkheden te kunnen ontwarren. Welnu, in een zijner vertelsels, beschrijft hij het zonderling wedervaren van drie waaghalzen die langs de vuurkolk des Hekla's tot de diepste ingewanden der aarde nederdalen, en daar eene fabelachtige reis ondernemen, verscheidene honderden mijlen onder de zee.

Onmogelijk! hebt gij uitgeroepen, onder de zee door? zulke reis kan alleen in 's schrijvers inbeelding plaats grijpen! Gij hebt gelijk, *zulke* reis is onmogelijk, en dit hoeft niet bewezen. Maar daarom is alle reis onder de zee niet onmogelijk, en ons inzicht is hier eenige woorden te reppen over eene ware reis, die men waarschijnlijk binnen eenige jaren zal kunnen ondernemen, evenwel zonder de vermakelijke omstandigheden door Verne verzonnen, noch op zulk eene diepte. Het geldt hier eenen aangenamen en gemakkelijken overtocht van het een land in het ander, bij middel van den spoorweg, onder eene zeeëngte waar het peillood geen zestig meters diep daalt, en wier beide kusten niet meer dan juist tienmaal de lengte der nieuwe kaaimuren van Antwerpen, te zeggen zes en dertig kilometers, van malkander verwijderd zijn. De Fransche benaming dier engte, *Pas* de Calais, *stap* van Kales, duidt insgelijks aan door welken kleinen afstand de Engelsche kust van de Fransche gescheiden is.

Reeds sedert lang zoekt men naar een gemakkelijker middel om den anderen kant van het kanaal te bereiken; immers de overtocht der zee, hoe kort hij ook weze, schrikt nog menigen reiziger af, en geeft aanleiding tot groote hindernissen in het vervoer van goederen. Ontwerpen van ijzeren en steenen bruggen, van reusachtige metalen buizen in de zee nedergelaten en van rijwegen voorzien, van schepen met geheele treinen geladen, zelfs van kunstmatige landengten hebben allen warme en soms uitstekende aanhangers gevonden (1). Nochtans is er niet een dier ontwerpen dat het voorstel voldoenderwijze oplost, noch al de moeielijkheden genoegzaam uit den weg ruimt. Het eenig practisch middel om het beoogde doel te bereiken schijnt te bestaan in het graven van eene onderzeesche spoorbaan, op eene diepte die toereikend is om alle gevaarlijke doorzijging te vermijden.

Het mag stoutmoedig schijnen onder de zee te willen graven, maar voor welke onderneming deinzen onze hedendaagsche bouwkundigen terug? Leveren de wetenschappen hun niet gestadig nieuwe en krachtvolle toestellen? Daarbij, van onderaardsche gaanderijen die tot onder den zeebodem uitgedolven zijn, bestaan er reeds verscheidene voorbeelden : zoo zijn er in het Engelsch graafschap Cornwallis mijnwerken aangelegd tot op eenen zekeren afstand van de kust, waarin men bij onweder zeer duidelijk het gedruisch der tegen elkander geworpene rotsklompen kan hooren. Te Whitehaven worden insgelijks de kolen afgehakt op vier kilometers en half van de kust en de gaanderijen in deze ontginning uitgehouwen, waren zij aan elkander gevoegd, zouden eene lengte van meer dan honderd kilometers bereiken; hunne diepte bedraagt van 80 tot 240 meters. Wat meer is, in de mijnen van Huel Cook bestaat er eene plaats die tegen het indringen van de zee maar door eene laag van zes meters dikte gevrijwaard is, en

(1) Zie over die verschillige ontwerpen het bulletijn van het aardrijkskundig genootschap van Antwerpen, 13e deel.

op eene andere hebben de werklieden de onvoorzichtigheid zoover gedreven, dat zij de rotsen tot op anderhalven meter onder het water losgerukt hebben; de golvingen der zee en het gekletter der keisteenen worden er, zoo het schijnt, op zulke wijze weerkaatst, dat bij slecht weder de mijnwerkers als met den doodangst bevangen, ijlings de vlucht nemen.

De goede uitslag van het reuzenwerk dat men voornemens is in het kanaal uit te voeren, hangt eerst en vooral af van de gesteldheid en de richting der aardlagen onder den bodem. Het is wel zeker dat, indien de grond doordringbaar voor water, of wel ergens gekloven is, er aan geene onderzeesche werken te denken valt; integendeel komt men er eene bedding tegen, die, gelijk de klei, het water niet laat doorzijgen en nergens geborsten is, dan kan men, op voorwaarde dat zij dik genoeg zij, de hoop koesteren de onderneming te zien gelukken.

In hoeverre er onder dat opzicht in het kanaal aan de vereischten voldaan is, zal licht uit het volgende blijken. Het onderzoek der zeeboorden heeft bewezen, dat de gronden van de Engelsche en van de Fransche kust dezelfde bestanddeelen bevatten, en dat de lagen bijna op dezelfde wijze naar het as van de straat hellen, waaruit met reden mag besloten worden dat zij onder het water elkander ontmoeten en eigenlijk maar ééne bedding uitmaken. Tusschen die lagen is er eene, genaamd het grijs krijt van Rouaan of Cenomaansche laag, een zestigtal meters dik, zeer dicht, geen gevaar van instorten opleverend, ondoordringbaar voor water, in een woord van zoodanige gehalte dat, indien zij onder de zee dezelfde hoedanigheden behoudt en niet geborsten is, men er vrij zonder vrees de uitgravingswerken kan in aanvangen.

Rechtstreeksche proefnemingen konnen alleen onder dat opzicht eene stellige verzekering opleveren. Een schip, te dien einde in het najaar van 1875 uitgereed, en waarop uitnemende aardkundigen ingescheept waren, doorkruistte het kanaal in alle richtingen; het dieplood werd

meer dan zes duizendmaal nedergelaten, en talrijke monsters van den bodem losgerukt; een tweede vaartuig, uitgezonden in de lente van 1876, voltooide wat tijdgebrek aan het eerste niet toegelaten had te doen. Beide ondernemingen werden met den besten uitslag bekroond, en verschaften drie duizend bruikbare stalen van den zeebodem, derwijze dat volgens de uitdrukking der aardkundigen, deze bodem nu zoo goed gekend was als welk andere grond ook op het vasteland. Peilingen van eenen anderen aard werden rond denzelfden tijd en ook later met groote bedrijvigheid op beide kusten begonnen; zij bestonden in het boren van diepe putten midden door de grijze krijtlaag, om dezer juiste dikte en menig ander vraagstuk van minder aanbelang op te lossen. Even gunstig beantwoordden deze werken aan de verwachting der ondernemers, zoodat er niet te twijfelen viel aan de mogelijkheid om het leggen van den onderzeeschen spoorweg tot een goed einde te brengen.

Zoodra die navorschingen voltooid waren, begon er om zoo te zeggen een tweede tijdvak, dat der grondige studiën, gedurende hetwelk de juiste plaats om de werken aan te vangen, de wijze waarop deze zouden geschieden, de toestellen die men zou kunnen gebruiken, en al de andere bijzonderheden van het ontwerp moesten vastgesteld worden.

Nopens de richting aan het onderzeesch spoor te geven, besloten de bouwkundigen dat het zou samengesteld zijn uit drie afdeelingen, te weten eene middelgaanderij, zes en twintig kilometers lang, aan welker beide uiteinden een toenaderingsweg zou palen van elf kilometers lengte. Op het Fransch grondgebied, moest deze laatste aanvang nemen nabij het dorp Sangatte, ten Zuid-Westen van Kales, en zeewaarts dalen met eene helling van twaalf millimeters en half per meter; eens dat de aangewezene diepte zou bereikt zijn, moest de middelgaanderij aangetast worden, doch hare helling in stede van dalende, zou stijgende zijn tot op het

middelpunt, om van daar wederom eene dalende richting te nemen, telkens van drie honderd zes en zeventig millimeters per kilometer. Op eenen afstand van dertien kilometers van dit middelpunt, zou de Engelsche toenaderingsweg beginnen met dezelfde helling als de Fransche, om dan eindelijk op het Engelsch grondgebied, ten Noord-Oosten van Dover ten lichte te komen.

De boogvormige richting der middelgaanderij heeft voor doel te beletten dat het water, 't welk hier en daar langs de wanden zou kunnen doorzijgen, blijve staan, en het te dwingen naar den toenaderingsweg af te vloeien; doch opdat het er ook den weg niet zou belemmeren of andere schade toebrengen, was er besloten, daar eene smalle dalende zijgaanderij te graven, langs waar het eenen uitweg zou vinden tot diepe putten op de kusten gelegen, en waar machtige waterpompen het later moesten uithalen.

F. DE HERT S. J.

Antwerpen, O. L. V. Collegie.

(*Wordt voortgezet.*)

DRIEMAANDELIJKSCH OVERZICHT.

LETTERKUNDE.

TOLSTOÏ en DOSTOJEWSKI. — Heden leest ge geen tijdschrift zonder gewag van de russensche schrijvers te vinden. 't *Belfort* moet ook den regel volgen. Nog gedurig wordt de *Macht der Duisternissen* van Tolstoï in de tijdschriften besproken. Arnold Ising heeft het akelig drama in 't Nederlandsch overgezet en ter dier gelegenheid wierd het door den *Tijdspiegel* van September besproken :

« Luiheid, hebzucht zijn de bewerkers van allerlei ondeugden en misdaden en slepen haar rampzalig slachtoffer door alle perioden van ontucht, dronkenschap, diefstal, moord, overspel en kindermoord ten val. Het tafereel is akelig van realisme, geen enkele bijzonderheid, hoe afschrikkend en terugstootend ook, wordt den lezer gespaard ».

Het nieuw werk van Tolstoï, *Fabelen en Vertellingen*, bevat benevens menigvuldige onderwerpen die men bij alle fabeldichters tegenkomt, eenige sprookjes die oorspronkelijk en russensch van aard zijn. De schrijver blijft, lijk het zijne meening was, binnen de palen der leering van Christus en zijne strekking is zeer zedekundig.

De roman van Dostojewski *Misdaad en Straf* wordt op den schouwburg van het *Odéon* als tooneelspel verbeeld. De held is eene schepping van Slavische geaardheid. 't Is een jongeling die ten gevolge der armoede zijne studiën moet onderbreken, nihilist wordt en van de plaag *otchaïanié* is aangedaan, eene hevige gril die de plaats van den wil inneemt en den mensch in den afgrond der misdaad slingert. Deze karakterstudie is zoo diep als die van Macbeth.

Mysteriespelen. — Een fransche dichter G. Vicaire heeft een spel gedicht, le *Mystère de St. Nicolas* in den middeleeuwschen

trant, met den geur, de liefelijkheid en de geheimzinnigheid daarin van 't oude. Niets is aantrekkelijker, 't zij in 't schilderen, 't zij in 't bouwen, 't zij in 't dichten, dan eene kunstvolle herschepping van 't verleden. Leest de ontleding van Ch. Fuster in het *Mag. litt.* onzer uitgevers (Sept. 1888). Guido Gezelle heeft ook den *Gulden Woensdag* gedicht in den trant der allereerste mysteriespelen. 't Komt als bijvoeg van Loquela 1884.

Hélène Swarth. — De *Nederlandsche Spectator* van 24 Nov. laatstleden beoordeelt de laatste gedichten van Hélène Swarth, de *Sneeuwvlokken*. « De gedichten van Hélène Swarth bekleeden eene zeer eigenaardige plaats in onze letterkunde; die ze kunnen waardeeren, hebben ze lief met bewonderende liefde, de kritiek stelt ze zeer hoog, maar overigens bejegenen velen ze maar al te dikwijls als ziekelijke dweeperij. En ook daar is wel eenige aanleiding toe, er is iets weeks in deze gedichten, iets krachteloos in de stemming, waarin zij geschreven zijn, waaraan niet de vorm schuld heeft. Er gaat geen levenwekkende adem van hen uit, 't zijn sneeuwvlokken, die zich oplossen in tranen en onvereenigbaar met het denkbeeld van een helderen zonnigen winterdag. »

De Vlamingen zijn nog middeleeuwsch en ridderlijk in hunne letterkundige beweging... De Katholieken vliegen in de baan voor Hilda Ram en de Liberalen breken van tijd tot tijd eene lans voor Hélène Swarth.

G. Rodenbach. — M. J. Casier wenscht dat G. Rodenbach wiens werken hij keurt, eenvoudig en ootmoedig tot het katholiek geloof zou terugkeeren, mits zijne teêrgevoeligheid, zijn meesterschap over taal en verzenbouw, zijne wondere begaafdheid om de oorspronkelijkste denkbeelden en de vluchtigste gevoelens te tinten, een dichter van blijvende weerde worden en zijne *mièvreries* van Parijs vaarwel zeggen. (*Mag. litt.* 15 Sept. 88.)

De *Polybiblion* van Sept. laatstleden bespreekt ook met veel lof de laatste uitgave van Rodenbach : *Du Silence*, en bevestigt dat hij een christen dichter is, een ware geloovige van den ouden eed !

J. Tellier beschouwt hem als *Baudelairien*, als den dichter van de geheimzinnigheid der stille vlaamsche steden.

De *Ned. Spectator* beoordeelt ook zijn laatste gedicht : « Hij is geen navolger van Coppée; moge men soms ook in zijn verzen den stijl en den gang van den ouderen dichter herkennen, de karakteristieke passages hebben iets wazigs en mysterieus, dat de precieser teekening van Coppée mist.... Hij beschikt over de uitdrukkingswijze der nieuwste Fransche school, zonder tot de maniertjes te vervallen. » (88, bl. 282.)

Pol de Mont. — Hemmich heeft in Duitschland eene verzameling gedichten van Pol de Mont uitgegeven : *Aus Flandern und Brabant, Episches und Lyrisches.*

De Odussee. — Wijlen C. Vosmaer heeft ook de Odussee van Homeros vertaald.

« Iedereen weet, zegt de *Ned. Spectator*, hoeveel bij het nazien van de proeven nog altijd gevijld en verbeterd wordt. Dat vijlen, dat verbeteren kan door geen ander gedaan worden. In dit opzicht moet de Odussee dus achterstaan bij de Ilias.... Dezelfde eigenschappen die Vosmaers Ilias kenmerkten worden ook in zijne Odussee teruggevonden : hetzelfde meesterschap over de taal, dezelfde heerschappij over de maat, — 't is geen gemakkelijk werk het hollandsch tot heroïsche hexameters te smeden en te kneden! — dezelfde nauwkeurigheid in de navolging van den oorspronkelijken tekst, dezelfde geest van critiek, die een geheel andere is bij den dichter als bij den philoloog. » (8 Dec.)

Coppée. — Er is bij Lemerre te Parijs een nieuwe bundel van Coppée verschenen : *Contes rapides*.

Teirlinck. — Deze vlaamsche romanschrijver heeft een nieuw werk uitgegeven : *Cilia*.

Tooneelspelen. — *De rampzalige Clara* is een nieuw tooneelspel van Is. Albert. *Caligula* werd met veel bijval vertoond op het Odéon. De *Théâtre libre* van Parijs speelt *Riquet à la Houppe* van Théodore de Banville.

Dezen winter wordt een nieuw drama van de Bornier te Parijs gespeeld : *Mahomet*.

Fransche Dichters. — Bij Lemerre zijn de eerste afleveringen van 't vierde deel der Bloemlezing van de fransche dichters onzer eeuw verschenen.

Een engelsche Zola. — G. Moore heeft gepoogd het realism in Engeland in te voeren. Hij heeft niet gelukt. De natuur die hij in zijn *Spring Days* verbeeldt is ongezond, zegt de engelsche keurder der *Academy*. De schrijver heeft alledaagsche karakters geschetst en de gansche toon van zijne vertelling is laag en vernederend. De Duitschen heeten die streving : *die Pedanterie des Schmützes*.

Duitsche Dichters. — Bij Asschendorff te Munster onder 't bestier van Dr Hellinghaus worden de meesterwerken der duitsche dichtkunst uitgegeven (Polyb.).

Fransche Letterdiefte. — De *Nouvelle Revue* lijk iedereen uit de dagbladen verneemt komt veel tegen. In 't nr van Aug. '88 komt er een opstel met de volgende hoofding : *Légendes Orientales d'après le Manuscrit arabe d'un auteur inconnu.* Hij is geteekend : Graaf Henry M. d'Estrey. De *Ned. Spectator* van 18 Nov. bewijst dat die vertellingen letterlijk overgezet zijn uit de parabelen van Multatuli's Minnebrieven.

WETENSCHAPPEN.

De Muren van Aarlen. — De *Bulletin des Comm. Royal. d'Art et d'Archéol.* ('88 bl. 37) bevat eene geleerde opsporing van M. Schuermans over de muren van Aarlen en de versterkingen der gallische steden in de derde eeuw.

Hij beschouwt de verschansingen van een groot getal steden : de grondsteenen bestonden uit stukken van heidensche tempels wier steenen zonder moortel en zonder schennis der uitspringende deelen op malkander lagen.

De omtrek der steden wierd in 't bouwen zooveel mogelijk verminderd.

De dikte der grondlagen was van tien tot vijftien voeten en bijna overal dezelfde.

De stukken der heidensche gebouwen wierden door heidenen geleid : de christenen zouden de overblijfsels der heidensche tempels niet geëerbiedigd hebben.

De gebouwen die gebezigd worden waren versch afgebroken : de opschriften en de gekapte beelden zijn frisch teruggevonden.

Mgr de Harlez. — In het laatste verslag der werkingen van de *Société Asiatique* door M. J. Darmesteter wordt er bijzondere melding gemaakt van de talrijke schriften van Mgr de Harlez over China, Annam en Japan.

Folk-lore. — De *Academy* deelde in Oct., Nov. en Dec. verschillige brieven mede over de ladder van langstlevendheid : een tuin leeft drie jaar, een hond leeft drie tuins, enz. Zij gewaagde ook van Dr Gezelle en Loquela.

De Engelsche maatschappij van Folklore heeft Andrew Lang tot voorzitter gekozen en gaat de verschliige vondsten beginnen rangschikken.

Cyrus. — Aan M. Gittée van 't *Nederlandsch Museum* die leeraar is in een gesticht van den staat en beweert dat Cyrus in de geschiedenis is binnen gesmokkeld (o liberale geleerdheid !..) bevelen wij het hoogst belangrijk werk van Dr Evers bij Gärtner te Berlijn verschenen : *Das Emporkommen der Persischen Macht unter Cyrus und Cambyses.* Het handelt over de wigvormige opschriften die den zegenpraal van Cyrus over Nabonidos den laatsten koning van Babylonië vermelden. In eene der rollen van Nabonidos wordt Cyrus als de koning van Anzan aangewezen. Dat brengt twist te wege onder de geleerden. Dr Evers houdt staan dat Cyrus van Perzischen oorsprong is. Dr Sayce verdedigt nog eens in de Londensche *Academy* van 22 Sept. 1888 dat Cyrus van Elam herkomstig is.

de Rossi. — Het tweede deel van het werk van de Rossi is verschenen : *Inscriptiones Christianæ urbis Romæ.*

Codex Diplomaticus Flandriæ. — Van 1879 tot 1886 heeft graaf de Limburg-Stirum de vier eerste afleveringen der keuren uitgegeven, handelende over onzen heldentijd en gaande van 1296 tot 1325. Op het einde van verleden jaar wierden in de maatschappij *l'Émulation* de 5e en 6e afl. rondgezonden, een boekdeel in-4° van 216 bl. 't Meestendeel der oorkonden, in verschillige handvestenkamers door den kundigen en werkzamen geschiedvorscher verzameld, handelen over den snooden vrede door den Munteschrooder aan zijne overwinnaars opgedrongen. Men leest er hoe dikwijls de Vlamingen op de verbintenis terugkeeren al de voorwaarden van den vrede te onderhouden, hoe Clemens V hen met den kerkelijken ban verdreegde, welk aandeel elke stad en elk dorp in de lasten en boeten moesten betalen.

Volkenkunde. — Te Leiden verschijnt er een groot tijdschrift : *Internationales Archif für Ethnographie*. Het is uitsluitend aan die wetenschap toegewijd, met schoone platen opgeluisterd, door de meeste geleerden van gansch de wereld opgesteld. Het mag als heel merkweerdig worden aangestipt dat het Nederlandsch daar ook geldt als wetenschappelijke taal nevens het Duitsch, het Engelsch en het Fransch. (Polybl.)

De Franken. — Volgens M. Bequet komen de Frankische begraafplaatsen en Frankische oudheden van Namen en Henegouwen van de Frankische oeverbewoners.

Volgens M. Wouters die tegen 't gevoelen van M. Bequet opkomt waren het mogelijks, Frankische veldheeren en soldaten in dienst der Roomsche keizers, die hunne zaten in de Waalsche gauen verkozen. De Vlaamsche gauen wierden door de Salische Franken bevolkt. De Walen zelve stammen van de Gallen, lijk het hun naam uitgeeft. (*Bulletins de l'Academie Royale*, 1888 bl. 991).

Troja. — 't Staat vast dat Schliemann het oude Ilion op den heuvel Hissarlik niet en heeft blootgelegd.

Nu heeft Bötticher in zijne weerlegging bewezen dat Schliemann geen spoor van versterkingen op dien heuvel ondekt en heeft.

Schliemann beweerde tweeds op de bergvlakte nevens den heuvel Hissarlik de nieuwe Grieksche stad, *Ilium novum* terug te vinden.

Böttischer bewijst dat die stelling de geschiedenis wederstreeft, dat er daar geene plaats was voor eene stad van 50000 inwoners, dat men daar geene puinen van huizen maar overblijfsels van oude grafteekens tegenkomt.

Ilium novum lag waarschijnlijk in de vlakte op de oevers van den Scamander die langs den heuvel en de bergvlakte spoelt. (*Muséon* nov. 1888.)

Voorgeschiedkundige Oudheden. — Wilt ge diesaangaande den toestand der navorschingen kennen in Belgenland leest in de

R. des Q. Scientifiques van 20 Oct. laatstleden het overzicht van den eerweerden pater J. Van den Gheyn.

Hij handelt opvolgentlijk over den mensch in het derde tijdvak, over de graven van Spy, de standplaats van S[te] Geertruid in 1885 in de omstreken van Maestricht ontdekt, de vondsten in 't land van Waas, het voorgeschiedkundig aardewerk, het aanleggen eener voorgeschiedkundige kaart van Belgenland door M. Delvaux.

Men heeft den mensch uit het derde tijdvak, door M. Cels gevonden, uit den weg geruimd. De werkplaatsen van Ste Geertruid zijn het wapenhuis niet der Eburonen. Het aardewerk in Belgenland ontdekt en bewijst niet dat er bestond in het tijdperk van den gekapten steen : onze geëerde briefwisselaar en geleerde medewerker, E. P. van Mierlo is van een ander gevoelen en meldt ons dat M. de Nadaillac ook van gedacht veranderd is. De ontdekkingen in 't land van Waas bewijzen dat er betrekkingen bestonden tusschen Vlaanderen en Henegauwen. 't Gevoelen van M. Mortillet over het gebrek van lijkplechtigheden in de voorgeschiedkundige tijdstippen vindt geen steun in de ontdekkingen der spelonk van Spy.

Mycène. — Te Mycène worden er een groot getal grafsteden ontdekt. Zij zijn ouder dan het homerisch tijdvak en van lijkenverbranding is er geen spoor te vinden. De grafsteden zijn in de rots gekapt en in kamers verdeeld : de lijken wierden er met geene aarde bedekt.

Vele glazen, ivoren en kristalen voorwerpen van oostersche gedaante worden in de graven opgeraapt. (*Muséon* en *Vl. School.*)

Voorgeschiedkundige Dwalingen. — In het blad, *La Science Catholique* van 15 oct. laatstleden staat er eene bijdrage : *la science préhistorique* die opkomt tegen de buitensporigheden die de beoefenaars dier wetenschap uit hunne ontdekkingen besluiten.

De vondsten der voorgeschiedkundige tijdstippen zouden bewijzen dat de mensch van wilde, ja van dierlijke afkomst is!...

Dat wordt besloten uit de onvolmaakte werktuigen der voorgeschiedkundige volksstammen : de stam der hedendaagsche Mincopies door M. de Quatrefages beschreven bewijst dat verheven zedekundige en godsdienstige begrippen met het maken van zeer onvolmaakte voorwerpen kunnen samenstaan ; die kleine menschen kunnen geenen steen kappen noch het vuur ontsteken als het uitgaat.

Dat wordt besloten uit de schedels : maar verschillige dier schedels moeten verwezen worden omdat men niet weet als ze waarlijk van die tijden komen ; die schedels mogen vergeleken worden met de schedels van hooggeleerde mannen.

SPRAAKWETENSCHAP.

Friesche Plaatsnamen. — Met dankende hand hebben wij van Johan Winkler een belangrijken opstel over de friesche plaatsnamen ontvangen. Hij is getrokken uit het neêrlandsch aardrijkskundig tijdschrift : Nomina Geographica Neerlandica, wiens lezing wij de Vlamingen aanbevelen die met de verbetering der spelling onzer plaatsnamen bezig zijn.

Iedereen weet hoe de geleerde Fries uitmunt om den oorsprong, de bediedenis en de spelling der plaatsnamen te bepalen en die in verband met de mansnamen en de geslachtsnamen te zetten. Hij legt een aantal namen uit lijk *Sibaldaburen, Doniaburen, Ipenburen* enz., samengesteld met *bur*, een oud germaansch woord dat woning beteekent of beter gebouw geschikt om in te wonen.

Bur heeft nog eene tweede bediedenis en geldt als mansvoornaam : op die wijze worden eene tweede soort van *Bur*namen geschepseld, het eerste gedeelte bestaande uit den mansvoornaam *Bur* en het tweede uit den uitgang *heim* of *um* lijk *Burum*.

De Bantustam. — De taalstam *Bantu* bekleedt eene groote oppervlakte strekkende van de mondingen van den Niger tot aan Kafferland en van de boorden van 't meer Victoria Nyanza tot aan Damaraland. Hij is gekenmerkt door eene wonderbare overeenkomst van woordenschat, klanken en spraakkunst tusschen al de talen en tongen die ook deze van Congoland bevatten, overeenkomst die verre deze der Arische spraken te boven gaat. 't Bestaat eene fijne onderscheiding tusschen de bedrijvende, lijdende, wederkeerige en wederkeerig-lijdende gedaanten der werkwoorden. De woorden hebben nog hun bepaalden, stoffelijken zin en zijn voor afgetrokken begrippen niet vatbaar.

Fransche spelling. — Een fransche taalgeleerde, A. Darmesteter, heeft bij Delagrave een schrift uitgegeven aangaande het veranderen en verbeteren der fransche spelling... Velen meenen dat er enkel in Vlaanderen over spelling getwist wordt.

Engelsche tongvallen. — De *English Dialect Society* bereidt met de hulp van hoogleeraar Skeat een algemeen woordenboek der engelsche gauspraken.

Vlaamsche Plaatsnamen. — J.-J. Hellemans handelt in de *Vlaamsche School* (bl. 125, '88) over de werkingen van den keurraad belast met de spelling onzer plaatsnamen te verbeteren.

Volgens een lid van den keurraad is de uitleg van *Hemixem* de volgende : *He* beteekent *hei*, en *mixem*, *missem*, mishuis of kapel : *Hemixem* is kapel ter heide en zal *Hemissem* gespeld worden. Wat is de waarheid? Eene der oudste gedaanten is *Haminc*-

sem verkort uit *Hamincashem*. *Hamincas* is de tweede naamv. enk. van *Haminc* komende mits den gekenden uitgang *ing* van *Hamo* een mansnaam als *Hemme* in Friesland nog gebruikt. Förstemann kent eenen plaatsnaam *Hamingesheim*, de weersplete der oudste gedaante van *Hemixem*.

J.-J. Hellemans komt tot de verbeterde spelling *Hemikshem*. De leden van den keurraad steunen niet op Förstemann en Winkler, maar wel op K.-L. Ternest!... Hoe is 't mogelijk in onze eeuwe van vooruitgang en wetenschappelijke oordeelkunde?

Chineesch. — Een Rus Georgievski heeft een boek geschreven over de chineesche wortels en den oorsprong der Chinezen om ze met de arische talen en volkeren te verbinden.

Oudfriesch. — Hoogleeraar Gallée heeft te Assen een zeer merkweerdig oudfriesch geschrift ontdekt. Hij heeft die deelen eener vertaling der Psalmen, de eenigste stukken die er benevens de Wetten bestaan in het 32e deel van het *Zeitschrift für Deutsches Alterthum* uitgegeven. (Ned. Spectator.)

Algemeene Taalkunde. — Het *Internationales Zeitschrift für Allgemeine Sprachwissenschaft* verschijnt in twee lijvige boekdeelen 's jaars.

Het eerste deel van verleden jaar herdrukt den engelschen opstel van Bopp, *Analytical Comparison*. Hij geeft een bondig en duidelijk gedacht van 's mans navorschingen en overeenstemmende spraakkunst der sanskrietsche, grieksche, latijnsche en germaansche talen.

Die Americanist begeert te worden doorgronde de lange en geleerde bijdrage van wijlen A.-F Pott over de wetenschap van al de talen van Noord- en Zuid America. Daar vindt ge de volledige *Litteratur* van elk onderwerp : voor ieder land worden al de spraakkunsten en reisberichten vermeld, ontleed en gekeurd.

J. Balassa bestudeert de *Phonetik* der Hongaarsche taal. Hij geeft de tafels der klinkers en medeklinkers met de aanduiding der deelen van den mond welke die klanken moeten uitbrengen, met de teekening en verbeelding der bewegingen die daartoe noodig zijn.

In het tweede deel van hetzelfde tijdschrift verscheen in November eene studie van Brugmann over het geslacht in de arische talen.

De geslachten steunen niet op de verpersoonlijking der wezens, maar op zekere wetten van gelijkheid. De uitgang van een wezen van 't vrouwelijk geslacht bij voorbeeld heeft gewrocht op al de woorden die denzelfden uitgang hebben. Het arisch *gnā*, vrouw, miek de woorden in â vrouwelijk.

— In de *Revue de Linguistique* jaargang 88, uitgegeven door M. Vinson, geeft Raoul de la Grasserie de spraakkunst van het *Timucua* eene taal van Florida.

In de afl. van 15 Oct. beoordeelt M. Vinson zijn eigen werk : *Les Religions actuelles, leurs doctrines, leur évolution, leur histoire.* Hij ontving eene duchtige les in het Muséon n° 3, 1888. 't Is al zonderling in een tijdschrift van taalkunde zulk een werk te bespreken. 't Is nog veel kluchtiger zijn eigen werk te beoordeelen.

— In de *Beiträge zur Kunde der Indo-Germanischen Sprache* van Adalbert Bezzenberger (Göttingen), *Drittes und viertes Heft* 88, komt er een opstel van Mgr. de Harlez ter vertaling en verklaring van drie verzen van het Ahuna Vairya. De Parsen, Anquetil, Oppert, Spiegel, Kossowicz, Justi, Roth, Haug, Geldner hadden elk op hunne wijze naar den zin gespeurd.

Daarin komen nog de afleidingen van *amolgos*, γαλα, lac, promulgare; βλαπτειν ; Skt *Aja, bock, ajâ, ziege.*

Verder verscheen de levensbeschrijving van A.-F. Pott. Zijn gevoelen tegen het afstammen aller talen van eene en dezelfde oorsprake wordt erin besproken. Den Bijbel wederstreeft hij niet; hij stelt hem buiten het vraagstuk.

Germaansche Taalkunde. — In de afl. van 88 der *Phonetische studien* door Wilhelm Victor te Marburg in Hessen uitgegeven, bestudeert de hoofdopsteller de uitspraak van het Duitsch lijk hoogleeraar Willems van zin is te doen voor Nederland. In 't eerste raam zijner tafels staat de klinker van boven, in de volgende ramen staan de verschillige plaatsen; dan volgen in 't eerste raam verschillige woorden tot voorbeeld met de aanduiding der uitspraak in elk raam : hoch kurz, tief lang enz.

— Die den uitleg der plaatsnamen opspeuren moeten in de *Beiträge zur Geschichte der Deutsche Sprache und Litteratur* (Heft 1 88) eenen opstel lezen van Kögel, *Zur Ortsnamenkunde.* Hij onderzoekt de naamvallen waarin de oudste gedaanten der plaatsnamen staan, 't gene van 't meeste belang is voor hunne afleiding.

— « Van Dr Kluge kregen wij een uitmuntend *Angelsächsisches Lesebuch* met Glossarium en te gelijker tijd eene vierde verbeterde uitgave van zijn onontbeerlijk *Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Sprache.* » (*Ned. Mus.*)

Romaansche Taalkunde. — De twee fransche tijdschriften de *Romania* en de *Revue des Langues Romanes*, mitsgaders de Duitsche tijdschriften die het zelfde onderwerp behandelen, vorschen meest op het gebied der middeleeuwsche Romaansche Letterkunde. De taalwetenschap is maar een bijvak. Zij bereiden gekeurde uitgaven van taalgedenkstukken die latere taalvorschers zullen bearbeiden.

In de 2e afl. '88 der *Romania* uitgegeven door Paul Meyer en Gaston Paris wordt het werk van Dr Mackel ontleed : *Die Germanischen Elemente in der Französischen und Provenzalischen Sprache.* (Heilbronn.) Uit de studie der germaansche bestanddeelen

kan men besluiten welke wetten van klankleer er nog in voege waren bij den inval der Germanen.

G. Paris heeft verleden jaar een leerboek uitgegeven : *Manule d'ancien Français*. Daarin zegt hij in korte woorden : Het fransch is niets anders dan eene der gauspraken van het volkslatijn of romaansch. De *Revue des Langues Romaines*, '88, bl. 289, doet opmerken : « 't Is te peizen dat de gallische boeren maar bitter weinig latijn kenden als de barbaran opkwamen : 't is uit hun spreken dat nog in elke streek verwezende dat de middeleeuwsche fransche tongvallen ontstaan zijn. »

— In Vrankrijk verschijnen er nu ook twee tijdschriften voor de studie der gauspraken. De *Revue des Patois* van L. Clédat waarin het Belgisch Waalsch gezant wordt en de *Revue des Patois Gallo-Romains* door Gilliéron en den eerweerden Heer Rousselot uitgegeven. Zes jaar na onze *Loquela!*

— Aug. Scheler heeft te Bonn bij Marcus ten prijze van 25 fr. eene nieuwe uitgave bezorgd van Diez' *Etymologisches Wörterbuch der Romanischen Sprachen.*

Keltische Taalkunde. — M. Serrure vergelijkt in het *Muséon* van Nov. '88 de latijnsche en de gallische klinkers en medeklinkers. Iedere latijnsche klinker en medeklinker hebben verschillige wisselklanken in 't gallisch.

— In den eersten jaarg. van het tijdschrift *Revue des Patois Gallo-Romains* (3e afl.) komt er eene studie van M. d'Arbois de Jubainville om te bewijzen dat het fransch van het Gallisch niet af en stamt.

In een opschrift van de toogzale der oudheden van Cluny komt het volgende : *Tarvos Trigaranus; tarvos* trekt op het oud Ierlandsch *tarb* terwijl het fransch *taureau* van 't latijn *taurus* komt; — *garanus* is bewaard in het bortoensch en het welsch *garan* terwijl het fransch *grue* in verband staat met het middeleeuwsch latijn *grua* en 't klassiek *gruis*. — De korte *o* die in 't gallisch de stemzate draagt, wordt *eu* in 't fransch; dus *mer* stamt van *mare* en niet van 't gallisch *mori*. — In 't gallisch valt de arische *p* weg; hij blijft in 't fransch : pater, père. — De gallische *p* staat gelijk met het latijn en fransch *qu* : *petorritum*, een wagen met vier wielen. *Cinq* komt van quinque. In 't gallisch hebt ge *pempe*, in 't bortoensch *pemp*. De latijnsche verbuigstam *equo* luidt in 't gallisch *epo*.

— In de *Revue Celtique* '88 bestudeert de bijzonderste opsteller M. d'Arbois de Jubainville de gallische plaatsnamen.

J. Claerhout.

HET VLAAMSCH IN DE KAMER.

Alhoewel wij nog beter wenschten, is toch het Vlaamsch beginsel merkelijk min geschonden uit den vuurdoop der tweede stemming gekomen. Jammer dat het Senaat wederom de rol gespeeld heeft van eene interinementscommissie die knikt bij al wat er geschoteld is in de lagere Kamer. De wet ging bij hem in beroep; gelijk in de aartsvaderlijke tijden waren het de ouderlingen die recht moesten spreken over het volk; in der waarheid, wij meenden meer te mogen verwachten van de kalme en wijze bezadigheid onzer Hoog Kamerheeren. Bedaarder en beter ingelicht met den toestand en de desiderata van het eigenlijke volk moesten zij de misgrepen hunner jongeren hersteld, en edelmoedig de stiefmoederlijke handelwijze dezer laatsten door meer vaderlijkheid omtrent de belangen en de waardigheid der kleinere klassen vervangen hebben. Zeggen wij toch dat op het aandringen van M. Lammens de minister beloofd heeft de gestemde wet toepasselijk te maken op de krijgsrechtbanken. Immers, daar staat het nog krasser met het Vlaamsch, en daar meer dan elders wordt de Vlaming behandeld als een niet te tellen iets.

De bepaling uit De Vigne's wetsvoorstel (1) omtrent de processen-verbaal behalve in geval van Fransche aangiften, is uitgebreid tot de accijns- en tolbeambten. In boetstraffelijke zaken moet voortaan de rechtspleging en de openbare beschuldiging altijd Vlaamsch zijn wanneer de betichte het Fransch niet machtig is, tenzij wanneer de verdediging hoegenaamd geen Vlaamsch zou verstaan, en in gansch bijzondere omstandigheden waarin het Hof zou oordeelen dat het Fransch beter ware voor de zaak zelve. Hopen wij dat deze twee uitzonderingen zelden of nooit zullen voorkomen, en dat wetheeren en advocaten gewetensvol de wet zullen naleven, zonder met Judasche of Machiavelische bokkensprongen hare voorschriften te willen ontwijken.

---

(1) Wij zetten *Coremans' wetsontwerp* en *De Vigne's wetsvoorstel* niet *wetsontwerp-Coremans*, spijts het algemeen *Fransch* gebruik van eenige *Vlaamsche* dagbladschrijvers, die 't gemakkelijker vinden Fransch te vertalen dan Vlaamsch te schrijven.

Quid leges sine moribus? De rechtmatige toepassing eener wet hangt soms meer af van de zeden dan van het voorschrift zelf, dat de belanghebbenden zich dus plooien naar de letter en den geest der gestemde rechtsbepalingen. Ja, heeren van het recht, opgepast, het is uwe schalksche toepassing der wet van 1873 die het wetsontwerp van 1888 in leven geroepen heeft, blijkt de toepassing der huidige wet weder loensch te wezen, eene andere meer radicaal zal er noodzakelijk uit volgen, en het zal zijn gelijk in het liedje van Nicolas : al krachtiger en krachtiger, al radicaler en radicaler, meer en meer mistrouwend tegen u.

Verder is gestemd dat de burgerlijke partij het Vlaamsch zal moeten gebruiken als de betichte met het Fransch niet bekend is, dat in dit geval de beteekeningen der vonnissen in het Vlaamsch zullen hoeven te geschieden, dat wanneer verschillige betichten te recht staan en dat er een in de hooger vermelde omstandigheid verkeert, alles Vlaamsch moet zijn, en eindelijk dat de kennis van het Vlaamsch vereischt zal worden van de voorzitters der assisenhoven of eed-gerechten van Brabant.

Hebben wij niet alles verkregen, verheugen wij ons toch over het gewonnene, want het is veel in zijn eigen en inzonderheid in zijne gevolgen. Het Vlaamsch is verplichtend, de belanghebbenden zullen zich dus oefenen en stillekens aan zullen de advocaten in de meeste gevallen de taal volgen gebruikt door het openbaar ministerie.

De verdediging is, wel is waar, vrij gebleven de eene of andere taal te gebruiken, doch dat de heeren der balie dien oorlof eer aanschouwen als eene toegeving met het oog op een overgangstijdperk dat hun den tijd zal laten zich op de hoogte van den toestand te brengen, dan wel als een onvergankelijk recht.

Dat wij niet meer verkregen hebben is te wijten aan de advocaterij in de Kamer, ook, mochten wij in den goeden zin des woords de benaming *Coremans' wet* opgeven, wij moesten die wet, in den slechten zin, de *advocatenwet* noemen, want in hare beperkingen en hare besnoeiingen is zij de triomf van hun ambachtsbelang.

Met groote woorden hebben het meeste deel dier leerlingen van Cujas er van hunne waardigheid gesproken en van andere ronkende slag- of knalwoorden meer. Hadden zij hunne waardigheid begrepen, zij hadden zich onthouden omdat zij rechters en partijen waren in hunne eigene zaak. Was het waardig van wege het ministerie en van Mr Van den Peereboom zelf die een der onderteekenaars was van het wetsontwerp, den Minister van IJzerenwegen in verplichtend ziekverlof te zenden en hem zoo als de *Bien Public* geschreven heeft, in *kamer-arrest* te stellen zoolang de bespreking duurde...? Was het waardig van wege bestuurleden van het Davidsfonds en het Willemsfonds die in kiesparaden en andere comediën, ophef maakten van hunne liefde tot de schoone moedertaal, te spreken en te stemmen tegen de minste rechten dier moedertaal...? Zoo adeldom verplicht, verplichten ook toestand en gestaatheid.

Was het ook uit advocatenwaardigheid dat volksvertegenwoordigers

die zich in alles vijandig getoond hadden, flink rechtsomkeer maakten en met zalvende amendementen voor den dag kwamen als zij zagen dat hun mandaat misschien gevaar liep? En om de kroon te spannen, was het nog een voorbeeld van waardigheid gegeven door den hoofdman der advocaten, door den eerste onzer pleiters, door den minister van 's Lands Recht die tot driemaal toe van meening veranderde en ons onwillekeurig deed denken aan *L'histoire des variations* van Bossuet...? Bij de eerste bespreking spuwde hij gal, bij de tweede dropte hij suiker om ten leste weder azijn te brouwen.

Heere, verlos ons van die advocatenwaardigheid! Ook, heeft het advocatenstieltje zijn belang bevorderd in dit geschil, het heeft integendeel zijne waardigheid verbeurd en ze merkelijk doen dalen in de achting van het volk.

De vrijheid van den betichte! nog een van die slagwoorden waarmede men geschermd heeft, inderdaad schoone vrijheid afgeperst van den angst en de schroomvalligheid door de Franschgezindheid van den advocaat! Er zijn rechten waaraan men in het belang der persoonlijke waardigheid en der openbare orde en zedelijkheid niet mag verzaken, en onder deze komt ontegensprekelijk dit van te verstaan wat er in het gerecht ten zijnen voordeele of nadeele gezegd wordt.

Overigens is het belang van den aangeklaagde er in betrokken, wat de advocaten er ook met zeker scepticisme en zelfs cynisme van gezegd hebben, want meer dan eens is het gebeurd dat zekere punten in de pleidooien door de belanghebbenden moesten terecht gewezen worden, want niet altijd kent en begrijpt de verdediging genoegzaam en voldoende haar dossier. Daarbij is de advocaat omdat hij van staatswege een voorrecht geniet, in zekeren zin een ambtenaar en de ambtenaar is gemaakt voor het volk en niet het volk voor den ambtenaar.

Ten volle zijn wij overtuigd van de hooge wijsheid en de waarde van ons ministerie, doch wij kunnen ons niet ontveinzen dat het in het onderhavige geval zijne edele zending niet begrepen heeft. Zoo als het meer gebeurd met hooggeplaatste mannen staan zij te hoog en verkeert hunne omgeving in hetzelfde geval, om te weten welke de meening is en welke de wenschen zijn van het eigenlijke volk. Dat het ministerie zijne oogen laten dalen had op den werkman en op den burger, in plaats van zijne blikken te wenden naar de hooge magistratuur, den hoogen adel der balie, de verfranschte groote wereld en misschien naar het te weinig Vlaamsche hof, het had, alle kwestie van recht en goed bestuur nog van kant gelaten, eene andere houding aangenomen, en voor zijne partij de gelegenheid waargenomen om de medeslepende volksbemindheid te benuttigen die door een echt vlaamschgezind gedrag hem ten deele zou gevallen zijn.

Profijt trekkende uit de vijandelijke en ongehoorde doenwijze der linkerzijde, waartegen de bitterste klachten en wanhopigste vertoogschriften van eenige liberale Vlaamsche maatschappijen niets vermochten, kon het ministerie voor altijd de liberale Vlaamsche partij

Eerst Geus en dan Klauwaart ontzenuwen en de vlaamsche katholieke richting oppermachtig maken, tot bate van de katholieke partij en tot bate van godsdienst en van zeden. Immers, en het kan niet genoeg uitgekreten worden, geen enkele liberaal heeft het wetsontwerp ondersteund of gestemd, en zelfs onder die, welke *in illo tempore* onzer zaak niet ongunstig schenen, waren de heeren de Kerchove de Denterghem en Hansens haantje vooruit om ons te bestrijden, terwijl de pseudo-flamingant Buls, tusschen twee vuren, zich voorzichtig te huis hield.

Bestieren is voorzien, M. Beernaert, en de tijd is uit dat men ons paait met platonische verklaringen, met het kindergoed van Vlaamsche eeden, Vlaamsche zegels en Vlaamsche halve centen, wijt eischen Vlaamsche rechten.

Nu, wat er ook van zij, luidt de zedeles ofte moraliteit uit he gebeurde : noodzakelijkheid van een Vlaamsch onderwijs. Vermits de onwetendheid der advocaten oorzaak is geweest dat de rechten der Vlamingen gekortwiekt werden, en vermits de magistraten die door gevolgtrekking uit de wet van 1873 reeds met het Vlaamsch moesten bekend zijn, thans door den drang der openbare meening meer ernstig hunne plichten zullen optenemen hebben, wordt een Vlaamsch lager en middelbaar onderwijs ontegensprekelijk eene onontbeerlijke en brood-noodige vereischte, en moet er onverwijld gedacht worden Vlaamsche hoogescholen opterichten, ten minste, om nu van de andere vakken niet te gewagen, Vlaamsche rechtsleergangen te voegen bij de bestaande Universiteiten.

Noodzakelijk zal er, in een betrekkelijk kort verschiet, een tijd komen dat in onze gewesten geene ambtenaren meer, van welken aard, veeren of pluimage ook, zullen kunnen genoemd worden, zonder dat zij bewijs zullen geleverd hebben van hunne bekendheid met onze taal, b. v. door eene keuring van wege de Taal- en Letterkamer. Dat is immers de formuul waardoor de Vlaamsche zaak in eens opgelost zal zijn, want die welke het Vlaamsch niet zullen willen leeren of voorstaan uit genegenheid, vaderlandsliefde, nationalen trots en katholieken propagandazin, kortom uit noodzakelijkheid des gebods, zullen het dan doen uit noodzakelijkheid des middels. Welnu, gezien de toestand, is, in het belang der familiën, het Vlaamsch noodzakelijk. Het onderwijs van de laagste sport tot de hoogste moet op Vlaamschen leest geschoeid, en onze taal hoeft op gelijken voet met de andere spraken aangeleerd te worden.

Wij verhopen van onze hoogwaardige heeren Bisschoppen die altijd aan de spits van den vooruitgang gestaan hebben, dat zij, getrouw aan hun vroeger initiatief waar er sprake was van onderwijs, niet ten achter zullen blijven en maatregelen verzinnen in overeenstemming met den toestand.

Laat ons ten andere hen steunen in hunne lastige onderneming met bonden te stichten onder ouders en voogden die een Vlaamsch onderwijs niet alleen vragen maar eischen. Zonder oneerbiedig te willen zijn

jegens het onderwijs in het algemeen en de gestichten in het bijzonder, noem ik ze *winkels* die in dezen tijd van concurrentie, eerst en vooral hunne geëerde kalanten zoeken te voldoen met hun koopwaren te leveren naar den zin van het publiek. Welnu, vragen wij Vlaamsch goed hun hunnen Franschen gefuimelden of gesophistikeerden brui aan de vingers latende, en zij zullen zich haasten Vlaamsche waar in te doen en te verkoopen.

Een tweede gevolgtrekking uit het gebeurde in de Kamer is voortaan mistrouwender te zijn in den keus van onze vertegenwoordigers. Geene bedriegelijke beloften of verklaringen meer, ...daden...! Als zij voor hunne kiezers verschijnen, niet meer stelselmatig wierook gebrand, maar rekening gevraagd...! Dat de *mandat impératif* kwetsend is voor hunne waardigheid is een van die versleten en holle gezegden zonder zin, de waardigheid van den lasthebber is, ten minste voor juist afgeteekende en bepaalde vraagstukken, niet zijn eigen zelf maar wel zijne lastgevers te *vertegenwoordigen*.

Maar al te veel schijnt in ons land het gedacht te woekeren dat het volk gemaakt is voor den ambtenaar, die verkeerde opvatting mag niet uitgestrekt worden tot de volksvertegenwoordiging, die door den slenter, het ongebruik, het gebruik en het misbruik zich mocht inbeelden dat *wij* er zijn voor *hen* en niet *zij* voor *ons*.

Inderdaad ware door het ongebruik de beteekening der woorden niet verloopen en door den slenter het gezond verstand niet misvormd, wie zou in gemoede het stelsel kunnen of durven verdedigen dat het belang en de waardigheid van eenen betichte ondergeschikt moeten zijn aan het belang en het gemak van den advocaat? — Het zelfde geldt betrekkelijk de nationale volksvertegenwoordiging.

Eindelijk eene derde gevolgtrekking uit de bespreking van Coremans' wetsvoorstel moet zijn eene reusachtige betooging ter eere van den Vlaamschen O'Connell en de hopmannen die hem krachtdadig en getrouw ter zijde gestaan hebben, en waaronder zeker de leiders der Gentsche afvaardiging de heeren Begerem en De Smet-de Naeyer de eerste plaats bekleeden voor de lage Kamer, en de heeren Lammens, Bethune, de Coninck en Van Put voor de hooge Kamer. Als Antwerpen de dag zal bepaald hebben, met duizenden naar de Scheldestad om Coremans te toonen dat het Vlaamsche volk hem dankbaar is, om te bekrachtigen dat hij het woord van gansch Vlaanderen gesproken heeft, en om te bewijzen dat de Vlaamschgezinden die recht vergen geen handvol zijn maar *legio*.

JANSZOON.

GEDICHTEN.

ONS VLAANDEREN,

huldezang aan MGR LAMBRECHT, *XXIIIen Bisschop van Gent.*

Fragment.

DE SCHELDE. — OUDENAARDE.

Zij welkom, schoone vliet
Die langs de Zuidergrens naar Vlaandrens beemden schiet!
Eerst wilt ge uw kronklend pad door 't malsche gras der weiden
Met heuvlen afgeboord, naar 't lieve stadje leiden
Wiens muren gij ter vlucht met zilvren lint omspant
In sierelijken zwaai, om in het hart van 't land
Uw oevers uit te slaan tot breeder golvenrollen,
Van al het bronnennat der heuvelen gezwollen,
Tot gij in grootsche pracht die schoone Schelde wordt
Die in de Vlaamsche stad der volkren schatten stort —
Der wereld handelsbaan waar al de zeebanieren
En paviljoenen, langs de trotsche waatren, zwieren
En fladdren, hoog in 't ruim. Zij welkom, schoone vliet,
Wiens lachende vallei het liefste landzicht biedt,
Hetzij de wandelaar van op uw boorden stare
Naar 't heuvlig Volkegem of 't klimmend Kerselare;
Hetzij van 't hoogste punt in d'omtrek van de steê
Men zich naar 't weiland keere en 't verre grazend vee,
En naar de hellingen die 't bloeiend koolzaad dragen,
Of als 't getaste hooi gelaân wordt op den wagen

En zingend heengevoerd; of dat men de oogen richt
Ter stede zelve die daar aan ons voeten ligt
Om gansch haar omvang zóó voor 't gretig oog te stellen
Dat men de straten meet en zou de dakken tellen.
Walburga's torenbouw, hoe statig heft ge 't hoofd!
Hoe sierlijk prijkt uw kroon, o raadshuis, wijd geloofd
Om weergalooze kunst!... Doch, komt van bij beschouwen
Wat rijkdom u de stad zal in haar schoot ontvouwen.
Begroet van naderbij dat wondere gesteent
't Welk op haar breede markt de vrije volksgemeent
Gesticht heeft om haar schat van rechten te bewaren.
Komt, Pamels Kerkjuweel en eeuwenoude altaren,
Herboren in hun glans uit kunst en priestervlijt,
Onthullen voor uw blik den heerelijken tijd
Van kracht en van geloof.

H. CLAEYS, pr.

HEER SCHIMMELPENNINCK

HEER Schimmelpenninck weet van sparen :
jaren at hij boter, vleesch noch visch!
Dat erger is,
Heer Schimmelpenninck is in 't geven
even milde of waar 't een varwe koe,
en nog niet toe.
Nochtans heeft hij veel geld gewonnen,
tonnen gouds : hij voerde koopvaardij,
en kocht daarbij
het goed te Schimmelpenninckshoven,
boven d'honderd-vijftig bunder groot....
en, gaat hij dood,
wat zal heer Schimmelpenninck hebben?
Rebben, rompe en al in 't graf geleid,
plus d'eeuwigheid!

GUIDO GEZELLE.

DE EEKHOORN.

IN 't neevlig, gele naseizoen,
Wanneer bij zachte zon de witte draden zweven,
Dan moet de landjeugd vaak bij 't geurig spurriegroen
Het vee bewaken en herspannen in de dreven,
Om d'al te tragen tijd wat rapper te doen spoên
Laat ze in verdorde plantenstammen
Een lief en dartel vuurtje vlammen,
Dat ronkt en krikt
En de twijgjes doorlikt,
En als een blanken pluimenbos
Zijn rook doet golven lang en los.
Dat jonge volk, welks eetlust korte reizen doet,
Haalt dan patatten bij en braadt hen in dien gloed.
Dat had een eekhoorntje uit het rustig eiken-woud,
Waar 't hoog te knab'len zat, aandachtig aangeschouwd.
« Wat goede zaak ! » dus spreekt het, « wie dorst ooit vermoeden,
Dat men met steenen zich zoo smakelijk kan voeden ?
Hoe toch een schrander en oplettend man
Veel nuttigs in een oogwenk leeren kan !
Weg nu met eikelnoot en andre beestenspijs !
Ik word een dier van stand en leef naar 's menschen wijs ! »
Ras heeft zich 't vlugge ding in 't veld
Met groote vlijt aan 't werk gesteld ;
Het raapt een bussel dorre meiën
En legt daarop vijf ronde keiën.
En, als noch knaap noch meid de wacht hield bij de vlam,
Is 't door een diepe voor stil sluipend aangekomen
En heeft aan 't uiteind van een drogen kennipstam
Een sprank van 't kostbaar element genomen.
En klaar is 't werk ! De vlamme ronkt en spat en sist.
Bij 't denkbeeld aan den kost, die toelacht van den haard,
Moet 't roode guitje watertanden,
En 't laat geen oogwenk rust aan zijnen zwier'gen staart,
En 't huppelt om den brand en 't wrijft zich in de handen.
Als 't maal gereed is, lijk ons nieuwe kok het gist,
Dooft hij den vlammengloed
En grijpt met dwazen spoed
De schroeiënd heete steenen.

En wee, o wee, brandt al zijn voorste teenen,
En vult het veld met jammerlijk geschrei.
Terwijl hij daar heel dol van smarten leî
En niet van plaats meer kon, 'k zwijg van in 't hout te klaut'ren,
Werd hij nog door een hoop moedwillige kabout'ren
Geslagen en geschopt, gevat en uitgejouwd
En als een slaaf gevoerd ver van zijn dierbaar woud.

Pas op, en niet geluisterd,
Als u de hoogmoed fluistert :
« Beproef maar stout die nieuwigheid !
« Gij moogt op hooger trap u wagen... »
Half-weten heeft er veel misleid,
Die 't eeuwig zich beklagen.

St-Roch, den 3 December 1888. O. RITZEN, leeraar.

KERSTNACHT.

Muziek van GEORGES WEILER.

ALS Israël, in 't vreemde juk geslagen,
Op eigen erf moest bukken voor 't geweld,
En, in zijn nood, geen straal van hoop zag dagen,
Maar lijdend zweeg, in slavendwang gekneld —
Toen, Sion! wierd uw heiligdom geschonden
En Davids stad de kroon gerukt van 't hoofd;
Doch eene stem bleef 't reddend Woord verkonden :
Heil Hem die is beloofd!
Emmanuël! heil Hem die is beloofd! (*twee maal.*)

't Beloofde licht heeft in den nacht geblonken,
Een harpentoon getrild in hooger sfeer;
Een wonderstem heeft door het ruim geklonken :
« Aan 't menschdom vrede, aan God almachtig eer! »
Juicht, volken! juicht, stemt mede in de engelkoren;
Ziedaar uw' Vorst, den Heiland lang verwacht,
Ziedaar het Lam tot redding ons geboren :
Heil Hem die kwam van nacht,
Emmanuël! heil Hem die kwam van nacht! (*twee maal.*)

Hij kwam tot u, o vrij gemaakte zielen,
Die eeuwen lang verzucht hadt en gewacht,
Die eeuwen lang, eer uwe kluisters vielen,
Gedompeld laagt in eindeloozen nacht.
Hij daalde neêr uit zijn verborgenheden
Die, lang verbeid, in Sion heerschen most.
Knielt, volken! knielt, ziedaar uw' Aangebeden :
Heil Hem die heeft verlost!
Emmanuël! heil Hem die heeft verlost! (*twee maal.*)

E. R.

Overyssche, December 1888.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Onze nationale letterkunde, eene keuze uit de werken der beste Zuid- en Noordnederlandsche schrijvers. Dat is de titel van een Vlaamsch Pantheon dat de onvermoeibare Pol de Mont zich voorstelt uittegeven bij de wᵉ Jacobs te Ninove. Om de 14 dagen zal eene aflevering verschijnen van 36 bladz. in-12°, aan fr. 5,50 de reeks van 25 voor de inschrijvers, en fr. 0,25 afzonderlijk genomen. Thans is verschenen *Ballade en Romancen* van Willem Billderdijk. De verzamelaar kondigt brokstukken aan uit VONDEL, HOOFT, BREDERO, POOT, HUYGENS, LUYKEN, CATS, POIRTERS, WELLEKENS, ZEVECOTE, LANGENDIJK, HELMERS, VAN EFFEN, de VAN HAREN'S, FEITH, BILDERDIJK, TOLLENS, STARING, MESSCHERT, IMMERSEEL, LEDEGANCK, VAN DUYSE, TH. VAN RIJSWIJCK, G. ANTHEUNIS, S. DAEMS, GUIDO GEZELLE, GUST. SEGERS, R. STIJNS, HÉL. SWARTH, Mej. BELPAIRE, enz.

Zulk Pantheon kan ongetwijfeld veel goed stichten en de meesterwerken onzer schrijvers, tot voorbeeld en genot, meer en meer verspreiden. Doch alles hangt af van de keuze die zal gedaan worden, ook zullen wij wachten ons oordeel te vellen tot dat eenige afleveringen het licht zullen gezien hebben, vooralsnu die uitgave in princiep aan onze lezers warm aanbevelende.

A.

Onze huisdieren, voordrachten door Pater Victor Van Tricht, S. J. Boekdeel met 160 bladz. in-8°. Prijs fr. 1,00. Uitgevers : S. Leliaert, A. Siffer en Cⁱᵉ, te Gent.

Wie kent de fijne, gemoedelijke en welsprekende conferentiën niet van den geleerden Pater Van Tricht —? Hoe dikwijls is reeds de wensch niet uitgedrukt deze boeiende aanspraken te vertalen voor onze volksbiblioteeken en onze prijsuitdeelingen —? De uitgevers S. Leliaert, A. Siffer en Cⁱᵉ, die op 8 jaar tijd zich door de menigvuldigheid, den goeden keus en de verzorgde uitvoering hunner boeken op de eerste plaats onder onze uitgevers weten te hijsschen hebben, altijd op den uitkijk om ons met degelijke werken te begunstigen, hebben den bal in de vlucht opgenomen en onmiddelijk zich met den gevierden voordrachtgever in betrekking gesteld om zijne beste studiën in het

Vlaamsch optedisschen. Reeds hebben zij gedrukt *Onze insekten, Onze vogels, De strijd om het bestaan*, en nu geven zij de beschrijving in hunnen oorsprong, hun leven en hunne praktische bestemming van het *Paard*, den *Ezel*, de *Koe*, de *Geit* en het *Schaap*.

Deze voordrachten zijn waarlijk het puik en de kruim van den begaafden redenaar : zij steken vol wetenschap doch de geestige zetten, de roerende verhaaltjes en de dichterlijke bespiegelingen die ze doorspekken vergulden de wetenschappelijke pil en doen ze gemakkelijk slikken aan min weetgierige en weethongerige monden.

Welk nuttig en voortreffelijk volksboek, welk geschikt prijsboek! Daarbij is de stijl zuiver, vloeiend en in zijne ongekunstelde eenvoudigheid altijd sierlijk en gekuischt. De vertaler heeft er een gewetenswerk van gemaakt, want niets is moeielijker dan echt Fransch te vertalen, en Pater Van Tricht spreekt en schrijft geen Belgisch Fransch. Integenstelling met het meeste deel onzer Fransche schrijvers die het geijkt Fransch onmachtig zijn en het grootste deel onzer vertalers die Fransch schrijven in Vlaamsche lompen gekleed, zijn Schrijver en Vertaler hier beiden ten volle in den geest hunner wederzijdsche taal.

Maria's Luik, Luxemburg en Namen of beschrijving van de Wonderbeelden en merkweerdige Bedevaartplaatsen van O. L. V. in gemelde provinciën, door P.-S. Stephanus Schoutens, Minderbroeder-Recollect. Prijs fr. 0,85. Dit is het werk waarmede de godvruchtige schrijver zijne reeks van Mariabeelden en Mariäbedevaartplaatsen voortzet, immers schreef hij reeds *Maria's Vlaanderen* en *Maria's Antwerpen* en *Limburg*; wenschen wij dat hij die taak voortzette en ons zóó gansch België geve met de hand te slaan aan *Maria's Henegouw*.

Dit boek geschreven om de liefde tot de H. Maagd te vermeerderen en te verspreiden beantwoordt ten volle aan de opvatting van den schrijver, het sticht en het predikt en de gemoedelijke en sobere stijl werkt doelmatig mede om het betrachte oogwit te helpen bereiken. Zeggen wij daarbij dat de taal in het algemeen zuiver en vloeiend is, doch wij zouden er liever min genetiefs in ontmoet hebben, ergens brengt die tweede persoon soms iets stroefs mede, en is hij geenszins in den geest onzer volksspraak.

Niet alleenlijk bevelen wij dit werkje aan voor zijnen stichtenden inhoud maar onder opzicht van bevordering der geschiedenis. Vele historische feiten in verband met het onderwerp worden er verhaald, en gehecht aan eene treffende gebeurtenis prenten zij zich beter in het geheugen van het volk.

B.

Raadsels voor het Vlaamsche volk, gerangschikt, vergeleken en verklaard door A. Joos. — S. Leliaert, A. Siffer en Cie, te Gent.

De eerw. heer Joos, de geleerde taalkundige, de bevoegde voorvechter der ordentelijke volkstaal, de onvermoeibare werker

die, slechts 30 jaar oud, reeds zoovele degelijke gewrochten achter den rug heeft, heeft zich recht verdienstelijk gemaakt met bij zijne spraakkundige studiën dit uitstapje op *Folklore* te wagen tot nut en verzet van school en huiselijken haard.

Met behulp zijner talrijke normalisten heeft hij 515 raadsels bijeengezant nog in onze gouwen in omloop. Hij geeft de varianten van streek tot streek, hij verhaalt de geschiedenis van het raadsel en besluit zijn werk met de oplossing der raadsels en taalkundige aanmerkingen in betrek met zijn onderwerp.

Wilt gij eenige aangename avonden slijten met rond den haard de geestige vragen en gezegden in dit boek vervat door uwe huisgenoten te laten raden, koop het boek. Het is overigens brood-goedkoop, voor 112 bladz. in-8°, slechts fr. 0,80.

Dietsche Warande, geïllustreerd tijdschrift, gewijd aan Letteren, aan Toon- en Beeldenkunst, alsmede aan Zuid- en Noordnederlandsche oudheden. Het verschijnt zesmaal 's jaars, op den 15n dag der maand. — Prijs : fr. 12,50. — Omtrent een jaar geleden hadden wij het genoegen onzen vrienden van Noord-zoowel als van Zuid-Nederland de verplaatsing en uitbreiding van de meer dan 30-jarige *Dietsche Warande* aan te kondigen. Wij hebben ons over den nieuwen loop der zaak slechts te verheugen. Wij worden ondersteund door drie soorten van inschrijvers :

1° Vrije inschrijvingen waaronder het koninklijk huis en de ministeriën van Noord en Zuid; 2° Inschrijvingen van medewerkers; 3° Handels-abonnementen : zes kostelooze aankondigingen, 1/4 tot 1/2 bladzijde groot, voor fr. 12,50 of fl. 6.

Alle artikelen werden in den jaargang 1888 afgesloten, zoodat 1889 begint met eene reeks van nieuwe artikelen, over alle vakken van Schoone kunst en Beschavingsgeschiedenis, waarin de Dichtkunst in gebonden en ongebonden stijl eene voorname plaats bekleedt.

In 1888 is door de *Dietsche Warande* veel meer geleverd dan beloofd was. In plaats van 600 blz. klom men tot 775 blz. druks, buiten de advertentiën; bovendien verscheen geene enkele aflevering zonder verlichting, bestaande (behalve de groote premie-plaat) in nabootsing van schilderijen, portretten van beroemde mannen, wapens, zegels, enz. in groote verscheidenheid, waarvan niets was toegezegd. Wanneer het getal inschrijvers nog vermeerdert, zullen, in 1889, de illustratiën aan rijkdom en schoonheid, als ook het getal bladzijden nog toenemen. Het overzicht der tijdschriften zal nog vollediger, zich over alle landen uitstrekken. Verder zal de jaargang 1889 eene reeks levensberichten van nieuwe kunstenaars en geleerden met hunne beeltenis bevatten.

Eene inschrijving op den jaargang 1889 geeft recht op eene plaat (formaat, behalve den rand, 25 × 20 cent.,) voorstellende den dichter Coornhert, gegraveerd door Goltzius, op eene grootte van 50 × 40 centimeters, tegen betaling van fr. 2 of fl. 1.

Inventaris van de oude archieven der stad Aelst, uitgegeven onder de bescherming van het Stadsbestuur. — Aalst, J. van Branteghem, 1888, in-8°. — Dit boek behelst opgave der perkamenten en registers, die 't gemeentearchief van Aalst uitmaken. Het werd met veel zorg samengesteld door den heer F. d'Hoop, bewaarder van het Staatsarchief alhier, en net gedrukt bij J. van Branteghem. Het is in de beide talen, waar wij niets tegen in te brengen hebben, dewijl de archieven der Vlaamsche gemeenten niet alleen door Vlamingen geraadpleegd worden. Wat evenwel de opsteller vergeten heeft, is de vermelding welke stukken reeds gedrukt zijn, iets zeer belangrijk voor degenen, die opzoekingen te doen hebben, en onder welke er weleens zijn zullen die, bij gemis aan zulke aanduiding, nuttelooze kosten voor reis en afschrijving zich zullen moeten getroosten.

De opsteller, of zijn vertaler, schrijft A*e*lst, Ha*e*ltert, St.-Ba*e*fs, Oudena*e*rde, enz.; waarom stelt hij dan Vla*a*nderen, Gent in plaats van Ghend of Gendt, en *Ou*denaerde voor *Au*denaarde? De vertaling, overigens, laat te wenschen, G.

Le Magasin Littéraire et Scientifique (bij de Uitgevers dezes). Prijs fr. 10,00 voor 12 afleveringen in-8° op zwaar prachtpapier gedrukt; het telt onder zijne medewerkers bijna al onze Fransche katholieke schrijvers van naam als ook eenige gekende letterbeoefenaars van Frankrijk. Thans gaat het met voortdurigen vooruitgang zijn 6e jaar binnen.

« Cette Revue, fondée à Gand en 1884, rencontra dès ses débuts le meilleur accueil dans le monde des lettres, en même temps qu'elle recevait les plus vifs encouragements de la presse catholique. Nous croyons qu'elle ne s'est pas montrée indigne de si précieuses sympathies. Ses collaborateurs ont crû en nombre et en valeur; et grâce à la fidélité de ses premiers abonnés auxquels de nouveaux contingents sont venus s'adjoindre, elle s'est vue en mesure de développer successivement son mode de publication; trimestrielle d'abord, bimestrielle ensuite, elle va paraître désormais tous les mois par livraisons de 100 pages au moins. Déjà en 1888 — tandis qu'elle paraissait tous les deux mois seulement — elle a donné 1200 pages de texte. Le prix de l'abonnement n'a pas varié, et restera fixé à 10 fr. pour la Belgique, à 12 fr. pour l'étranger.

Eclairé par les conseils et secondé par le concours personnel de plusieurs notabilités scientifiques et religieuses, le *Magasin Littéraire* remplit avant tout une mission spéciale dans le travail de rénovation littéraire qui se poursuit en Belgique. Il empêche que ce mouvement soit abandonné sans partage aux mains d'auteurs irréligieux et immoraux, « naturalistes » ou « décadents ». Il affirme son respect, son amour de l'Eglise, et dans la sphère littéraire il croit pouvoir être actuel, pouvoir rester jeune, tout en tenant compte des grandes traditions du passé.

Destiné spécialement à la Belgique, le *Magasin Littéraire*, œuvre de décentralisation, s'adresse aussi aux pays voisins; il s'efforcera de tenir ses lecteurs au courant de ce qui s'y produit de plus important dans le domaine littéraire et artistique, et visera à être pour l'étranger l'écho fidèle des lettres et des arts en Belgique.

Persuadés que les yeux doivent être satisfaits pour que l'esprit le soit pleinement, les fondateurs du *Magasin Littéraire* ont donné à leur revue une toilette artistique dont le prospectus donne une idée. »

Koninklijke Vlaamsche Academie. — In hare zitting van 24 Dec. is M. Van Even, in vervanging van wijlen M. Dodd, bevorderd tot werkend lid en M. Scherpenseel, consul van den Transvaal, te Brussel, benoemd tot buitenlandsch lid. De heer Désiré Claes van Namen en A. Janssens van Sint-Niklaas zijn er briefwisselende leden gekozen. Het *Belfort* dat de eer heeft die drie laatstgenoemde heeren onder zijne medewerkers te tellen, biedt hun zijne warmste gelukwenschen.

Door de benoeming van den heer Van Even staat er thans weer een zetel open van briefwisselend lid.

Het handschrift met kenspreuk « *Repos ailleurs* » ingezonden voor den prijskamp over onze Vlaamsche taalwetten wordt bekroond, en zal uitgegeven worden mits eenige wijzigingen door de verslaggevers voorgesteld. De schrijver ervan is Mr Prayon-van Zuylen van Nyevelt, briefwisselend lid der Academie.

Mr Van Hoorebeke, advocaat, zendt tot mededeeling een stuk uit de 14de eeuw, waaruit blijkt dat een zekere graaf van Valkenberghe, de vrouwe van Lillo voor het gerecht gedagvaard hebbende in het Fransch, de Raad van Vlaanderen besliste dat die dagvaardiging als nietbestaande moest gerekend worden daar de gedaagde het Fransch niet machtig was. Dit kan als eene les gelden voor onze 19de eeuwsche wetgevers.

De algemeene openbare zitting welke plaats had den 27 Dec. in het lokaal Dammansteen, Vlasmarkt, werd door een vrij talrijk publiek bijgewoond. Buiten de leden, hebben wij opgemerkt den heer Gouverneur van Oost-Vlaanderen, den zeer eerw. heer Kanunnik Stillemans, Voorzitter van het Seminarie, M. de Maere Limnander, M. Libbrecht, Voorzitter van den provincialen raad onzer provincie, enz., enz.

De aftredende bestuurder Jr N. de Pauw, houdt eene belankrijke lezing over zijne lievelingsstudie, de Middelnederlandsche letterkunde en schetst ons in breede trekken Van Maerlant, Boendale, Van Velthem, Ruusbroeck en al de namen welke die tijdperken met letterkundigen roem overladen hebben.

Verder wijst de geleerde en welsprekende redenaar op hetgeen de Vlaamsche Taal- en Letterkamer reeds op dit vruchtbaar veld gedaan heeft en nog gaat doen. *De Sevenste bliscap van Maria*

is reeds uitgegeven door M. Stallaert, de eerste aflevering van *Woordenboek op Alexanders Geesten* door M. Roersch, alsook het bekroonde werk van M. Petit over Middelnederlandsche bibliographie. *Maleghys* wordt bezorgd door den spreker zelf, de *Seven vroeden* door M. Stallaert en *Troyen* door hem zelf en M. Gailliard.

Dat de *Belgische Koninklijke Academie* alle dergelijke werkzaamheden sedert lang reeds gestaakt had was reeds eene voldoende rede tot het stichten der *Vlaamsche Academie* die zal blijven, zelfs groeien en bloeien onder de vriendschappelijke en verdraagzame werking der twee staatkundige gezindheden, onder de aanmoediging der grootste Hollandsche geleerden, en ondanks de vijandelijkheid, het pruilen en het onschadelijk doodzwijgen van een handvol partijdige tegenstrevers.

Na hem trad M. Micheels op met eene studie tot onderwerp hebbende : De invloed der letterkunde op de beschaving. In vluchtige schetsen deed hij ons den invloed kennen van al de letterkunden met hunne beroemde beoefenaars, te beginnen van de Hebreeuwen en den Bijbel tot op onze dagen. Jammer dat de tijd ontbrak om in meer bijzonderheden te treden, ook moest de redenaar zijne merkwaardige voordracht besnoeien die veel uitgebreider was, want zij was, zegt men, opzettelijk gemaakt met het inzicht ze voortehouden wanneer hij mocht benoemd geworden zijn tot leeraar van letterkunde aan de Gentsche Hoogeschool, waarvan inderdaad verleden jaar spraak geweest was.

Beide gewrochten zullen met vrucht en genoegen gelezen worden in de *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie.*

Davidsfonds. — Het Hoofdbestuur heeft krachtdadig het zijne bijgebracht om van het Coremans-wetsvoorstel te redden wat er van gered is. Het heeft zich niet alleen tot de Kamer gericht maar ook tot al de Vlaamsche volksvertegenwoordigers, het heeft de afdeelingen aangezet persoonlijke pogingen bij hunne lasthebbers aantewenden en het heeft al de Kamerleden die de eer hebben in zijne besturen te zetelen, dringend verzocht zich te herinneren dat zij bestuurleden zijn van het Vlaamsch Davidsfonds. De bladen melden dat het Davidsfonds de debatten over de wet van Coremans in het Vlaamsch gaat uitgeven.

— De afdeeling Vilvoorde heeft op 23 December haar jaarlijksch avondfeest gegeven, afgewisseld met zang en tooneel : *Pierre de galeiboef* en *Het standbeeld van Tuimelaar* stonden op het programma. — Den 26 Dec. hield de afdeeling Kortrijk een concert-voordracht, waarop M. Sevens sprak over « De Vlaamsche beweging en Dr F.-A. Snellaert van Kortrijk ». Insgelijks vierde op tweeden kerstdag de onvermoeibare afdeeling van Borgerhout eenen toonkundigen avondstond. — De bloeiende afdeeling Asper bereidt een concert-voordracht voor de maand Januari.

Kunstnieuws. — *Franciscus*, oratorio van Edg. Tinel, gaat te Brussel uitgevoerd worden. Ongetwijfeld zal dit meesterstuk van onzen genialen toondichter daar denzelfden geestdrift verwekken als te Mechelen. De partituur is verkrijgbaar aan fr. 20,00.

Op 18 Januari wordt te Londen, *Lucifer* uitgevoerd, het meesterlijke gewrocht van onzen Pieter Benoit. Waarlijk begint de voorzegging van Fretis waar te worden dat dit meesterstuk de gansche wereld rond zou trekken. Immers Holland en Frankrijk hebben het reeds gehoord, en nu buiten Engeland, gaat het insgelijks in Duitschland en Italië ten gehoore gebracht worden.

Eindelijk gaat Prudens Van Duyse zijn standbeeld hebben in zijne vaderstad. Te Dendermonde is er tot dit doel eene commissie tot stand gekomen bestaande uit de heeren De Bruyn, minister, Burgemeester Van Damme, J. Rosseel, Jan Broeckaert, A. De Schepper en Schepen Van De Voorde.

† Te Londen **Lauwrence Oliphant**, vermaard Engelsche reiziger en schrijver. In werken volksgeliefd en klassiek geworden beschreef hij zijne reizen in Indië, in den Caukasus, in de Chineesche steppen en in Canada.

† **Antoon Oomen**, waarvan nog *Het Belfort* eenige schetsekens gedrukt heeft is den 14 November te Antwerpen overleden in den ouderdom van 74 jaar.

Hij schreef *Naar Jerusalem* door het Davidsfonds uitgegeven en *Het Plantenrijk*.

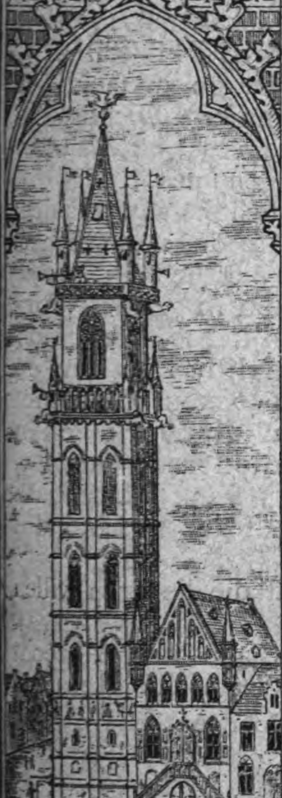
Hij beoefende de natuur- en plantenkunde, hanteerde het schilderpenseel, doch die groote verscheidenheid was oorzaak dat hij het niet ver in de letterkunde gebracht heeft. Voor het overige was het een edel en christelijk man.

† **Mathilde Bourdon**, gekend onder den naam van Mathilde Froment, is dezer dagen, 71 jaren oud, overleden te Belle, Fransch-Vlaanderen.

Zij was eene der verdienstelijkste katholieke romanschrijfsters voor dames, en stond met eere nevens hare medekunstzusters de Navery en Fleuriot. *Vie réelle*, een hare beste gewrochten, beleefde talrijke uitgaven en werd in vele talen overgezet. *Les trois sœurs*, *Pulcherie*, *Marie Tudor*, *L'adoption* en 25 andere worden met smaak gelezen door het publiek waartoe de schrijfster zich wendde. Men zoeke in hare boeken die mannelijke kracht niet, den opmerkzaamheidsgeest niet van den Engelschen roman, noch het scheppend en treffend vernuft van een genie, het is het gewone huisleven met zijn stil kabbelend gevliet soms tegengehouden door eenen gevallen steen of tot stroom gewassen door de plasregens van eene donderbui.

Zij was sedert lang medeopstelster ook aan het gekende en gewaardeerde *Journal des demoiselles*.

Het Belfort

Tijdschrift

toegewijd aan

Letteren, Wetenschap
en
Kunst

Gent
S. Leliaert, A. Siffer & Co
Hoogpoort, 52.

Vierde jaargang. 1889. Februari Nr 2.

ONDER DRUK :

ALBRECHT RODENBACHS LIEDEREN

Op muziek van Antheunis, P. Benoit, J. Blockx, F. Deconinck, J. Destoop, Gevaert, Huberti, Mervillie, K. Mestdagh, K. Miry, A. Reyns, J. Ronsse, E. Tinel, Vangheluwe en Wambach.

In den loop der maand verschijnt eene verzameling Liederen bestemd om eenen grooten opwek in gansch België te wege te brengen. Wij bedoelen ALBRECHT RODENBACHS LIEDEREN, verschijnende ter gelegenheid der prachtige huldefeesten die den roemrijken Dichter, in September laatst voorbereid zijn geweest, en waaraan ganschhet vlaamsche land deel heeft genomen.

Het is genoeg de namen der toondichters aan te halen, om de volle weerde van de Liederen te doen uitschijnen, wier krans hun gelijke in Vlaanderen niet hebben.

De Liederen zullen verschijnen in groot 4° formaat op prachtig papier, meesterlijk gesteendrukt; zij zullen omtrent 50 à 60 bladzijden tellen en gesloten liggen in eenen stevigen lossen band met titelplaat en kleurendruk. Zoo zal dit werk eenen krans uitmaken weerdig van eenieders « salon ».

De inschrijving is bepaald op vijf frank (kosten van verzending ten laste des inschrijvers). Ieder lied zal dus maar aan fr. 0,35 komen.

Geen muzieklievende Vlaming zal die liederen willen missen.

Hier geven wij hunne namen op, alle van Albrecht Rodenbach en getoonzet door onze Vlaamsche Meesters.

Zondag,	getoonzet door	Antheunis.
Poolsch Knapenlied,	»	P. Benoit.
Slothymnus uit den zangdicht : « Rlokke Roeland »	»	J. Blockx.
Nacht,	»	F. Deconinck.
Lied der Vlaamsche Zonen,		J. Destoop.
Psalm,	»	Gevaert.
Heidensch Tafellied	»	Huberti.
De Zanger	»	Mervillie.
Fantasien,	»	K. Mestdagh.
Het vrije Lied,	»	K. Miry.
Minnedrank,	»	A. Reins.
Het Kerelskind,	»	J. Ronsse.
Zuster Godelieve,	»	E. Tinel.
Nieuwjaargroet,	»	Vangheluwe.
Minnezingers Meilied,	»	Wambach.

EENE VLAAMSCHE HOOGESCHOOL.

EENE Vlaamsche Hoogeschool, oh! waar men durft op denken! Onmogelijk! Een zoete droom, eene *utopie*... niets meer. » Ziedaar wat men zoo al ten antwoord krijgt, zelfs bij overtuigde Vlaamschgezinden, als men het gedacht eener Vlaamsche Hoogeschool oppert. Wat bewijzen die uitroepingen? Enkel en alleen, dat de verfransching bij ons diep ingekankerd is, ja zoo diep dat zelfs de bestmeenenden op geene *ernstige* vervlaamsching van het volk meer durven denken. Wij hebben zoolang in den donkere gezeten dat onze oogen het licht niet meer verdragen; bewijst dit dat het licht niet meer bestaat, of dat onze oogen er zich langzamerhand niet aan gewennen kunnen?

Intusschen sukkelen wij zoo al voort. Wij hebben nu eene Vlaamsche Taalkamer, Vlaamsche munt, ja een bijna half-Vlaamsch Staatsblad. Voor dit alles danken wij het Bestuur uit den grond onzer herten; het zijn zoovele blijken van toegenegenheid, die het echt vaderlandsch ministerie-Beernaert ons geeft (1); het zijn troostende teekenen onzes tijds; maar hebben al die maatregelen veel meer in? Zullen zij doordringen tot het wezen onzes volks, Vlaanderen doen herworden? Zie, ik stel mij onzen geachten hoofdminister voor

(1) Dit was geschreven vóór de bespreking van Coremans'wet; zie over deze ons *nawoord*.

als eenen vriend van het Vlaamsche huisgezin, die zijne liefde toont met ons van tijd tot tijd wat lekkernij te brengen; maar... zit er veel voedsel in die lekkernij? Wat het bloed des volks versterkt en het Vlaamsche leven frisch en krachtig door alle de aders van het lichaam doet stroomen, dat noem ik *voedsel*; en dit zal noch Vlaamsche munt, noch Vlaamsch Staatsblad, noch zelfs de Vlaamsche taalkamer; maar dit kan eene Vlaamsche Hoogeschool. En nochtans dit gedacht doet of lachen of schrikken... Maar, zegt mij, van hen die het denkbeeld zoo vlakaf verwerpen, hoevelen hebben de zaak onderzocht? Welnu, die onderzoeken willen wij hier; al de lezers die belang stellen in het Vlaamsche volk, noodigen wij uit die groote vraag met ons te overwegen, en mochten er ernstige opmerkingen te maken zijn tegen wat wij hier gaan schrijven, dan hopen wij wel dat het *Belfort* eenige bladzijden zal openhebben om die te ontvangen en ook in deze gewichtige zaak, gelijk in vele andere, zijne edele taak volbrengen zal : licht verspreiden over het Vlaamsche land.

Twee punten willen wij bewijzen :

1° Eene Vlaamsche Hoogeschool is *noodzakelijk*.

2° Eene Vlaamsche Hoogeschool is *mogelijk*.

Eerst en vooral is het klaar dat wij de zaak inzien van het Vlaamsche standpunt : wij willen, bij de lezers van het *Belfort*, tegen geene windmolens gaan schermen met hun de gegrondheid van den Vlaamschen strijd te betoogen. Maar, ofschoon ons schrift voor Vlaamschgezinden bestemd is en bijgevolg niet voor doel heeft Vlaamschgezinden te maken, willen wij nochtans hier in 't kort de hoofdredenen samenvatten, waarop het « In Vlaanderen Vlaamsch! » gesteund is. Voor de ontwikkeling dier redenen verwijzen wij naar bijzondere schriften, naar menigen artikel van 't *Belfort* (b. v. die van Mgr Rutten, van M. Muyldermans), van den *Student*, van de *Vlaamsche Vlaag*, van *'t Recht*, enz.

De Vlaamschmaking van Vlaanderen is dan eene noodzakelijkheid onder opzicht

1° *Van volksaard.* Ieder volk heeft zijne eigene zeden en gebruiken, die het, onder alle andere volkeren, eenen kenmerkenden stempel indrukken. Die eigenaardigheid is de eigen schoonheid van dit volk, gelijk de roos, de lelie, elk wezen in de natuur *zijne* schoonheid heeft en geene vreemde ontleent. Welnu de volmaking van een volk bestaat in de veredeling, in de loutering van *dit* karakter, en niet in het overnemen van een vreemd. De naäping van het vreemde geeft aan een volk iets onnatuurlijks, iets belachelijks; daarbij, in de lichtzinnigheid waardoor men tot het vreemde overloopt, zal men van den vreemde niet het beste overnemen, maar wel het ijdelste, het meest oogenverblindend. Erger nog, dit zelfontvreemde volk verliest den eerbied voor zijne vaderen en het gevoel zijner eigenweerde. Nu, de dagelijksche ondervinding leert het, wat is toch een mensch, en vooral wat is een volk zonder besef zijner weerdigheid?

2° *Van maatschappelijke betrekkingen.* De rust der maatschappij hangt voortaan af van de goede verhoudingen tusschen baas en werkman, tusschen hoogere en lagere standen. Nu, het verschil van taal graaft eene kloof tusschen den rijke en den arme, zet ze tegeneen als vreemdelingen.

3° *Van rechtveerdigheid in de landszaken.* A) Men eischt van den Vlaming de kennis van twee talen; men sluit dus voor de burgersjongens, bijzonder voor die van buiten, den weg tot alle openbare bediening, vermits zij de kennis van 't Fransch niet dan met groote kosten bekomen kunnen. Uit de Waalsche gewesten, integendeel, b. v. uit Luxemburg, zien wij eenvoudige volksjongens van uit hunne lagere school tot winstgevende plaatsen opklimmen. B) Daarbij wordt de Vlaming bestierd in eene taal die hij niet kent, ja, door beambten die hem niet verstaan. C) Zelfs na Coremans'wet, wordt hij aan de gerechtshoven verdedigd en veroordeeld, zonder een woord van zijn geding begrepen te hebben, en dit omdat de advocaten

en rechtsgeleerden zijne taal niet kennen. D) In tijd van vrede wordt de Vlaamsche soldaat in het Fransch overschreeuwd, en in tijd van oorlog zou de kracht des legers gebroken zijn, omdat de soldaat den officier niet verstaat.

4° *Van volkseenheid* of eendracht der twee Belgische volksstammen. Er bestaat geen vrede dan in de rechtveerdigheid, en slechts dan zullen Walen en Vlamingen broeders zijn, als beiden elkander verstaan, maar ook elkander op gelijken voet behandelen en aan allen recht laten wedervaren.

5° *Van Godsdienst.* Het is een onbetwistbaar feit dat godsdienstzin nog diep in de herten woont der Vlaamsche bevolking, daar Frankrijk al meer en meer tot onverschilligheid en vrijdenkerij verloopt. De meeste Waalsche gewesten en wel vooral die welke door hunne nijverheid het meest aanzien hebben, hellen, onder dit opzicht, veel meer naar Frankrijk over dan naar Vlaanderen. De blauw-roode kaart van Malou zaliger was leerrijk in dit punt. Nu, als van twee landen, waar het een godsdienstig van is en het andere onverschillig, het eerste de taal van het tweede aanneemt, zal het eerste dan niet iets verliezen van zijn godsdienstigen aard? — 't En kan niet anders; want *a*) het aannemen dier vreemde spraak en de taalgemeenschap die alzoo ontstaat, onderstelt tusschen de twee volkeren een gemeenzamen omgang; nu, waar men meê verkeert, wordt men meê vereerd; dus... *b*) de taal die van den vreemde tot ons moet komen, is geen afgetrokken wezen; maar zij komt in schriften, bladen en boeken, die allemaal voertuigen en kanalen zijn van de gedachten ginder in zwang.

En waarom, in dit volkerenverkeer, is 't het onverschillige volk, dat het godsdienstige bederft, en waarom ontvangt het zelf niet de godsdienstige gevoelens van dit laatste? — Omdat, als wij de Fransche taal aannemen, wij, als onnoozele kinderen, bij de Franschen gaan op de schoolbank zitten, en dat niet

de leerling aan den meester, maar wel de meester aan den leerling zijne gedachten overzet.

6° *Van zeden.* De letterkunde die te Parijs den hoogen toon voert, is de *pornographie*, woord dat wij hier niet willen vertalen. De jonge school van Brussel is er een spiegel van, walgelijk van getrouwheid. De vuile boeken en schriften overstroomen ons, en wie met de Fransche letterkunde heult, komt met het verrotte realisme in aanraking. Immers, in de letterkunde, lijk in alles, is men verzot op het nieuwe, op het huidige en men wil de letterprinsen van den dag, hoe naakt en duivelsch ook, zoo niet huldigen, dan toch leeren kennen.

7° *Van kunst en bijzonder van letterkunde.* Zwier, stoutheid, oorspronkelijkheid zijn de levensspieren der letterkunde. De kunstenaar moet heer en gebieder zijn over gedachten en over taal; in eene vreemde taal is hij slaaf; hij houdt die taal te leen, en mag ze niet bewerken als zijn eigen goed of zijn vreemde meester zal kijven : « *Du petit belge!* » Ook is het een feit dat de Vlaamsche Belgen gebrekkig de twee talen kennen. Echte welsprekendheid bestaat haast niet.

8° *Van wetenschap.* Deze blijft eene liefhebberij van meer gegoeden; zij wordt niet verspreid door volksboeken; slechts hier en daar een uitstekend geleerde kan in 't Fransch wetenschappelijke boeken schrijven, namelijk als hij, wat moeilijk is, het kan verkrijgen ook in Frankrijk gelezen te worden.

9° *Van opvoedkunde.* Eene vreemde taal, als voertuig van het middelbaar en hooger onderwijs, breekt heel het plan der opvoeding. Zij verlengt de studiën twee, drij jaar; voor de buitenjongens is zij de oorzaak dat vele in 't begin hunner studiën blijven steken; anderen doen hunne studiën half en half, omdat zij maar half en half Fransch verstaan. Bij het aanhoudend uitbreiden der programs, maakt zij de studie tot eenen doolhof voor de jongelingen en zet ze allen twee jaar achteruit, omdat men nog met taalleeren

sukkelt op den oogenblik dat stijl- en smaakvorming zou moeten aangevangen zijn (1).

't Besluit van dit alles is : « In Vlaanderen Vlaamsch! » Vlaamsch moet onze gewone taal zijn altijd en overal. Alleenlijk moeten wij Fransch leeren om des noods met Walen en Franschen te kunnen omgaan. In de Staatkamers ook zouden wij het algemeen gebruik van 't Fransch dulden; de Walen immers leeren geen Vlaamsch, en ofschoon die stijfhoofdigheid hun niet ten bate moet strekken, zouden wij nochtans, in dit punt, liever toegeven dan het vaderland te verbrokkelen en het landbestier onmogelijk te maken. Maar voor 't overige moet Vlaanderen Vlaamsch worden in zijn volkswezen, Vlaamsch in het maatschappelijk, in het staatkundig, in het letterkundig, in het godsdienstig leven, Vlaamsch aan den heerd, Vlaamsch op de straat, Vlaamsch van de leegste tot de hoogste sport der samenleving. Dit is het doel waar wij allen naar streven; en met het oog op dit doel, zeg ik dat al onze pogingen op weinig of niets uitloopen, dat wij bijna niets doen dan zeepbobbels de lucht in blazen, zoolang er geene Vlaamsche Hoogeschool bestaat.

Wat is eene Hoogeschool? De naam zegt het : het is eene school, waar de *hooge* standen der maatschappij hunne *hoogste* en laatste opleiding ontvangen.

Wat het land onderwijst, wat het bestiert, wat wetten geeft en ze uitvoert, 't komt alles uit de Hoogeschool; van daar de leden onzer Kamers, van daar de rechters en advokaten, van daar meestal de woord- en pennevoerders; in een woord heel het *makend*, het toongevend deel der maatschappij, en gelijk het uit de Hoogeschool komt, zoo zal het doorgaans blijven : geen

(1) Een vriend, wel bekend met den staat van 't onderwijs in België, doet ons opmerken dat te Luik, b. v., waar alleen de moedertaal het voertuig is der opvoeding, de Latijnsche studiën onvergelijkelijk straffer zijn.

hooger zedelijk gezag bestaat er meer om nog op den geest in te werken, veel minder om hem te herwerken : het overige leven zal niet meer zijn dan een gedurig ieveren om de kennissen en strekkingen, aan de Hoogeschool opgedaan, in een bepaalden werkkring tot toepassing te brengen. En men zou willen dat een land Vlaamsch zij, waar vier Fransche Hoogescholen bestaan en geene enkele Vlaamsche? — Maar de invloed van het hooger onderwijs blijft niet bij de hoogere standen : gelijk het klimop rond den boom vastrankt, hij zij dan scheef gewassen of recht, zoo volgen de lagere standen de richting der hoogere, al moest die richting dan ook regelrecht op ons verval en ondergang uitloopen : de menigte knielt voor wat op den troon van den dag zit, alware het een aap in vorstelijke kleederen; dus, (en wat ik zeg ligt in volle werkelijkheid voor onze oogen, het Fransch aan de Hoogeschool geeft ons verfranschte hoogere standen, en een verfranschend, franschaanbiddend volk.

Men spreekt van vervlaamsching van het middelbaar onderwijs; maar heeft men vergeten wat het *middelbaar* onderwijs is? 't En is niets anders dan een *middel* tot het hooger. Nu, men moet geen diepe wijsgeer zijn om te weten dat het doel de middelen regelt. Bijgevolg, is het hooger onderwijs Fransch, het middelbaar zal dit zijn noodzakelijker wijze. Ik ben, zoo verondersteld, leeraar in een college, leeraar van Poësis, van Rhetorika; morgen kloppen mijne studenten aan de deur der Hoogeschool, overmorgen staan ze voor het zoo gevreesde tafelken der exaamafnemers. Ik wil toch geene droge vruchten voortbrengen, maar wel studenten die zoo flink mogelijk hunne proeven doen. Welnu, wat zal het zijn indien zij zelfs het voertuig van het onderwijs, het Fransch, niet volkomen machtig zijn; wat, indien zij, op het hachelijk oogenblik der examen, niet alleen naar het gewenschte antwoord, maar ook nog naar de uitdrukking ervan moeten zoeken? Neen, het Fransch moet hun glad van de tong; dus zal ik niet alleen mijnen studenten Fransch leeren, maar ook nog hen in die taal leeren

denken, in een woord hen verfranschen tot in het merg hunner beenderen. 't Is waar, indien ik liefde heb voor mijne moedertaal, zal ik die liefde in hunne herten trachten over te storten : die liefde toch en buist niet; zelfs zal ik trachten op mijn studieprogram, dat al zoo overlast is, twee of drij uren uit te sparen voor den leergang van Vlaamsche taal; maar wie ziet er niet dat dit slechts eenige kruimels zijn die van de tafel vallen, en dat het Vlaamsch altijd den rol van Lazarus zal spelen? — Dus, zonder Vlaamsche Hoogeschool, geene oprecht Vlaamsche colleges!

Wat blijft er dan nog over voor onze moedertaal? Enkel nog het lagere volk dat, zoo wij daareven zagen, wel meê wil franschelen, maar niet altijd kan; die onmacht maakt onze macht uit. Hooger op in de maatschappij vindt men niets meer dan goede meeningen en..... Vlaamsche uithangborden. Een Conscience zal lezers vinden, omdat hij volksverhalen schrijft; maar laat eenen De Koninck meesterstukken dichten : er zijn geene lezers voor, omdat er geene verstaanders zijn. Te Leuven vind ik de werken van V. Hugo, Dumas, Daudet voor de vensters der boekverkoopers liggen; maar werken, die den grootsten opgang hebben in de Vlaamsche letterwereld, kan ik er niet krijgen of ik moet eerst zelf er den drukker den weg naar wijzen en... ze eenige dagen daarna terugkomen halen.

Moet ik nu nog door voorbeelden den invloed eener Hoogeschool aantoonen? Willen de Paus of de bisschoppen de rechten der kerk in het landbestier erkend zien, zij stichten aan de Hoogeschool eenen leergang van *Openbaar Kerkrecht*; willen zij de maatschappij op hare echte grondslagen heropbouwen, zij doen, altijd aan de Hoogeschool, de christene wijsbegeerte uit St-Thomas' dertiende-eeuwsche in-folio's onderwijzen; wil men den landbouw, die voedsterader des volks, herlevendigen, er zal eene school van Landbouw-, ja zelfs eene van Brouwkunde verrijzen, en nog eens ter Hoogeschool. Vandaar dus gaan al de hervormingen uit, omdat iedereen weet

dat het water van boven naar beneden stroomt. En wij, wij willen een nieuw Vlaanderen maken met het Fransche memelhout onzer Hoogescholen? Louter onzin!

Ik besluit : zonder een hooger onderwijs in 't Vlaamsch, is de Vlaamsche beweging de slagveer uitgerukt en blijft zij flodderen langs den grond in; de vraag der Vlaamsche Hoogeschool is het *to be or not to be* van het Vlaamsche volksbestaan.

« Maar eene Vlaamsche Hoogeschool is eene onmogelijkheid! Het ware dan veel beter ons maar te laten schommelen in het wiegsken der Begoocheling en droomen dat wij onder het zoete *do do* toch vooruitgaan... ook zonder Hoogeschool. » Zoo denken, zoo handelen de tegenstrevers onzer stelling. In hunne oogen is hetgeen wij vragen, een reuzenwerk, minstens te vergelijken met het doorsteken der Panamasche landengte : ook zal, volgens hen (en God geve dat ze geen gelijk krijgen) de stille Oceaan al lang zijne wateren met die van den Atlantischen zien ineenvloeien, eer Belgie eene Vlaamsche Hoogeschool zal zien verrijzen.

Welke zijn dan, laat zien, die ontzaglijke rotsbergen die men uit den weg zou moeten ruimen, gevaarten die geen werktuig doorboren, geen poeder of dynamiet in de lucht doen springen kan? Leggen wij vooreerst het vergrootglas af van schrik en vooroordeel, en allicht zal hier en daar een reuzenberg tot eenen molhoop verkleinen.

Drij dingen zijn, dunkt mij, noodig voor eene Hoogeschool : studenten, leeraars, geld. — En ook nog, hoor ik zeggen, het wetenschappelijk Vlaamsch, dat nog niet bestaat. -- 't Zij zoo, ofschoon, als ik zegde *leeraars*, ik bedoelde : leeraars bekwaam in 't Vlaamsch te onderwijzen; maar, wilt ge 't, wij zullen van de wetenschappelijke taal, op haar eigen genomen, een afzonderlijk vereischte maken; bijgevolg *vier* dingen; nu die vier dingen bestaan of kunnen tot stand komen; dus.....

Maar, hoe ga ik mijne bewijsvoering aanvatten?

Ga ik de mogelijkheid bewijzen voor den *Staat* ofwel voor de privaatpersonen, lees Katholieken? Om goed werk te maken, moet ik die betooging doen voor beiden, voor Staat en voor Katholieken. Immers, neem dat de Staat alleen eene Vlaamsche Hoogeschool oprichte, zonder dat wij, Katholieken, hem op die baan ten minste volgen kunnen, wat zal er gebeuren? Waarschijnlijk dat wat wij zien gebeuren met het staatsonderwijs in 't algemeen : het zal, onder 't masker der onzijdigheid, onkristelijk, ja goddeloos worden. In Vlaamsche taal zal men daar het *Al-God* der Duitsche droomers of het *Al-stof* der Fransche grootverstanden komen onderwijzen; er zal wel een of andere Vlaamsche Laurent in 't leergestoelte klimmen om den zin onzer wetten te verdraaien en door spitsvondigen uitleg de godsdienstvrijheid zachtjes den hals om te wringen. Vervlaamsching zal het zijn bij name, maar onder het Vlaamsche plakbriefje zal men de verbastering binnensmokkelen, 't is te zeggen uitheemsche dwaalbegrippen, die, bij middel der volkstaal naar de onderste lagen zullen afzijpelen en er eene ontaarding stichten, erger dan die wij tot hiertoe beleefden, vermits zij dieper zou grijpen in de gedachten, in de ziel van het Vlaamsche volk. Neen, neen, de volksontwikkeling moet gebeuren door de volkstaal, maar het mag geene onkristelijke zijn : liever geene vervlaamsching dan zulk eene! Bijgevolg is het er ons vooral om te doen de mogelijkheid te bewijzen eener Vlaamsch-katholieke Hoogeschool; hebben wij die bewezen, dan hebben wij ook *a fortiori* bewezen dat de Staat eene Vlaamsche Hoogeschool kan stichten, want de Staat beschikt over meer middelen dan wij.

Dus de vraag hier te beantwoorden, is deze : kunnen de *Katholieken* studenten, leeraars, geld bijeenkrijgen om een hooger onderwijs in Vlaamsche taal te doen geven? — Ja, dit kunnen zij.

En vooreerst *studenten*. Open morgen, zegt men, een Vlaamsch college, en eer 't een half jaar voort

is, zult gij het moeten sluiten bij gebrek aan studenten. — Volkomen waar kan dit zijn voor een college, maar volkomen valsch is 't voor eene Hoogeschool, en dit voor de reden reeds vroeger aangehaald : het middelbaar onderwijs is het middel, de Hoogeschool het doel. Aan een Vlaamsch college zullen, tegenwoordig ten minste, de groote hoop der ouders de toekomst hunner kinderen niet toevertrouwen, omdat zij weten dat men hoogerop met het Vlaamsch niet over de baan kan. Maar ik veronderstel dat uw zoon zijne Latijnsche studiën voltooid hebbe : hij kent tamelijk wel Vlaamsch, Fransch, Latijn; het is er hem nu maar om te doen, een diploma van geneesheer, rechtsgeleerde, apotheker of notaris los te maken; de taal doet hier weinig ter zake : zal een heelkundige, een notaris, een apotheker minder bezocht worden, omdat hij zijne proeven in 't Vlaamsch heeft afgelegd? Een Vlaamsche kweekeling van het vak der Rechten zal al de gedingen der Vlamingen in het Vlaamsche land gladweg in 't Vlaamsch kunnen pleiten ; heeft hij eene zaak in 't Fransch te verhandelen, hij en zal daarvoor niet stil staan; want, men neme dit in acht, zelfs in ons Vlaamsch stelsel van onderwijs willen wij de taal van de kleine helft des lands, het Fransch, niet aan de deur zetten : het Franschleeren in de colleges mag niet afgeschaft, zelfs niet heel en gansch het Franschspreken; aan de Hoogeschool zal men de rechtsbewoordingen in twee talen aanleeren, en er zullen daar oefeningen plaats hebben van Fransche pleitreden, even lijk dit nu voor het Vlaamsch gebeurt in de Leuvensche Rechtsgenootschappen. Alleen willen wij dat het Vlaamsch de eigene taal zij en blijve der studenten, de taal waarin zij later bij voorkeur zullen denken, die hun het gereedste op de tong zal liggen, en die zij bijgevolg zullen gebruiken, wanneer geene andere reden in 't midden treedt. Aan de Alma Mater, waar men veel doet voor de moedertaal, is nu het onderwijs zóó ingericht dat het Fransch de *gewone* taal zal zijn der uitgetreden leerlingen, en

het Vlaamsch de buitengewone, die waar men zich zal kunnen van bedienen in tijd van nood. Welnu, juist het omgekeerde moet waarheid worden.

Dit nu gesteld, vraag ik welke ouder, nog zoo franschdol, blind genoeg zal zijn om zijnen zoon naar eene Fransche Hoogeschool te sturen, als hij voordeeliger een diploma aan de Vlaamsche kan krijgen? en dit zou hij; want 1° in zijne eigen taal zal hij beter thuis zijn om studiën te doen en examen, 2° een groot deel zullen de Vlaamsche Hoogeschool bij de deur hebben, daar zij de andere met groote kosten verder moeten gaan zoeken.

Hier zij enkel opgemerkt dat wij ons niet mogen laten bij den neus leiden : Zou men bijvoorbeeld, als proefneming, in Gent of in Leuven Vlaamsche leergangen nevens de Fransche stellen, dan kan niemand er voor instaan, ingezien de ingewortelde Franschzucht, dat de Vlaamsche Hoogeschool geen doodgeboren kind zou zijn. Neen, men plaatse het gesticht ergens alleen in 't hertje van het Vlaamsche land; zoo zullen wij het belang veler ouders voor ons hebben, daar tot hiertoe de eigenbaat de verfransching gevoed heeft.

2° Zullen er *leeraars*, en ja goede leeraars zijn?

Die vraag mag wonder voorkomen in een land waar alle jaren honderden jongelingen, dikwijls met schitterende diploma's in de hand, de poorten der Hoogescholen uitstroomen om, het land door, gaan jacht te maken op een plaatsken. Bekort aan winstgevende bedieningen, daar hoor ik links en rechts van klagen, maar bekort aan mannen om ze te vervullen, wie spreekt daarvan? Nochtans de opwerping dient nader onderzocht, en hier is, me dunkt, de plaats om duidelijker te bepalen hoe ik de nieuwe Hoogeschool opvat : In mijn gedacht (dat ik enkel ter bespreking op het tapijt werp) zou het Vlaamsche onderwijsgesticht geene volledige Hoogeschool zijn, maar enkel eene afdeeling, eene kolonie, indien ge 't zoo wilt bestempelen, der Leuvensche Alma Mater. Welke leergangen

moeten daar ingesteld worden? Juist die welke noodig zijn tot het doel dat wij beoogen, noodig om de hoogere standen en het openbaar leven te vervlaamschen en om de vervlaamsching veler middelbare scholen mogelijk te maken; bijgevolg die leergangen, die het overgroot getal studenten uit de colleges ontvangen en die eenen grooten invloed uitoefenen op het openbaar en staatkundig volksleven.

De godgeleerdheid, de normaalschool, de bijzondere scholen van de nijverheid, van de mijnen, van den landbouw, van de brouwerij, enz., dit alles mag achterwege blijven; daarentegen is het grootste belang te hechten aan de rechtstudiën, die bijgevolg moeten volledig zijn; zoo ook de leergangen van notaris en apotheker, die weinig leeraars vorderen. Voor de studiën der geneeskunde zou men volstaan, dunkt mij, met alleen de twee voorbereidende jaren, die der wetenschappen, in het Vlaamsch te geven. Immers voor de eigentlijke geneeskunde is het leeraarskorps moeilijker en kostelijker om vinden; daarbij is het ook waar, dat de examen daar meer toepassend, praktisch zijn en bijgevolg het gebruik van zulke of zulke taal min in aanmerking komt. Wij zouden dus aan de nieuwe Hoogeschool-afdeeling hebben 1° de rechten en het notariaat, 2° de artsenijen, 3° de natuurlijke wetenschappen voor toekomende leerlingen der geneeskunde, 4° de wijsbegeerte en letteren (maar zonder de oostersche talen en andere bijzondere leergangen).

Doe ik nu het jaarboek der Hoogeschool open dan vind ik dat zulk onderwijs iet zou vragen van hoogstens 25 leeraars. Welnu, zijn die te vinden in het Vlaamsche land? De vraag stellen, dunkt me, is ze oplossen. Verscheidene dier leeraars, b. v. die van wijsbegeerte, zou men nemen onder de geestelijkheid, en het overig vijftien- of twintigtal zou men dit niet vinden onder de zoo talrijke kweekelingen onzer Hoogescholen, dikwijls mannen met verstand en begaafdheden, maar die veelal hunne talenten geene vruchten kunnen doen schieten op den ondankbaren grond van het verfranschte Vlaanderen?

« Maar, kan men opwerpen, zal dit de weerde van het leeraarskorps niet doen dalen? Een hoogleeraar moet een man zijn niet alleen bekwaam tot klasgeven, maar die door woord en schrift den roem van zijn huis ook buitenslands kan staven. Reeds zoovele leeraars heeft men noodig voor onze vier Hoogescholen; neem er nog 25 bij, natuurlijk moet gij in uwen keus dalen tot iets minders en zult alzoo het algemeen peil der verstandelijke weerde onzer leeraars doen zakken. »

Die redeneering zou grondvast zijn, indien het zeker was dat al de leeraars, nu in bediening, ook juist de bekwaamste zijn die men hadde kunnen kiezen; in andere woorden zoo die leeraars gekozen geweest waren, na eerst hunne proefjaren in 't onderwijs gedaan te hebben. Maar hoe gaat het gewoonlijk in het hooger onderwijs? Men kiest begaafde mannen die nog geene leeraars zijn, maar die men hoopt dat goede leeraars zullen worden. Gemeenlijk is het ook maar later, als zij zich met lijf en ziel op *hun* vak toeleggen, dat zij schrijvers worden van grooten naam en dat hun woord met gezag in het land en door den vreemde weerklinkt. Het is dus de hoop en niet de zekerheid die den keus bestiert der leeraars; maar daaruit volgt ook dat de uitkomst niet altijd overeenstemt met het vooruitzicht en dat men weleens de schitterendste uitslagen bekomt waar men ze minder verwachtte. Uit dit alles meen ik te mogen besluiten dat, zoo men morgen vijf en twintig nieuwe leeraars moet bijzoeken, dit daarom niet de slechtste zullen zijn, en misschien meer dan een binnen eenige jaren zou schitteren aan het hoofd van onze verdienstelijke leeraars-rijen.

Maar buiten die algemeene, is er hier eene bijzondere en nog doorslaander opmerking. In het hooger onderwijs en vooral in dit der rechten speelt de bespraaktheid een grooten rol; nu, men kan die uitstekend hebben in ééne taal, en minder in eene andere, bijzonder in eene vreemde. Het ligt dus in den aard der zaken dat meer dan een Vlaming die door de kracht en

den glans zijns woords een sieraad hadde kunnen worden der Vlaamsche Hoogeschool, niet eens heeft kunnen op rij staan voor eene Fransche. Dit is dus zaad dat verloren gestrooid is, en zoo komt het dat eene Vlaamsche Hoogeschool, in plaats van het onderwijzend personeel in ons land te verarmen, het met versche en degelijke bestanddeelen zou verrijken.

Dat een Vlaaamsch hoogleeraarskorps onschatbare verdiensten zou bewijzen aan de Vlaamsche letterkunde, ligt buiten twijfel. Deze zou daardoor op de hoogte komen der geestontwikkeling in alle landen. Een voorbeeld : Wat zou de heer kanunnik Martens, die nu zooveel doet tot verspreiding der natuurwetenschap onder 't volk, uitgewerkt hebben, ware hij niet met het onderricht van dit vak belast geweest? Het ware wellicht een begraven talent. En indien het in 't Fransch gegeven onderwijs reeds dit licht op den kandelaar gezet heeft, hoeveel meer nog zouden leeraars, in 't Vlaamsch onderwijzend, het Vlaamsche volk vóórlichten op de baan der wetenschap!

Doch plaatsen wij ons op katholiek standpunt. Is het niet waar, dat wij menig jeugdig talent om zoo te zeggen uit ons kamp verjagen, omdat wij er geene plaats voor vinden? Dan gaat men aankloppen bij den Staat, en met het officiëele brood zwelgt men de officiëele gedachten in : Wiens brood men eet, diens woord men spreekt. — Ik ga niet verder : die mij lezen zijn geene vreemdelingen in hun land en ik moet hun geene voorbeelden met den vinger aanwijzen.

Ik besluit : niet alleen zijn er leeraars te vinden voor eene Vlaamsch-katholieke Hoogeschool, maar een geluk zou het zijn voor de wetenschappelijke en godsdienstige zaak, indien men er mochte benoemen.

(*Wordt voortgezet.*) D. ACKERS.

HENDRIK TOLLENS.

HENDRIK Tollens Caroluszoon, kwam, op 24 September 1780, in Rotterdam ter wereld. Noord-Nederlander bij geboorte, was hij nochtans door zijn voorgeslacht aan het Zuiden verbonden : Johan Judocus Tollens, zijn grootvader, van ouden, maar vervallen Vlaamschen adel, had zich met zijne vrouw uit Vlaanderen naar het Noorden verplaatst, waar hij eenen verfhandel openhield (1). Daar ook scheen de jonge Hendrik voor bestemd : zijne studiën liepen dan zoo hoog niet : wat lezen, wat schrijven, wat Fransch spreken, dat was al wat hij uit de kostschool van Elten meebracht. Doch 's jongelings goesting stond geenszins op den verfborstel. Meegesleept door eenen ingeboren drift tot wetenschap, vond hij zijn genoegen in het gezelschap van boeken. Algauw beproefde hij zelf zijne krachten op het letterveld, en, gelijk het de mode van den dag vereischte, knoopte hij eerst kennis aan met het Fransch tooneel. Men denke daarom toch niet, dat hij in de Fransche gekheid van vele zijner landgenooten deelde; neen, in de ziel was Tollens hetgeen hij later zoo vurig in zijne dichten uitscheen : vrijheidlievend Nederlander, aan wien de Fransche overheersching neep. Door dat vertalingswerk dacht hij den goeden smaak op het tooneel weer te brengen : dat hij den bal missloeg, bekende hij later zelf. Vroeg was dan zijne penne vruchtbaar, maar zijn zingen bleef niettemin eenen geruimen tijd zonder weerklank in het volk. Eerst in 1807 gelukte hij er in de min of meer meedoogenlooze menigte te boeien met

(1) Zie : *Tollens en zijn tijd. Eene proeve van levensbeschrijving*, door Dr G. D. J. SCHOTEL. Tiel, 1860.

zijn weemoedig *Aan een gevallen Meisje*. Van dan af was de grondsteen van zijn onvergankelijken roem gelegd, de aandacht was wakker, het volk luisterde. Ondertusschen had hij de wellusten van een rein huiselijk leven leeren smaken; hij was in den echt getreden met Catharina Rivier, en sedert begonnen uit zijne borst die ingrijpende zangen te wellen, die hem den lievelingsdichter van gansch Nederland mieken.

Huis- en vaderlandsliefde zijn wel degelijk het innige leven van onzen stam. In die dubbele liefde voelde zich toen het Nederlandsche volk diep gekrenkt: Een trotsche vreemdeling trapte 's lands vrijheid op de borst, en had de bijl in handen, waar hij een voor een 's volks aloude rechten mee omverkapte. De natie begreep waar de Overweldiger naartoe wilde : dat hij er op uit was, om het eigen-zijn der Bataven van kant te helpen, en, had het Nederlandsche volk eertijds eenig behagen geschept in de verwijfde zeden des Franschmans, nu dacht men er redelijker over; de volksgeest ontwaakte, en Tollens was een zijner verontweerdigde en welsprekende tolken. Hij herinnerde zijnen landgenooten den voorouderlijken reuzenstrijd tegen het machtige Spanje, deed de eene wijl ingesluimerde eigenweerde ontvonken; de heldendaden uit het verleden werden een prikkel voor het heden..... Hoe juichte hij bij de verplettering van den Korsikaan, bij de terugkomst der Nassauwen, bij het opstaan van het eene, schoone Nederland, sedert twee eeuwen verbrokkeld, en deels het uitbuitingsoord der vreemden geworden!

Zoo liepen de jaren voorbij met liefde en vreugde, met leed en angst... Eilaas! waarom moest hij — reeds meer dan ten halve zijner schitterende loopbaan gevorderd, — waarom moest hij dien schoonen naam schandvlekken?... Tollens, apostaat! (1)

Op 47-jarigen ouderdom zwoer Tollens met de zijnen den Roomschen katholieken godsdienst af, —

(1) « L'erreur peut être vertueuse et digne de respect; l'apostasie jamais. » A. DE PONTMARTIN. *Souvenirs d'un critique*. Première série. Paris, 1884.

dien hij wel is waar sedert lang al verwaarloosde — en omhelsde de Calvinische hervormingsleer. Wat er hem toe aanzette, weet ik niet. Geerne willen wij den dichter vrijspreken van alle baatzuchtig vooruitzicht, van die kleingeestige dweepzucht die vroeger het Hollandsch Calvinism, vooral nog te dien tijde, kenschetste; zelfs schijnen zijne gedichten bijna teenemaal vreemd aan die Protestantsche bekrompenheid, zij geven doorgaans blijken van een gemoedelijk en verdraagzaam karakter, van eenen onbaatzuchtigen aard; anderen voegden er nog bij : godsdienstigen, doch Tollens' godsdienstigheid loopt niet hoog en warmend, zalvend is zij zoo zeer niet; zij slacht het vernis, dat er met inzicht ligt op opengeborsteld; een adem, killig gelijk bij alle de Protestantsche sekten, waait er u veelal uit tegen. Verre van mij nochtans in Tollens eenen godloochenaar te zien en eenen verguizer onzer zeden! God dank, onteerde bij zijne penne niet, al moeten wij echter seffens toegeven, dat aan het navorschend oog deze of gene vlek niet ontsnapt. Doch wat een afgrond tusschen hem, den apostaat, en den genialen, den waarheidlievenden en weergaloozen Vondel!

Den avond van zijn leven ging hij doorbrengen in 't afgezonderde Rijswijk. Stil en tevreden in den kleinen familiekring, omringd van den eerbied zijner medeburgers, sleet hij er zijne laatste tien jaren, toen hem op den morgen van 21 October 1856 de dood bijna plotseling verraste, en hem de pen ontrukte, waar hij eene nieuwe uitgave zijner gedichten mede verbeterde.

Dat is, in eenige groote trekken, het leven van Neerlands meest gevierden volksdichter onzer eeuw. Wijden wij thans een woord aan de gewrochten, die zijn vruchtbare geest ons achterliet : In hoeverre is hij den lof die hem wordt toegezwaaid, weerdig?

Vooraleer Tollens de snaar wist te roeren, die het volkshert overmeestert, en hij op den rechten weg stond

waar hij de onsterfelijkheid der kunst moest op vinden, beproefde hij menig wanklinkend lied en menig zijpad dat hij insloeg. Het dunkt ons overbodig blijven te staan bij hetgeen hij voor het tooneel wrocht. Op zijne treurspelen, veelal nog uit vreemden bodem overgeplant, rust zijn roem niet, en Nederlands letterkundigen bijna altemaal houden Tollens voor het treurspel niet opgewassen. Zijn oog mist dat scherp doorzicht, dat de kleinste fezels van 's menschen hert moet zien bewegen. Tollens is oppervlakkig in zijne aanschouwingen. « Hij ziet », zegt Beets, « slechts een bepaald getal van « zaken, en deze uit een bepaald oogpunt, van enkele « zijden en oppervlakkig : de gevels der huizen, en « als hij de huizen binnentreedt, nog weder gevels, « maar het binnenste heiligdom niet. » (1) Ook moet hij worstelen met het leggen en ontbinden zijner knoopen, en gelukt hij niet te best in het afmalen zijner karakters. Het scheen, alsof voelde hij zelf welhaast zijne onmacht. Toen wilde hij zijn hert en zijne patriotische gevoelens uitstorten in stukken van schijnbaar verheven strekking, maar de grond ontsnapte nog eens onder zijne voeten... Doch verwijlen we er niet langer bij, als we Tollens zelf hooren zeggen, hoe weinig tel hij er op rijperen leeftijd van miek. In 1821, in de voorrede der uitgave zijner gedichten, schreef hij : « Daar waar ik mij aan hersenschimmige en afgetrokken « onderwerpen gewaagd heb, waar ik eene mij oneigen « gezwollenheid gebruikt heb, waar ik de grenzen « heb willen overschrijden die de natuur aan mijne « kunstkracht gesteld heeft, daar heb ik zeker telkens « mijne onmacht verraden, en, als zoovelen, klanken « voor zaken, blinkenden onzin voor waarachtig gevoel, « en zwellende uitroepingen voor ware verhevenheid, « die altijd natuurlijk en eenvoudig is, in plaats gezet ».

---

(1) Zie : *Geschiedenis der Nederlandsche Letteren*, door W. Everts, Amsterdam, 1873.

Niet beter voeren zijne andere gedichten van vroegen leeftijd. Tollens ondervond al te wel dat overvloed geene echte verdienste is, en groote spoed dikwijls voor later ernstige onaangenaamheden en bekommering brouwt. Ook spande hij al in wat hij kon, om zijne eerste verzamelingen te verdringen, en den herdruk en verdere verspreiding ervan af te weren. Stappen wij er dus insgelijks over. Geen wonder dan ook, dat wij, in 's mans uitgave zijner gezamentlijke dichtwerken, vele zijner eerste lettervruchten missen. Maar één voorbeeld : Alras was in zijne oogen zijn allereerste *Tuiltje van geurige dichtbloemen op Franschen bodem geplukt* verwelkt, en in 1839 schreef hij : « Om dat oude sinds lang verwelkte *Tuiltje* « van zoogenoemde dichtbloemen te onderdrukken,... laat « ik thans mijn bundel *Dichtbloemen bij de naburen* « *geplukt* verschijnen, bestaande uit sedert overgezette « of nagevolgde stukjes, waarbij ik tevens eenige gedichtjes « uit den ouden bundel heb opgenomen, die zich niet « al te slordig of afzichtelijk mochten voordoen. »

Bijkans op denzelfden rang, onder opzicht van oorspronkelijkheid, maar hooger in verdiensten, zetten wij zijne *Romancen, Balladen en Legenden*, alsmede zijne *Liedjes van Matthias Claudius*. Heeten zij navolgingen of vertalingen? Luistert : « Meestentijds », zegt hij in zijne voorrede, « heb ik mij zeer vrij bewogen, en meer « den geest dan de letter van mijnen voorganger trachten « over te brengen. Vooral heb ik zulks in het navolgen « van Claudius pogen te doen. » Zoo gebeurt het niet zelden, dat men moeite heeft het oorspronkelijke uit het nagevolgde bij Tollens te onderscheiden; hij zet de ongedwongenheid boven de beknoptheid; het gedacht, het zaad plukte hij op een vreemd letterveld, maar hij wierp het ter ontkieming op Nederlandschen grond, waar het als eene Nederlandsche spruit uit opschoot, slechts hier en daar nog het spoor verradende van zijn vreemden oorsprong.

Doch het wordt tijd, dat wij Hendrik Tollens leeren kennen gelijk hij is : als den huis- en vaderlandlievenden Tollens.

Reeds in de eerste uitgalming zijns dichterherts, onderscheiden wij eenen boventoon : 't is de vaderlandsliefde die hem bezielt. Aldra roert hij eene andere snaar : de ware dichter zingt wat hij gevoelt, en als eene reine liefde hem het stille maar zoete genot van het huiselijk leven leeren smaken had, dan borrelen uit zijne ziel die reeks gezangen vol gevoel, vol waarheid, die naar het hert van 't Nederlandsche volk gingen, en den dichter eene plaats rond elken Nederlandschen heerd inruimden.

Tollens is wel waarlijk een volksdichter. Zijn gevierde naam lag en ligt nog op ieders lippen; hij was en blijft, ondanks eenige nieuwmodische critiekers, de lieveling zijner natie. Zijn lied weerklonk met warmen geestdrift door den lande : gij hoeft maar zijne gedichten open te slaan, en bij het zien der menigvuldige afdrukken die ervan in 't licht verschenen, zal men kunnen uitrekenen, hoezeer zijn volk met hem ingenomen was. De tweede oplaag zijner *Gedichten* ten jare 1821, in het Noorden, beliep tot rond de 10,000 inschrijvers, en men neme in acht, dat zij welhaast door versche herdrukken in het Zuiden opgevolgd werd. Waaraan dien uitnemenden bijval toeschrijven?

Men herinnere zich, dat het huiselijk leven eene der eigenschappen is van onzen volksaard. De Nederlanden zijn het land der welige akkers en malsche weiden; de akkerbouw is zijne goudmijn; die grond is den volke lief. In 't Noorden heeft de Nederlander hem aan de zee ontwoekerd : hij is de prijs van een hardnekkig zwoegen, van eene ontembare, van eene ijzeren wilskracht, en daarom zet de Noord-Nederlander toch nog eigen erf boven vreemd gewin, al lokt hem ook het goud der Indiën.

En in 't Zuiden? In 't Zuiden ook heeft het zweet dien bodem vruchtbaar gemaakt; de noeste vlijt des Vlamings herschiep zijne bouwlanden in een Eden, dat steeds de oogen der vreemden uitstak. Sedert eeuwen verstoken van uitlandschen koophandel en nijverheid, door den willekeur van eigene zoowel als van vijandiggezinde beheerschers in zich zelven opgesloten, heeft

zich het Vlaamsche volk aan zijnen vadergrond vastgehecht met nog weinig of niet verflauwde liefde. Voeg daarbij de uitgeputheid, waar onze volksstam, even gelijk heel Europa toch, ten gevolge van den tuimel der staatkundige beroeringen en der ijselijke oorlogen, vooral in het eerste vierde onzer eeuw aan leed..... Zal het dan iemand verwonderen, dat de eenvoudige, gevoelvolle en vaderlandsche stemme eens Tollens het volk boeide met zijne gemoedelijke zangen? Tollens trof de teederste snare van dat volk; zijne dichtertonen stegen niet naar boven in ronkenden bombast, noch gingen verloren in de wolken, neen, zij daalden naar beneden : rond den heerd neuriede hij én met den vader wiens herte zwelt van mannenmoed en hoop, én met de moeder, die, bij haar kind op den schoot, zwemt in zalig genot, en gulden droomen droomt voor de toekomst. Met de vreugde juichte hij mee, en, gelijk de nachtegaal, al prangt hem de droefheid, nog noten vindt om een lied te stemmen, zoo zong Tollens ook een lied in smert en rouwe. Hoe nietig het ook was wat er voorviel in dat huiselijk leven, vond hij er woorden voor om het te vertolken, en, zegt Hofdijk met reden, « bij allen was dat als « het woord van hun eigen hert, de uiting van hun « innig leven ». (1)

In een woord dan, Tollens was en is voor mij nog de dichter van 't practische, van 't gemoedelijke familieleven. Waar en frisch, ongekunsteld en vol gevoel zijn meestal die kleine schetsen die hij rond den heerd ophangt; hij jaagt geene geleerdheid na, neen, hij is gemakkelijk en toch niet of zelden eentonig; hij vereenzelvigt zich met het eenvoudige volk, en daarom dat de Nederlandsche natie hem begreep, en deels met ingetogenheid, deels met geestdrift naar zijne zangen luisterde.

(*Wordt vervolgd.*) J. MUYLDERMANS.

(1) Zie : *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde,* door W.-J. HOFDIJK. Amsterdam, 1859.

DE ENCYCLIEK

LIBERTAS PRÆSTANTISSIMUM.

I.

WIE zich de algemeene opschudding herinnert welke de vermaarde Encycliek *Quanta Cura* van Pius IX, in 1864, teweegbracht, is niet weinig verwonderd over de buitengewone kalmte waarmede de laatste Encyclieken (1) van Leo XIII door geheel de wereld ontvangen werden. Hoe komt het dat de aanhangers van het *Liberalisme*, die toen zoo kittelig waren, thans zoo gelaten schijnen en zoo vreedzaam de veroordeeling hunner geliefkoosde leerstelsels aanhooren?

Is het omdat het pauselijk gezag dermate gedaald is dat men nu zijne uitspraken en verordeningen met onverschilligheid en misprijzen kan laten voorbijgaan?.. Wel neen; want meer dan ooit heeft dit jubeljaar getoond, welke onvergelijkbare plaats het Pausdom in de wereld bekleedt en hoe hoog de waardigheid en macht van Christus' stedehouder door geloovigen en ongeloovigen, door vrienden en vijanden, geschat wordt.

Is het misschien omdat de huidige Paus het

(1) Voornamelijk de drie encyclieken *Humanum genus*, *Immortale Dei* en *Libertas præstantissimum*.

doemvonnis, door zijn grooten voorganger geveld, eenigerwijze heeft verzacht, beperkt of ingetrokken? — Nogmaals neen; want Leo XIII heeft het Liberalisme met nog krachtiger hand aangegrepen, zijne valschheid nog klaarder doen uitschijnen, zijne noodlottige gevolgen voor de samenleving nog dieper nagegaan, en zijne dwalingen tot in hare verste schuilhoeken opgespoord, wederlegd en plechtig veroordeeld.

Of moet men de uitlegging van dit opvallend verschijnsel gaan zoeken in de persoonlijke hoedanigheden van den tegenwoordigen Kerkvoogd, in de faam van gematigdheid en wijsheid die hij bij allen heeft verworven, in de staatkundige behendigheid waarmede hij zich door groot en klein, door vorsten en volkeren heeft doen ontzien, achten en eerbiedigen? — Voorzeker, Z. H. Leo XIII is een dier Pausen, die zichtbaar door de Voorzienigheid zijn voorbeschikt en met die hoedanigheden begaafd welke bijzonder door de tijdsomstandigheden vereischt worden. Zijn persoonlijke invloed is onbetwistbaar groot en doet zich in alle richtingen gevoelen. Zooveel als wie ook bewonderen wij de wijze waarop hij het schip van Petrus bestuurt, van den eersten dag af dat hij de hand aan het roer heeft geslagen. — Verre dus van ons het gedacht van deze laatste uitlegging geheel en al te verwerpen. Edoch, wij vermeenen dat zij, alhoewel niet van grond ontbloot, de hoofdreden nog niet aangeeft van de betrekkelijke stilte, welke wij nu in het kamp der kerkvijanden waarnemen, en die zoo verbazend afsteekt tegen het toenmalige geraas en geschreeuw. Immers, wie weet niet dat Pius IX ook een der grootste en roemrijkste Pausen geweest is die ooit den troon van Petrus beklommen?

Heeft hij niet, volgens de getuigenis van Leo XIII zelven, « *den apostolischen Stoel met den glans zijner deugden verheerlijkt, de algemeene Kerk met liefde en bewondering voor zijn persoon vervuld, voor de waarheid en de gerechtigheid steeds met onverwinbaren*

moed gestreden, en was hij niet door zijne groote werkzaamheid in de bestiering der christenheid zijnen opvolgers ten voorbeeld? (1) » Werd hij niet, bij zijn optreden als Paus-Koning van Rome en gedurende de eerste jaren zijner regeering, om zijne volksliefde, zijne vrijzinnige en welmeenende hervormingen, door gansch de wereld, en wel vooral door de aanhangers van 't Liberalisme, luidruchtig toegejuicht? — Hoe dan veranderde op eens die geestdrift en liefde in een vreeselijke vijandigheid en een onverzoenlijken haat? — Ha! nauwelijks had Pius IX de hand uitgestoken naar den afgod onzer eeuw, om hem zijn masker af te rukken en hem in zijne naakte afschuwelijkheid ten toon te stellen, — of de Hel scheen plotseling losgebroken, zoo verwaarlijk weerklonk het woedegehuil der vrijmetselaars en liberalen van het eene uiteinde der wereld tot het andere. Neen, hij was niet meer de verlichte Paus, de volklievende vorst, de baanbreker der vrijheid, de stichter van den algemeenen vrede, de voorvechter van het in banden zuchtende menschdom.., gelijk men hem zoo dikwerf genoemd had; — neen, met de moderne vrijheden te doemen, had hij zich bezondigd tegen de onsterfelijke grondbeginsels van 1789, en dat was een onvergeeflijk euvel, dat was eene misdaad van gekwetste beschaving en volksmacht, dat was eene dolzinnige dwaasheid die men uitkreet als een zelfmoord voor het Pausdom. Nu, immers, was het gedaan met het gezag der Pausen; nu had Pius IX met eigene handen tusschen de Kerk en de hedendaagsche wereld een afgrond gegraven die nooit meer kon worden aangevuld.

(1) « Virtutum suarum splendore apostolicam Sedem illustravit, Universam Ecclesiam amore et admiratione sui implevit, pro veritate et justitia invicto semper animo certavit, magnis laboribus in christiana republica administranda est in exemplo perfunctus. » — Toespraak van Z. H. Leo XIII. 28 maart 1878. — Deze schoone lofrede van den grooten Paus is in gouden letters rondom zijne grafstede gegrifd.

Aldus tierden de vrijmetselaars en liberalen in 1864, en niet minder hevig waren zij reeds vroeger te werk gegaan onder Gregorius XVI, bij de verschijning van de encycliek *Mirari vos*.

Waaraan dan toegeschreven dat men thans, bij de vernieuwde en nog vollediger veroordeeling van het Liberalisme, schijnbaar bedaard blijft, dat men de prachtige encyclieken *Immortale Dei* en *Libertas præstantissimum* van Leo XIII niet aandurft en ze bijna niet anders zoekt te bevechten dan met ze te doodzwijgen?

Welnu, ons dunkens, ligt de eigenlijke reden er van in de verandering der tijdsomstandigheden en in den omkeer welken de gebeurtenissen der laatste jaren in veler gemoed en geest hebben bewerkt.

Het Liberalisme was het wereldtooneel opgetreden, schoon, verleidend, den mond vol van de rijkste beloften. Vrijheid, gelijkheid, verbroedering; verlichting, beschaving, vooruitgang; welvaart, rijkdom, volksgeluk : ziedaar de machtwoorden die aanhoudend in het oor der menigte weerklonken, die de verbeelding met de verrukkendste vooruitzichten streelden, het verstand bedwelmden, het oog verblindden, en de openbare gezindheid, of liever het hart des volks, voor het Liberalisme grootendeels veroverden.

Zoolang die staat van wezenlijke begoocheling aanhield, bleef de groote hoop doof voor de strenge waarschuwingen der Pausen. Zelfs onder de katholieken trof men er aan die, bij de eerste veroordeelingen van het Liberalisme, verbaasd opkeken en maar niet begrijpen konden of wilden hoe de nieuwe beginselen zooveel kwaads inhadden. Ook zag men waanwijzen, wier getal nooit gering is (1), een bedenkelijk gezicht opzetten en afkeurend het hoofd schudden, terwijl zij klaagden : Ach! 't is toch jammer, de Paus slaat den bal mis, hij heeft

(1) Stultorum infinitus est numerus. I Eccle. XV.

geen begrip van de noodwendigheden onzer eeuw, de volkeren keeren niet op hunne stappen terug, even min als eene rivier naar haren oorsprong opstroomt; enz.

Anderen, nog meer met de liberale denkbeelden ingenomen, toonden zich openlijk weerspannig en spraken van eerder af te breken met het *oud geloof hunner vaderen* dan aan hunne zoogezegde overtuigingen te verzaken. De vorsten, al even kortzichtig, — ofwel bleven onverschillig, — ofwel trachtten de verspreiding der encyclieken te verhinderen. Randden zij niet de grondvesten aan der moderne maatschappij en waren zij niet, bij gevolg, een staatsgevaar dat diende afgeweerd te worden?

De waarheid, ondertusschen, baande zich langzaam haren weg en drong meer en meer tot de geesten door. De katholieken, voor wie het woord van Christus' Stedehouder zijn volle macht en onfeilbaarheid had behouden, gaven onmiddellijk gehoor aan zijne stem, omhelsden zijne leering met liefde, zochten naar uitvluchten noch verdraaingen, maar verwierpen al de liberale stellingen in zoover ze door de Kerk waren gedoemd. Die te goeder trouw den betooverenden invloed der heerschende dwaalbegrippen hadden ondergaan, keerden tot het besef hunner plichten terug, de eenen vóór, de anderen na, naarmate zij gewaar werden dat zij zich door een valschen schijn hadden laten bedriegen.

Overigens, de gebeurtenissen brachten hiertoe niet weinig bij, daar zij spoedig de voorspellende woorden des Pausen kwamen bekrachtigen. Reeds in 1848 was een verschrikkelijke storm over Europa gevaren, had al de tronen doen waggelen en er verscheidene nedergebonsd. Doch, kon men toen nog met eenigen schijn van waarheid die algemeene woeling als eene toevallige en voorbijgaande koorts beschouwen, zulks was weldra niet meer mogelijk wanneer men de Revolutie stelselmatig hare plannen zag uitvoeren. Door kuiperij, verraad en geweld, vielen één voor één de vorsten van Italië van hunnen troon, en dit land werd onder den schepter van Victor-Emmanuël in een koninkrijk vereenigd.

Duitschland bevocht insgelijks zijne éénheid, zonder zich veel om recht en rechtvaardigheid te bekommeren. Spanje, aan inwendige beroerten en burgeroorlogen ten prooi, veranderde in den tijd van ettelijke jaren vier- of vijfmaal van regeeringsvorm. Meer andere rijken hadden met onlusten en oproeren te worstelen. Blijkbaar bestond dus eene blijvende en werkdadige oorzaak van al die volksbewegingen, en welk andere kon het zijn dan het Liberalisme als dusdanig door het opperhoofd der Kerk aangewezen en gebrandmerkt?

In Frankrijk vooral werd een toestand geboren die de oogen der meest verblinden moest doen opengaan. Na den rampspoedigen oorlog met Duitschland, na den val van Napoleon III en de uitroeping der Republiek, barstte in Parijs een opstand uit, zoo onmenschelijk woest en wreed, dat het beschaafd Europa er bij stond te sidderen en beven van ontzetting en afgrijzen. Dagen, weken lang vloeide het bloed met stroomen door de straten; de aartsbisschop, Mgr Darboy, verscheidene eerbiedwaardige priesters en kloosterlingen, een groot getal burgers uit den deftigsten stand, vielen onder de kogels van vuige moordenaars; in den rooden gloed der vlammen, die paleizen, openbare gebouwen en burgerhuizen bij duizenden verslonden, zag men de *communards*, aan razende dieren gelijk, met de eene hand den loeienden brand aanhitsen en van straat tot straat voortslingeren, met de andere zich wanhopig verdedigen tegen de aanrukkende legermacht der orde. Hun besluit stond vast : zij hadden gezworen te overwinnen of zich onder de puinhoopen der trotsche wereldstad te begraven, en, zij zouden het hebben uitgevoerd, hadde hun de tijd er toe niet ontbroken.

De *Commune* werd, wel is waar, ten laatste gedempt en Parijs van een volslagen ondergang gered; maar is sedert dien de toestand van Frankrijk verbeterd? — Integendeel. Nergens hebben de moderne grondbeginsels eene vollediger toepassing bekomen dan daar, doch nergens ook kan men beter hunne verderfelijke

gevolgen waarnemen. Wat is van het voorheen zoo schoone en machtige Frankrijk geworden? Al wat de welvaart en de grootheid van een land uitmaakt ligt er te zieltogen; het kwaad heeft het volk in zijne levensbronnen aangetast; de ontbinding is reeds nabij, en men verwacht, om zoo te zeggen, elk oogenblik de laatste stuiptrekkingen des doods. Het is alsof de Voorzienigheid dit land aan zijn ongelukkig lot wilde overlaten, ten spiegel voor die geneigd zouden zijn het in zijne dwaasheid na te volgen.

Men voege bij dit nare schouwspel de talrijke moordaanslagen op keizers en koningen sedert eenige jaren gepleegd, de gedurige vrees voor oproer en oorlog die millioenen soldaten onder de wapens houdt en jaarlijks nieuwe kanonnen, geweren en bolwerken vordert, de ondraaglijke lasten, ten nadeele van handel, nijverheid en landbouw, die uit de overtollige maar noodzakelijke wapeningen voortvloeien; men betrachte den steeds voortwoekerenden kanker van goddeloosheid en zedenbederf, die vooral daar zijne verwoestingen aanricht waar de *onsterfelijke grondbeginsels* van 1789 het meest in zwang zijn; men luistere naar het aangroeiend woedegehuil van het *Socialisme*, dat afzichtelijk monster aan den moederschoot van 't Liberalisme ontsprongen; — en men zal lichtelijk begrijpen hoe en waarom de ontgoocheling eindelijk een aanvang heeft genomen, hoe en waarom de vorsten, staatsmannen en weldenkende burgers meer en meer beginnen in te zien, dat de schoone beloften van het Liberalisme op niets anders uitloopen dan op volksverdrukking, rechtsverkrachting, wanorde... kortom, op de vernietiging der grondvesten zelve van de samenleving. Neen, 't is geen wonder dat menigeen thans het oor leent naar leeringen, die hij vroeger met minachting verstiet, dat menigeen allengs voor waarheid erkent wat hij vroeger voor valschheid en onzin uitkreet, dat menigeen thans eerbiedigt wat hij vroeger dorst bespotten en verguizen, en dat de aanhangers zelven van het liberalisme, bij de veroor-

deeling hunner dwalingen, nu stilzwijgend hunne woede en schaamte verkroppen.

De ondervinding, zegt het spreekwoord, is de beste leer; en, die niet hooren wil, moet voelen. Welnu, de hedendaagsche maatschappij heeft gevoeld en ondervonden, daarom begint zij te luisteren naar de lessen der Pausen die zij al te lang had in den wind geslagen. Moge zij het daar niet bij laten maar zonder tijdverlies tot de toepassing overgaan, uit vreeze dat nieuwe en grootere rampspoeden haar er toe dwingen.

(*Wordt voortgezet.*)

Mgr RUTTEN,
Groot Vic.

OVER DE DIETSCHE OPVOEDING.

IN de inleiding van een hoogduitsch boeksken : *Der Unterricht in der Muttersprache*, gekrönte Preisschrift von ALBERT RICHTER, heb ik eenige gedachten gevonden die al lang in mijnen eigenen geest rondgespookt hadden.

Nu mogen ze de wereld in... onder de vleugels van een geleerd en gekroond duitsch schrifteken. Wat in Duitschland waar is, zou dat hier gelogen zijn?

I.

Tot hier toe heeft men van ons Dietschers door de opvoeding een' algemeenen mensch, een wereldburger willen maken. Na onze schooljaren waren wij niet meer Dietscher als Waal of als Griek of als Romein.

Nu begint het tijd te worden dat onze opkweekers eens begrijpen dat de eigen aard van ons volk de echte beschaafdheid niet tegenwerkt of vernietigt; maar dat er geene echte beschaafdheid kan bestaan tenzij ze op onzen eigen (gezuiverden en geblonken) volksaard steune. Die volksaard is een levend iets en deelt leven en kracht mede; maar de « cosmopolitische-n » aard, dien men ons wilt inplanten, is een afgetrokken en uitgedacht wezen, dat kracht noch bloei kan geven noch aan onzen wil noch aan ons verstand.

Het « cosmopolitismus » uit vervlogene en tegenwoordige tijden, het « humanismus » onzer klassieke dagen en de gemeenlandsche opvoeding (die wij onder-

gaan hebben) loopen den weg mis als ze de kinderen tot algemeene menschen willen opleiden. Ze willen ze losscheuren uit het volk en uit de omgeving waarin ze thuis hooren en er een abstracte mensch van vormen : maar er bestaan geen menschen in zulken dooden en afgetrokken zin.

Wilt ge door wereldburgerdom de kennis van den wereld verstaan, zelfs de liefde voor den wereld en de andere volkeren : t'accoord! De volksaardige opleiding en sluit zulk een wereldburgerdom niet uit. Maar men zal zich herrinneren dat de weg naar de wereldkennis door de kennis des geboortelands, de wereldachting en liefde, door de achting en liefde voor zijn eigen volk loopt en zelfs daarop moet gebouwd zijn. En men zal het wel begrijpen dat zulke opleiding tot algemeenen mensch slechts kan grond krijgen door het opkweeken der bijzonderheden en der eigenaardigheden van ieder volk, en dat « het cosmopolitismus » zonder volksaardige bijzonderheden slechts eene hersenschim kan zijn.

II.

Maar de opvoeding der dietschers, zult ge mij zeggen, zal altijd volksaardig zijn, omdat de kinders dietschers zijn en de meesters ook, en dat geen van de twee ooit zijnen dietschen aard heel kan afleggen.

Goed! Maar de echte volksaardige (hier dietsche) opvoeding eischt dat onze eigen aard als zulks erkend, als zulks opgeleid en verzorgd worde.

Ik weet wel dat een dietschgezinde richting in de opleiding der jongelingschap het wezen zelf der opvoeding niet uitmaakt. Maar mogen de nationale bestanddeelen over het hoofd gezien worden? 't Ware eene echte dommigheid! En wat zien we nogtans allewijl in onze scholen?

En dat mij niemand kome zeggen dat onze opvoeding nationaal, dat is belgisch, dus half vlaamsch

en half fransch moet zijn! Ja, door onze staatsbetrekkingen hooren wij tot Belgenland, waar twee talen gesproken worden; maar Belgenland en is niet bevolkt door menschen die half Waal, halt Dietscher zijn, in tegendeel het bevat slechts echte Walen of echte Dietschers. Door onze geboorte, door onzen natuur en onzen aard, door onze taal, door onze zeden en gebruiken, door onze geschiedenis, (niet enkel de geschiedenis van onze koningen die gewoonlik in de scholen onderwezen wordt, maar door de gevarenissen en den wandel van ons volk) behooren wij tot het dietsche volk gelijk het in het Noord-Westen van Europa, 't zij in Vrankrijk, 't zij in Belgenland, 't zij in Holland, 't zij in Duitschland leeft en streeft.

Volgens de staatkunde zijn wij Belgen en wij willen Belgen blijven, alware het maar omdat er geene kans bestaat van ooit ons volk onder éénen scepter vereenigd te zien ; maar spreekt men van onderwijs en opvoeding, *belgische* beteekent voor ons *dietsche*, voor de walen *fransche*. Het tegenovergestelde ware regelrecht tegen de natuur in, want Belgen in den dooden en afgetrokken zin en bestaan er niet in wezenlikheid.

Ik wil nog wel toegeven dat de volksaardige opleiding niet blindelings moet geschieden en dat onze volkseigenschappen en hoedanigheden, dat de trekken van onzen volksaard moeten getoetst en onderzocht worden, opdat alzoo de goede uit de kwade trekken verkend mogen worden!

Eene volksgenegenheid die niet onderzocht is geweest bij het licht van algemeen zedelike grondbeginsels zal gestadig ontaarden tot eenen belacheliken « nationalstolz » tot gekke hoovaardij : 't Zou onnoozel zijn van te meenen dat men met luidronkende en snorkende volzinnen de echte volksliefde kan scheppen; want die pofferij zal altijd de volksdeugden raken en alzoo niets voortsbrengen als eene valsche eenzijdigheid en eene nationale overdrijving.

't En is niet genoeg om dietschgezind te zijn van zijn hert opgewekt en gloeiend te voelen bij het gedacht van eene nevelvolle toekomst met heure gedroomde heerlikheden, overwinningen en zegepralen; ook niet genoeg van vol begeestering te staan voor de eene of de andere roemrijke daad, en het hart en den mond vol te hebben van « bloed en leeuwenklauwen ». Hij alleen die den echten handel en wandel van zijn volk in onze en vroegere tijden nagegaan heeft kan waarlik en hertelik opgetogen zijn over zijn volk; hij alleen kan weten welk doel zijn volk te bereiken heeft en waarhenen het moet en kan streven.

Hij alleen, die den ganschen wandel van zijn volk kent, die van de eene zijde de volksaardige hoedanigheden, van de andere zijde de gebreken heeft nagespeurd, kan een echte dietschgezinde, een goed opgetrokkene dietscher of een goede opkweeker voor dietsche kinders zijn.

III.

En waar zal men het volk en zijnen aard, zijnen handel en wandel bestudeeren?

Zijn het niet : de taal en in 't bijzonder de gouwspraak; de lettervruchten en in 't bijzonder de volksletteren; de geschiedenis en in 't bijzonder de volksgeschiedenis die de drij groote en zuivere spiegels zijn van ons volk!

Maar 't woord *volksgeschiedenis* vraagt nog eens 'nen uitleg.

Ik verstaan door dit woord niet de handelingen van groote staatsmannen, maar de gevarenissen van het volk zelf; wat het geleden en onderstaan heeft; hoe het gestreden en gezegevierd heeft: wat het bij die of die gebeurtenis gedacht of gedaan heeft; welke gebruiken en gewoonten het gehad of bewaard heeft; welke spelen zijn kind gespeeld heeft; welke de mijmeringen en liedjes waren van zijne jagers in de bosschen, van zijne schippers op het ven en zijne oudjes aan den heerd.

Dat is de geschiedenis, nog niet geschreven, maar

wel bewaard in oude dagboeken, aanteekeningen, registers, vertellingen, overleveringen, spelen, liêkens, kinderrijmkens, enz. enz., maar bijzonder in de volkstaal.

Dat is de geschiedenis die ons grondig ons volk zal leeren kennen, achten en beminnen, in zijnen handel en wandel!....

Maar, zult ge mij vragen, en dit schijnt u een leelike knoop, moesten wij dan de strevingen der vroegere duitsche Romantieken navolgen?

De Romantieken hebben overdreven : zij wouën het volk weer in zijne ontwikkeling van vooren af beginnen laten, en in plaats van de vervlogene tijden te bestudeeren, wouën ze die tijden weer terugroepen. In de plaats van het gemeen volk in zijne straattaal en in zijne gemeene gebruiken en gewoonten te bestudeeren, die taal te ziften en die zeden en gewoonten te veredelen, hebben eenige zulke taal en zulke gewoonten zuiverweg willen opnemen.

Gaan de Humanisten en Pedanten den dwaalweg op met de straattaal en den minderen volksaard niet te willen bestudeeren en benuttigen; zij, zij gongen te ver van den anderen kant : *virtus in medio.*

IV.

Eindelik komen wij aan de « historische Schule » der Duitschers, met heure spraak- en literatuurvorschers, als de gebr. Grimm; met heure geschiedkundigen, als I. von Müller; der duitsche rechtswetenschap, als Savigny; — aan *onze* volk- en volkstaalliefhebbers als De Bo, Schuermans, G. Gezelle, de mannen uit « Rond den Heerd », « 't Daghet in den Oosten », « Volk- en volkstaal », enz.

't Is hun te danken dat ons volk in de zonne der wetenschap kan onderzocht en bestudeerd worden.

Ons volk is krank, bijzonder zijne bovenste takken zijn aan 't wegsterven. Waar zal men de echte meesterijen gaan opzoeken?

De Pedanten willen een nieuwerwetsch volk scheppen, zonder echte (d. i. onvertaalbare) eigenaardigheden, zonder leven in zijne taal; een volk met algemeene, wereldbekende gebruiken, gewoonten en gevoegelikheden, zonder echte (d. i. recht eigenaardige, voor Vrankrijk onbehebbelike misschien) echte kenschetsende volkszeden.

Waar zal men echte heelmiddelen vinden tenzij in de volksgeschiedenis, die in de volkstaal en in de volksletteren op heur klaarste afgeteekend staat.

Daar zal men de echte dietschgezindheid putten; die allewijl zoo min gekend en bij zoovelen slechts eene windblaas is. En hoe dikwijls zagen wij die windblaas niet springen!

Daar zal de misopgevoede Dietscher de echte en schoone zeden en handelingen van zijn volk terug aanleeren.

Daar zal het volk zelf achting en liefde krijgen voor zijne eigene taal en zijnen eigen aard.

Daar zal de franschelaar, die geen deel meer maakt van zijn volk, den weg naar zijne woonstede terugvinden.

Daar zullen de Pedanten en andere franschgezinden leeren : dat de neiging tot stam- en zelfs familiebezonderheden altijd diep in het hert van den Dietscher geworteld zat; dat daarin zijn leven en bloei gegrond ligt; dat die bijzonderheden niet eenvoudig mogen gesnoeid, maar dat ze moeten gekweekt en verzorgd worden, en dat langs dien weg alleen het geestelik en het stoffelik heil van ons volk moet gezocht worden.

De vlaamsche beweging ontfranscht ons volk, maar, hoe edel heure bedoeling in 't algemeen ook weze, dikwijls vervlaamscht ze ons en ons volk niet; zij kent onzen volksgeest, onzen eigen aard niet, zij wilt hem al te dikwijls niet navorschen, hoe kan ze ons dan den rechten weg wijzen 't zij in de opvoeding, 't zij in 't onderwijs, 't zij in den gewoonen levenswandel, 't zij in buitengewone gelegenheden?

't Is omdat ik dacht den echten weg te kunnen aanduiden, dat ik deze goedgemeende regels op 't papier geworpen hebbe.

COOB VAN VAL.

DE ZON.

(*Vervolg van bl.* 388, 3de *jaarg.*)

TOT hiertoe hebben wij in groote trekken, enkel de algemeene verschijnselen beschouwd die zich op de zon voordoen, zonder eigenlijk er de uitlegging van te geven. Wat dan waarlijk de zon is, kunnen wij niet met volkomen zekerheid opzetten; doch uit alles wat wij aan hare oppervlakte waarnemen, is het den sterrenkundigen gelukt een geheel samen te stellen, dat niet alleen volkomen met de gekende natuurwetten strookt, maar daarenboven eene voldoende verklaring geeft van de waargenomen werkingen. Het is hier de plaats niet om al de veronderstellingen te behandelen en te beoordeelen; ik zal mij vergenoegen eene der laatste voor te dragen (1).

Fig. 17 verbeeldt eene theoretische doorsnede der zon, welke dienen moet om hetgeen volgen zal eenigszins op te helderen.

Men kan zich de zon voorstellen als bestaande uit eene kern, over welker natuur wij niets met juistheid weten, met eenen zeer ver uitgestrekten dampkring omgeven. Die dampkring, zoo min als de kern zijn geenszins met onze aarde en haren dampkring te vergelijken : onze aarde is koud en hard, het inwendige der zon is integendeel onbegrijpelijk heet en gasvormig, of volgens sommigen door de ontzaggelijke drukking vloeibaar of

---

(1) TROUVELOT. *Bulletin astronomique*, t. II.
De lezer gelieve aan te merken dat deze bijdrage in Februari 1888 werd geschreven.

slijmachtig. In allen gevalle, dit gedeelte der zon is de zetel dier verbazende krachtontwikkelingen waaraan de gaszuilen hun aanzijn te danken hebben. Die hitte is zoo hevig dat het voor de verschillende grondstoffen onmogelijk is in chemische verbinding te treden; zij is ook de oorzaak dat die lichamen niet in vasten toestand kunnen verkeeren en dus ook bijna geen licht verspreiden: men weet immers dat, b. v. ons koolgas alleen lichtgevend is doordien de vaste kooldeeltjes die er in opgehouden worden aan 't gloeien raken. Zuivere waterstof brandt, maar met eene bijna kleurlooze vlam.

De dampkring der zon bestaat uit zeer lichte gassen, waarvan de waterstof een der voornaamste is. Op zekeren afstand van de kern bevindt zich een soort van omhulsel dat wij photospheer of lichtkring noemen. Ziehier hoe die schelp naar alle waarschijnlijkheid is samengesteld. De gassen die zich op zekeren afstand van de zon bevinden, moeten natuurlijk door hunne aanhoudende warmteuitstraling allengskens afkoelen en van den luchtvorm tot den vloeibaren staat overgaan. — Verscheidene natuurkundigen hebben opgemerkt dat, vooraleer een gas vloeibaar, of eene vloeistof vast wordt en omgekeerd, die lichamen eerst om zoo te zeggen draadvormig worden. — Steekt men, b. v. een stuk bevrozen kwikzilver in het water, dan smelt het oogenblikkelijk, maar vormt, niet eene aaneenklevende vloeibare massa, doch een oneindig aantal dunne draadjes die elk door eene ijsschors omringd worden. — Water dat bevriest, gesmolten zwavel of ijzer dat hard wordt, bestaan niet uit eenen enkelen klomp, maar uit duizenden kleine kristalachtige naaldjes die door elkaar warren en aldus een vast geheel vormen.

Het kan ons derhalve niet bevreemden dat op de zon hetzelfde geschiedt; en wezenlijk de lichtkring schijnt uit een groot aantal draadvormige lichamen te bestaan, welke door de verkoeling der metaalgassen worden teweeggebracht die zich op zekere hoogte in den dampring ophouden. Elk dezer reusachtige draden wordt

door een gasvormig hulsel omgeven, en daar alle straalsgewijze van de zon uitgaan zien wij er slechts de afgeronde toppen van. Die boveneinden geven dan aan de zon dat korrelachtig voorkomen waarvan wij hooger reeds gesproken hebben.

Deze korrels, dus rechtstreeks aan de grootste verkoeling blootgesteld, moeten weldra kleine vloeibare of zelfs vaste bestanddeeltjes vertoonen, en deze, de ontzaggelijke hitte, die alle scheikundige werking onmogelijk maakt, verloren hebbende, verbinden zich onderling, en leveren door die verbinding of zoo gij wilt verbranding, het licht dat de zon ons bestendig toezendt. Er bestaat dus op de zon slechts een betrekkelijk dun laagje dat lichtgevend is.

Ontstaat er nu eene uitbarsting in de kern, wat zal er dan gebeuren? Eene groote hoeveelheid gassen worden met kracht tegen het ondervlak des lichtkrings gedreven. De waterstof en het nog onbekende helium, die beide zeer licht zijn, zweven weldra boven, doen door hunne warmte de draadvormige deelen van den lichtkring weer in gas overgaan, en banen zich eenen weg naar de ruimte, waar zij zich als gaszuilen vertoonen. De opening die zij gemaakt hebben laat ons de donkere kern aanschouwen, en eene vlek is gevormd. Door de voortdurend omhoog werkende kracht dier losbarsting worden de draden rond de opening als het ware naar het midden der vlek getrokken of gezogen, en verbeelden dien franjesachtigen krans, die schaduw of ook wel eens halfschaduw heet. Allengs nochtans verzwakt de kracht der omhooggaande gassen, de verkoeling behaalt weer de overhand, en de vlek verdwijnt.

Nu zou men kunnen vragen of men altijd onder eene gaszuil eene vlek aantreft. Dit schijnt onaannemelijk, want men ziet die uitsteeksels tot aan de polen, terwijl eene vlek nooit verder dan 45 graden van den evenaar verwijderd is. Ziehier eene zeer goed mogelijke oplossing. Het kan gebeuren dat de inwendige losbarsting niet hevig genoeg is om den lichtkring te doorscheuren; de waterstof

nochtans, dringt dan langzaam tusschen de draden door en maakt op de oppervlakte een rustige wolk; trouwens rond de polen ziet men geene andere gaszuilen dan van deze klas. Soms ook verspreidt zij zich eenvoudig, kruipt om zoo te zeggen langs de oppervlakte, en verbeeldt aldus den kleurkring.

Nemen wij nu dat eene opening gevormd zij, en de onderliggende vuurspuwing hevig voortgaat; dan zullen niet alleen waterstof en helium maar ook zwaardere metaalgassen naarbuiten geworpen worden, en eene gaszuil der tweede soort voortbrengen. Die gassen zijn zoo licht niet als waterstof, en vallen dus veel gemakkelijker en spoediger op de zon terug. Zij hebben, om zoo te zeggen, den tijd niet zich als wolken uit te breiden, maar verheffen zich als eene rechtstaande vuurzuil, om weldra te verdwijnen. Doch die metaalgassen zijn altijd met waterstof vermengd; deze klimt veel hooger, vormt eenen nevel of pluim aan het boveneinde der zuil, en nadat het onderdeel reeds verdwenen is, blijft nog een tijdlang als afgescheiden wolk boven de zon zweven. Zoo op onze vuurbergen : asch en lava vallen terstond naar beneden, en laten eene lichtere rookwolk in de lucht achter.

Een woord nog over de fakkels. Gebeurt het dat de gassen der kern niet hevig genoeg uitgeworpen worden om den bovenliggenden lichtkring te doorbreken, dan brengen zij slechts eene soort heuvel op de zon teweeg, en vermengen voor een tijdlang de lichtdraden tot eene onregelmatige massa. Zoo verklaart men de fakkels rond de polen, waar de inwendige ontploffingen, alhoewel zij niet geheel ontbreken, toch veel minder hevig zijn.

Dikwijls is er spraak geweest in de vorige bladzijden, van de afkoeling der zonsoppervlakte. Verliest dan de zon hare warmte? En indien dit zoo is, zal er dan geen tijd komen waarop zij alles zal verloren hebben, en een koude en donkere bol als onze aarde geworden zijn? Of

wordt wellicht hare warmte onderhouden? Ziedaar vele vragen.

Lange jaren hebben de geleerden over het antwoord getwist. Dat de zon warmte verliest is zeker, en niemand heeft er ooit aan getwijfeld. Maar wordt dit verlies hersteld, en zoo ja, op welke wijze? Sommigen zijn van gedachte dat er aanhoudend allerlei kleine hemellichamen als vallende sterren, kometen, enz. op de zon terecht komen: deze zouden de warmte onderhouden.

Wordt een lichaam dat in beweging is plotselings in zijne vaart gestuit, dan wordt er warmte ontwikkeld. Hoe sneller nu die beweging is, hoe grooter de warmte. Indien, het is gelijk welk voorwerp, van eenen grooten afstand, b. v. van de aarde op de zon nederviel, zou zijne eindsnelheid eenige honderdduizenden meters in de seconde bedragen, en de warmte door dien schok ontwikkeld voldoende zijn om een lichaam dat verscheidene duizenden malen grooter is in gloeienden toestand te brengen. Een steen b. v. van een kilogram zou zooveel warmte voortbrengen als de volkomen verbranding van negen ton steenkolen. Viel de aarde op de zon, dan zou die val evenveel warmte aan de zon mededeelen als zij op 95 jaren door de geheele ruimte rondzendt. Planeten vallen nu wel niet op de zon, maar het is zeker dat zoowel als op de aarde, er eene groote menigte vallende sterren op neer komen; sommige kometen kunnen ook wel door haar opgenomen worden.

Alhoewel het zeker is dat de zon op die wijze een gedeelte harer warmte opdoet, kan men toch niet aannemen dat deze oorzaak alleen voldoende zou zijn. De uiteenzetting der moeilijkheden die tegen dit stelsel gemaakt worden, ligt geheel buiten ons doel. De natuurkundigen hebben dan elders eene verklaring gezocht. Zij hebben bewezen dat wanneer een lichaam in zijne beweging trapsgewijze eenen hinderpaal moet overwinnen, er op een gegeven oogenblik zooveel warmte ontwikkeld is, als wanneer hetzelfde lichaam ongehinderd deze ruimte hadde doorloopen, en dan plotselings ware tegengehouden. —

Veronderstel nu dat de zon allengskens ineenkrimpt : dan wordt er door die verkleining eene ontzaggelijke hoeveelheid warmte ontwikkeld, want de kleine deeltjes die voortdurend naar het middelpunt worden getrokken, botsen onophoudelijk tegen elkaar aan. Helmholz, die in 1853 deze uitlegging voorstelde, heeft aangetoond dat, indien de zon wezenlijk genoegzaam samentrekt om haar warmteverlies geregeld te herstellen, men slechts na tienduizend jaren, door eene zeer nauwkeurige meting, zal bemerken dat ze iets kleiner is geworden.

Ware de zon geheel gasvormig dan konden wij met zekerheid vaststellen dat hare warmte immer toeneemt. Het is een wonderbaar feit, en dat met onze gewone denkbeelden strijdig kan schijnen, dat, wanneer een gas door afkoeling ineenkrimpt, die ineenkrimping meer warmte voortbrengt dan het gas er door uitstraling had verloren. Eene gasmassa die hare warmte uitstraalt moet dus kleiner doch tevens ook warmer worden, tot zij, zekere dichtheid verkregen hebbende, in vloeibaren staat overgaat; duurt de uitstraling dan nog voort, dan zal de warmte allengs afnemen, en het lichaam vast en koud worden.

Veronderstellen wij nu met vele natuurkundigen dat « in het begin der tijden », onze zon niets anders was als een onmetelijke nevel, zooals wij er tegenwoordig nog vele aan den hemel ontdekken. Uitstraling en zwaartekracht werken samen om die reusachtige wolk te verkleinen, die verkleining brengt warmte voort, en naarmate van den eenen kant het warmteverlies door uitstraling toeneemt, groeit van den anderen de hitte veel sterker aan ten gevolge der inkrimping. Zoo is dan eindelijk de zon geworden gelijk wij ze heden aanschouwen, zoo heeft zij dan die hitte verkregen die wij nu gevoelen.

Maar indien alles op denzelfden weg voortgaat, zal er een dag komen, indien hij niet reeds daar is, waarop die lichtende toorts noodzakelijk vloeibaar zal moeten worden; dan zal hare uitstraling nog alleen een verlies zijn in plaats van een gewin; allengs zal hare oppervlakte haar schitte-

rend licht en hare weldadige warmte verliezen, en langzamerhand, even als onze aarde met eene korst worden overdekt. Hare sierlijke witheid zal plaats maken voor allerlei kleuren, tot eindelijk haar omhulsel zwart en haar licht uitgedoofd zal wezen.

Lang voor den dood der zon, zal het leven hier op aarde verdwenen zijn, tenzij de Voorzienigheid, langs voor ons onbekende wegen, tegelijk met de warmte der zon het leven op aarde onderhoude.

Dit stelsel is natuurlijk eene hypothese, doch niet zooals vele andere zoo maar uit de lucht gegrepen, want de telescoop heeft ons die verschillende toestanden in de hemelen aanschouwelijk gemaakt. Wij zien er groote onbepaalde nevelvlekken, andere in wier middelpunt eene kern zich begint te vormen of reeds gevormd is, daarnevens sterren van allerlei kleuren en allerlei lichtsterkte. De laatste ontdekkingen op het gebied der spectraalanalyse hebben bewezen dat die verschillende kleuren ons de maat kunnen geven der warmte die op de ster heerscht : zoo zijn roode sterren veel sterker afgekoeld dan witte, enz.

Niet zelden ziet men eensklaps ergens eene ster verschijnen die men te voren nooit had waargenomen; gewoonlijk neemt haar glans trapsgewijze toe, om daarna weer te verflauwen, en geheel te verdwijnen. Zoo is b. v. in het jaar 1885 eene nieuwe ster, ongeveer vier maanden in de nevelvlek van Andromeda zichtbaar geweest, en daarna spoorloos verdwenen. Van waar dit verschijnsel? Het vraagstuk is heel moeilijk met zekerheid op te lossen. Verbeelden wij ons nochtans eene ster reeds in zooverre afgekoeld dat zij met eene dunne schors is omgeven; zij is voor ons onzichtbaar geworden. Zoolang nu die korst dun is, kan ze heel gemakkelijk door het binnenliggende vuur doorbroken worden; de brandende lava verspreidt zich over de oppervlakte, en de ster wordt lichtend. Die dunne laag koelt zeer spoedig af, en met haar licht verdwijnt de ster. Nogmaals verschijnt zij een tijdlang nadien, doch de tusschenruimten van licht en donker worden langer naarmate de korst aangroeit, en eens komt

het oogenblik waarop de gloeiende kern geen genoegzame kracht meer bezit om de schaal te doorbreken : dan is de ster voor altijd verdwenen.

Daar onze zon doodeenvoudig eene ster is, zou zij ook aan dezelfde wetten onderworpen zijn? Wij kunnen natuurlijk niets met zekerheid voorspellen; alleen weten wij dat zij nog in staat is eenige millioenen jaren lang leven en licht op onze aarde te onderhouden.

Nog niet lang is het geleden toen men het uitspansel met zijne ontelbare sterren als het zinnebeeld beschouwde der onveranderlijkheid : en nu staat niets meer stil, nu kan geen enkel dier lichamen meer onbeweeglijk blijven zonder de orde van het geheel te storen. Alles is beweging, alles leven.

Onze zon, met den heelen stoet harer planeten, rent even als de overige hemellichamen met eene verbazende snelheid door de onmetelijke ruimte. Van waar is zij uitgegaan? Waar snelt zij naar toe? Waar ligt het middelpunt waarom zij wentelt? Dit zijn vooralsnog onoplosbare raadsels. Hare baan strekt zich uit in de richting van het sterrenbeeld Herkules; doch die richting zal ongetwijfeld veranderen, en slechts na eenige eeuwen zullen onze naneven bij machte zijn dit geheim te ontsluieren. Want heden kunnen de sterrenkundigen nog niet meer doen, dan door hunne nauwkeurige waarnemingen de schijnbare of de wezenlijke verplaatsing der hemellichamen bestatigen. Daarom zal men ze jaren lang met nooit verminderd geduld elken nacht bezig vinden met de juiste plaats op te nemen van een groot aantal sterren; men zal ze in koude en lange nachten voor hunne zoo wonderbaar bewerktuigde verrekijkers zien zitten, en altijd hetzelfde onveranderlijke werk verrichten.

Zie, de sterrenkundige is alleen, want oningewijden zijn voor hem onwelkome gasten. Alles is stil; alleen het eentonig tiktak van zijn uurwerk is hoorbaar. Daar plaatst

hij zich voor zijn toestel, en beziet nog eens het wijzerblad. Eene ster, een klein lichtpuntje is voor hem zichtbaar geworden. Aandachtig luistert hij naar het uurwerk en teekent met de grootste nauwkeurigheid het oogenblik aan waarop dit puntje telkens achter de fijne, in den kijker gespannen draden, verdwijnt. — Eenige oogenblikken later herbegint hij hetzelfde voor eene tweede ster, en zoo een halven nacht, en zoo alle nachten, en zoo jaren en menschenlevens achtereenvolgens. Prozaïsch, niet waar? En nochtans uit dit proza zal een dichtstuk voortspruiten dat alle werken der dichters zal overtreffen. Want weldra zal men weten dat onze aarde, die wij wel eens als het middenpunt van alles beschouwen, een druppeltje is in den Oceaan des Heelals, dat die kleine sterretjes die wij nauwelijks bezien, zonnen zijn als de onze. En die zonnen worden op hunne beurt de bron van leven en bezieling, en door de hand des Scheppers geleid. zweven zij in onafzienbare kringen rond elkander, in de schoonste orde en de heerlijkste harmonie.

Bij de beschouwing dier grootsche tooneelen vergeet de geleerde zijn onverpoosd zwoegen, en indien zijn hart niet door ongeloof verdord of door onverschilligheid verstijfd is, prijst en looft hij den Schepper van zooveel wonderen. Zoo deed de groote Kepler, zoo deed de nog grootere Newton, en hunne geleerdste en diepst doordachte werken eindigen met eenen lofzang en een gebed. « Hier staak ik mijne grootsche beschouwing, schrijft Kepler op het einde van zijn boek over de zon, en roep alleen met der koninklijken zanger uit :

« Groot is de Heer onze God, groot zijne macht, en zijne wijsheid is zonder einde; looft Hem zon, maan en sterren; looft Hem gij allen die een verstand hebt om te begrijpen, en eene tong om uwen Schepper te prijzen!... Want van Hem komt alles wat nog onbekend is, en het weinige dat wij weten...., Hem alleen zij lof, eer en dankzegging in alle eeuwen. »

Brussel, Maart 1888. A. DE CEUSTER S. J.

JAN-BAPT. LAMBLIN EN PROFESSOR DAVID

VAN LEUVEN.

DOOR JOSEPH SAMYN. (1)

III. — **Prof. David aan J.-B. Lamblin.**

Leuven, 29 *Juni* 1841.

WELEDELE, ACHTBARE HEER,

UW altoos even vriendelyk schryven van 15 dezer maend is my weder zoo welkom geweest dat de woorden my ontbreken om myne gevoelens uit te drukken.

Ik kan het my niet goed verklaren hoe menschen die elkander nooyt gezien hebben zoo'n hartelyke genegenheid voor elkander hebben opgevat. Hetzelfde heb ik beproefd met den Eerw. Heer Peters, van toen hy my voor de eerste mael schreef had ik hem lief, en voelde ik dat wy boezemvrienden moesten worden, gelyk het ook gebeurd is. Ik heb hem laetst verwittigd dat hy een' brief van uwentwege te verwachten had, en ik durf voorzeggen dat hy hem met wellust lezen zal, zoo hy hem reeds niet gelezen heeft : ik voeg er by dat gansch zyn hert zich zal uitstorten in het antwoord dat hy u doen zal. Het is dan waer dat sommige herten elkander raden en door eene gelyke stemming tot elkander getrokken worden. Daeruit moet het voortkomen dat uw schryven en myn schryven my en u wederkeerig zoo aengenaem is en dat de voordracht van den Heer Peters u zoowel als my inneemt, ja soms betoovert.

---

1) Zie bladz. 36 et seqq.

Het is daerom ook voor my van zoo 'n groot belang dat UEd. de goedheid hebt van myne proeven te lezen. Anderen zouden my misschien niet verstaen, althans niet gevoelen; doch daer het tevens in 's menschen natuer ligt eens anders gebreken gemakkelyker op te merken dan zyne eigene, ben ik overtuigd dat myn werk er veel by winnen moet met onder uwe oogen te komen, eer het aen 't publiek wordt aengeboden. Ontvang dan vooraf, lieve en achtbare heer, myne opregtste dankbetuiging, en kan ik uwe diensten met werken niet vergelden, zy dan toch de *sedes fixa* welke UEd. in mynen dagelykschen *Memento* bekleedt een blyk myner christelyke erkentenis.

Morgen of overmorgen ontvangt UEd. myn eerste blad. Ik heb een fraeyen en keurigen druk gewild; hierdoor zal het werkje tot *zeven* bladen of iets meer uitloopen, maer zonder nogtans den prys te bezwaren terwyl het des te beter behagen zal. UEd. mag de proeven gerust een paer dagen onder de hand houden : zulks zal den drukker geenszins belemmeren, omdat hy goeden voorraed van boekstaven heeft. Het zal waerschynlyk niet doenbaer wezen uwe aenteekeningen op den kant te maken, daer mogt de plaets u ontbreken. Derhalve bid ik u niet bezorgd te zyn om my brievenporten uit te sparen, vermits die onkosten in allen gevalle zeer gering zullen wezen.

Hiermede eindig ik en bid u by myne vriendelykste groetenissen de nieuwe verzekering myner ware hoogachting te willen aenveerden.

UEd. onderdanige dienaer
en vriend,
J. DAVID pr.

P. S. Myn haet tegen de *d* van *standaerd* heeft geen anderen grond dan dat ik het slepende en lymachtige *daerden* van het woord « in plurali » niet verdragen kan. Met *standaerts* blyft de klemtoon op zyne plaets en gy moogt er mêe lachen, maer de banier heeft de *air* van regt te staen gelyk het zyn moet, terwyl ze anders omgeworpen, ja aen stukken gescheurd in het zand schynt te liggen.

IV. — Prof. David aan J.-B. Lamblin.

Leuven, 3 *October* 1841.

WELBEMINDE HEER,

Ik dacht wel dat UEd. zou verwonderd zyn geweest, dat ik op eens het zenden myner proeven gestaekt heb. Sedert meer dan zes weken was ik voornemens u daer de reden van te schryven; maer het was vacantie en wat doet men gewoonlyk in de vacantie? Voornemens maken, doch uitvoeren, volstrekt niet. Ik ten minste ondervind het ieder jaer.

De reden dan waerom ik zoo plotseling den druk afgebroken heb, is niet anders dan omdat ik niet verder geschreven had. Nu is het zevende blad gezet, en UEd. zal het eerstdaegs onder de oogen krygen; maer het volgende bestaet nog niet en hoe goed myn wil ook zyn moge, weet ik echter niet te voorzeggen wanneer ik 't overig zal voltooyd hebben. Geloof my, lieve Heer, ik onderneem wel tienmaal te veel, en ga bykans boven myne krachten.

UEd. hebt my in een uwer laetste brieven het gebruik van het woord *kohorten* betwist. Ik heb het echter daerna nog moeten gebruiken, omdat ik met *benden* uit den weg niet kon, als moetende dit dienen om het woord *legioen* af te wisselen. Dit laetste is niet beter of niet erger dan *kohort;* beide kunnen, naer myn inzien, even goed gebezigd worden, op dezelfde wyze als *consul*, *tribuen*, *praetor*, *legaet* en veel andere, die voor geen eensluidende vertolking vatbaer zyn.

Waer ik uwe teregtwyzingen niet volge, daer heb ik goede redenen om myn gevoelen te staven; doch de tyd ontbreekt my veelal om UEd. wegens dit alles wyd en breed te schryven. Ik vertrouwe derhalve dat gy myne eigenzinnigheden zult ten goede duiden, en voortgaen met my in het oog te houden, opdat ik evenwel niet te ver buiten schreef loope.

Ja, myn lieve Heer, daer ligt nu het eerste deel van den *Middelaer*, dat my zoo veel zweets gekost heeft. Het is waerlyk een fraey boekdeel, waer men er wel twee zou kunnen van maken. Jammer maer dat ik na een jaer van taeyen arbeid een deficit vinde van

circa 300 francs. Ik heb te veel gegeven in mynen drift om genoeg te geven. Indien UEd. de goedheid wilde hebben van een net artikel te schryven over dat eerste deel, en op zulke wyze ons een aental nieuwe inschryvers bezorgen, dat zou de middel zyn om my schadeloos te stellen. Een of ander vlaemsch dagblad zou het, des ben ik zeker, met gretigheid opnemen.

Ik eindig met u myne vriendelykste groeten aen te bieden en ben met de opregtste hoogachting

Weledele Heer

UEd. zeer genegen dienaer
en vriend,
J. DAVID, pr.

V. — Prof. David aen J.-B. Lamblin.

Leuven, 20 *Januari* 1842.

WELEDELE HEER,

Hier ontvangt UEd. eindelyk een paer ex. van myn werkje waervan een op velinpapier. Ik zal UEd. nog onder kruisbanden het begin en het einde zenden van hetgeen reeds bij UEd. is.

Mogt ik u verzoeken om het in een der journalen van Vlaenderen nader bekend te maken, zulks ware hoogst voordeelig om er meer publiciteit aen te geven, iets waer wy voor Vlaenderen zoo veel moeyte meê hebben.

Ontvang nu, Weledele Heer, nogmaels myne hertelyke dankzegging voor al de moeyte welke UEd. u voor myn werkje hebt gegeven. Ik heb niet in alles uw gedacht kunnen volgen; maer zooals ik reeds vroeger gezegd heb, ik ben er nimmer van afgeweken dan na rype overweging of vruchtelooze beproeving.

Laet my eens weten of het, gelyk het nu daer ligt, u behaegt.

Ik sprak dezen avond met Pater Walle die zoo geerne de werken van Pater Poirters zou zien herdrukt worden. Zulks kan echter niet geschieden zonder dat zy eerst door eene bekwame hand overwerkt worden, tael en spelling gewyzigd, het al te eenvoudige en op geene

genoegzame gronden steunende weggesnoeid, enz. Ik zeide aen Pater Walle dat ik UEd. daer eens zou over schryven, om u aen te manen tot die onderneming welke UEd. goed, zeer goed ten einde zoudt voeren, en die tot groote stichting van het volk zoude verstrekken.
Hieromtrent zal ik ook uw gevoelen verwachten.
Ontvang intusschen, brave Heer, myne welgemeende gelukwenschen ter gelegenheid van het nieuwjaer, en de verzekering myner groote achting en warmste vriendschap.

UEd. genegen dienaer,
J. DAVID pr.

VI. — Prof. David aan J.-B. Lamblin.

Leuven, 3 *Februari* 1842.

WELEDELE, LIEVE HEER,

Ik maek gebruik van eene gelegenheid om u dit briefje te schryven. Ik zal uwe *reclaem* opnemen. Ik zou willen een artikel over den *Middelaer* zien in de vlaemsche dagbladen, waarby de noodzakelykheid getoond wordt dat er een maendwerk zy hetwelk eene rigting geve aan de opkomende litteratuer, enz. *Intelligenti pauca.*
Ik heb aen Professeur Serrure te Gent een ex. van myne historie op schoon velyn papier en een ander op gewoon papier gezonden, beide om aen UEd. besteld te worden. Uit uwen brief van 28 Jan. zie ik dat ze by UEd. nog niet zyn aengekomen. Waerschynlyk zyn ze thans in uwe handen, en dan verwacht ik antwoord op den brief die er in gesloten is, en waerover Pater Walle my reeds andermael geschreven heeft.
Uwe aenmerkingen over den liedjeszanger (of hoe is 't?) die in myne voorrede zyne rol speelt, hebben my hertelyk doen lagchen. Zy toonen toch dat u niets ontsnapt : ook heb ik ze zorgvuldig by myne losse bladen gevoegd, alwaer ik reeds verbeteringen op gemaekt heb, en zal ze by eene tweede uitgave onder 't oog nemen.
Duizend groeten, duizend handdrukken, duizend *oscula pacis* van

Uwen genegensten dienaer,
J. DAVID pr.

VII. — Fragment van eenen brief van J.-B Lamblin aan J. David.

Thielt, 20 *Mei* 1842.

WEL EERWERDE HEER,

Gedoog dat ik my van eene gunstige gelegenheid bediene om uwe Eerw. twee myner werkjes *ter beoordeeling* toe te zenden en tevens over den *Middelaer* en zoo nog wat een weinig te klappen.

1° *Anselmus of de geregelde scholier* is de eerste proef myner onbedreven pen. Ofschoon het verscheiden gedachten en zinsneden bevat, die ik aen andere soortgelyke boekjes ontleend heb, durf ik het werkje evenwel als myn' eigendom voorgeven. Dewyl de spelling der Commissie in de scholen onzer stad en omliggende gemeenten tot nu toe, myns wetens, niet gevolgd wordt, ben ik gedwongen geweest, zelfs by dezen tweeden druk, my te bepalen by de enkel vokaelspelling en het weglaten der accenten. Misschien zal u dit schoolboekje van al te gering belang toeschynen om er in den *Middelaer* melding van te maken; maer in gevalle uwe Eerw. zulks goed vonde, dan bid ik u op het allervriendelykst van my zonder het minste wederhouden de verbeteringen, waervoor het naer uw inzien vatbaer is, voor te dragen.

2° *De Leydsman der kinderen*, enz. is mede een myner eerste voortbrengselen. Ik heb 't naer een soortgelyk fransche werkje nagevolgd, het zelve naer willekeur vertalende, wegsnoeyende, aenvullende, vermeerderende, enz., zoo dat ik deze vlaemsche uitgave op zekere wyze, insgelyks als *myn* werk aenzien mag. Ondanks de gebrekkelijkheden van meer dan een slach die uw Eerw. in den *Leydsman der kinderen* zal aentreffen, houd ik my voor overtuigd dat deze korte verhandeling over de wellevendheid eene der beste is die er tot heden in onze moedertael gevonden wordt en wel vooral onder betrek van grondbeginselen, zedeleer en belang. Dewyl ik de *epreuven* niet heb kunnen nazien, zyn er een genoegzaem getal drukfeilen in gebleven. Het bevat ook verscheidene taelfouten en kreupele zinwendingen die ik by gebrek van overzigt der *proeven* niet heb kunnen verbeteren : het is trouwens overzien geweest door een' onderwyzer, zonder dat wy elkander onze wederzydsch

meening daerover hebben kunnen mededeelen. Om het groot nut van het werkje ben ik voornemens hetzelve zooveel mogelyk, by een' herdruk te verbeteren.

Derhalve zoudt gy my nog meer verpligten, myn wel Eerw. Heer, door my in den *Middelaer* hierover uwe aenmerkingen, maer zonder eenigen omweg, voor te dragen. Ik behoef hier zeker niet meer by te voegen, dat ik aldus maer spreek wanneer u zulks de moeite weerd is en uwe gewigtige en zoo menigvuldige bezigheden Uw Eerw. toelaten dergelyke geringe schriftjes eenigzins nauwkeurig te doorzoeken. Ik ben immers nog niet verwaend genoeg voor my eenige uitzondering te vragen. En zyt gy van gevoelen dat myne twee werkjes in kwestie reeds te lang gedrukt zyn om er nog melding van te maken, ook al wel : dan zal Uwe Eerw. my niet min verpligten met er stil van te zwygen. By den eersten herdruk zal de *Leydsman der kinderen* met de *livrei* van het Gentsch taelcongres te voorschyn komen.

De laetste aflevering des *Middelaers* heeft my opnieuw eene aengename lezing verschaft. In het stuk door een lid van het Leuvensch taelgenootschap medegedeeld, heb ik vooral veel smaek gevonden. De Heer P. J. H. heeft, naer myn inzien, volkomen gelyk : jammer maer dat de man zyne gevoelens, wenken en beknibbelingen niet wat meer uitgebreid heeft, tenzy hy van zin ware daerop nog terug te keeren; iets, ik ben het zeker, dat den meeste lezers van uw tydschrift regt aengenaem wezen zou. Voor myn deel zou ik hem zulks ten sterkste aenraden; trouwens dergelyke artikelen kunnen, myns dunkens, niet missen van veel goeds te stichten, zoo onder betrek van zedeleer als van taelkunde.

De *Noordstar* die beter den titel van *Dwaelstar* zou dragen, heeft de Heer P. J. H. deerlyk mat geslagen, en met reden. Ik had zelfs gewenscht dat hy op de zedelooze wending van dit tydschrift nog meer zou aengedrongen hebben, en den laetsten volzin hadde ik zus of zoo geeindigd : « Neen! wy mogen de lezing van dergelyke schriften niet aenbevelen, omdat zy maer geschikt zyn om den geest en het hert te bederven, enz., enz. »

Het is waerlyk tyd dat men het kaf van het koorn beginne te onderscheiden, opdat de liefde tot de

tael aen onze jonge letterkundigen niet rampspoedig worde onder meer dan één opzicht. God gave dat de goede schryvers de slechte schriften meer en meer leerden kennen! Uwe Eerw. weet beter dan ik wat erg kwaed dezelve teweegbrengen, en ongelukkiglyk is de *Noordstar* het eenige vlaemsche tydschrift niet dat verdient gegispt te worden.

Met genoegen heb ik gezien dat het *Nederduitsch letterkundig jaerboekje*, dezes jaers uwe waerschouwingen in acht genomen heeft. Nogtans heeft de *Vlaming* in zyn n[r] van 4 Maert, geraedzaem gevonden dit boekje wat strenger te beoordeelen dan het Uwe Eerw. gedaen heeft : « Derhalven zou het ons beter bevallen in dezen bundel min erotische stukken aen te treffen, die toch maer eene arme en sedert eeuwen afgezongen..... (1)

VIII. — Prof. David aan J.-B. Lamblin.

Leuven, 9 *Febr*. 1843.

WELEDELE EN ALLERLIEFSTE HEER,

Het slaet half elf op het oogenblik dat ik uwen vriendelyken brief van 5 Oct. ll. ik weet niet voor de hoeveelste mael koom te herlezen. Sedert maenden hadde ik hem beantwoord, indien ik niet van aerd genegen ware om een langen hertelyken brief, met een even langen en niet min hertelyken brief te betalen, en my daer ongelukkiglyk de tyd niet byna altoos voor ontbrak. Dit mael komt er nog eene andere reden by, namelyk eene onverdragelyke hoofdpyn welke my, sedert weken, gedurig kwelt en my terughoudt, te midden van ontelbare werkzaemheden.

Thans gebruik ik echter dit nachtuertje om u te verzekeren dat ik altyd voortga met uwe brieven, ik zal niet zeggen gretig, maer met een onuitsprekelyk genoegen te lezen. Uwe aenmoedigingen zyn my hoogst aengenaem, en ik voel nogtans dat zulks uit geen

(1) 't Is al wat wij van dien brief gevonden hebben.

ydelheid voortkomt, maer uit de verzekering dat UEd. over de zaken goed oordeelen kunt.

Ja toch, ik ben meer dan iemand gehecht aen myn maendwerk, en ben overtuigd dat het veel goed gesticht heeft en nog voortdurend veel stichten kan; maer ik bezwyk onder den last, lieve Heer, want geen mensch in de wereld zou kunnen gelooven wat een maendwerk is, zoolang hy het niet ondervonden heeft. Ik mag u verzekeren dat al myn tyd er in gaet. De artikels schryven, *régler le détail de la livraison*, de proeven lezen en herlezen, daer is geen eind aen, en zoo haest is de aflevering de wereld niet ingetreden, of ik moet oogenblikkelyk weer bedacht zyn om de volgende te bereiden.

Daerby komen dan myn vier wekelyksche lessen, de derde uitgave van myn *Manuel* en de tweede uitgave der *Geestenwareld* waer ik nog een ander dichtstuk byvoeg, insgelyks met aenteekeningen; eindelyk het bestier van myn huis en duizend betrekkingen met andere persoonen. Nog eens, ik bezwyk er onder, en zonder die yzeren gezondheid, welke de Gever van alle goed my zoo milddadig toegereikt heeft, was ik lang dood en vergeten. Intusschen het ondoenbare ondernemen, is voor 't minst vermetel, weshalve ik te vreezen heb dat het kwalyk zal afloopen, wanneer ik blyf knoeien en ploegen, gelyk ik nu al jaren gedaen heb.

Zag ik er echter kans voor om den *Middelaer* aen te houden, niets ware my liever.

Ik eindig, waerde Heer, met u nogmaels te verzoeken om my toch van tyd tot tyd eenige bydrage toe te zenden. De beoordeeling van een of ander werkje, de vrucht van eene lezing, opmerkingen gemaekt over het goede of gebrekkelyke van deze of gene leerwyze; met een woord, een van die duizende onderwerpen welke zich aen den nadenkende aenbieden, dat alles zou my hoogst welkom zyn en die verscheidenheid bevorderen die in een maendwerk zoo noodig is.

Denk er andermael aen, bid ik, en ontvang intusschen met myne groeten, de verzekering myner opregtste vriendschap.

UEd. zeer genegen dienaer en vriend,
J. DAVID, pr.

(*Wordt voortgezet.*)

ONDERDRUKKING DER KATHOLIEKEN

IN ENGELAND

TIJDENS DE XVIe EEUW.

NIETS is droeviger dan de toestand der Katholieken in Engeland gedurende de twee laatste derde deelen der XVIe eeuw. Zoo men de enkele jaren uitzondert, gedurende welke koningin Maria, de dochter van Hendrik VIII en Catharina van Arragon, regeerde, mag men zeggen, dat, te beginnen van 1533 — het jaar dat Hendrik VIII zich van zijne wettige echtgenoote scheidde en zijne scheuring met Rome begon, omdat de Paus deze zijne echtscheiding niet wilde erkennen — tot 1602 — het jaar dat Elisabeth, Hendriks onwettige dochter uit Anna van Bolenen, na eene regering van 41 jaren, voor den oppersten Rechter verscheen — hun leven eene aanhoudende, steeds elk jaar met allerhande soorten van nieuwe ijselijkheden aangroeiende martelie is geweest. Een Engelsch en Protestantsche geschiedschrijver van het begin dezer eeuw, dit tijdvak der geschiedenis van zijn vaderland besprekend, zegt dat hij « die 70 jaren uit de geschiedrollen der eeuwen zou willen kunnen vagen » ; hij heeft gelijk; immers, zooals hij er aanstonds bijvoegt : « overal kleven er onrechtveerdigheden van allen aard, verdrukking, roof, moord en heiligschennis op » (1).

(1) FITZ WILLIAM in de *Edimburg Revieuw*, October 1804, n° 9, bl. 157.

Blijven wij nogmaals, ten wille echter der waarheid en der stelling die wij ons voorgenomen hebben te bewijzen, eenige oogenblikken bij de voornaamste gebeurtenissen die er onder dit opzicht en in dit tijdverloop plaats grepen, 1° onder de regeering van Hendrik VIII, 2° onder die van Eduard VI en eindelijk onder die van Elisabeth, de goed *Queen Bess*, gelijk de « Hervormden » van haren tijd haar noemden, stil. Om kort te zijn, zullen wij slechts enkele woorden zeggen van Hendrik VIII, nog minder van Eduard VI en voor wat Elisabeth betreft ons tot het volstrekt noodzakelijke bepalen.

Hendrik VIII, gelijk wij daar zooeven reeds aanstipten, brak in 1533 met den Paus af, om rede dat deze weigerde zijne echtscheiding met Catharina van Arragon, Karel Keizers moei, goed te keuren. Om ons een klein gedacht te vormen der gruwelen tot welke deze vorst — monster van ontucht en wreedaardigheid, gelijk een schrijver hem noemt — zijnen toevlucht nam om, uit puren haat tegen Rome, zijn volk met zich in de scheuring te slepen, behoeven wij ons slechts de volgende feiten voor oogen te stellen.

In 1534 deed hij door het Parlement een bevel afkondigen krachtens welk al zijne onderdanen gehouden waren hem als het opperhoofd der Kerk in Engeland te erkennen en den eed van getrouwigheid, dien hij in deze hoedanigheid voorschreef, af te leggen, op straf voor al wie hieraan zou te kort komen van als plichtig aan hoogverraad gekastijd te worden, — misdaad waarvoor men in Engeland, als men er zich aan schuldig maakte, eerst werd opgehangen, onmiddelijk daarop losgesneden, dan terwijl men nog leefde, het hert en de ingewanden uit het lichaam gerukt, vervolgens het hoofd afgehouwen en eindelijk gevierendeeld op eenen paal op de vier hoeken der stad gestoken (1); —

(1) Sir Ch. Buthler, *L'Eglise romaine défendue contre les attaques du Protestantisme*, bl. 311. — Emm. Van Meteren, een

het jaar nadien, in 1635, deed hij door zijnen Groot-Vikaris, Thomas Cromwell, een der hatelijkste wezens die ooit de wereld met hunne misdaden bezoedelden, ineens, al de bisschoppen van geheel Engeland van hun ambt ontheffen en slechts die in hunne plaats erstellen, welke eer, godsdienst en geweten verloochenend, hem als het opperhoofd der Kerk in Engeland, door God zelf aangesteld, hulde brachten (1); — in 1536 schafte hij met een enkelen pennentrek « tot glorie van God almachtig en den roem van het koninkrijk », gelijk hij het noemde, doch in wezenlijkheid enkel om zijnen ongenadigen wrok tegen Rome te koelen en zijn nooit verzaadbare geld- en ikzucht te voldoen, niet minder dan *drij honderd zes en zestig* kloosters, waar hij zich de goederen en de inkomsten van toeeigende, af (2); — eindelijk, wat alles in eens zegt, van 1535 tot 1546, het jaar dat hij stierf, bracht hij op het schavot en door de handen van den beul om, uitsluitend omdat zij van Rome niet wilden afvallig worden en hem als opperhoofd der Kerk erkennen,

---

Protestant van het zuiverste water, die later, onder Elisabeth, langen tijd in Engeland verbleef, noemt dit bevel van Hendrik VIII « een bloedighe wet », en zegt dat zij « wreedelyck » werd « gheexecuteert ». *Historien der Nederlanden en haer naburen*, fol. 20, kol. 2.

(1) J. Alzog, *Histoire Universelle de l'Eglise*, boekd. III, bl. 126, — Sanderus, *De origine et progressu schismatis Anglicani* l. I.

(2) Audin, *Histoire de Henri VIII*, boekd. II, bl. 172. — William Cobbett, *Histoire de la Réforme protestante en Angleterre, en Irlande et en Ecosse*, 4e brief; — J. Alzog, *Histoire Universelle de l'Eglise*, boekd. III, bl. 127; — John Lingard, *Histoire d'Angleterre*, boekd. VI, bl. 247. — Emm. Van Meteren, *Historien der Nederlanden en haer Naburen*, fol. 20, kol. 2. — In 1536 deed Hendrik VIII insgelijks op vele plaatsen de beelden stormen. Ziehier wat desaangaande een ooggetuige schrijft : « Beminde leser, hadde ghy met my teghenwoordigh gheweest en die onteeringhen der kercken, het verwoesten der outaeren, het roven der juweelen, de misachtinghe, onteeringhe der eerweerdighe reliquien en beelden ghesien, t' samen die ontallycke blasphemien ghehoort, ick gheloove niet dat ghy u van weenen sout hebben konnen onthouden, indien ghy saeght de christenen aenrechten 't gheen de alderwreedste tyrannen en vyanden van de Christelycke religie noyt dochten te bestaen. » Ryckhardt Hilliardt bij Florimond Remond, *Opgang, voortgang en nedergang der ketteryen dezer eeuwe*, in fol. boekd. II, bl. 89, col. 3.

twee kardinalen, ***twee*** aartsbisschoppen, ***achttien*** bisschoppen, ***dertien*** abten, ***vijfhonderd*** kloosterlingen, ***acht en dertig*** doctors, ***twaalf*** hertogen en graven, ***honderd vier en zestig*** edellieden, ***honderd vier en twintig*** voorname burgers, ***honderd en tien*** edelvrouwen, enz., enz (1).

Verschrikkelijk! roept gij, geachte lezer. Ja, verschrikkelijk! men schudt en beeft als men er aan denkt, vooral... wanneer men in aandacht neemt dat de vuigste der ondeugden, de geile ontucht van een voor gansch de wereld onteerden vorst de oorzaak van al die gruwelen, van al die schelmstukken was. En nogthans helaas! hoe verschrikkelijk, hoe ijzingwekkend, hoe afschuwelijk ook het moge wezen, en was het slechts een begin der duizende ellenden en onheilen van allen aard die welhaast als een onweder in hunne zwaarste zwaarte op het hoofd onzer ongelukkige geloofsgenoten in het land van den H. Edward — dat land dat op zoovele plaatsen in het Noorden de fakkel des geloofs had ontstoken! — zouden storten! Onder Hendrik VIII toch hadden zij slechts om ééne zaak, namelijk omdat zij weigerden den koning van Engeland als het opperhoofd der Kerk in zijne staten te erkennen, vervolging te lijden; onder Edward VI integendeel en onder Elisabeth, die niet slechts, gelijk hun vader, schismatiek maar daarenboven nog volbloede ketters waren, niet alleen omdat zij niet met Rome wilden afbreuk maken, maar omdat zij weigerden hunnen godsdienst afvallig te worden en het Protestantisme te omhelzen.

Zoo groot was, onder de regeering dezer vorsten, de dwingelandij welke de Katholieken, aan 't oud voorvaderlijk geloof getrouw gebleven, nederdrukte, dat Sir

(1) J. Alzog, *Histoire universelle de l'Eglise*, boekd. III, bl. 129. — Mich. Suriano, gezant van Venitie, sprekende over de beroerten die er in dit tijdvak in Engeland plaatsgrepen, schrijft : « Men rekent dat er in de laatste twintig jaren in Engeland omgekomen zijn drij koninginnen, vier hertogen, veertig graven en meer dan 30,000 ander personen ». Gachard, *Relations des ambassadeurs vénitiens sur Charles-Quint et Philippe II*, bl. 104.

Ch. Buthler, een Engelsche Katholieke schrijver, doch aan wiens onpartijdigheid zelfs onze tegenstrevers genoodzaakt zijn hulde te brengen, niet aarzelt te zeggen, dat « het moeilijk zou zijn nog in de geschiedenis een voorbeeld te vinden eener verdrukking die zoo algemeen was en zoo loodzwaar op de schouders der verdrukten woog, als die onder welke deze tijdens de regeering van Edward VI gebukt gingen » ; (1) zelfs dat, voor wat het bestuur der koningin-Maagd, met name Elisabeth, betreft, een Protestant, William Cobbett, ronduit verklaart dat « zijne pen onbekwaam is om te beschrijven en zijn mond in de onmogelijkheid weer te geven wat al de voorstanders der oude religie onder de *moordregeering* dier schrikwekkende *mannin* te lijden hadden » ; in een woord dat de dwingelandij « onder welke zij gedurende deze regeering zuchtten, » nimmer haar gelijken in de geschiedenis der eeuwen had. (2)

En inderdaad, werpen wij slechts een stond den blik op de onmenschelijke strafbepalingen die er zoo talrijk in dit land, « onder de moordregeering » van Elisabeth, om het woord van William Cobett te herhalen, tegen de belijdenis van het Katholiek geloof en de weigering de « Hervorming » te omhelzen, tot stand kwamen. Klaar zal er uit voortkomen dat, gelijk dichter Lodewijk De Koninck zegt, zij (koningin Elisabeth)

(1) SIR CH. BUTHLER, *L'Eglise romaine* enz. bl. 263. — Zie hier hoe een tijdgenoot der feiten welke hij beschrijft, BALE, zich over de beeldstormen die onder de regeering van Edward VI voorvielen, uitlaat : « Het is mijne overtuiging, zegt hij, ik beken het met droefheid, dat nooit, noch de Britten onder de Romeinen en de Saksers, noch de Engelschen onder de Denen en de Noormannen, zoovele en zulk noodlottige verliezen aan kunststukken van allen aard te betreuren gehad hebben. Het nageslacht zal, en terecht, die vernielingszucht onzer eeuw en dat onzinnig spel van alles te verwoesten wat de oudheid groots en edels voortbracht, doemen. » P. FULLER, *Histoire de l'Eglise*, lib. VI, bl. 338. — Zie insgelijks M. DESTOMBES, *La persécution religieuse en Angleterre sous Elisabeth et les premiers Stuart*. Iᵉ Boekd.

(2) WILLIAM COBBETT *Histoire de la Réforme protestante* enz. XIᵉ brief, bl. 399 ; — VILLEMAIN, *Histoire de Cromwell*, boekd. I, bl. 8.

« Als een echel op der Roomsche keel gezet
Hun bloed heeft opgeslurpt met langgerekte togen,
Gepompt heeft en erpompt, gezogen en erzogen
Totdat zij nederviel. » (1)

Nauwelijks was Elisabeth op den troon harer zuster, koningin Maria, gestegen, of zij herstelde den eed van oppergezag, die onder de regeering van Hendrik VIII en Edward VI zoo veel ongelukkige slachtoffers had gemaakt en al de onderdanen der Engelsche kroon de verplichting oplegde het wereldlijk opperhoofd van den Staat tevens als opperhoofd der kerk in Engeland te erkennen (2). Of iemand die Katholiek was en Katho- tholiek blijven wilde, dien eed kon of mocht afleggen, kan men opmaken uit de volgende bepalingen die er het Parlement in 1559 aan toevoegde : « Wij willen, zeide dit, dat voortaen alle privilegien, voordeelen, overigheden in 't gheestelijck, die met recht bezeten, ofte door eenighe macht, ofte gheestelycke persoon gheoeffent worden, aengaende oock het onderzoecken, verbeteren van de Clergie ofte gheestelyckheyt selfs, oock in 't onderscheyden, en te straffen de doolinghen, ketterijen, scheuringhen, misbruycken voor nu, en altydt aen den konincklycken staf verbonden, en vereenight sullen worden. Daerenboven zoo stellen wij dat de Koninginne, en haer erfghenamen die de kroon moeten erven, heeft, ende hebben zullen, de macht van te noemen, en te stellen in haer plaetse die het haer sal believen, om deze geestelycke macht te bedienen, de personen te onderzoecken, te straffen de ketters en scheurmakers : en om alle recht te ghebruycken, en allerhande macht die door eenighe geestelycke overigheyt moet, ofte kon ghepleeght worden. Daerenboven zoo is ghestelt dat gheen gheestelyckheydt in eenige synode, ofte vergade-

(1) Lod. De Koninck, *Gallerij van vaderlandsche tafereelen*. bl. 88.
(2) *Théâtre des cruautés des hérétiques au seizième siècle* (uitgaaf Desclée, Lille-Brugge) bl. 10.

ringhe sich sal laten vinden; sonder last of uytdruckelyck bevel van de koninginne, dat niemand desghelycks sal doen ofte onderhouden eenighen reghel, instellinghe, ofte wetten, zonder het uytdruckelyck toestemmen haerder Majesteydt, op boete van ghevangen en nae gelegentheydt ghestraft te worden. Is oock ghestelt dat niemandt uydt het koningrycke ofte ghebiedt haerder Majesteyt tot eenighe concilien ofte vergaderinghe, hoedanig, en in wat plaetse die oock gehouden worden, om het stuck van religie, sal mogen trecken : maer dat al dese dinghen ofte verschillen sullen door de auctoriteyt van de Koninghinne gheslist en te neer gheleyt worden. Voortaen sullen oock gheen Bisschoppen ghestelt worden, 't zy door de nominatie, ofte verkiesinghe van eenigh mensch ter wereldt als van de Koninghinne. » (1) — Nogthans welk was er het gevolg van voor hem die dezen scheurmakenden eed weigerde te doen, eed die aan al de geestelijken en al de beambten van den staat, die niet ten minste tot den stand der baanderheeren behoorden, te doen werd opgelegd? *Ipso facto* dat hij weigerde, verbeurde hij zijne plaats en al zijne goederen en eigendommen; weigerde hij een tweede maal, werd hij zonder verder omwegen voor zijn leven in de gevangenis opgesloten; en zoo hij, een derde maal aanzocht zich te onderwerpen, nog weerbarstig bleef, werd hij als « plichtig aan hoogverraad » opgehangen, levend 't hart en de ingewanden uit het lichaam gerukt, het hoofd afgehouwen, gevierendeeld en, alzoo in stukken gesneden, op eenen paal op de vier hoeken der stad gestoken. (2)

Men veronderstelle welke onheilen deze wet hadde voortgebracht in geval zij in hare volle gestrengheid

(1) Florimond Remond, *Opgang, voortgang en nedergang der ketterijen dezer eeuwe.* boekd. II, bl. 131, col. 4. — Florimond Remond schreef op 't einde der zestiende eeuw, dus toen Elisabeth nog leefde.

(2) Sanderus, *De origine et progressu schismatis Anglicani*, bl. 257.

ware uitgevoerd geworden. Gelukkiglijk echter kon, dank zij der krachtdadige houding der Katholieken die nog verre weg de overgroote meerderheid der Engelsche bevolking uitmaakten, de goede *Queen Bess* hare wreedaardige plannen nog niet geheel en al naar haren zin doordrijven en moest zij verschillende punten harer hatelijke wetgeving prijsgeven. Het belette evenwel niet dat nog voor het einde van het eerste jaar harer regeering, al de bisschoppen van haar rijk, een enkele slechts uitgenomen, omdat hij den eed van oppergezag had gedaan, uit hun ambt werden ontslagen en een « ontelbare menigte » Katholieken van allen stand, die onder den druk dier vervolgingswetten niet wilden leven, zich in onze Katholieke Vlaanderen, onder de bescherming van den koning van Spanje, kwamen vestigen. (1)

(*Wordt vervolgd.*) P. J. GOETSCHALCKX.

(1) FLORIMOND REMOND, *Opgang, voortgang en nedergang der ketterijen dezer eeuwe*, boekd. II, bl. 133, col. 3.

ONS VLAANDEREN,

huldezang aan MGR LAMBRECHT, *XXIII*en *Bisschop van Gent.*

Fragment.

GENT EN ZIJNE KERKEN.

Daar ligt voor uwen blik de stad der koene strijden,
(Gij noemt haar 't *roemrijk* Gent) (1) die van der vaadren tijden
Zoo menig kostbren schat bewaard houdt in haar schoot.
Ja, roemrijk, doch niet slechts in haar verleden groot —
Rijk nog aan eigen schoon en eêl door eigen waarde,
Nog steeds het heerlijk hoofd van 't edelst land der aarde!...
Bouw dankaltaren op in d'aanblik van het land
Dat God u toonde en gaf, en pleng uw dankoffrand...

Wie vond, in d'omtrek, geen genoegen, na te schouwen
Hoe, in één zicht, de stad met voorstad ligt ontvouwen
Op gansch een doorsneê, met haar reeks van torens, met
Haar werkpaleizen, met die masten in haar net
Van dok en haven, met heur tal van ijzren lijnen
Langs waar ge, uit elke vert', den stoomreus ziet verschijnen
Die, ijlend op zijn baan, gelijk in zegetocht
Zijn blanken wimpel zwaait en uitrolt in de locht
En schaatrend binnenvaart? Of met haar vestingwerken
En heuvelgrond, hervormd in lusthof; met haar perken
Waar elke luchtstreek haar gebloemte in overplant,
Haar tooiend die de kroon der bloemenwereld spant?
Een bloeiend saamgezicht der oude en jongre dagen
Die in verscheiden trant hun eigen stempel dragen;
Verbonden tot geheel — de Kerk- en Volksgemeent;
De Godsdienst, 't Werk, de Kunst in breed taafreel vereend.

---

(1) Zie Mandement no 3.

Ginds, 't hoogste, rijst Sint Baafs, op wiens verheven transen,
Van uren ver in 't rond, men de avondzon ziet glanzen —
De zware torenbouw, arduinen reus, maar die
Zich fiksch en rijzig recht. Dicht bij Sint Bavo, zie,
Spreidt, op zijn dunne spil, de Draak zijn breede vlerken
En kronkelt 't gulden lijf. 't Volk weet wat reuzenwerken,
Te lande en zee gepleegd, het Boudwijn kosten mocht
Toen hij voor 't Belfort dees tropee in 't Oost bevocht.
't Is 't sierlijk Sint Niklaas dat rechts zijn vormen teekent.
Voor eedler torenkroon was Sint Michiels berekend
Wiens dikke stomp, toch trotsch, zich daar op zijde houdt.
Hoog op Blandinus' berg beheerscht en overschouwt
Van 't hooggetimmerd dak, Sint Pieters' dom en toren
Den zuiderkant...

Gegroet! getuigen van hiervoren!
Die onzer vaadren kunst, hun godsvrucht roemt en macht!
't Verblijde u dat hun geest leeft in hun nageslacht :
Gij ziet als door een kring van kerken u omsloten
In ieder voorgeborchte uit d'ouden grond gesproten,
Wier weidsche tempelbouw u zelv' ter zijde streeft
En waar nu 't mild geloof die kunstjuweelen geeft
Waarmeê 't van eeuw tot eeuw hunne oudre zusters tooide.
Wie kent de schatten niet die 't oud geloof er strooïde
In kwistig' overvloed? Een kunstgeschiedenis,
Die eeuwen samengrijpt, en outer, tombe, nis
En muur en zij-kapel beschrijft met hare jonsten —
Der templen eigen schat van onderscheiden konsten,
Van beitel, van penseel. 't Is hier 't verheerlijkt Lam
Dat op Van Eycks palet zijne eeuwge kleuren nam.
O, de oude Vlaamsche School, zoo rein en zoo verheven
Als 't christen ideaal, hare ingeving en leven —
De hemel ginds omhoog, de hemel hier op aard :
De heimnis van 't Geloof, der maagden leeljëngaard;
't Mystieke kerksymbool en al de lieflijkheden,
Van meer dan aardschen glans, die deugd en goedheid kleeden
Tot welk' taafreelen grootsch die kunst haar plannen meet',
Het tooverend penseel dat zij hanteert, vergeet
Geen perel aan een kroon, geen boordelint aan 't laken
Van rok en manteldracht, geen tralie te volmaken
Van 't kanten sluierdoek, geen wimper aan een oog.

Daar opent Rubens ons het levensvol vertoog
Van 't hoogste meesterschap in weergaloos groepeeren
Tot handlende eenheid, en van 't kunstrijk zelfbeheeren

Bij onbeperkte kracht. Die schildert wat hij ziet :
't Geen hem de werklijkheid aan forsche vormen biedt
Zal leven op zijn doek.... Geharnast, met den degen
Des ridders op de heup, knielt Bavo om den zegen
Zijns Vaders, Sint Amand. Hij zoekt, ter strengste abtdij
Zijn gravenmantel met de ruwe monikspij
Te wisslen.
Ginds, Van Dyck die met zijn zachter lijnen
Den glans der lieflijkheid laat over 't Smartbeeld schijnen,
Groet Duquesnoy! Hem roemt het blanke Chistusbeeld
Dat, over 't marmren graf, met blik en houding streelt;
Om 't Kruis, ter zijde, is zacht de linkerarm geslagen...
Gij zondaar, hoop!... 't Kruis heeft de Levensvrucht gedragen...
Waar is nu, Dood, uw zege, en waar uw prikkel, Dood?

Wat school en kunstvorm gij onthaaldet in uw schoot;
Wat nieuwere gedachte, o middeneeuwsche tempelen,
Zich uitte nevens de oude, en zelfs der oudheid stempelen,
Uw muren ingedrukt, verduisterde voor 't oog,
De Christne weergeboorte op 't kunstgebied, onttoog
U aan de oneigen dracht en kleeding u gegeven;
Ze onthult den levensvorm door de oudheid u beschreven,
En werpt de windsels af gebonden om uw leên
En geeft, volschapen, eens u weer aan uw voorheen.

Goedheil U, lichtsheraut! Apostel vroom en edel
Der Christne kunstleer! die om d'eerbiedwaarden schedel
Geloof en kunde en kunst in kroon te zamen vlecht!
Goedheil U, Jan Bethune!... Op grondsteen vast en hecht
Hebt gij een Lucas-school gevestigd die zal blijven!
Goedheil heur meesters die der Jeugd haar pad beschrijven
Met — eigen lof en roem... Voort, in dat glorie-pad!...
Verhaegen, gij, herbouw de Vlaamsche maagdenstad!
Van Assche, geef ons weer 't Sint Jacobs van 't verleden!
Ga, d'eedlen tempelwand van 't doode kalk ontkleeden,
En haal den ouden steen en 't oude beeld hervoor
En span het oud gewelf weer boven beuk en koor...

H. CLAEYS, pr.

DE DRANKEN

VAN HET

GROOT-KARTUIZERSKLOOSTER.

LEGENDE UIT DE XIXe EEUW.

PATER DOM GARNIER, uit het Groot-Kartuizersklooster. is dood!.. Den 10 Januari 1876 is de ouderdomsdeken der Paters Kartuizers gestorven, zachtjes, zooals hij geleefd had, in dit rustig verblijf, dat het orkaan der omwenteling vernield had en het geloof, in 1816, weer uit zijne puinen deed oprijzen.

Verscheidene dagbladen hebben hem eenige regelen vaarwel toegewijd; maar de verdiende lof, dien zij den overledene toebrengen, schijnt hem te veel persoonlijk de eer toe te kennen eener uitvinding, waarvan het eerste gedacht hem niet toebehoort, en aan welker naspeuring hij slechts zijne medehulp heeft verleend, onder den invloed van een' onbekenden uitvinder. Ik bedoel de dranken van het Groot-Kartuizersklooster, thans het eenige erfgoed der eertijds zoo rijke geestelijken en der armen, wier voorzienigheid ze zijn.

God speelt somtijds met 's menschens ontwerpen en vermaakt zich, de ijdelheid er van te doen uitschijnen bij middel van uitslagen, die het tegenovergestelde zijn dergene, welke men trachtte te bekomen.

Dom Garnier, die in de woestijn was gevlucht, denkende er den vrede en de vergetelheid der menschen te vinden, heeft, zonder het te weten, op aarde veel gerucht gemaakt, en zal door niemand vergeten worden. Inderdaad, dank aan zijn handteeken, gezet op al de fleßchen, de lekkere voortbrengselen van zijn klooster inhoudende, was zijn naam europeesch, of liever wereldburgerlijk geworden.

Velen, men heeft het gezien, hebben hem de vaderschap toegekend van den zilveren, gouden of groenen godendrank, door

de lekkerbekken zoo hooggeprezen : 't is eene misgreep, en hier wil ik zeggen hoe hij slechts een werktuig was.

Eenige jaren geleden was ik, te midden van den winter, voor vier of vijf dagen naar het Groot-Kartuis gegaan, ten einde het te bewonderen met zijnen hermelijnen mantel en zijne met diamant bedekte denneboomen....

Reeds meer dan eens had ik den wensch uitgedrukt de geschienis te kennen der vermaarde dranken, wier verschillige stalen mij — dank aan eene gulhartige gastvrijheid — niet gespaard werden. Ik was de waard der brave geestelijken. Vruchteloos had ik mij gewend tot den Eerwaarden Pater-Generaal. Vreemd aan het klooster ten tijde harer uitvinding, had Dom Karel Saisson mij geene de minste inlichting diesaangaande kunnen geven; doch, ten einde mij te bewijzen hoe hartelijk hij verlangde mij aangenaam te zijn, rees bij hem het goed gedacht op mij in rechtstreeksche betrekking te stellen met Dom Garnier, en hij leidde mij dadelijk in de cel van dezen laatste, die alleen mijne nieuwsgierigheid kon te vreden stellen, en met wien hij mij alleen liet.

Ziehier dus wat mij verteld werd.

Lang vóor de eerste omwenteling bezaten wij het geheim van ons « Elixir », en nooit hadden wij ons op iets anders toegelegd, behalve de bewerking van gezegd voortbrengsel, toen, in 1825, of liever gedurende de twee daaropvolgende jaren — ik herinner het mij niet juist, maar ik was dan proefkloosterling — een speelreiziger — een apotheker — tot aan het Groot-Kartuis klom. Gedurende zijn bezoek hadden wij de gelegenheid den grooten cour van het klooster te samen door te gaan, en wij waren nevens eenen redelijken grooten stapel brandingsoverschotten, uit onzen distilleerhelm komende, toen de bezoeker, wiens aandacht op dit voorwerp geroepen werd door den sterken balsemachtigen reuk, die er nog uit kwam, zich bukte, er eene handvol van opnam, dat hij in de palm van zijne hand schudde, alsof hij het wande, en dan onmiddellijk onder zijne neusgaten stak.

— Maar waarom, riep hij uit, werpt ge dat weg?

— Omdat, antwoordde ik hem, wij er ons elexir hebben uitgetrokken, en die overschotten ons tot niets meer kunnen dienen.

— Tot niets?... Gij hebt ongelijk, hernam aanstonds mijn tegenspreker, terwijl hij, zooals hij het met de eerste had gedaan, eene nieuwe handvol *caput mortuum* — zoo noemde hij die overblijfsels van planten — opraapte en deed huppelen, en ze opnieuw aan het oordeel van zijnen reukzin onderwierp; gij hebt ongelijk, en ik ben er van overtuigd dat, met er een weinig wijngeest bij te voegen, gij er nog twee of drie smakelijke dranken zult uit trekken. Zoek de formulen, en ik verzeker u prachtige uitslagen.

Wij zochten lang; maar, twee jaren nadien, bezaten wij onze drie verkwikkende dranken : de *witte*, de *gele* en de *groene*.

— En uw apotheker, hernam ik dan, hebt gij vernomen wie hij was? Ik ken u te goed, mijn Vader, 't is te zeggen de Kartuizers en de ambtenaren van uwe orde, om overtuigd te zijn dat in uw dankbaar hart onmiddellijk het gedacht is opgerezen hem te bedanken voor den u gegeven raad, en omdat hij u den weg toonde...

— Ach! Mijnheer, gij hebt gelijk zóo over ons te denken. Ons eerste gedacht is een gevoel van diepe dankbaarheid geweest, en overal hebben wij den man gezocht, wien wij zoo veel verplicht waren : wij zouden gelukkig geweest zijn den uitmuntenden dienst te erkennen, welken hij ons bewezen had. Wij zijn dus aan alle deuren gaan kloppen; de uitgestrektheid onzer betrekkingen in Frankrijk en in den vreemde, onze briefwisseling met de geestelijken, wij deden alles bijdragen, doch vruchteloos... Onze weldoener heeft zich aan onze dankbaarheid onttrokken; onmogelijk was het ons den bezoeker van 1825 te vinden...

— Zoo, gij kent hem niet?

— Eilaas! neen.

— Welnu! ik ken hem.....

— Och! Mijnheer, zijn naam, ik smeek u! Zeg ons wie hij is, en waar wij hem zullen vinden.

— Leid mij bij uwen Generaal; in zijne tegenwoordigheid, mijn vader, zult gij zijnen naam kennen.

Al loopende leidde hij mij door het klein klooster, opende de deur eener ruime wachtzaal en klopte twee maal zachtjes aan de deur van den eerwaarden Vader.

— Binnen, zegde eene zoete stem.

En weldra bevonden wij ons in het cabinet van Dom Karel.

— Welnu! mijn lieve gast, zijt gij te vreden? of begeert gij nog iets?

— Eerwaarde Vader, riep Dom Garnier met geestdrift uit, Mijnheer kent den apotheker!.....

— Wat zegt ge? Och! Mijnheer, zijn naam?..... Te vergeets hebben wij hem aan de gansche wereld gevraagd, en wij zijn voornemens hem onze dankbaarheid anders als door woorden te bewijzen.....

— Ik weet zeer wel dat woorden voor u niet voldoende zijn, antwoordde ik, en eenieder weet het met mij. Nooit roepen de ongelukkigen vruchteloos uwe hulp in, en gij houdt u niet te vreden met degenen die zich aanbieden : ook deze die zich verbergen zoekt gij op.....

— Wij doen hierin slechts onzen plicht, fluisterde de grijsaard; immers wij zouden ons jegens God ondankbaar toonen, indien we niet een weinig goeds verrichtten..... Maar, ik smeek u, den naam van den weldoener onzes huizes?

— Welhoe, eerwaarde Vader, gij kent hem niet?

— Neen! waarlijk neen!
— Herinnert gij u La Fontaine's fabelen?
— Een weinig..... Wat bedoelt gij?
— Herinnert gij u een treffend voorwerp, genomen uit de « Gedaanteverwisselingen » van Ovidius, een klein meesterstuk, genaamd « Philemon en Baucis, » stuk, dat zich in het vervolg der fabelen van den Braven Man bevindt?
— Ja.
— Welnu! dit stuk bevat eene groote misgreep, want het begint met een vers, dat gij drie honderd vijf en zestig maal per jaar leugenachtig maakt: *Noch goud noch de grootheden schenken ons het geluk...*
— Gij zijt een vleier..., doch wij nemen uwe uitlegging aan. 't Is waar! We zijn gelukkig voor God, die ons toelaat een weinig goeds te verrichten... Maar, nog eens, wat bedoelt gij?
— Jupiter en Mercurius, gekleed als twee pelgrims, waren aan de deur van Philemon en Baucis komen kloppen. Te vergeefs hadden zij in het gansche dorp de gastvrijheid gevraagd: het nederig huis alleen opende zich voor hen, en zijne bewoners kweten, ten voordeele der reizigers, al de plichten der menschlievendheid. Weldra opende een mirakel de oogen dier eerlijke menschen, die, op bevel van den meester der Goden, dezen op eenen nabijgelegen berg volgden, de verdelging huns dorpjes bijwoonden en hunne arme hut zagen veranderen in eenen tempel van marmer en goud, wiens altaren zij vroegen hun leven lang te mogen dienen. Dan smeekten de twee echtelingen Jupiter af, als laatste gunst, om te samen te mogen sterven; en gij weet, hoe, op zekeren dag, zij terzelfder tijd in eenen linde- en eikenboom vervormd werden.
— Maar, Mijnheer, ik zie niet.....
— Hoe dan, Eerwaarde Vader, gij ziet niet? Welnu! die bezoeker, dien gij zoo diep betreurt niet te kennen, die apotheker was niemand anders dan God zelve, die zich alzoo had verkleed om u de rijkdommen te komen weerschenken, welke de Omwenteling u ontnomen had, en die gij op eene zoo heerlijke wijze gebruikt...
De goede Pater was getroffen, en, na een oogenblik stilzwijgen:
— Ach! Mijnheer, riep hij uit, met een' zoeten glimlach, die legende is wel eene andere waard!.....

GUSTAAF VALLIER.

Vertaald door JAN MUYSELEER, Aalst, October 1888.
De heer Vallier, ridder der Leopold's orde, oudheid- en penningkundige te Grenoble (Frankrijk) zal binnen kort een groot werk doen verschijnen, handelende over de zegels der Kartuizers.

BETOOGING TER EERE VAN EDW. COREMANS.

De volksbetooging ter eere van den Vlaamschen volksvertegenwoordiger Ed. Coremans zal den 10[n] Februari aanstaande te Antwerpen plaats hebben.

De plechtige hulde aan den kloeken verdediger onzer Vlaamsche rechten moet algemeen, indrukwekkend, weerdig zijn van den koenen Vlaming wien ze gebracht wordt.

Zij moet op eene schitterende wijze doen blijken hoe hoog de Vlamingen de diensten weten te schatten van hen die, vereenzelvigd met het volk, er de ware vertegenwoordigers van zijn en gewetensvol zijne belangen weten te behartigen.

Gansch het Vlaamsche land moet, in dezelfde geestdriftige uitstorting van erkentenis en bewondering, bewijzen dat het diep bewust is van zijne rechten en toonen dat Ed. Coremans, in de wetgevende Kamers, door zijne moedige houding, de trouwe en volledige uitdrukking was van de innigste gevoelens van heel het Vlaamsche volk.

Onze hulde moet de vijanden van het Vlaamsch recht, van hoog tot laag, voor goed overtuigen dat onze beweging eene onweerstaanbare macht is, diep doorgedrongen tot in de ziel van ons volk, dat voor geene opofferingen zal wijken om eindelijk volkomen recht te verkrijgen.

Het is niet slechts een onzer verdienstelijkste en standvastigste aanleiders dien we vieren, het is het heilig grondbegin van ons onloochenbaar volkenrecht dat we bevestigen moeten.

Wij roepen heel het Vlaamsche land op, *zonder onderscheid van staatkundige gezindheid*, om eenen duurbaren plicht van dank en vaderlandsliefde te vervullen : geen oprechte Vlaming kan eraan te kort blijven.

Bijna zestig jaren hebben we, met vasten moed en taai geduld, sterk door de rechtveerdigheid onzer zaak, vastberaden gestreden voor onze taal, onzen eigen aard, onze zelfstandigheid, ons bestaan als volk.

Nooit, op geen enkel oogenblik van dien langen strijd, heeft de Vlaamsche beweging zich zoo grootsch, zoo algemeen, zoo nadrukkelijk veropenbaard als tijdens de bespreking van het wetsvoorstel-Coremans : zoo ook zal zij den 10[n] Februari a. s. te Antwerpen, hare macht en hare eendracht, hare volharding en hare hoop komen verklaren.

Hare vijanden en schijnvrienden hebben moeten bukken voor den wil van U, het volk, waarvan Edw. Coremans in de Kamers de bezielde tolk was.

Op de ingetredene baan onzer rechtherstelling mag niet stilgehouden worden.

Wij hebben meer dan een zegepraal te vieren : onze betooging zij de krachtige uitdrukking van onzen onwrikbaren eisch geheel Vlaanderen door, gansch en uitsluitend, overal en in alles in onze eigene taal bestuurd te worden : dat is ons recht.

Uit de vier hoeken van het Vlaamsche Vaderland moet te Antwerpen slechts ééne ontzaglijke stem klinken om dit recht te bekrachtigen, volledig en ongeschonden.

Daarom zal er, bij het feest van hulde en erkentelijkheid, tevens een GROOTE LANDDAG gehouden worden, waar we bepalen zullen wat we als Vlamingen willen, en eensgezind de middelen beramen om te bekomen wat ons recht is.

De volksbetooging van 10n Februari moet eenen gewichtigen invloed uitoefenen op de toekomst onzer nationale beweging. Zij zal de besluiten van den Landdag des te meer kracht bijzetten wanneer die, tegenover gansch het land, op zoo een plechtig oogenblik, door een ontelbaar getal overtuigde deelnemers, in naam van gansch Vlaamsch België, zullen genomen en bekrachtigd worden.

Vlamingen!

De erkentenis aan den moedigen voorvechter onzer heilige zaak, EDWARD COREMANS, zal U allen binnen de muren van Antwerpen vereenigd vinden, de toekomst van onze taal, ons recht, ons volk, legt het ten plicht op aan allen die den eerenaam van Vlaming weerdig willen zijn.

De prachtige optocht, de algemeene landdag, het schitterend Vlaamsch avondfeest zullen eene heerlijke bladzijde beslaan in de geschiedenis onzer rechtveerdige beweging.

Wij zijn dan ook innig overtuigd dat onze vaderlandsche oproep door onze landgenooten als één man zal beantwoord worden en dat al wie oprecht Vlaming is, den 10n Februari aanstaande in de oude Scheldestad zijne zielsovertuiging zal komen afleggen dat het ons aller onverzettelijke wil is onze leuze tot waarheid te maken :

IN VLAANDEREN VLAAMSCH!

Voor alle inlichtingen, opgaaf van Vlaamschgezinde maatschappijen, enz. wende men zich tot het *Hoofdbestuur van den Vlaamschen Landdag*, CIRK-SCHOUWBURG, Jezusstraat, Antwerpen, of tot den schrijver, den heer HENDRIK CLAES, 9, Klein Markt, Antwerpen.

De maatschappijen worden verzocht er *zoo spoedig mogelijk* hare toetreding te zenden.

BESTUUR :

Voorzitters : Jan Ignaas De Beucker, leeraar in tuin- en landbouwkunde, Antwerpen. — Doctor Goffin, gemeenteraadsheer, Brussel. — *Onder-Voorzitters* : A. Prayon Van Zuylen, advokaat, lid der Koninklijke Vlaamsche Academie, Gent. — Lamb. Van Ryswyck, letterkundige en kunstnijveraar, Antwerpen. — Coppieters-Ablay, advokaat, voorzitter der kommissie Breydel-de Coninck, Brugge. — Doctor Eugeen Van Steenkiste, voorzitter van den Vlaamschen Landdag, Brugge. — *Secretarissen* : Hendrik Claes, voorzitter van den « Nederduitschen Bond », boekhandelaar, Antwerpen. — Frans Reinhard, letterkundige en secretaris van den Landdag van Brussel, Molenbeek. — E. De Visschere, advokaat en voorzitter van 't Grievenkomiteit, Brugge. — Hippoliet Haerynck, briefw. lid der Kon. Vl. Academie, leeraar aan 't Kon. Ath., Elsene.

LEDEN :

P. Willems, hoogleeraar, lid der Kon. Vl. Academie en voorzitter van het algem. bestuur van het Davidsfonds, Loven. — Doctor Amand De Vos, letterkundige, lid der Kon. Vl. Academie, Gent. — Dr Aug. Snieders, lid der Kon. Vl. Academie, Antwerpen. — Jan Micheels, letterkundige, lid der Kon. Vl. Academie, Gent. — Adolf De Ceuleneer, hoogleeraar, schrijver over land- en volkenkunde, Gent. — Lodewijk Mathot, geschiedschrijver, lid der Kon. Vl. Academie, Antwerpen. — Irené Van den Ginste, geneesheer, voorzitter van de Brugsche afdeeling van het Willemsfonds, Brugge. — J. Helleputte, hoogl. oudheidskundige, enz., Loven. — Frans De Potter, letterkundige, bestendige schrijver der Kon. Vl. Academie, Gent. — Th. Coopman, letterkundige, lid der Kon. Vl. Academie, Brussel. — Advokaat Hoefnagels, voorzitter van den Gouwraad en Burgemeester, Turnhout. — Ridder de Corswarem, advokaat, lid der bestendige afvaardiging van den Gouwraad van Limburg, Hasselt. — Jul. Obrie, rechter, lid der Kon. Vl. Academie, Dendermonde. — J. Peeters-Verellen, lid der bestendige afvaardiging van den Gouwraad, Antwerpen. — Pol de Mont, letterkundige, leeraar aan het Kon. Atheneum en de Academie, Antwerpen. — Lodewijk de Koninck, letterkundige, leeraar aan de Normaalschool, Mechelen. — Aug. Du Mont, letterkundige, leeraar aan 't Kon. Atheneum, Luik. — L. Florus, letterkundige, leeraar aan 't Kon. Atheneum, Antwerpen. — Frans Van Humbeeck, burgemeester van Berchem, bij Antwerpen. — Omer Wattez, letterkundige, leeraar aan 't Kon. Atheneum, Doornik. — Jozef Van Langendonck, taalkundige, oud-leeraar, enz., Schaerbeek. — Pieter De Smeth, schepen en voorzitter der afdeeling van het Davidsfonds, Borgerhout. — F. Van Steenweghen, voorz. der volksb. de Toekomst, leeraar aan 't Kon. Atheneum, Antwerpen.

— H. Horrie, voorzitter der Maatschappij voor Taal-, Kunst- en Letteroefening, Roeselare. — C. De Neve, letterkundige, Brussel. — Alfons Janssens De Schrijver, letterkundige en voorzitter der afdeeling van het Davidsfonds, St-Niklaas. — A. Moorgat, letterkundige, leeraar aan het Kon. Atheneum, Antwerpen. — D. Claes, letterkundige, leeraar aan het Kon. Atheneum (Salzinnes) Namen. — Advokaat Van der Mensbrugghe, voorzitter van het Grievenkomiteit, Gent. — Jul. Van Herendael, letterkundige, voorzitter van « Het Vlaamsche Volk », Antwerpen. — V. Brans, letterkundige, Brussel. — G. Schoiers, voorz. van den Neder. Bond, Antwerpen. — Doctor Schepens, letterkundige, Brussel. — Jozef Van den Bril, onder-voorzitter der afdeeling Davidsfonds, gemeenteraadsheer, Boom. — P. J. Backx, voorz. der volksm. « Vrede, » Antwerpen. — W. Boon, voorzitter van den « Nederduitschen Burgerkring, » letterkundige, Loven. — S. Rooryck, voorz. der volksm. « De Veldbloem, » Brussel. — Hon. De Winde, letterkundige, schrijver van den « Vlaamschen Bond » van 't arrondissement Brussel. — Remi Florus, doctor in geneeskunde, Antwerpen. — Pieter Van der Ouderaa, kunstschilder, leeraar bij het Hooger instituut van de Kon. Academie, Antwerpen. — Victor De Veen, letterkundige, Overijssche. — Lodewijk Boonen, letterkundige, leeraar aan het Kon. Atheneum, Antwerpen. — A. V. Bultynck, letterkundige, Gent. — J. Van Aertselaer, letterkundige, leeraar aan het Kon. Atheneum, Antwerpen. — Karel Du Mont, letterkundige, Antwerpen. — Flor. Heuvelmans, advokaat, Antwerpen. — H. Sobry, advokaat, letterkundige, Yperen. — Hendrik Gobbers, letterkundige, Brussel. — J. Mertens, bankier, Loven. — Jul. Van der Voort, letterkundige, leeraar bij het Hooger instituut van de Kon. Academie, Antwerpen. — Th. Verhoef, gewezen bestuurder der Staats-Normaalschool, Brugge. — K. Lybaert, letterkundige, Gent. — Willem Van Ryswyck, letterkundige, Borgerhout. — Jan Ongenaed, bankier, bestuurlid van den « Vlaamschen Bond » van het arrondissement Brussel. — Edmond Fabri, burgerlijk Ingenieur, Gent. — Jozef Laenen-Verhulst, bestuurlid van den « Vlaamschen Bond » Mechelen. — Nikolaas Theelen, letterkundige en uitgever, Tongeren. — Frans Chauliac, schrijver van den « Nederduitschen Bond », Antwerpen. — Aloïs Berghs, toondichter, Antwerpen. — Jos. Hellemans, letterkundige, Antwerpen. — Gustaaf Van In, letterkundige en uitgever, Lier. — Alfons De Wolf, kunstschilder en bestuurder van den « Burgerkring », Antwerpen. — Flor. Peeters, voorzitter van het Vl. Grievenkomiteit en schrijver van den « Nederduitschen Bond », Antwerpen. — Eug. Dierckx, toondicht., bestuurder van het « Vlaamsch Mannenkoor », Merxem. — Corn. Van Deuren, voorzitter van het komiteit der volksgezinden, Antwerpen. — L. De Meijer, voorzitter van het « Vlaamsch Verbond », Antwerpen

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Wij hebben de eer aan het lezend publiek van het *Belfort* twee tooneelspelen van den Heer A. H. Roëll (Teuringhs) aan te bieden : het eerste, in vijf bedrijven, **De furie van Lier**; het tweede, in drij bedrijven, **Brouwersnijd**, bekroond met den eersten prijs in den Wedstrijd van Rousselare, 1887-1888. Beide zonder vrouwerollen en gedrukt bij S. Leliaert, A. Siffer en Cie, te Gent, fr. 2,00 ieder.

Het eerste tooneelstuk, een zeer « abel spel », verbeeldt eene gebeurtenis uit de geschiedenis van Lier, gemengeld met eene plaatselijke legende. De Spanjaards met de Walen lagen in garnisoen te Lier in 1595. De Staten van Holland, die begeerden Antwerpen en Brabant meester te worden, hadden Heraugière, bevelhebber van Breda, daarmede belast. Heraugière zendt spioenen uit die te Lier gekomen, vernemen van Nollekens, burger der stede, alsdat Lier weinig is versterkt, en meer verdedigd door gewapende burgers dan door beoefende soldaten. Op den zelfden spioentocht maken zij kennis met De Velpeau, eenen officier van het vendel Walen, die uit afjonst tegen Ceballos, de krijgswetten overtredend, opstaat tegen zijne overheid, en daarover zal gestraft worden. Op den raad der spioenen gaat de Velpeau over naar de Staatschen. Geheel deze samenhang van gebeurtenissen doet Heraugière het besluit opvatten Lier onvoorziens te bespringen en te overrompelen. De overrompeling gelukt dank aan de vrees voor den waterduivel waarmede Nollekens, dezen nacht op schilwacht, besmet is. Gansch Lier wordt geplunderd. De Velpeau zoekt in de gemeene ramp, zijnen persoonlijken haat tegen Ceballos te voldoen. Maar Ceballos wordt gered door Nollekens. De stad zelf, eerst op het onverwachts aangevallen, werd weder ingenomen door de Spanjaards onder het bevel van Don Alonso de Luna, en na de inneming komt alles weer te rechte, het goed wordt beloond, het kwaad gestraft, en de menschelijke krankheid van Nollekens, den eenvoudigen « schapenkop » wordt vergeven.

Zeker is dit stuk niet volmaakt, al is het beter dan vele

stukken die met bijval vertoond worden. Zoo schijnt ons de *furie* van Lier wat mager voorgesteld; wij zien de beklimming der muren, den inval der Geuzen op zoek naar Ceballos in het huis van Nollekens, en hunnen doortocht op de markt als zij op de vlucht gedreven worden : maar voorwaar geheel het stuk is zoo vreedzamig dat men verwonderd is te vernemen dat geheel Lier in rep en roer staat. Het overige van de furie wordt verteld : het dunkt ons dat de grepe van den schrijver wat te slap is. Wij hopen dat Mijnheer Roëll ons deze bemerking zal willen vergeven, om de wille dat eene terechtwijzing soms meer dienst bewijst aan eenen schrijver dan eene onoverdachte bewierooking. Doch gaan wij over tot de goede hoedanigheden. Het stuk is wel geleid : de inwikkeling komt natuurlijk en is heel gemakkelijk om volgen. De ontknooping is zeer voldoende, onder voorbehoud van de vorig bestatigde magerheid. Als karakterschetsen, mogen wij Nollekens aanbevelen, een waar « hazenhert », maar wiens bloodheid in kloekmoedigheid verandert, als men hem tergt tot op den grond van dit hazenhert. Geheel het tooneel in Nollekens' huis staat ons aan, buiten de « kas » waar Ceballos inkruipt. Is die « kas » historiek, dan is zij verdraaglijk. Zooniet, wij moeten zulke tooneelmiddels afkeuren. Wij herhalen dat het stuk ons zeer goed schijnt en bevelen het aan alle Vlaamsche tooneelen: de voorstelling, zelfs onder geschiedkundig opzicht, blijft in de waarheid. De taal is zuiver en schoon, maar zonder veel kleur, en eerder slap dan sterkgespierd. Dit wil niet zeggen dat het meestendeel niet zouden te vreden zijn Vlaamsch te kunnen schrijven gelijk de Heer Roëll!

Het tweede stuk is ontleend aan het alledaagsche volksleven. In een dorp is er een oude « koppige » brouwer die nieuwigheden, alhoewel goed, uit stijfhoofdigheid, vooroordeel, en vrekheid weigert te aanveerden. Bruyndonckx is een edelmoedige jongeling, die al de laatste vondsten van den vooruitgang op de brouwerij heeft toegepast. Hij is geenzins weigerig over zijne geheimen : maar stelt voor aan Gerstmans, den ouden brouwer, door tusschenkomst van Gerstmans' zoon, de noodige verbeteringen aan te wijzen.

Bruyndonckx' bier is beter dan Gerstmans', verbetert van dag tot dag, en wint hem vele van Gerstmans' klanten. De oude brouwer in stede van mede te dingen op eerlijke manier, komt in onderhandeling met eenen boef, Frans Linders, en eenen halven boef, Domien, en koopt die mannen uit om Bruyndonckx' in zijne fabricatie en in zijne faam ten onder te brengen. De boef en de halve boef doen hun werk volmaaktelijk. Bruyndonckx' bier wordt slecht, « gal en edik »; de klanten blijven achter : maar die niet achterblijven zijn de schuldeischers die komen opspelen tegen den ongelukkigen jongen brouwer. Alle middelen

worden aangewend, met behulp van Simon, Gerstmans' zoon, en Wilkeneer, eenen dorpsrentier, om Bruyndonckx te redden. Als alles hopeloos schijnt, bij een van die gelukken die slechts op het theater vorenvallen, wordt het bedrog van Gerstmans, den ouden brouwer ontdekt, en dank aan de edelmoedigheid van Bruyndonckx vermijdt de oude brouwer de gevangenis : en, nog best van al, de jonge brouwer en de zoon van den ouden, doen te zamen om nu niet meer slecht bier, maar allerbeste bier te brouwen, en de gewonnen centen onder hen getween te deelen: dat heet een vennootschap.

Men ziet dat de stof in haar eigen zeer gemeen is. Eene boeiing moet men van het onderwerp niet verwachten, tenzij het kunstig en belangwekkend voorgesteld worde. De schrijver heeft opzettelijk zulk eene gebeurtenis gekozen. « Wij hebben willen « beproeven of sterk gekruide en ijzingwekkende toestanden en « onwaarschijnlijke en overdrevene verwikkelingen wel onmisbaar « zijn om het belang op te wekken, en of het zelfde uitwerksel « niet door de eenvoudige afschildering en de natuurlijke uitdruk- « king der gevoelens van het menschelijk gemoed kan verkregen « worden. Wij hebben nog willen beproeven of met de booze « driften in hunne afzichtelijkheid en de edele gewaarwordingen « in hunne voortreffelijkheid aan te bieden, het tooneel geen « voertuig van volksverbetering kan worden. » Of de schrijver daarin gelukt heeft kan een criticus niet zeggen, maar moet de ondervinding leeren, en de toetsing aan het onthaal van het publiek. Men zoude mogen zeggen dat het tooneelstuk gemaakt is volgens al de regels, met even veel regelmatigheid als eene periode met protasis en apodosis. De driften, die hier spelen en die het eenige belangwekkende voedsel zijn voor den toeschouwer zijn zielkundig wel ontleed. Het tooneel van den achterklap in Domien's herberg is met eene lichte hand behandeld. Ten slotte het stuk toont, dat de schrijver een mensch is die oogen heeft om te zien en ooren om te hooren in zijne alledaagsche levensbetrekkingen. De taal is nogmaals schoon en keurig, en zelfs meer aan de bron der volkstaal gelaafd dan in het eerste spel.

De twee tooneelstukken zijn overal uitvoerbaar, en zullen goed doen zooveel men goed van het tooneel verwachten mag. Hertelijk proficiat aan den schrijver.

Dr E. J.

Bloemlezing van Prudens van Duyse's Gedichten, tijdens zijn leven verschenen, uitgegeven door Florimond van Duyse. Roeselare, De Seyn-Verhougstraete, 1889, in-8°, 272 bl.

Deze uitgave verdient enkel lof; niet omdat er al de beste gedichten van den vruchtbaren en talentrijken zanger in meegedeeld worden, maar omdat zij in één boekdeel den rijkdom en de kracht, de teederheid en de frischheid van Van Duyse hier op voldoende

wijze doet kennen. Welk een verschil van toon, b. v. in *het Gentsch begijntje*, de lieve, ongekunstelde vertelling, en den krachtigen gespierden *Zang des Germaanschen Slaafs!* Aan den uitgever zijn, ongelukkiglijk, eenige wijzigingen onbekend gebleven, door PR. VAN DUYSE, na het verschijnen van den bundel *het Klaverblad*, aan enkele daarin voorkomende stukken toegebracht, wijzigingen die op ons exemplaar door 's dichters hand gedaan zijn. Enkele voorbeelden : **De wandeling van Onzen Heer en Sinte Pieter.**

3e vers : *Gevielt 't een namiddag*. Veranderd in : *Gevielt 't na een middag*.

5e vers : *Van verre vernamen zij hoogtijd-geluid*. Veranderd in : *Van verre vernamen zij feestegeluid*.

20e vers : En zeide : « *Kom, lieveling, wil hier niet veinzen*. Veranderd in : *mijn lieveling* enz.

26e vers : *Zeg, Pieter, hoe ge u daar verlustigen zult*. Veranderd in : *Zag, hoe ge u daer, Pieter, verlustigen zult*.

Verreweg de meeste veranderingen, in ons exemplaar door 's dichters hand gedaan, zijn verbeteringen.

Wij bezitten nu, in hetzelfde formaat van de *Nagelaten werken* des dichters, eene bloemlezing uit de bundels, door hem zelven in het licht gegeven; maar zou het onmogelijk zijn, in dezelfde grootte de *Vaderlandsche Poëzie* (eerst gedrukt in-16°), *het Klaverblad* en *Natalia* (gedrukt in-12°), *Vroolijkheid*, *Virgilius Herderszangen*, *Nazomer*, en de beste van het overgroot getal op losse bladen gedrukte stukken te bezorgen? De meeste van gemelde uitgaven komen niet meer in den handel voor, en nochtans vindt men daar ook menig pronkstuk, hetwelk nu slechts aan te treffen is in de weinige openbare boekerijen, waar de dichtschat des meesters meer of min voorhanden is. — Wij onderwerpen dit gedacht aan den waardigen zoon van PRUDENS, die, vol eerbied voor de nagedachtenis zijns vaders, dezes roem door de uitgave van tien boekdeelen niet weinig heeft verhoogd en nog deugdzamer gemaakt, alsook aan den onvermoeibaren uitgever, dien wij nogmaals voor zijnen keurigen druk en goed papier lof mogen toezwaaien.

Wij dringen te meer op eene vollediger uitgave van PRUD. VAN DUYSE aan, dewijl eerst nadat die een feit zal geworden zijn, eene ernstige studie op het werk en op het leven van den vruchtbaarsten en geniaalsten onzer zangers zal kunnen geschreven worden.

Dergelijk eene studie door eenen onpartijdige geleverd, zou, onzes erachtens, nuttig zijn, zij zou den invloed kunnen vaststellen dien Van Duyse op zijne jonge tijdgenooten oefende, en het goede aantoonen, dat hem onder velerlei opzicht te danken is. Zij zou een hoekje kunnen oplichten van den sluier, die het streven van den zanger tot heden verborgen houdt, en bewijzen dat reeds te

zijnen tijde die vermaledijde klikgeest bestond, die woedt tegen elke welbesneden pen en tegen ieder man van moed en karakter. Op zijne letterkundige loopbaan vond Van Duyse, hoe rijk belauwerd ook, weinig vriendschap en erkentenis, hoewel hij een edelmoedig karakter had en iedereen ten dienste stond, die 't hem verzocht. Het dunkt ons dat de tijd weldra zal gekomen zijn om te doen zien, wat al wederwaardigheden een Vlaamsche dichter in de eerste helft dezer eeuw, en nog daar over, in het « letterlievende Gent » had te onderstaan. Het jong geslacht weet, of vermoedt daar misschien niets van, en zou 't wel mogen weten.

Maria's Luik, Luxemburg en Namen of beschrijving van de Wonderbeelden en merkweerdige bedevaartplaatsen van O. L. V. in gemelde provinciën, door P. F. Stephanus Schoutens, minderbroeder recollet. Prijs fr. 0,85. — In de voorgaande aflevering besprak eene toegezondene beoordeeling het onderhavige verdienstelijk werk, doch meende dat *Maria's Henegouw* nog te schrijven was. Om de wille der nauwkeurigheid moeten wij zeggen dat Maria's Henegouw reeds verschenen is en dat met het hoogergemelde boek de reeks volledig is. Zóó al de Mariabeelden en Mariabedevaarten van gansch België opzoeken en beschrijven was eene lastige en moeielijke taak, ook zullen de Letterkunde, de Geschiedenis en de Godsvrucht tot de H. Maagd den verdienstelijken schrijver die dat bezwaarlijk werk tot zulk goed en schitterend einde gebracht heeft erkentelijk zijn.

Iwein van Aalst, melodrama in drie bedrijven, door Dr Is. Bauwens. Leuven, drukkerij van Karel Peeters, 1888. Prijs, fr. 1,00.

Het sedert lang geschreven historisch melodrama werd eindelijk in druk gegeven. Tegenstrijdiglijk met veel tooneelschrijvers die hunne grondstof in andermans verhalen putten, begon M. Isid. Bauwens met een oorspronkelijk tooneelspel te schrijven, en terwijl dees in handschrift berustte en de proeve van vier opvoeringen ten schouwburge van Aalst onderstond, bewerkte hij het geschiedkundig roman dat sindsdien zoo grooten bijval gevonden heeft. Daaruit volgt noodzakelijk dat de schrijver, naar het voorschrift van groote meesters, zijn tooneelopstel gedurig kon overzien, besnoeien en verbeteren.

In bijzijn der reeds gebeurde zamenstelling van het jury voor den vijfjaarlijkschen prijskamp van tooneelletterkunde, willen wij niet uitweiden over de verdiensten van het nieuwverschenen werk; wij zullen enkel als ooggetuige bevestigen dat wij zelden of nooit op den Nederlandschen schouwburg zooveel pracht van opvoering en rijkdom van tooneelschikking ontmoétten : het tweede bedrijf verweekte de harten tot snikkends toe en het derde bracht de toeschouwers in vervoering. M.

Franciscus. — Het oratorio van Edgar Tinel en dichter De Koninck heeft weder met de opvoeringen te Brussel het geest-

driftigste onthaal genoten. Eene derde opvoering te Brussel en eene vierde te Luik worden thans ingestudeerd.

Davidsfonds. — (*Uit Borgerhout.*) — Op Woensdag 26 December gaf deze ieverige afdeeling reeds het derde feest voor dezen winter, met de welwillende medewerking van de heeren Stockmans, Thees, Van Trier, Speelman, Van den Bussche, Abeele en Matthys, en van de jufvrouwen Joosen, Conluy, Vaes, Dyckens en andere, allen reeds gunstig gekend in de kunstwereld.

Het bijzonderste stuk was een *Kerstzang*, bestaande uit kooren en alleenzang, woorden en muziek van M. Matthys, hoofd-onderwijzer te Borgerhout en bestierlid onzer afdeeling. Hij heeft zich doen kennen en waardeeren als een veelbelovend toonzetter. Hem wierd van wege het *Davidsfonds* eene lauwerkroon aangeboden, met eenige woorden van lof en dankbetuiging, door den heer Voorzitter der Afdeeling.

De afdeeling bereidt ook eene groote feestelijkheid, ter gelegenheid van de inhuldiging van het borstbeeld van David, aan de afdeeling geschonken door onzen kundigen medeburger, den heer De Vriendt, beeldhouwer. De heer Meeusen, orgelist, is gelast met de toonzetting van het feestlied, dat te dier gelegenheid zal uitgevoerd worden. Er zal ook eene letterkundige zitting gehouden worden, waarop verscheidene voorname sprekers het woord zullen voeren.

De afdeeling telt thans ruim 300 leden.

— (*Uit Aalst.*) — De afdeeling Aalst gaf een ernstig teeken van herleving op Zondag avond, 13 Januari. De ruime zaal van den Werkmanskring, onlangs gebouwd naar het plan van den stadsbouwmeester. Mr Jul. Goethals, was bezet door een goed duizendtal aanhoorders, samengesteld uit de leden van Davidsfonds, Burgerskring, Werkmanskring en Bond der bekwaamheidskiezers. — Andere tijden, andere zeden. Waar zijn de dagen dat onze Vlaamsche redenaars moesten spreken voor naakte muren, ledige stoelen en een dozijn ingewijden? Die dagen zijn voorbij, want groot en klein is thans met ons. — Op de eerste rij van stoelen zaten de heeren Baron Paul Bethune, Karel Van Vreckem, Julius Lammens, senators, met den grijzen heer Leirens-Eliaert, oud-senator, thans vervangen door zijnen schoonzoon; de heeren volksvertegenwoordigers van Wambeke, Verbrugghen en Woeste, en en vele provintie- en stadsraadsleden, met talrijke priesters.

De spreker was M. senator Lammens, van Gent en tevens van Kortrijk, die *De weldaden der Fransche revolutie in Vlaanderen* behandelde. De gevierde redenaar bekende rechtuit dat hij meest en vooral het boek volgde van Eerw. Heer Jos. Samyn, leeraar te Meenen, en ja, dat hij niet genoeg de lezing en verspreiding van zulk voortreffelijk werk kon aanprijzen. Niettemin sprak hij bijzonder over de gebeurtenissen in Aalst en omtrek, in die beroerde tijden, en noemde vele deugnieten, van over honderd jaar, bij

naam en toenaam. *Sic itur ad astra;* zoo blijven de verraders van het vaderland met schande aangeteekend in onze jaarboeken en, erger nog, in het geheugen van het volk, en worden allengs de namen verheerlijkt van lang vergeten en onbekende martelaars. De wrekende stem van M. Lammens maakte een grooten en hoogzedelijken indruk op zijne duizend toehoorders.

Het tweede deel der feestzitting bestond uit de uitvoering, door de Koormaatschappij Ste-Cecilia, van een zanggedicht, getoonzet door Paul d'Acosta, den pseudoniem waarachter Mr C.-F. Van der Sloten, notaris te St-Martens-Laathem verborgen zit. De feestcantate *De Dendermaagd*, Vlaamsch van woorden, Vlaamsch van muziek, verraadde eenen toonkunstenaar van de grootste waarde en was eene nieuwe en treffende getuigenis te meer van de herboring der kunsten en der letteren op den Vlaamschen bodem. Doch genoeg : dees bondig verslag bewijst overvloedig dat de stad Aalst een heuglijk feest beleefd heeft. M.

— In 1889 zal het Davidsfonds onder andere uitgeven boven het Jaarboek : *Een reisje in de Ardennen* door X; *De Fabelen van de la Fontaine* door J.-B. Koninckx, en het vervolg der *Vaderlandsche geschiedenis* van David.

Vlaamsche Bond. — De katholieke Brusselsche Vlaamschgezinden hebben een « Vlaamsche bond » ingericht met kenspreuk « Voor God, Taal en Land ». Een grievencomiteit zal in zijnen schoot gesticht worden, het ware te wenschen dat die bond ook een nieuw leven stak in het Davidsfonds der hoofdstad. Onze beste wenschen !

Koninklijke Vlaamsche Academie. — In hare zitting van Woensdag 17 Januari regelde zij verschillige huiselijke zaken, commissie van rekendienst, commissie belast met het stellen der prijsvragen voor 1889, en hoorde lezing van een merkwaardig gewrocht van Mr Arnold betrekkelijk het bekroonde werk van Dr Petit over Middelnederlandsche bibliographie, te Leiden uitgegeven zonder rekening te houden van de desiderata door den keurraad uitgebracht. De spreker loofde er in wat er in te loven is en laakte wat er in te laken valt : zijn voorstel van een Aanhangsel aan dit werk uittegeven, werd door de vergadering bijgetreden.

De Chirurgie van Lanfranc zal door Mr Gailliard uitgegeven worden.

Tooneelletterkunde.— De keurraad voor den tweejaarlijkschen prijskamp van tooneelletterkunde is thans samengesteld uit de heeren Alberdingk, Coopman, Génard, Hiel en Micheels.

Die voor het toekennen der staatspremiën aan oorspronkelijke Vlaamsche stukken is volledigd door de benoeming van den heer Haerynck in vervanging van Mr Van Beers. Er wordt opgemerkt dat in deze laatste commissie de twee Vlaanderen niet vertegenwoordigd zijn.

Het Belfort

Tijdschrift

toegewijd aan

Letteren, Wetenschap

en

Kunst

Gent
S. Leliaert, A. Siffer & Co
Hoogpoort, 52.

Vierde jaargang. 1889. Maart Nr 3.

Lessen over gezondheidsleer, volgens het Staatsprogramma van 1884, door H. MYS, professor in de Normaalschool te St. Nikolaas. — Gent, drukkerij S. Leliaert, A. Siffer en Cie, Hoogpoort, 52.

Ziedaar den titel van een nuttig, degelijk en goed geschreven boek dat kort geleden van de pers kwam en de wijde wereld is ingezonden.

Hier al het nut doen uitschijnen van dergelijke uitgaaf, is onzes dunkens overbodig; trouwens de gezondheidsleer, die wetenschap, die, zooals de schrijver het terecht zegt, niets anders is dan de kennismaking met de middelen waardoor wij onze gezondheid bewaren of versterken moeten, is reeds zoo sterk in den geest van het volk gedrongen, dat, zonder er eigenlijk rechtstreeks de weldoende, verkwikkende en opbeurende uitwerksels van te gevoelen, of zonder de regelen derzelve in al hunne strengheid stipt toe te passen, de mensch gaarn hulde brengt aan die kennis, welke alleen voor doel heeft hem, stoffelijk gesproken, zoo niet beter te maken dan toch den weg af te bakenen en hem het pad aan te wijzen dat hij volgen moet, wil hij zijn leven niet verkorten door onregeldheden van allen aard.

Alhoewel de eerw. heer Mys zijn boek hoofdzakelijk voor de leerende wereld, 't is te zeggen voor onderwijzers en leerlingen heeft geschreven, toch is het uit hoofde van zijnen veel omvattenden inhoud, klare en gemakkelijke voorstelling, zeer geschikt om als gezondheids-vademecum eene plaats in elk gezin, zoowel te lande als ter stede welke het rechtmatig toekomt, te bekleeden.

Tot staving van dit gezegde, geven wij hier de titels op der zes hoofdstukken welke dit degelijk boek samenstellen.

Na een drietal bladzijden gewijd te hebben, aan de algemeene gezondheidsleer, gaat schrijver over tot de « Natuurkundige invloeden » en bespreekt opvolgentlijk de Scheikundige invloeden », de « Levenskundige invloeden », de « Gezondheidsleer der school » en de « Eerste zorgen in ziekten en ongevallen ».

Men ziet aan deze opgave alleen, dat het werk volkomen voldoet aan eene eerste volksbehoefte; ook twijfelen wij er niet aan of het zal uiterst welkom zijn bij het weetlustige volk en den aftrek hebben welken een wezenlijk volksboek te wachten staat.

De prijs is slechts 75 centiemen per exemplaar.

—

Over een paar dagen, is bij dezelfde uitgevers een tweede werk van den eerw. heer Mys verschenen.

Het draagt voor opschrift « **Lessen van Boomteelt** », en is, het titelblad zegt het overigens, bijzonderlijk bewerkt met het oog op de normaalscholen.

Wij zullen ons echter verstouten de meening te uiten, dat zoo een boek van oneindig veel praktisch nut is voor den landman, en dat die personen, welke in zake van onderwijs alles te zeggen hebben, wel zouden doen dergelijke werken klassiek te maken, voor de landelijke scholen althans.

Thans dat de landbouwers eene moeilijke krisis te doorworstelen hebben; dat de landbouw eenigszins kwijnt, en sommige buitenlieden zich beginnen toe te leggen op den boom- en fruitteelt, ware het zeer gepast dergelijke werkjes in handen te geven der landelijke jeugd die er van kindsbeen af de nuttige en onontbeerlijke kennissen van het bedrijf zou in op doen welk haar op lateren leeftijd tot bestaan moet verstrekken.

Het onderhavige werk dat in degelijkheid en duidelijkheid niet moet onderdoen voor het hooger besprokene, telt 10 hoofdstukken en behelst even als dat, een 100tal bladzijden.

De hoofdstukken dragen de volgende titels : Vermenigvuldigen der fruitboomen; Het planten; Het snoeien; Kweeken en snoeien van den peerlaar; Kweeken en snoeien van den appelaar; Kweeken en snoeien van den druivelaar; Kweeken en snoeien van den perzikboom; Ziekte der fruitboomen; De schadelijke dieren; en Plukken en bewaren der vruchten.

Het boek sluit met vijf goed geteekende en wel verzorgde vouwplaten waarop de halm der boomkweekers wordt aanschouwelijk gemaakt, alsook de wijze van enten, druiven te teelen, boompjes op te leiden enz. enz. De hoofdhoedanigheid dezer platen is ontegensprekelijk de duidelijk- en juistheid van weergave. De meest oningewijde ziet en begrijpt alles bij den eersten oogslag welken hij op deze platen werpt.

Dit alleen zegt genoeg dat de teekenaar zijn doel heeft bereikt, namelijk, datgeene aanschouwelijk te maken, wat te moeilijk is der studeerende jeugd schriftelijk aan 't verstand te brengen.

Kortom, 't is een aller nuttigst boek dat tot eere strekt van den heer Mys, die belooft een vruchtbare en degelijk wetenschappelijke schrijver te worden.

Dit gezegd, wenschen wij hem geluk met zijn tweedeelig letterkundig en wetenschappelijk produkt en roepen hem een welgemeend « doe voort! » toe.

De heeren uitgevers verdienen ook een pluimpje voor de goede zorg welke zij aan den druk dezer werkjes hebben besteed. De spreuk « men kent den boom aan zijne vruchten » komt, al is er hier geene spraak van eenen prachtdruk volkomen van pas. K. L.

EENE VLAAMSCHE HOOGESCHOOL.

(*Vervolg van bladz.* 111.)

EINDELIJK zijn wij aan 't netelachtigste punt van alle : het geld, de springveer van elke onderneming. Waar zal de Vlaamsch-Katholieke Hoogeschool op bestaan? Op de katholieke liefdadigheid lijk die van Leuven, hare moeder? — 't Schijnt dat Alma Mater het al druk genoeg heeft om hare zonen te voeden; eene dochter als deze, met een nieuw huisgezin van kinderen, zou haar letterlijk opvreten. Wat dan gedaan? — Ah! de Vlaamsche Hoogeschool moet haar bestaan zoeken, gelijk eene andere die noch van den Staat noch van de liefdadigheid leeft, namelijk die van Brussel : zij moet gaan kloppen aan de deur van stad en provincie. Dat zij daar niet aan doovemans deur zal kloppen, is te hopen : kan een katholieke gouwraad wel een nuttiger en profijtelijker werk ondersteunen dan eene Hoogeschool? — En voor eene stad? Zie Leuven, hoe doodsch, hoe eenig onder 't verlof! Wat leven in het schooljaar, en hoe het geld daar binnenrolt! Eene Hoogeschool kan eene stad, anders van kleinen omvang, tot een grooten bloei verheffen, huizen en gronden in weerde doen stijgen. Welke katholieke stad zou dan niet gretig zijn aan de stichting en den onderhoud zulker school zelfs door ruime hulpgelden bij te dragen?

Eene katholieke stad, zeg ik, in eene door en door katholieke gouw. Zoek er zoo eene — ik ken er geene betere dan Sint-Niklaas : Sint-Niklaas op den ijzeren weg van Antwerpen naar Gent, met eenen voet in Holland, in eene der volkrijkste, vlaamschte en katholiekste

streken des lands. En waar is de lucht zedelijker voor de jongelingschap? — Antwerpen ook ware goed gekozen, indien... men er hulpmiddelen genoeg kan vinden. Nu zou daar de bijzondere liefdadigheid bijna al de putten moeten vullen, en dat is te veel zelfs voor de Antwerpsche vrijgevigheid. Daarom moeten de Antwerpsche vrienden, dunkt mij, maar trachten de Hoogeschool aan hunne deur te hebben : van Sint-Niklaas zou zij terzelfder tijd de twee hoofdsteden van het Vlaamsche land bedienen en een band zijn tusschen die twee zusters.

In alle geval moeten de Vlamingen, eer zij voorgoed den Hoogeschool-strijd openen, het eens zijn nopens het plan.

Dit tusschen haakskens gezegd, denk ik te mogen besluiten : het schoolgeld der studenten + het hulpgeld van gouw en stad + persoonlijke giften = som der kosten eener Hoogeschool. Men gelieve in te zien dat, eens de instellingskosten gedaan, eene Hoogeschool als die wij vragen, niet veel duurder zou staan dan een der groote middelbare, katholieke gestichten der bijzonderste steden, dan, b. v., het nieuw college dat te Antwerpen gaat oprijzen. Zeker de jaarwedde der Hoogleeraars komt hooger, maar ook het schoolgeld brengt meer op.

4° Nog een woord nu over de *taal* van 't hooger Vlaamsch onderwijs. Bestaat die? — Ja en neen : *ja*, in dezen zin dat er in al de vakken haast geene zaken te noemen zijn of zij hebben een Nederlandschen naam, gebruikt hetzij door onze voorouders, 't zij in de boeken der geleerden, 't zij in den volksmond; *neen*, in dezen zin dat men die namen niet genoeg kent, en vooral dat een vast gebruik die woorden nog niet heeft tot munt geslagen (1) : wij hebben dikwijls te veel woorden, doch daardoor zelfs gemissen wij veelal het vastgestelde, geijkte woord dat, in den geest, om zoo te zeggen

(1) Wij durven ons hier niet veel op Holland beroepen, waar de bastaardwoorden zoo dik regenen.

ineensmelt met de zaak zelve en de studiën zoo vergemakkelijkt. Hier dient dus omzichtigheid gebruikt, doch daarom zeker moet de Vlaamsche Hoogeschool niet onderblijven. Immers wij kunnen altijd voort met de Latijnsche of Grieksche benaming. Die benamingen zijn gekend bij Franschen, Duitschen, Engelschen, Italianen; zij zijn om zoo te spreken wereldtaal geworden, iets wat noodig is voor de wetenschappen die wereldgemeen zijn. Dit belet nochtans niet dat b. v. de Duitschen, benevens het Latijnsche of Grieksche, ook het echt Duitsche woord gebruiken zullen, daarmee hunnen stijl afwisselende. Zoo ook zal de Vlaamsche leeraar doen : naast het Latijnsche woord, dat voor den leerling de sleutel zal zijn tot Fransche en andere wetenschappelijke schriften, zal hij het Vlaamsche bezigen dat hij het geschiktste vindt om algemeen aangenomen te worden : zoo gaat het jongere kind aan de hand van zijne grootgeworden zuster de wereld in, en, is het gezond geboren, dan zal het ook welhaast alleen kunnen loopen. Van den kant der taal dus geen hinderpaal; alleenlijk eene reden om de leeraars een geruimen tijd voor hunne indiensttreding aan te duiden. Intusschen kan reeds de Taalkamer zich met de wetenschappelijke bewoordingen bezighouden; maar, bemerkt het, zij heeft schoon te spreken als *ex cathedra*, zonder Vlaamsche Hoogeschool, zal er haast niemand gevonden worden om hare woorden in zwang te brengen : het wetenschappelijk Vlaamsch zal niet veel meer zijn dan eene doode letter onder wat bestoven papier begraven.

Alleen dan als de Vlaamsche woorden hunnen gang gaan onder de leeraars en leerlingen eener Hoogeschool en bijgevolg ook alhaast in de hoogere wetenschappelijke wereld, alleen dan zal het gebruik dier woorden met den dag al meer en meer gelouterd en gevestigd worden.

Hier zou ik de pen kunnen neerleggen en de opwerpingen afwachten. Ik denk bewezen te hebben dat er voor eene Vlaamsch-Katholieke Hoogeschool studenten, leeraars en geld te vinden zijn en dat zij met de

wetenschappelijke taal niet in verlegenheid zou zitten. Dus is eene Vlaamsch-katholieke Hoogeschool mogelijk.

Eenige opwerpingen nochtans, omdat zij nog al gereedelijk opkomen, zal ik trachten omver te werpen.

1° *Er zijn al te veel hoogescholen in ons land.*

Hierop antwoord ik :

a) Zijn er andere Hoogescholen te veel, ééne toch is er nog te kort, namelijk de Vlaamsche. Eene Hoogeschool die, lijk bewezen is, in eene schreeuwende noodwendigheid voorziet; die, zij alleen, Vlaanderens taal kan opheffen uit de vernedering, en het geestesleven van het Vlaamsche volk tot de hoogte der andere volkeren opvoeren, is er die te veel? Voorzien de reeds bestaande in geene wezentlijke behoefte, aan deze is behoefte.

b) Is het waar dat er te veel Hoogescholen zijn in ons land? 't Kan zijn dat er zich te veel studenten aanbieden voor het hooger onderwijs, aldus zoekende zich omhoog te wringen boven hunnen stand. Wil men dien stroom tegenhouden, men werpe hinderpalen in den weg, b. v. met de studiën en proeven moeilijker te maken. Maar, gegeven dien tot nu onbetoomden drift tot studiedoen, zijn er geene Hoogescholen te veel. Holland heeft er vier voor zoowat 1500 studenten, België vier voor 5 a 6000.

c) *Katholieke* Hoogescholen zijn er te weinig. Wat in België het getal Hoogescholen vermeerderd heeft, is de staatkundig-godsdienstige strijd; daardoor heeft iedere partij, wel begrijpende dat van de Hoogescholen de verstandelijke leiding van een volk uitgaat, hare eigene Hoogeschool gewild, benevens die van den Staat. Nu eene zaak is zeker, is tastbaar : in dien strijd delven wij Katholieken het onderspit. Wij verheugen ons, ja, in den toenemenden bloei onzer Alma Mater; maar vergeten wij niet dat wij in het hooger onderwijs nog geen derde van de som der studenten hebben : 1700 op 5500.

Vergelijk dien uitslag bij hetgeen wij bekomen, trots allen officiëelen invloed, in het lager en in het middelbaar onderwijs, en zeg dat hij diepbedroevend is. Er

zitten, ja, katholieke studenten elders dan te Leuven, en zelfs veel, iets wat al heel verbazend is, want in het lager en middelbaar onderwijs zien wij de kinderen van gekende Liberalen tot ons komen; hier integendeel zijn het katholieke studenten die een toevluchtsoord zoeken aan liberale Hoogescholen. Juist die bannelingen, bewijzen zij niet de noodwendigheid aan meer katholieke Hoogescholen? Wat al wonden, dikwijls ongeneesbaar, moeten er in den geest dier jongelingen niet geslagen worden door een onderwijs, dat alle Veropenbaring van kant schuift, ja zelfs, in zijne wijsbegeerte en elders, de natuurlijke waarheden, grondsteenen der veropenbaarde, van alle kanten tracht om te stooten? Droeve daadzaken waar wij niet genoeg de aandacht op riepen, zelfs dan als de kristelijke liefdadigheid wonderen deed om de ziel der kleinen te beschutten tegen een onderwijs min goddeloos en dikwijls min verderflijk.

En waarom zien wij dit zielenbederf stilzwijgend aan? Zeker ginge het heel anders, indien, evenals voor het lager onderwijs, overal de katholieke school naast de andere stond; nu voelen wij zelven dat in alle behoeften niet is voorzien en dat vele studenten bijna in de noodzakelijkheid zijn eene staatshoogeschool te volgen of hunne studiën te staken. Zij vragen brood en wij hebben er geen, en wij zien het daarom lijdelijk aan dat zij zich vergasten aan bedorven voedsel.

Is die neerlaag onze schuld? — Ja misschien. Wat zien wij? Terwijl de Katholieken hunne liefdadigheid uitputten om hunne roemrijke Alma Mater in eere te houden, halen onze tegenkanters de overwinning zonder bijna eenen penning uit hunnen zak; ja zij mesten hunne beschermelingen aan de staatskribbe en, op den hoop toe, zullen zij nog de rijkstbegaafde Katholieken door het lokaas van het goud tot hen trekken. Hebben wij aldus door onze tegenstrevers den wol van onze schapen laten scheren, 't en is geene reden om altijd zoo te doen. Het geld van 't algemeen en moet niet langer altijd en overal het geld der Liberalen blijven.

Daar moeten onze vrienden uit stad- en gouwraden op denken, en kloekdoor, op eigen grond, eigen katholieke werken helpen stichten en handhaven.

Die eerste opwerping weerlegd, komen wij tot eene tweede : *Zal de nieuwe Hoogeschool geen noodlottigen slag aan die van Leuven toebrengen ?*

Antwoord. *a*) Leuven mag er wat schade bij lijden, als godsdienst en vaderland op slot van rekening er bij winnen. Wat onzin toch zou het zijn van, in name der Alma Mater, ingesteld tot verdediging van godsdienst en vaderland, den groei en bloei van beide tegen te houden! Al de katholieke gestichten leveren min of meer strijd aan elkander; daarom benijdt het eene het zonnelicht niet aan 't andere. Dit ook zal Alma Mater niet.

b) Het verlies zou niet aanmerkelijk en zeker geen zware slag zijn. Onder opzicht van bloei en uitbreiding ware er eer winst dan verlies. Immers de nieuwe Hoogeschool zou eene spruit zijn der oude.

Wanneer een nijverheidshuis (men late mij die vergelijking toe) ergens in eene vreemde stad een hulphuis sticht, b. v. omdat het daar beter verwerkstoffen kan vinden, dan zal men zeggen dat dit huis vooruitgaat. Zoo ook zou de Leuvensche Hoogeschool zich uitbreiden en nieuwe hulpmiddelen putten uit den vruchtbaren grond van Vlaanderen. Voor 't overige zou de Vlaamsche Hoogeschool ook staan onder de hooge bescherming der Belgische bisschoppen en ja onder het opperbestuur van den Rector Magnificus van Leuven.

Zou de *stoffelijke* schade groot zijn ? Zou Leuven zijn getal studenten merkelijk zien verminderen ? — Om hier eene beraming te maken, zal ik het Jaarboek der Universiteit voor het jaar 1887-88 open doen en de lijst afschrijven van de Belgische studenten bij provincie geteld. Ik lees :

Antwerpen,	254	studenten.
Brabant,	374	»
Oost-Vlaanderen,	147	»
West-Vlaanderen,	196	»
Henegouw,	307	»

Luik,	104	studenten.
Limburg,	61	»
Luxemburg,	38	»
Namen,	140	»

In die lijst slaat het in 't oog dat de provinciën, die eene Hoogeschool dichterbij hebben dan Leuven, het kleinste getal studenten zenden. Het liberale Henegouw zendt het dubbel van het katholieke Oost-Vlaanderen. Antwerpen, veel min bevolkt, heeft er veel meer dan elk der twee Vlaanderens. Welnu, van waar zou de Hoogeschool die wij te Sint-Niklaas gesteld hebben, hare studenten moeten trekken? — Voor het grootste deel uit de twee Vlaanderens en uit de stad Antwerpen.

Zij zou er hebben van drij soorten : 1° huidige studenten van Gent of Brussel (of die het zouden worden), 2° jongelingen die anders niet zouden studeeren, maar 't zouden doen dank aan de nabijheid der nieuwe Hoogeschool, 3° huidige studenten van Leuven. Hoeveel zouden die laatsten beloopen? Zeker zal iedereen zeggen dat ik het hoogste stel als ik er 200 neem, 't is te zeggen de kleine helft van die nu uit genoemde oorden te Leuven zijn (men onthoude dat de Vlaamsche Hoogeschool al de leergangen niet zou hebben).

Nu neme men nog in aanmerking dat onder de leergangen die te Sint-Niklaas zouden ingericht worden, juist al de laagste leergangen zouden zijn, die nu te Leuven dikwijls tot 100 leerlingen tellen. Zeker is het in 't belang van 't onderwijs dat zulke klassen gesplitst worden.

Nu vragen wij of de nieuwe Hoogeschool een noodlottigen slag zou toebrengen aan die van Leuven. Niemand kan er aan denken dat deze zou getroffen worden in hare levensader, in haar bestaan. Zeker, wij beminnen de Hoogeschool van Leuven uit al de kracht onzer ziel, haar, den roem en de sterkte van het katholieke België; maar wij beminnen haar met eene redelijke liefde die ons niet zal beletten ook elders het goede te stichten dat te stichten is.

Derde opwerping : *Zullen wij, door aan de Vla-*

mingen een gansch Vlaamsch onderwijs te geven, hen niet te zeer afzonderen van het geestesleven der andere volkeren? En namelijk (*a*) zullen zij niet uitgesloten zijn uit de wetenschappelijke beweging van Europa? Vlaamsch-België, zelfs met Holland erbij, is te klein om op zijn eigen de wetenschappen te beoefenen, en van den anderen kant zullen de vreemdelingen het Vlaamsch noch lezen noch schrijven.

Antwoord. Verre van de Vlamingen willen af te zonderen van het maatschappelijk verkeer met andere volkeren, willen wij dit vergemakkelijken en uitbreiden, en wel vooral met de Duitschen, het geleerdste volk van Europa. Benevens het Vlaamsch ook Fransch kunnen lezen, spreken en zelfs schrijven, en daarbij het Duitsch vloeiend lezen, — dat is de uitslag waar we in 't middelbaar onderwijs moeten toe komen, maar dien de verkeerde opvoeding en het alles opslorpend Fransch ons tot hiertoe belet heeft te bereiken. Wekelijks twee uren Duitsch, gedurende vier jaar in 't Vlaamsch gegeven, zijn den Vlaming genoeg om die zustertaal te leeren. Voor het Fransch hebben wij hooger al gezegd, dat men zal voortgaan, in de middelbare gestichten die taal grondig aan te leeren, ja ze te spreken gedurende zekere uitspanningsuren. Aan de Vlaamsche Hoogeschool ook zal men Fransch beoefenen.

Maar zullen de uitstekendste Vlaamsche geleerden, een andere Van Beneden b. v., hunne geestesvindingen aan het wetenschappelijk Europa kunnen openbaren? — Vooreerst zullen vele Vlaamsche geleerden, wier talent nu begraven blijft, België en Holland van hunne wetenschap doen genieten door Nederlandsche schriften. De merkweerdigste daarvan zullen overgezet worden. Verders zij opgemerkt dat de hoogste wetenschappelijke studiën uitsluitelijk zullen blijven gebeuren te Leuven en aan andere Fransche Hoogescholen. In een woord wij aanzien als het volmaakste stelsel datgene waardoor België en Holland een eigen wetenschappelijk leven zouden hebben, zóó nochtans dat de uitstekendste onzer mannen

ook desnoods in 't Fransch de pen kunnen grijpen, zooniet om meesterstukken van stijl voort te brengen, dan toch om hunne merkweerdige gedachten in onberispelijke taal te stiften. Nu die volmaaktheid geloof ik dat men door het voorgestelde studieplan zeer nabij zou streven.

(*b*) Zullen, op staatkundig gebied, de studenten der Vlaamsche Hoogeschool later eenen rol kunnen spelen voor de verdediging der algemeene belangen van 't land?

Antwoord. Wat aangaat den staatkundigen rol der Vlamingen, die zou zeker uitgebreid worden door de vervlaamsching van 't onderwijs, gehouden in de bovenbeschreven perken. Zeker zijn er nu vele Vlamingen die zich heel verdienstelijk maken in het openbare leven, in de Staatkamers, in gouw- en stadsraden, in volksvereenigingen, aan de gerechtshoven, in de drukpers. Maar is het ook niet waar, dat echte welsprekendheid eene schaarschheid is bij de Vlamingen? En hoe kan het anders, in twee gebroken als ze zijn door eene valsche opvoeding : Vlaming zijn ze en blijven ze, Vlaming in hunne gedachten, in hunne wendingen, in hunne uitdrukkingen, en toch en kennen zij hunne taal niet, ja kunnen ze veelal niet schrijven zonder fouten. In het Fransch blijven zij vreemdelingen, en de volmaaktheid voor hen bestaat in het getrouw navolgen van uitdrukkingen en volzinnen, die zij den vreemde hebben afgehoord en afgekeken.

Waar is dan die eigenaardige luister van het woord, waar de welsprekendheid in bestaat? die meesterschap over taal, die scheppingsgeest welke den vorm kneedt naar de gedachten en op elk woord zijn eigenaardigen stempel drukt, den stempel van 't genie? Zoo spraken, zoo schreven Bossuet, Lacordaire, al de groote redenaars, maar zoo zullen geene Vlamingen spreken of schrijven in het Fransch.

Hij zou waarlijk op mageren heigrond oogsten, de verzamelaar, die eene bloemlezing zou willen bijeenbrengen van voorbeelden van welsprekendheid, sinds het jaar 30 door Vlamingen in het Fransch voortgebracht

Lees, b. v., de redevoeringen van onze beste leiders, eenen Beernaert niet uitgezonderd : gegrondheid in stelling en bewijsvoering, orde en klaarheid in de gedachtenschikking, dat alles vindt men bij hen, hoedanigheden genoeg om goede staatsmannen te maken, maar geene, die echte redenaars vormen : overtuigen doen zij, meeslepen zelden; hiervoor mist hun woord den glans, de kracht, de eigenaardigheid. Wij zouden nochtans op dit algemeen gezegde iets afdoen ten voordeele van sommige redenaars, b. v. van Malou, die door het eigenaardige van zijn woord, aan meer dan eene zaak als het ware heuren doopnaam wist te geven (loi de malheur, loi chinoise, barraque scolaire, enz.); zoo ook voor V. Jacobs, wiens scherpzinnig verstand nooit door het woord in den steek gelaten wordt en die zelfs de fijnste neventinten in het gedacht zoo klaar weet doen uit te komen; maar hier dient ingezien dat juist die twee staatsmannen geene vruchten waren onzer verfranschte opvoeding, maar dat zij beiden grootendeels hunne studiën in Frankrijk deden. In alle geval, en niettegenstaande eenige uitzonderingen, blijft het waarheid dat, na zestig jaar vrij bestaan, onze oogst op het veld der welsprekendheid doodarm moet genoemd worden.

Nu zou men de vraag kunnen stellen of die schitterende welsprekendheid wel onmisbaar is in het staatkundig leven. — Zeker benijd ik het land niet, waar de welsprekendheid een overwegenden rol speelt : welsprekendheid begeestert, sleept meê, en ofschoon zij, om waarlijk heuren naam te verdienen, alleen de waarheid ten dienste mag staan, wordt zij weleens een schrikkelijk wapen van blinde driften. Liever zie ik een land bestierd door mannen met een gezond, klaar en kalm verstand, dan wel door advokaten met betooverende welsprekendheid. Maar, kan de kunst des woords ook misbruikt worden, zij is en blijft een machtig wapen, en, bijzonder in den strijd der partijen, mogen wij dit wapen niet laten verroesten.

En nu kom ik terug tot mijne vraag : Welken

invloed zal de vervlaamsching van 't onderwijs op de staatkundige welsprekendheid uitoefenen? — Voor mij lijdt het geenen twijfel of de Vlaamsche welsprekendheid, indien zij steunt op ernstige taalbeoefening, indien zij weet te putten in de rijke schatten der volkstaal, zonder zich nochtans, door een onkiesch en blind gebruik van deze, als met lompen te omhullen, zal welhaast bij ons de Fransche welsprekendheid verre vooruitloopen : aan de gerechtshoven, in de volksvereenigingen, in provincie- en gemeenteraden zal het woord vloeien uit zijne natuurlijke bronnen, de Vlaamsche; zijn bijval zal dusdanig zijn en aan de Vlaamsche redenaars zulken invloed geven, dat zelfs de meest bevooroordeelden de anderen zullen volgen op de baan der Vlaamsche welsprekendheid.

Nochtans zullen vele Vlamingen, op tijd en stond, ook in 't Fransch hun woord moeten doen. Zullen zij dit kunnen? Ja, en ziehier waar ik mijn gedacht op steun :

Is het aan den grooten hoop van menschen onmogelijk, tevens in twee talen als sprekers op te treden, voor uitgelezene mannen, gelijk staatkundige personen altijd *zouden moeten zijn*, voor die is dit gansch niet onmogelijk. Zelfs nu hebben wij voorbeelden bij der hand van mannen die hune studiën uitsluitelijk in het Vlaamsch deden, b. v. in onze Vlaamsche Normaalscholen, en die er nochtans niet voor omgaan, ook in 't Fransch het woord te nemen. Welnu in het voorgestelde opvoedingstelsel zou het onderwijs van 't Fransch veel vollediger zijn. Men zou ernstig Fransch leeren van de eerste Latijnsche scholen af tot bij het uitgaan der Hoogeschool, dus gedurende 11 of 12 jaren. Men zou het leeren in de klas vooral op eene praktische wijze, om aan de studenten eenen rijkdom van wendingen en uitdrukkingen voor 't spreken en voor 't schrijven te bezorgen (1). Het Fransch

(1) Het zal eenen opvoedkundige niet ontgaan dat er een groot verschil is tusschen *Fransch leeren voor het Fransch* of *Fransch leeren als voertuig van Latijn en Grieksch;* in dit leste geval moet ik al moeilijkheden van ontleding, van zinbouw, enz. overwinnen met het oog op het Latijn, iets wat lastig is in 't Fransch, eene taal zoo arm aan vormen. In het eerste geval is het maar te doen om eene praktische kennis van taal en spraakleer.

zou dikwijls gesproken worden op de speelplaats, in de eetzaal; in 't Fransch ook zou men leeren pleiten aan de Hoogescholen. Zeker zou het Vlaamsch de grondtaal zijn van 't onderwijs; maar het is verre van bewezen dat de studie van het Fransch daar iets zou bij verliezen, vooral in het middelbaar onderwijs. Tegenwoordig houdt het Fransch de geestontwikkeling tegen; immers bij den Vlaamschen jongen, die zijne eerste beginselen in de moedertaal genoten heeft, begint men, op den ouderdom van elf of twaalf jaar, alles van den grond aan af te breken : men begint een gansch nieuw gebouw met het Fransch voor grondsteen, en die grondsteen ligt dikwijls heel los. Kon men integendeel voortbouwen op het aangeleerde Vlaamsch, alle andere talen en ook het Fransch onderwijzen door de moedertaal, dan valt het niet te betwijfelen of de vorderingen in 't algemeen zouden veel sneller zijn; de drij, vier uren Fransche klas zouden min theoretisch, meer praktisch worden. Dit, gevoegd bij de oefeningen in 't franschspreken, zou, op het einde der studiën, leerlingen geven, zoo goed als nu in 't Fransch ervaren. Zoo denk ik er over met nog anderen; en het voorbeeld der normalisten, die, uit eene Vlaamsche lagere school aangekomen, op hunne drij studiejaren betrekkelijk meer Fransch leeren dan wel onze humanisten op hunne acht Fransche of Latijnsche klassen, dat voorbeeld bevestigt mij in mijne meening.

Ik besluit dus : op staatkundig gebied, *in het Vlaamsch*, zou de rol der in 't Vlaamsch opgevoede studenten veel gewichtiger worden.

Ook het *Fransche* woord zou voor hen geen machteloos wapen zijn, op voorwaarde dat zij begaafdheid genoeg hebben om in twee talen het woord te leeren voeren, iets waar het onderwijs hun al de middelen zal voor ter hand stellen. Daarbij, ofschoon in al de gestichten de beide talen ernstig moeten beoefend worden, zouden alle niet op denzelfden leest geschoeid zijn : er bestonde eene Fransche Hoogeschool naast eene

Vlaamsche; zoo ook moesten zekere colleges, b. v. in Brussel of elders waar de noodzakelijkheid zich doet gevoelen, meer Fransch blijven, op andere plaatsen zouden Vlaamsche colleges bestaan met een degelijk onderwijs van 't Fransch; de leerlingen uit al die gestichten zouden goed de twee talen kennen, doch deze zou meer in 't Fransch, gene meer in 't Vlaamsch bedreven zijn, en zoo konden alle maatschappelijke rollen goed vervuld worden.

Vierde opwerping. Gaan wij, door de vraag der Vlaamsche Hoogeschool op te werpen, geenen twistappel gooien onder de Katholieken, geene noodlottige gisting teweeg brengen?

Antwoord. Verre van mij de eendracht onder Katholieken te willen storen : zonder eendracht maken wij niets en zonder eendracht zullen wij zeker geene Vlaamsche Hoogeschool stichten, eene instelling waar al de groote krachten van 't Vlaamsche land moeten aan meewerken : Vlaamsche partij, Staatsbestuur, geestelijke overheid, leden der Kamers, van provincie- en stadsraden. De Hoogeschool moet dus een kind zijn der eendracht. Maar er is eendracht en eendracht. Er is eene *doode* eensgezindheid en eene *levende*. De eerste is de eenheid in en door het nietsdoen; zij bestaat, als eene groep menschen die bezield zijn met dezelfde gevoelens, niets durven ondernemen, zelfs niet voor het goede, uit vrees die eensgezindheid te zullen breken. Immers de geest des menschen is zoo dwaalziek, zoo weinig zeker van zijn stuk dat de gedachten gemakkelijk uiteenloopen, de gevoelens algauw opeenbotsen. Zoolang men niets doet, bestaat het gevaar niet, evenals het onmogelijk is tegeneen te loopen, zoolang men blijft zitten. Alle gezamentlijke onderneming aldus een gevaar van tweedracht zijnde, vindt men personen die het voor stelsel nemen alles maar te laten slapen wat slaapt : Quieta non sunt movenda. En indien zij bij tijds de groote woorden van *eendracht! vrede!* weten te doen klinken, zullen zij doorgaan als toonbeelden van voorzichtig- en

gematigdheid; inderdaad echter zijn het inslaapwiegers, levende heultoppen. Ten slotte dan ook blijkt die schijnbare voorzichtigheid de grootste aller onvoorzichtigheden. Het ligt immers in den aard aller geschapen wezens tot hunne volmaking te streven door de beweging, door de handeling. Ook loopt de werkeloosheid uit op verrotting, op ontzenuwing : rust is roest. Naar die doode eendracht te streven door werkeloosheid, dit verweet men aan het ministerie Malou, en die staatsman zelf vervatte zijn bestuur in deze woorden : « Nous avons vécu, dat is, wij hebben geleefd om te leven, wij zijn levende dood geweest », woorden die niet anders kunnen verschoond worden dan door de bemerking dat misschien zijne werkdadigheid door andere oorzaken aan banden was gelegd. Doch er is eene andere, levende eensgezindheid, die bestaat als vele menschen gedachten en krachten bijeenslaan om iets groots tot stand te brengen. Deze is veel moeilijker, maar ook veel weerdiger van den mensch. Zij is de eendracht in het werk, in het leven; de andere de eenheid in de dood, de vrede van het kerkhof, waar de doode beenderen ook geene ruzie maken. Om tot de werkdadige eendracht te komen, moeten allen de weerdigheid van het te bereiken doel klaar zien in den geest; zij moeten de middelen voor oogen hebben die er naartoe leiden, zien of de krachten voor het werk berekend zijn. Dan moeten zij nog dikwijls hunne persoonlijke gevoelens kunnen opofferen, vooral het eigenbelang, de ikzucht verbannen; in een woord hunne eigene persoonlijkheid doen verdwijnen voor de zaak die zij beoogen. Dit alles gedaan, vergadert men zijne krachten, gaat vooruit, en rust niet, eer men, door alle hinderpalen heen, het gewenschte doel bereikt heeft. Dat is de eendracht waarin de mensch in al zijne grootheid optreedt, in al zijne zelfverloochening. Welnu, zulke eendracht zal de Vlaamsche Hoogeschool baren.

Wij hebben het doel gezien, de middelen ook; nu is 't er om te doen krachten bijeen te trekken.

De hulp van gansch het Vlaamsch-Katholieke België moeten wij vragen; slechts dan als iemand halsstarrig zou weigeren, moeten wij uitroepen : nu ook voort zonder hem! Vooreerst dus moeten wij ons trachten aan te sluiten met de geestelijke overheid, die, wij weten het wel, veelal zich achteruittrekt om de moeilijkheden die zij vreest en die soms bestaan : verre van hare inzichten te verdenken, moeten wij het gevraagde mogelijk en gemakkelijk maken. Verder moet het « te huis! », de streek- en stadsgeest, *l'esprit de clocher* verbannen worden. De geschiedenis leert wat al onheilen die bekrompen vaderlandsliefde in de middeleeuwen over onze Belgische gemeenten heeft getrokken : hoe de stadsliefde al het goed ter neer sloeg dat de vaderlandsliefde gesticht had.

Wij moeten ook de openbare meening wakker schudden. Hebben wij tot hiertoe niet genoeg de noodzakelijkheid eener Vlaamsche Hoogeschool doen gelden, 't is misschien dat wij er niet genoeg de mogelijkheid van inzagen. Nu, ik denk die bewezen te hebben; dus moeten wij van alle kanten de stem verheffen. Van Maaseik tot Oostende moet ééne stem opgaan : « Vlaamsche Hoogeschool! » Die stem moet klinken in de drukpers en in de Vlaamsche vereenigingen. Immers het gedacht eener Vlaamsche Hoogeschool is wel rijp, maar de geesten zijn nog niet rijp om het te ontvangen. Zijn de gemoederen er eens eigen mee geworden, in plaats van het *a priori* buiten te sluiten, dan zullen alhaast de ingebeelde hinderpalen vallen.

Nadat de zaak rijpelijk genoeg besproken is geweest in de pers, zouden onze Antwerpsche vrienden afgeveerdigden moeten bijeenroepen van de Vlaamsche steden. Onder hen zal dan het plan eener Hoogeschool bepaald vastgesteld worden : iedereen zal zijne gedachten in 't midden brengen, maar met het vooraigenomen besluit tot één vast plan te komen. Die vereeniging zal haar uitvoerend komiteit benoemen.

Dit komiteit zal dan in onderhandeling treden met de geestelijke en wereldlijke besturen, die men noodig heeft voor het ontworpen plan; het zal op vastgestelde tijdstippen rekening geven van den uitslag zijner werking. Is de zaak eens ernstig onder handen, dan zal ook elke dag zijn licht aanbrengen en 't zal spoedig vooruitgaan. Ik zeg *spoedig;* want ofschoon een gedacht dat nog eenigszins nieuw is en opzienbarend, op éénen dag niet tot wezenlijkheid kan overgaan, toch mag de zaak niet op de lange baan geschoven worden. Immers het staatsbewind moet meêwerken of mag ten minste niet tegenwerken, en op het Ministerie-Beernaert, al is het ook niet vlekkeloos, kunnen wij onze hoop stellen.

Dus, en dit zij het slot van mijn schrift :

Eene Vlaamsche Hoogeschool zal er staan, zoo wij willen, eer een liberaal ministerie onder den Waalschen invloed van eenen Frère of eenen Bara weer onzen landaard komt verdrukken.

(*Nawoord volgt.*) D. ACKERS.

JAN.-BAPT. LAMBLIN EN PROFESSOR DAVID
VAN LEUVEN,

DOOR JOSEPH SAMYN.

IX. — Prof. David aan J.-B. Lamblin.

Leuven, 12 *Juni* 1843.

WELEDELE ACHTBAERSTE HEER,

NU ben ik deerlyk ten achtere. Uw brief van 5 April ll. is nog onbeantwoord en een tweede van 8 dezer maend houdt wederom veel dingen in waer ik lang en breed zou moeten over spreken. Bywerken kan ik echter nog niet, dewijl ik te veel zou moeten in eens doen. Ik zal my dan maer te vreden houden met UEd. te zeggen dat uwe brieven my altyd alleraengenaemst zyn. Zonderling is het nogtans, dat UEd. telkens eene belydenis doet van ik weet niet welke onmagt om my in het opstellen van den *Middelaer* behulpzaem te wezen, daer nogtans iedere brief toont dat UEd. immer wat te zeggen hebt en het zoo wel en zoo gemakkelijk zegt, dat ik altoos bekoord word om uwe brieven, met huid en haer, in myn maendwerk op te nemen. Uw artikeltje is reeds by den drukker; het is zoo vlugtig geschreven dat ik geloof UEd. heeft geen 10 minuten besteed aen vinding en opstel. Waerom lieve Heer, geeft gy my er zoo alle maenden geene half-dozyn? Alles wat u invalt is goede stof.

Ik heb de werkjes waer UEd. in uw laetsten brief van gewaegt niet gelezen, zelfs niet gezien. Ik zal er my echter, op uwen raed, bezig mêe houden, en, is

het noodig, er een woord van reppen in de volgende aflevering. Die ongelukkige drukkers weten waerlyk van toeten noch blazen; men zou hun, geloof ik, het slechtste kunnen opdringen en hun doen gelooven dat het Evangelie is, want dat de gentsche uitgever kwade inzigten heeft, kan ik nog niet aennemen. Het is gebrek aen kennis, brave Heer, en gebrek aen yverige mannen die de drukkers zouden behooren te raden.

Hiernevens heb ik het genoegen UEd. weder een nieuw lettervruchtje aen te bieden, in de hoop dat het u smaken zal.

Wees op nieuw hertelyk en welmeenend gegroet van

UEd. allergenegensten dienaer en vriend,
J. DAVID, pr.

X. — J.-B. Lamblin aan Prof. David.

(11 *October* 1843.)

WEL EERWEERDE HEER,

Met wat voldoening heb ik vernomen dat de *Middelaer*, ofschoon onder een nieuwen titel, zal blyven verschynen! Het zou my regt gespeten hebben, hadde dit zoo nuttige maendwerk moeten ophouden. Zulk eene baek kan er immers niet gemist worden om te beletten dat onze opkomende litteratuer eene verkeerde rigting neme. Jammer is het eventwel, en anderen zeggen 't met my, dat Uwe Eerw. aen 't hoofd der redaktie niet meer zy : dit zou de *School- en Letterbode* wel eenig nadeel kunnen toebrengen. Doch wyl de medewerkers van den *Middelaer* het nieuwe tydschrift byblyven, zoo mag men op hope leven dat Uwe Eerw. daer insgelyks een ruim gedeelte uwer snipperuren aen besteden zal. Hartelyk wensch ik, Beste Heer, dat u daertoe by voortduring moed, tyd, noch gezondheid ontbreke.

Het spellingstelsel door het gentsch Taelcongres voorgesteld en aengeraden wint meer en meer veld. Voortaen zal het even gevolgd worden in de fransche school, sinds een paer jaren geopend door onze Eerw.

Paters Recollecten, en welligt ook in 't collegie waervan zy thans ook het bestier hebben. Het kost by sommigen wel wat moeite om hen te overhalen, maer zy eindigen toch met naer goede redens te luisteren. Van *Des Roches* zal men welhaest in onze gewesten niet of slechts weinig meer hooren. Die heeft gedaen met zingen!

Moet ik u zeggen, Verdienstelyke Heer, met wat genoegen ik in den *Middelaer* van Juli het berigt over uwe uit te komen vertaling der *Navolging Christi* gelezen heb? Zulks kan Uwe Eerw. ligtelyk denken, des te meer daer deze aengename aenkondiging juist op myn welgemeenden raed volgde. En inderdaed was het niet om my in de waen te brengen, dat myne gemoedelyke raedgeving het voltooijen van uw *opstel* mogt verhaest hebben? Meer dan ééne reden echter pleitte voor het negative, en nu ben ik gedwongen kleine Jan te blyven als te voren. Wat er van zy, ja alleraengenaemst is my uw berigt geweest, zoo dat ik thans met ongeduld naer het verschynen van het aengekondigde verlange.

De twee brokstukken, daer gij ons tevens op vergast hebt, zyn zeker niet weinig geschikt om een allergunstigst gevoelen van het overige des werks te doen opvatten. Onze gewezen professor der Rhetorica, de Heer Ampe, vond er zooveel smaek in, dat hy zich niet heeft kunnen weêrhouden het tweede kapittel in kwestie zynen leerlingen te verklaren, als een model ontleend aen de vlaemsche letterkunde. En waerlyk dit hoofdstuk is onder alle opzigten merkweerdig.

Ei! Mynheer David, mogtet gy u dikwyls met het verveerdigen van soortgelyke prozawerken onledig houden. Geen twyfel of zy moeten zelfs byval vinden by diegenen welke van geen vlaemsch willen hooren. Eene *édition illustrée* van deze uwe vertaling zou een aenloksel te meer zijn voor onze godvruchtige doch min of meer verfranschte vlamingen van den beschaefden stand. Ik wenschte wel dat er de Heer Hanicq aen gedacht hadde.

Maer wat nu met uwe *Vaderlandsche Historie?* Is er nog geene hoop van welhaest een tweede deel te zien verschynen? Ik ben zeker, Eerweerde Heer, dat deze vraeg u reeds tot vervelens toe is gedaen geworden. Hieruit kan uwe Eerw. opmaken hoe zeer men verlangt dat u geen verdere beletsels meer terughouden om uwe onderneming zoo spoedig mogelyk voort te zetten. Elkeen is gretig om de volgende deelen te hebben.

Het nevensgaende stuk is misschien wel niet veel haver weerd, maer ik dacht, ik wage toch niets door het den Heer David te laten zien. Ik had het bestemd voor den *Middelaer*, in gevalle gy van gevoelen zoudt geweest zyn dat het verdiende opgenomen te worden. Oordeelt uwe Eerw. dat de *School- en Letterbode* het van de hand niet wyzen zal, dan durf ik uwe Eerw. verzoeken u op tyd en met gelegenheid, wanneer *gy* iets te zenden hebt, daermede te willen belasten.

Gelief, intusschen, myne vrypostigheid te verschoonen en tevens te gelooven dat ik met den diepsten eerbied ben

Wel Eerweerde Heer,

Uw zeer nederige en gansch toegenegen dienaer,
J.-B. LAMBLIN.

Thielt, 11 *October* 1843.

XI. — Prof. David aan J.-B. Lamblin.

Leuven, 3 *November* 1843.

WELEDELE EN ACHTBARE HEER EN VRIEND,

Ik neem deze goede gelegenheid waer om UEd. een exemplaer myner *Imitatie* te zenden. Het zyn letterlyk de *primitiae*. Ik heb tot dusverre nog geene andere dan alleen dit exemplaer, dat ik my haest u over te maken, tot een nieuw bewys myner opregte vriendschap.

Heb dank voor beide uwe brieven, en voor de vleijende dingen die gy my altyd zoo wel weet te zeggen.

Ik hoop dat de *Kunst- en Letterbode* zal voortgaen. Eersterdaegs zal de prospectus verzonden worden. Gelief hem zooveel mogelyk aen te bevelen.

Wees inderhaest, maer niet min hertelyk en welmeenend gegroet van

UEd. genegensten dienaer en vriend,
J. DAVID, pr.

XII. — **Prof. David aan J.-B. Lamblin.**

Leuven, 22 *December* 1843.

WELEDELE, VEEL GEACHTE HEER,

Ik maek op myne beurt gebruik van eene gunstige gelegenheid om UEd. te danken voor al de vriendelykheden die gy my weet te zeggen over myne *Navolging Christi*. Ik bid u verder van noot te willen houden van al de gebrekkelykheden of gelyk UEd. 't noemt, van de vlekjes welke gy in myn werk hebt aengetroffen, zullende uwe aenteekeningen my nuttig wezen by eene tweede uitgave.

Ik heb de *Geschiedenis van Albertus van Leuven* voortgezet en à part doen drukken, met zeer interessante Bylagen. Hiervan is ook een ex. voor UEd. bestemd, maer dat zal eerst omstreeks nieuwjaer in de wereld treden.

De *School- en Letterbode* zal, hoop ik, byval hebben. Myn voornemen is, ja, om er soms al eenig ander brokstuk myner omwandelingen in te plaetsen, en verder zullen wy bezorgd zyn om er zoo veel afwisseling in te brengen als het zal mogelyk wezen. De materieele uitvoering zal nog verbeteren.

Het zal my zeer lief wezen in het *Organe des Flandres* uwe beoordeeling te lezen. In deze verwachting en na UEd. alle heilwenschen ter gelegenheid der aenstaende feesten gebragt te hebben, noem ik my allervriendelykst,

UEd. genegen dienaer en vriend
J. DAVID, pr.

XIII. — **Prof. David aan J.-B. Lamblin.**

Leuven, 31 *Meert* 1844.

LIEVE, VRIENDELYKE HEER,

Uw schryven van 18 dezer is my, als altyd byzonder aengenaem geweest. De byzynde aenmerkingen op myne *Navolging* zal ik benuttigen in een tweede

uitgave. Ik moet echter zeggen dat niet alles wat in Westvlaenderen vreemd klinkt, zulks in Brabant ook doet. Zoo is b. v. de spreuk : *de mensch wikt, maer God beschikt* hier van dagelyksch gebruik; en alhoewel de honderdste man juist niet weet wat dit *wikt* eigentlyk te zeggen is, vatten zy het geheel toch goed op in den zin van *l'homme propose*, enz. dat ook de meesten bekend is.

De beest spelen, heeft een triviael voorkomen, maer het zegt precies wat het uitdrukken moet. Ik erken dat het aenwenden zulker gezegden in mynen trant is, maer ik doe dat om den grooten hoop van het styve hollandsch af te trekken, en zie dat er reeds velen my nadoen. Komt er wat overdryving by, zulks zal later door de critiek wel geweerd worden.

Maer *à propos* van myne Navolging, Buschmann gaet daer te Antwerpen eene *édition illustrée* van geven met 12 groote houtsneden, encadrementen op ieder bladz. en tusschen de 2 à 300 *figurines* zegt hy (ik weet niet goed wat dat is); met een woord, eene prachtuitgave. — De heer Hanicq die eigenaer is, heeft hem zulks tot myne verwondering maer tevens groot genoegen, dadelijk toegestaen. Ik geloof, waerde heer, dat het opregt schoon wezen zal. Ik zeg het u zonder eigenliefde (althans ik meen het zoo) en enkel omdat daerdoor alweer de leeslust en de vaderlandsche litteratuer eenigerwyze door aengemoedigd wordt.

Ik loop ook redelyk hoog met Bormans origineel gepreutel. Het is misschien een gebrek by my, maer ik ben byzonder gediend met origineele menschen, als zy het maer opregt, dat is zonder affectatie zijn. Om diezelfde reden ben ik zot van oude menschen : ik hoor ze bijzonder geerne praten en alles zeggen wat hun invalt. zonder eenige terughouding.

Aen myne *Historie* werk ik dagelijks. Daer is reeds een deel van het tweede voluem afgeschreven; weshalve UEd. aen mynen goeden wil niet hoeft te twijfelen. Maer lieve Heer, ik ben een ware Atlas, belast en beladen tot bezwykens toe. Gy kunt niet gelooven wat het zeggen wil *être lancé dans une carrière*. Myn correspondentie alleen is om een mensch af te maken. En nu komt my uw Thieltsche representant, dat leelyk ventje (1), den last nog

(1) De Foere.

bezwaren. Waerlyk ik ben er gemelyk om, te meer daer ik my met geen mogelykheid kan overtuigen dat hy te goeder trouw handelt en meent wat hy zegt.

Morgen ga ik na Sint-Truijen myn grooten wasch doen by de Redemptoristen, ik meen eene vier- a vyfdaegsche retraite; want gy zoudt niet gelooven, brave Heer, hoeveel stof van de wereld een priester op de schouders vliegt en hangen blyft te midden van al dat geharrewar over ongewyde dingen. Ik ben daer menigmael ongerust over, en roep niet zelden *dolens et gemens* : « Heer vereisch toch niet dat ik mynen Brevier zonder verstrooijng leze, want dan blyf ik er in steken! » Gy, brave Heer, bid al wat meê voor my. God zal 't u loonen.

De jonge N.... sedert zyne wederkomst gaf my gedurende een paer weken even zoo weinig voldoening als te voren. Maer zie! op eens neemt hy een goed besluit, en sedert heeft hy zich zoo wel en zoo lief gedragen, dat ik hem myn hert zou geven. Geve de Hemel dat zulks volherde.

Ontvang, bid ik, geachte Heer, myne vriendelykste groeten.

UEd. genegen dienaer,
J. DAVID, pr.

XIV. — Prof. David aan J.-B. Lamblin.

Leuven, 26 *April* 1844.

WELEDELE, ACHTBARE HEER,

Uw schryven van gisteren, vol van blyken uwer hartelyke vriendschap, is my wederom zeer lief geweest. Ik heb laetst de houtsneden gezien welke te Antwerpen voor myne *Navolging* verveerdigd worden. Zy zyn uitermate schoon. Eerlang zal de prospectus uitgaen. Ik zal er UEd. een aental van zenden, in de hoop dat het werk den door UEd. beloofden byval zal verwerven. Zoo ik my niet bedrieg zal het een waer meesterstuk van belgische kunst zyn. Ik ben voornemens de bedenkingen (réflexions) die in de uitgave van Mr Dela Mennais achter ieder hoofdstuk volgen, en die verrukkend zyn van schoonheid, by deze prachtuitgave te voegen, zonder echter van den

gevallen priester te reppen, des te meer dewyl men my verzekert dat die bedenkingen niet allen van hem zyn.

Maer wat denkt gy, waerde Heer, van dat woord *bedenkingen*? Ik weet niet hoe het anders te zeggen, en nogtans behaegt het my niet ten volle.

UEd. heeft my nog niet gesproken van myn laetste opuskel *Geschiedenis van Albertus van Leuven*, waer ik UEd. een ex. van gezonden heb door tusschenkomst van den jongen heer N.... Dat boekje moet UEd. toch ter hand zyn gekomen. Mogt ik UEd. bidden daer een artikeltje over te schryven voor de *Gazette van Gent*, en voor uwen *Thieltenaer*, alsmede voor een dag- of weekblad van Brugge, zulks zoude my byzonder aengenaem zyn. Sedert dat ik het uitgaf, heb ik nog nieuwe belangryke documenten ontdekt, en ben daerom zeer begerig om er eene tweede uitgave van te geven. Daerenboven ware zulks wederom een bewys voor onze styfhooldige, onbezonnen en, laet ik het rechtuit zeggen, belachelyke tegenkanters, dat wy altoos werkzaem zyn, en met geene onvruchtbaerheid geslagen als de Des-Rochisten.

De Heer De Foere gaet opnieuw beginnen in de Kamer. Hij zelf heeft het geschreven aen een myner vrienden. Indien hij overtuigd was van hetgene hy tegen ons zegt, ik zou er my niet om bekreunen; maer ik heb stellige redenen om te denken dat hy geheel en al te kwader trouw werkt, en kan hem derhalve met geen goede oogen aenzien. Ja, het is een leelyk ventje; zonder hem ware alles uit en vergeten. Men verzekert my nogtans dat de Kamer hare incompetentie zal erkennen en zich met *Foerke* in geen nieuwen twist zal inlaten. Het zy zoo.

Ontvang, waerde Heer, myne hertelykste groeten vergezeld van troostwoorden wegens uwe ziekelykheid. Ach ja, kruiskens moeten wy allen dragen; het is de *conditio sine qua non* om toegelaten te worden in het verblyf der eeuwige zaligheid.

UEd. genegen vriend.

J. DAVID, pr.

XV. — Prof. David aan J.-B. Lamblin.

Leuven, den 7 Juli 1844.

LIEVE, VEEL GEACHTE HEER,

Heb dank voor den regt hertelyken brief dien ik van UEd., door tusschenkomst van den Heer N..., gisteren ontvangen heb, alsmede voor het bygaend nummer van het *Organe des Flandres*. Ik weet niet wat u doen aerzelen heeft om my uw artikel mede te deelen; want het is even goed en vriendelyk geschreven. Het is wel waer dat UEd. wat te haestig zyt geweest om het 2de deel myner geschiedenis aen te kondigen; doch daer is zoo zeer geen kwaed by; ik werk eraen, en zal welhaest een nieuw staeltje opdisschen in den *School- en Letterbode*. Daer zal het publiek alweêr meê gevleid zyn, en dan ook nog wat geduld hebben.

De *School- en Letterbode*, zie daer de schuldige, myn lieve Heer; zonder dat maendwerk, waer ik noodzakelyk myn maendelyk aendeel moet in leveren, zou myn tweede deel reeds verre gevorderd zyn, Maer in Gods naem; het zal er toch wel komen, en de overige deelen zitten geheel in myn hoofd; die zullen my op verre na zoo veel moeite niet kosten. De prachtuitgave myner *Navolging*, zegt gy, waer blyft die? Ja, ik weet het niet, doch zie alle dagen meer en meer, dat wie op menschen betrouwt veelal te leur gesteld wordt. In zyn eerste vuer scheen Buschmann overmorgen te zullen gereed zyn, en toen ik voor eene maend te Antwerpen er ging naer omzien, waren de meeste encadrementen geteekend ja, maer nog niet gesneden. Patientie andermael, het ding zal toch voortgang hebben, en schoon zyn zonder eenigen twyfel.

Een geheel blad druks aenmerkingen op de Ballade van den Heer van Ryswyck zyn reeds naer St-Truyden vertrokken om in den volgenden nummer opgenomen te worden. Ja, gepeperd en gezouten zullen zy zyn, zelfs met eene goede klad mostaerd op den hoop toe; maer daerom juist had ik eenige voorzorg te nemen in myn eerste artikel by wyze van *précaution oratoire*. Met dit alles blyft het waer dat V. R. dichter is, en

kan hy zyn woest en hollend hoofd aen toomen leiden, zoo is er van hem iets te verwachten.

Geerne zou ik eene levensschets van Bilderdyk geven, al ware het maer om UEd. verlangen te voldoen; doch ik ken zelf nog al de byzonderheden van dat dichterlyk leven niet. Het is wel waer dat hetgeen ik er van weet, genoegzaem is om er iets fraeis van te zeggen, en misschien doe ik het toch. Een punt echter valt my moeyelyk. De man heeft zich van zyne eerste vrouw gescheiden en een ander huwelyk aengegaen, en dat is een bezwaer, liefste Heer, dat my zeer verhindert. Ik zie wel een groot onderscheid tusschen den echt der catholyken en dien der protestanten, maer het is niet te min een akelig punt en ik weet er tot dusverre geen weg meê.

UEd. spreekt ook nog van *être lancé dans une carrière*. Niet waer, het is wat te zeggen, wanneer men op den schouwburg der letterkunde verschynt? Men ontmoet zooveel verhinderingen, dat men veelal den tyd mist om zynen rol te leeren. Had myn brave en godvreezende vader my wat ruimere inkomsten nagelaten, oogenblikkelyk zei ik vaerwel aen al myne ambten, en ging op een Beggynhof woonen, om al mynen tyd te besteden tot het voorbereiden eener gelukzalige eeuwigheid en tot het voortzetten myner geschiedenis. Maer de mensch wikt en God beschikt. Laten wy ons aen die beschikking ootmoedig onderwerpen en doen wat wy kunnen, in het vertrouwen dat de meester van leven en dood ons den tyd zal geven om datgene toch te verrigten wat hy van ons vereischt. En zy het al tot zyne meerdere eer en glorie.

Vaerwel, liefste Heer, wees my gedachtig in uwe gebeden, en maek staet dat ik u ook niet vergeten zal.

UEd. genegenste dienaer en vriend,

J. David, pr.

P. S. Ik had wel willen zien of UEd. ook te vrede zyt geweest over myn artikel *Weimar*.

Ik hoop toch van ja.

XVI. — **Prof. David aan de broeders en zusters van J. B. Lamblin, overleden.**

Louvain, le 29 *juillet* 1849.

MESSIEURS ET MESDEMOISELLES,

Comme vous pouvez le penser, la nouvelle de la mort de votre cher frère m'a causé autant de regrets que de surprise. Vous savez l'estime que je portais à cet homme de bien, et la sincérité de mon amitié pour lui. J'avais précisément préparé un petit envoi de quelques ouvrages que je voulais lui offrir, sachant combien il aimait la lecture de mes productions, malgré leur peu de mérite. Et c'est au moment que j'allais les confier aux soins d'un de nos théologiens, que j'ai appris la mort de mon digne et vertueux ami. La seule chose qui ait pu me consoler de cette perte, c'est la certitude, partagée par tous ceux qui ont connu Mr Lamblin, qu'il n'a pu quitter cette terre que pour aller aborder dans l'éternelle patrie, où nous espérons tous le revoir un jour.

Je vous prie de croire, Mess et Mesdlles, que mon estime et mon amitié pour votre respectable famille ne diminuera pas, quoique nos relations seront moins suivies dans la suite. Je me souviendrai tous les jours de vous à l'autel, et j'aime à me persuader que l'amour fraternel qui a fait votre principal bonheur jusqu'à présent, continuera à être pour vous tous, une source perpétuelle de satisfaction et de contentement.

Agréez, je vous prie, la nouvelle assurance de mes sentiments les plus distingués.

Le prés. du coll. du pape,
J. David, pr.

XVII. — **Prof. David aan de zuster van J.-B. Lamblin.**

Leuven, 14 *September* 1861.

MEJUFVROUW,

Het is my zeer lief door uwen geëerden van 9 dezer te vernemen dat uwe achtbare familie nog

voortdurend in welstand is. Ik ook, God dank, gelyk UEd. te regt besloten hebt uit zekere byzonderheden in sommige dagbladen voorkomende, volhard in goede gezondheid, alhoewel ik niet verre ben van het 61ste jaer myns ouderdoms te voltooijen. Deze week komt het negende deel myner Vaderlandsche Historie uit en moet nog gevolgd worden door dry andere deelen. God geve dat ik dien langen arbeid moge tot een gelukkig einde voeren! Denk niet, brave jufvrouw, dat ik uwen overleden broeder vergeet, zoo min als zyne nog levende zusters en broeder. Het getal der deftige en brave lieden wordt van dag tot dag geringer : ieder moet zich des te meer verkleefd houden aen zyne vorige goede vrienden, en zulks is vooral het geval by my.

Ontvangt allen, bid ik, de nieuwe verzekering myner ware hoogachting en vriendschap.

UEd. zeer genegen dienaer,

J. DAVID, pr.

Dr HERMANN HARTMANN
EN ZIJNE WERKEN.

IN den tijd dien wij, kinderen van de laatste helft der negentiende eeu beleven, bestaat er eene bijzondere neiging of richting om sommige wetenschappen, vooral geschiedenis, oudheid- en taalkunde uit een volkseigen en volksaardig oogpunt te beschouen en te beoefenen. Deze richting, in Duitschland het eerst opgekomen, heeft zich al spoedig over alle andere germaansche landen verspreid, is ook in de Zuidelike Nederlanden, in Vlaanderen, Brabant en Limburg doorgedrongen, en vindt er warme liefhebbers en degelike beoefenaars. Eigenlik staan de (West-) Vlamingen in deze zake reeds in het eerste gelid. Zoodra toch voor een vijf-en-twintigtal jaren die volkseigene en volksaardige richting zich onder de geleerden en de wetenschappelike mannen van de Nederlanden, Noord en Zuid, begon te openbaren, verscheen er te Brugge het weekblad *Rond den Heerd*, dat in zijne welgeleerde en volijverige bestierders en medewerkers steeds mannen gehad heeft, welke die richting met hert en ziele voorstonden. In den jare 1865 stelde dat tijdschrift zich reeds ten dienste voor de versameling, opteekening, bespreking en verklaring van deze volkseigene zaken, toen men in andere kringen als die waarin *Rond den Heerd* zich beweegt, nog niet dacht aan de sedert zoogenoemde *folklore*.

De oorsprong, de eerste opkomst dezer volkseigene wetenschappelike richting is in Duitschland te zoeken

bij mannen als de hooggeleerde gebroeders Grimm, als de ijverige Müllenhoff en anderen. In Duitschland wordt deze richting ook nog steeds het meest beoefend, gelijk dan ook in Duitschland bij het gemoedelike en aan het eerweerdige oude zoo trou gehechte landvolk de bron, waaruit de beoefenaars dezer wetenschap hunne kennis putten moeten, het rijkelikste vloeit. Te recht vestigen dan ook allen die deze zaken uitvorschen en die, bij onderlinge vergelijking en aanvulling de uitkomsten van hun onderzoek tot een geheel zoeken te brengen, hunne oogen op Duitschland en wat hun van daar toekomt. En zoo wensch ik den lezers van *Het Belfort* te wijzen op eenen man die in deze zaken groote verdiensten heeft, en op zijn werk als eene bron van volkseigene kennis, van volksaardige wetenschap op het gebied van geschiedenis en oudheidkunde. Ik bedoel Dr Hermann Hartmann te Lintorf in Hanover, een man van groote bekwaamheid in 't opsporen van oude, volkseigene zaken, en in 't vaststellen en onderling in verband brengen daarvan. En eveneens een man van groote bekwaamheid om hetgene hij vond en te zamen bracht, in aangenamen form wereldkundig te maken in zijne geschriften. Ja, een man van groote geleerdheid in de wetenschap en kennis zijns vaderlands en zijns volks, waartoe ook zijn ambt als dorpsarts, dat hem te midden van het troue landvolk doet leven en werken, ongetwijfeld veel heeft bijgebracht.

Het eerste werk van Hartmann, dat mij onder d'oogen kwam, was, in den jare 1871, zijne *Bilder aus Westfalen. Sagen, Volks- und Familienfeste, Gebräuche, Volksaberglaube, etc. etc.*, in dat zelfde jaar te Osnabrück in den boekhandel van Rackhorst in het licht verschenen. In dat boek vinden wij eene reeks van allerbelangrijkste opstellen die het volksleven ons schilderen — het volksleven aan de hand van volksverhalen en oudheidkundige herinneringen — van des schrijvers geboorte- en woonstreek, het noordelike deel van Westfalen, de

landstreek rondom en tusschen de steden Osnabrück en Minden, eene gou die gedeeltelik tot Hanover, gedeeltelik tot Pruissen behoort. Dit boek maakte te recht grooten opgang in die kringen, waar men het om zijnen rijkdom en zijne degelikheid op prijs te stellen wiste. En geen wonder! En evenmin een wonder dat de opsteller daardoor zich genoopt gevoelde een vervolg op dit werk te geven, dat in gelijken zin weer andere uitingen des overrijken volkslevens beschrijft, en dat in den jare 1884 als *Bilder aus Westfalen. Neue Folge*, bij den boekhandelaar Bruns te Minden verschenen is. Maar tusschen deze twee uitgaven in heeft Dr Hartmann ook andere werken op het zelfde of gelijksoortig gebied opgesteld en uitgegeven, waar bij echter de oude geschiedenis van land en volk meer op den voorgrond treedt. Zoo verscheen in 1876 te Pruissisch-Oldendorf zijne *Wanderungen durch das Wittekinds- oder Wiehengebirge*. In dit werk leidt ons de opsteller op aangename en onderhoudende wijze rond in het Wittekinds- of Wiehengebergte, ook wel den West-Süntel genoemd, in eene bergachtige landstreek die zoo rijk is aan liefelik natuurschoon als aan merkweerdige gedenkteekenen en herinneringen uit de geschiedenis, vooral uit de oudste geschiedenis des lands. Vooral ook rijk in herinneringen is deze landstreek aan den grooten Hertog der Sassen, aan den dapperen Wittekind, den welvermaarden tegenstander van Keizer Karel den Grooten, of Karlemanje lijk de Vlamingen zeggen, aan dien laatsten der roemruchtige aanvoerders van 't aloude volk der Sassen, in den heidenschen tijd; den man, die, door Keizer Karel eindelik bedwongen, zich als hoofd zijns volks, in den jare 785 of 786, te Attynghe of Atting (thans tot Attigny sur l'Aisne verfranscht) in het fransche gewest van Champagne tot Kersten doopen liet, en den weg baande tot de kersteninge des geheelen sassischen volks. En juist met het oog op dien Wittekind en wat daar van hem en de zijnen nog overig is, in bouvallen van oude burgen en schansen op de bergen, in zijn

nog ongeschonden praalgraf in d'overoude kerke te Enger in Westfalen, in oude volksliedekens en rijmkens, in de talrijke sagen en volksoverleveringen, die ten deele nog heidensche oorsprongen aanduiden — juist met het oog op deze zaken is dit werk geschreven. Zoo zegt dan ook de opsteller zelve in zijn *Vorwort* : « Es sind aber hauptsächlich Tradition « und Geschichte in Beziehung auf Wittekind, welche « dieses Buch nachweisen und fixiren möchte. »

De rechtmatige vereering, ja de geestdrift die Dr Hartmann voor Hertog Wittekind gevoelt, nevens d'ongemeene rijkdom van zijne kennis aangaande dien edelen en heldhaftigen aanvoerder der Sassen komt echter nog meer aan het licht in een werk dat hij, in vereeniging met Dr O. Weddigen, in 1883 te Minden, bij Bruns uitgaf, onder den titel *Das Buch vom Sachsenherzog Wittekind. Sage und Dichtung nebst historischer Einleitung*. Alles wat er nog van Wittekind bekend is en overgebleven, vindt men in dit werk bij een gebracht, en dat in liefeliken, aangenamen form, zoodat het een lust is dit boek te lezen, een lust voor iederen Germaan in 't algemeen, maar voor den Nederduitscher, voor den Sas in het bijzonder, die een der roemrijkste, der bijzonderste mannen zijns volks, een der schoonste en merkweerdigste gouen van het oude Sassenland, in dit werk door meesterhanden geschilderd ziet. Dat het werk op de fraaiste wijze gedrukt is, en gebonden in prachtband, dat het versierd is met eene allervoortreffelikste titelplaat van Wilhelm von Kaulbach, eene zinnebeeldige voorstelling van Keizer Karel den Grooten en Hertog Wittekind t'aanschouen gevende, en daarenboven nog met achttien afbeeldingen in lichtdruk, grootendeels zoo liefelike als trotsche landschappen uit de Wittekinds-landstreek voorstellende — dit alles kan slechts ten grooten voordeele en ter meerdere aannemelikheid daarvan strekken.

Welk een degelik geschiedvorscher Dr Hartmann is, en hoe de zeer rijke kennis, hem eigen, van de

plaatselike eerdrijkskundige gesteldheid van zijn bijzonder vaderland hem daar bij te stade komt, toonde hij ook en bewees hij in menig belangrijk opstel, in verschillende tijdschriften geplaatst, ofte ook afsonderlik uitgegeven. Onder dezen moeten genoemd worden : *Welchen Weg nahm Germanicus von der Ems nach der Weser?* en *Die Uebersetzung der vita Bennonis vom Abt Norbert* (Osnabrück, 1866,) en vele anderen. Terwijl in *Der Sagenschatz Westfalens*, een werk door Dr Hartmann wederom in vereeniging met Dr O. Weddigen uitgegeven (te Minden, bij Bruns, in 1884), zijne bekwaamheid op ander gebied weer uitblinkt.

Een aangename, bloemrijke, dichterlike stijl maakt de lezing van Dr Hartmann's werken bijzonder aangenaam. En geen wonder! Dr Hartmann toch is een verdienstelik dichter, een man wien de benijdbare gave eigen is om in schoone, verhevene taal, in liefeliken rijm en maat te kunnen uitspreken en weergeven wat hem het gevoelvolle herte kloppen doet, wat hem de ziele beroert. Zoo wel in zijne *Volksbilder* als in zijn *Buch vom Sachsenherzog Wittekind* heeft hij eenigen van zijne schoonste gedichten doen afdrukken, die betrekking hebben op de onderwerpen, in die werken behandeld. In het laatstgenoemde werk vinden wij nevens Hartmann's eigene gedichten, ook eenigen van zijnen medewerker Dr Weddigen, en van andere hooftsakelik westfaalsche zangers, de roem en eere van Wittekind, zijnen tijd, zijn land en zijn volk bezingende. In dezen schoonen bundel toont Hartmann reeds hoe goed hij zijne keuze weet te doen in deze zake. En dit blijkt nog meer in eenen anderen, grooten bundel gedichten, overrijk, schoon en degelik van inhoud, dien hij in 1885 te Minden in het licht gaf onder den titel *Schatzkästlein Westfälischer Dichtkunst in hoch- und plattdeutscher Sprache*, een werk ook voor den taalvorscher van groot belang, wegens de nederduitsche, de nedersassische gedichten daarin voorkomende, in de verschillende gouspraken des lands. Dit werk is als een gedenkboek

van de eere des alouden sassischen volks, van het schoone land Westfalen, van al het eigenaardige dat beiden vertoonen.

Het laatst verschenen werk van Dr Hartmann, waarmede deze bespreking van zijnen arbeid besloten moge worden, is nog een bundel gedichten, ditmaal allen van hem zelven, waarvan eene derde, vermeerderde uitgave in 1889 bij Wehberg te Osnabrück verschenen is, onder den titel *Mythe und Sage*. En deze titel duidt reeds aan dat de dichter hier bij voorkeur het pad betreden heeft, waar langs hij het liefst door de bergen en bosschen, over de heuvels en heidevelden en langs de breede korenakkers van zijn vaderland wandelt — te weten het pad waar hem zoo schoone bloemen bloeien — bloemkens die hij in allerlei volkseigene zaken, volksverhalen, rijmen, deuntjes, bijgeloovigheden, zeden, enz. te vinden weet. Ook deze bundel gedichten, ofschoon het jammer is dat hij, wat het uiterlike aangaat, niet zoo fraai en degelik aan den dag komt als Hartmann's andere werken, zij hier den nederlandschen belangstellenden aanbevolen, bijzonderlik ook den West-Vlaming, die ja ten deele ook van sassischen bloede is, en die in deze volkseigene zaken in 't algemeen veel zal vinden wat hem ten levendigsten zijne eigene volkseigenheden te binnen brengt.

Met den belangstellenden in het algemeen, den geschied-, oudheid- en taalkundigen in volkseigenen geest in het bijzonder, op Dr Hermann Hartmann en zijne werken gewezen te hebben, wordt door mij een plicht vervuld, dien ik zoowel tegenover Hartmann als tegenover mijne volksgenooten in Noord en Zuid te vervullen had. Een plicht? Ja, maar vooral een lust, eene vreugde, een genoegen was mij het schrijven van deze kleine bekendmaking, waarvan ik hoop, dat zij haar doel bereiken moge.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

OVER SMAAK IN DE LETTERKUNDE.

BIJ het lezen van den titel dezer verhandeling zal wellicht menigeen bij zich zelven, onwillekeurig, het oude spreekwoord herhalen : *de gustibus....* : Over smaken valt niet te redetwisten. Ook wil ik, reeds van den beginne af, gul weg u verzekeren dat het ook in geenen deele mijn inzicht is te doen wat het spreekwoord verbiedt. Ik wil u enkel eene geschiedkundige schets leveren, met deze voorbehouding evenwel dat ik mij vrij acht de oorzaken op te sporen die het raderwerk der menschelijke vermogens somwijlen zoo uitermate ontredderen. En hiertoe acht ik mij des te meer bevoegd, daar er zoo zeer niet gehandeld wordt over de willekeur van één mensch maar van geheele volken, zelfs van de maatschappij en de onderscheidene tijdvakken.

Over de wisselvalligheden in den smaak handelende mag men van de oudheid niet spreken. Griekenland en Rome hadden geene geschiedenis der letterkunde, en zeer weinig kritische beoordeelen van dichtwerken. Onmogelijk derhalve is het eene chronologische schets te leveren van de verscheidene takken der letterkunde die zij beurtelings zouden aangehangen of verworpen hebben. Dit echter durf ik, *salvo meliori*, verzekeren, dat, ofschoon de ouden gedurende meer dan *tien* eeuwen de verschillende vakken der fraaie letteren doorloopen hebben, zij nooit den eerbied, de bewondering verloochend hebben, eenmaal door hunne vaderen aan de meesters

der kunst toegewijd. Deze hebben altijd hunne plaats behouden, nimmer zijn ze door verbastering in den smaak onttroond geworden. Dat kan men van de moderne tijden niet zeggen; en het is juist dat verschil wat mij weer de pen in de hand heeft gegeven.

Na den val van het romeinsche rijk en de groote volksverhuizing, hielden in zuidelijk Europa dicht- en letterkunde zich schuil binnen de kloostermuren der benediktijner abdijen. Daar las men de schrijvers der oudheid. Men schreef er over den godsdienst : men vervaardigde legenden der heiligen, soms in tamelijk goede verzen, en men dichtte er lofzangen : dat alles evenwel, niet in de gebrekkige moderne talen, maar in 't latijn. Er ontstond evenwel aldra in het Noorden eene litteratuur die tot een zekeren bloei steeg, terwijl in Bretanje, in Wallis de Keltische barden hunne laatste zangen, in Zuidfrankrijk de meistreels hunne eerste *sirvantes en lais* aanhieven. In het Noorden bloeide de Helden- en Ridderpoëzie, waarin eene wilde, buitensporige verbeelding den boventoon hield. Eene poëzie vol wonderen en onmogelijkheden, bezingende de grootheden van het christendom tegelijk met de oude voortbrengselen van het noordsche heidendom, de verzinnelijking der talrijke natuurkrachten. Die elementen waren zelfs de hagiographische litteratuur binnen geslopen; zie bij de Kelten b. v. de metrische legende van St-Brandoon en van S. Columbaan.

Het is tot nog toe niet bewezen uit welke plek van Europa de ridderromans in poëzie afkomstig zijn : Frankrijk, Duitschland, Spanje en het graafschap Wallis betwisten elkander die eer. Ik twijfel niet of de kruistochten hebben een groot deel gehad in de schepping van die lettergewrochten. In het grootste gedeelte van die werken, vinden wij ruime melding gemaakt van het grieksche keizerrijk, en die fantastische schilderingen komen tamelijk wel overeen met den toestand van het hof der Komnenen meermalen door de ridders van het Noorden en het Westen bezocht.

Wie de talrijke ridderromans die in de 16e eeuw in Spanje nog in omloop waren eenigszins wil leeren kennen, raadplege slechts den grooten Cervantes, en luistere naar de oordeelen van den pastor, uit de avonturen van Don Quixote ter gelegenheid van het gedenkwaardig auto-da-fé dat die priester met de bibliotheek van den ridder van Mancha aanrechtte. Moratin geeft ons nog een uitvoerig cataloog van die soort van werken.

Die weten wil hoezeer men in dat tijdstip op de lezing van die dwaze ridderboeken verzot was, zie wat de H. Teresia in hare autobiografie, over hare godvruchtige moeder zegt. Zij werden echter nog alleen in Spanje gelezen, en wel voornamelijk aan het Hof totdat Cervantes aan de dolende ridderschap den genadeslag toebracht. Sommige kritieken zijn van meening geweest dat Cervantes met zijne meesterlijke satire aan zijne natie geen grooten dienst bewezen heeft. De lezing van die riddergeschiedenis zeggen ze, voedde bij de Spanjaarden het gevoel van het edele in den heldenmoed en het verdwijnen van dit genie opende de deur voor de zoogenaamde *litteratura picaresca* of boevenlitteratuur. Ik kan het waarachtig niet helpen, maar ik kan het vermoeden niet onderdrukken dat gemelde kritieken spraken van hetgeen zij slechts bij name kenden. Eigenlijke heldenmoed is er bij de dollende ridders niet te vinden, niets dan de buitensporigste vermetelheid in de onwaarschijnlijkste avonturen. Daarentegen ligt er een ander gevaar in die boeken. Men ontwaart er, zoo als de zeer nauwgezette Caylus in zijne vertaling van Tinante el Blanco aanmerkt, een wonder mengsel van godsvrucht met eene verregaande wulpscheid en dartelheid. Dit is wel genoeg om het auto-da-fé van den licenciaat bij Cervantes volkomen te wettigen. Overigens was de *litterature picaresca* bij de verschijning van het eerste deel van Don Quixote reeds in vollen bloei.

De Lazarillo de Tormes van Hurtado de Mendoza

en de Guzman de Alfarache van Aleman behooren tot de 16e eeuw. Dat karakter van zinnelijkheid, ja van wulpscheid is niet slechts eigen aan de spaansche ridderromans : ook in andere landen, en veel vroeger werden die werken als hoogst gevaarlijk voor de zeden gebrandmerkt. Men herinnere zich slechts wat Dante zegt over de Lancelotto. En alles wel ingezien, was de wulpscheid over het algemeen het kenmerk der toenmalige letterkunde. De ridderromans van Britanje en Gallië, de zangen der provencaalsche minnezangers, de novellen der Italianen, waren alle hoogst onzedig : de noordsche litteratuur had meer betamelijkheid. Na den ridderroman en schier te gelijker tijd verscheen het *herdersdicht*. Tasso, Sannazaro en Guarini in Italië, hadden het genre begonnen en er als het ware de regels van voorgeschreven. Italië, gelijk wij later zien zullen, gaf toen de wet op letterkundig gebied aan Engeland en Spanje : en zoo verschenen onder Elisabeth's regeering de *Arcadia* van Sir Ph. Sidney en in Spanje de *Diane* van Montemayor, de *Galatea* van Cervantes, de *Arcadia* van Lope de Vega en eene menigte andere herdersdichten van minder allooi. In Frankrijk mengde zich de ridderroman met de herdersfluit in de *Astrée*. Hier echter kon het herdersdicht geen vertier vinden. Men hield meer van de novelle op de manier der Italianen en vooral der Spanjaarden ; van het blijspel en van losse gedichten in den smaak der ouden. Nederland had ook zijne ridderromans, en misschien wel oorspronkelijke. De invloed van Hooft en Cats bracht ook het herdersdicht in de mode, en de smaak van dat slach van poëzie heeft tamelijk lang geduurd. Cats vond, voor dien tijd, een geheel nieuwe genre, namelijk de dichterlijke novelle. Zijn *trouringh* is eene verzameling van zulke verhalen ontleend aan de H. Schrift, aan de oudere en nieuwere zedemeesters en aan de *Histoires tragiques* van Belleforest. Hij is ook de eerste geweest in dichterlijke toelichtingen te schrijven op zinnebeelden en spreekwoorden, waarin hij een ontzagelijk aantal

volgers gehad heeft. Niemand echter heeft vermocht hem te evenaren, behalve misschien onze P. Poirters. Thans brak voor Europa het tijdstip aan, door velen de gulden eeuw der kunst en letteren genoemd. Italië echter scheen niet vooruit te gaan. Marino had meer invloed in den vreemde dan in zijn eigen land. De renaissance had hier geen geluk aangebracht : de gulden eeuw was voorbij met Tasso en Ariosto. De romanlitteratuur was hier schier niet gekend, tot dat in onze eeuw Manzoni met zijn onsterfelijk meesterstuk te voorschijn trad. De 17e eeuw was voor Spanje het tijdvak van het groote drama en van de romance : ook daar mistte men tot op deze dagen goed geschreven prozawerken. Duitschland bleef, gelijk het Noorden, zeer achterlijk in de fraaie letteren. Engeland had groote schrijvers en dichters in alle vakken. Het drama was sedert Shakspeare erbarmelijk gevallen, en gedurende de regeering van Karel II was het tot de laagste zedeloosheid gezonken. In Frankrijk had de renaissance misschien den grootsten invloed op de schoone letteren gehad. Met de regeering van Lodewijk XIII begon het tijdvak van het groote treurspel en van het echte en eenigszins betamelijk blijspel. Groote talenten waagden zich ook aan de verdichting in proza. Men heeft veel kwaad gesproken van de lijvige romans van *de la Calprenède* en Mej. *Scudéri*, en thans noemt ze niemand dan om er meê te spotten. Was Frankrijk, was Europa, dan dwaas en teenemaal van goeden smaak beroofd toen zij zoo gretig *Cassandra*, *Cyrus*, *Alexander* enz. lazen? Wel is la *Princesse de Clèves* een echt en eenig juweeltje onder de menigvuldige lettervruchten van dien tijd, maar het is zeer verre van het peil van zedelijkheid te bereiken, welke wij in die zoo bespotte romans bewonderen. Hier immers leerde men de vrouw hoogachten : de zinnelijke liefde was er geidealiseerd en wij kunnen daar juist geen kwaad in zien : thans heeft, helaas! het tegenovergestelde plaats. Had die school kunnen blijven duren, dan zou ze zooveel goed

hebben kunnen stichten als *Richardson* in Engeland gedaan heeft. Maar bij den aanvang van de regeering van Lodewijk XIV gaf het hof den toon, en in dien toon lag het zedebederf.

De vorm was onberispelijk, maar hij was de inkleeding van een heidensche zedeleer gevernist met een zweem van christelijk gevoel.

Bij ons had de gulden eeuw van Vondel, Antonides en Poot uitgeschenen. De meesters werden gevolgd door een ontzaglijk aantal rijmelaars en broddelaars met enkele uitzonderingen evenwel. En toen kwamen, op het einde van Lodewijk's regeering, de fransche uitwijkelingen zich in Holland vestigen. Het ware wel de moeite waard eene bijzondere studie te wijden aan het vraagstuk, of die dagelijksche omgang van de Nederlanders met die vreemden een goeden of noodlottigen invloed op de fraaie letteren gehad heeft. En waarlijk, alles wel ingezien, ben ik geneigd te stemmen voor het eerste. De beste hollandsche schrijvers van dat tijdstip tref ik aan juist in het gezelschap van die uitgeweken. In de eerste plaats Van Effen die zelf eerst in 't Fransch geschreven had, dan Verwer en andere spectatoriale schrijvers; en eindelijk de twee geniale vriendinnen Elis-Wolff en Aagje Deken, die een geruimen tijd in Frankrijk woonden en met zijne letterkunde machtig veel op hadden.

Duitschland is ook al lang wakker geschud. Na Gottsched en Gellert, heeft het met reuzenschreden veel wegs in weinig tijds afgelegd. Zij hebben hunne fabulisten gehad, hunne herdersdichten, hunne dichterlijke verhalen, en er is een oogenblik geweest dat het groote germaansche rijk overstroomd werd door Ridder- en rooverromans. Deze hadden meestal de slechte hoedanigheden van hunne voorgangers uit de middeleeuwen, doch zij werden, wellicht juist daarom, door het volk met de grootste gretigheid verslonden. Het was nochtans toen van de duitsche letteren het gulden tijdvak : Gellert, Haller, Lessing, Klopstock en daarna de beide gebroeders Stolberg, Goethe en Schiller.

Maar toen ontstond er een feit, wat mijn erachtens, niet genoeg is opgemerkt geworden. Het laatste kwartaal der achttiende eeuw, werd, door de bemoeingen van het Illuminisme en der Vrijmetselarij, de letterkunde Europeesch en hield op, wat vorm en kunstwillen aangaat, uitsluitelijk nationaal te zijn. En menig profaan schrijver sloot zich bij die beweging aan, denkende den algemeenen smaak te volgen. Nu zien wij in de geschiedenis der letterkunde opeenvolgend de sentimenteele litteratuur, waarop eene brutale terugwerking volgt, veroorzaakt in Duitschland door Tieck, in Engeland door Byron en Shellen : de beschrijvende poëzie gehandhaafd in Frankrijk door Delille, in Nederland zoo meesterlijk door Bilderdijk en Helmers. Daarop kregen wij het lierdicht en de romance, tot dat eindelijk de invloed van Byron en Ossian zóóveel vermocht dat eerst in Frankrijk en dan allerwegen die dichtsoort ontstond die men *subjectieve* poëzie genoemd heeft. Dat was nog gedurende de Restauratie, toen er twee legerkampen tegen weerstonden : de stijl *collet monté* van de *royalisten*, van Marchangy, Walsh en het opkomend naturalisme van die jonge burgers, advokaten, werklieden enz. die in de *Revue de Paris* schreven en begonnen hadden met het oude juk van Aristoteles en Boileau afteschudden. Dat waren de dagen van Balzac, Nodier, Jacob en een legioen anderen. Deze laakten stelselmatig al wat hun voorafgegaan was en schreven met verontwaardiging verzet aan tegen den smaak hunner — laat mij zeggen onzer — vaderen. Met dat onbarmhartig oordeel hebben wij meest allen ingestemd. Niet alleen de sentimentaliteit, maar het oprecht gevoel, misschien wel wat anders uitgedrukt dat wij thans doen, zijn belachelijk : de beschrijvende poëzie is geen dichtsoort; het herdersdicht flauw en vervelend : de lierzang en de dityrambe, bombast.

Helaas! ons Nederland, dat zoo kloek de Franschen verdreef, ademde misschien reeds toen den franschen geest in. Terwijl de mannen, met het zwaard in de

vuist, of met de pen in gal gedoopt, de veelsoortige dwingelandij der vreemden te keer gingen, verzuchteden de smachtende Corinnas van Rhijn, Maas en Schelde naar de zachte taal, de sierlijke modes en de verleidende romans van die geestige Franschmannen! En thans? Ja, lees maar eens de meeste handboeken der letterkundige geschiedenis; lees inzonderheid Busken Huet's litterarische fantasiën, om nu geen levenden te noemen, daar zult gij eens zien hoe de letterkundigen « van den dag » al die dichters behandelen, die u zóó menig genoeglijk uur bezorgd hebben. Als men eenige aanspraak op gezond verstand en goeden smaak meent te hebben, mag men vooral van Cats niet spreken. Bilderdijk durven ze nog niet goed aan het lijf. Over Feith en Helmers is reeds lang de staf gebroken. Tollens is wat meer, weinig meer, dan een middelmatig liedjeszanger. Van de overigen neemt men weinig mede. Daar is evenwel al genoeg gepeuterd geworden aan de faam van Ter Haar, van Withuys, van Meyer, enz., om te voorzien dat die uitstekende talenten eerlang ook al naar den pruikentijd zullen verschoven worden. Het verwondert mij dat Da Costa nog zoo lang ongemoeid blijft.

Ik houd zeer veel van onze hedendaagsche dichters: maar de beste behooren nog tot de overgangsperiode. Doch de nieuwere zijn bij mij hoog aangeschreven, omdat ik vast overtuigd ben, dat men, om goed te kunnen doen, de taal van den dag moet spreken; de oude denkbeelden in nieuwe vormen overgieten; maar dat geeft ons toch het recht niet om het voorgeslacht te verachten. Omdat ik thans machtig veel op heb met de losse verzen van de nieuwere school, kan ik dan mijn smaak niet voldoen zonder andere dichters en dichtsoorten bespottelijk te maken; zonder Cats, Van Haren, Helmers, Feith, als niets waard of onbeduidend uit te krijten? En wat Cats betreft, wat heeft men toch eigenlijk tegen den gemoedelijken man? Dat in de eerste helft der XVIIIe eeuw de bastaardzonen

van Vondel, hoogdravende, gezwollen dichters, Cats niet lijden konden, versta ik heel wel. Door Bilderdijk en Feith weer op den kandelaar gezet wordt hij thans nog meer verguisd dan ooit. Nu, dat is de zaak der kunstrechters; want eigenlijk heeft vader Cats nooit opgehouden 's volks lieveling te zijn, en in elke nederlandsche burgerfamilie, bezit men ten minste een deel van de werken, van den goeden ouden raadspensionnaris.

Hoor eens wat een der gezagvoerders der kritiek van hem zegt : (1)....

P. F. SERVATIUS DIRKS O. S. F.

---

(1) Slechts tot hier heeft de ziekte den betreurden schrijver toegelaten zijne studie af te werken. Wij geven ze dus als de laatste sprankel aan dien helderen geest ontsprongen, en denken, dat dit fragment als zoodanig, bij al onze lezers zal welkom zijn.

EENE REIS ONDER DE ZEE.

(*Vervolg van bl.* 78.)

ONDER de andere besluiten door de Maatschappij van den onderzeeschen spoorweg genomen, teekenen wij nog aan als de bijzonderste, dat de gaanderij cirkelvormig zal wezen met eene doorsnee van vier meters en dertig centimeters, uitgenomen op den vloer waar eene aanzienlijkere breedte uit hoofde van het ijzeren spoor vereischt wordt; dat zij bij middel der elektriciteit zal verlicht, en de luchtververssching er gestadig door twee krachtige luchtpompen zal onderhouden worden. De baan blijft uitsluitelijk voor den ijzeren weg bestemd, en volgens een verslag bij het Engelsch Lagerhuis ingediend door Sir Edward Watkins, voorzitter der maatschappij, zal het mogelijk zijn er meer treinen te laten doortrekken dan er op welk anderen ook der groote ijzeren wegen rollen kunnen; hun getal zal tot twee honderd vijftig kunnen klimmen, elk met eene middelbare snelheid van vijf en veertig mijlen per uur, zoodat de doortocht van gansch den onderzeeschen weg niet meer dan eene halve uur tijds zou vergen. De hoofdsom voor zulke monsterachtige werken noodig, schijnt de honderd millioen franken niet veel zullen te boven gaan, zelfs, zoo men de voorstanders der onderneming mag gelooven, zal die som gemakkelijk gevonden worden.

Op welke wijze nu denkt men die onderzeesche gangen uit te graven? Is het soms gelijk de wonder-

tunnels van de Cenis- en Sint-Gothard's bergen? Neen; deze twee gaanderijen, driemaal korter dan de nieuwe ontworpen weg, hebben voor hunne voltooiing verscheidene jaren geeischt; aan den Cenis-tunnel, twaalf kilometers lang, duurde het werk twaalf jaren; voor den Sint-Gothard's tunnel, veertien kilometers lang, werd er meer spoed aan den dag gelegd, want op zeven jaren tijds was hij voltooid. Evenwel, niettegenstaande de acht en veertig kilometers lengte van den nieuwen spoorweg, hoopt men hem op drie jaar en half gansch gereed te hebben, hetgeen eenen voortgang aanduidt van twee meters per uur. Waaraan valt zulk groot verschil te wijten? Alleenlijk aan den aard van den grond, want om die twee groote bergen, uit graniet en andere harde gesteenten samengesteld, te doorboren, is het noodig geweest er holten in te kappen waarin buskruit of dynamiet gelegd werd; met dan aan die stoffen het vuur te steken, veroorzaakte men eene ontploffing die telkens eene min of meer groote hoeveelheid rotsen losrukte. Doch hier hoeft men zulke geweldige middelen niet te gebruiken, het is immers maar krijtgrond dien men er ontmoet, wiens vastheid die van den graniet in verre niet evenaart; daarom kunnen de gaanderijen om zoo te zeggen uitgesneden worden, bij middel van het nieuw boortoestel door den Engelschen kolonel Beaumont, van het genie-korps, uitgevonden.

Dit toestel wordt in werking gesteld door samengeperste lucht en bestaat hoofdzakelijk uit eene liggende spil, op wier voorste gedeelte twee stalen staven, zoo lang als de doorsnee der gaanderij, kruiswijze vastgehecht zijn. Elk dier staven is voorzien van veertien stalen messen die in hunne draaiende beweging den krijtgrond versnijden; bij elke omdraaing springt de spil zeven millimeters en half vooruit, doch zoodra er eene diepte van een meter zeven en dertig centimeters afgesneden is, moet men het toestel stilhouden om het bij middel eener waterpers vooruit te schuiven.

Twee werklieden zijn voldoende om het te bestieren; zijne snelheid bedraagt van anderhalve tot drie omdraaingen in éénen minuut, en de hoeveelheid afgesneden grond kan daarmee eene diepte van vijf en vijftig meters daags bereiken.

Meer dan vier jaren werden besteed aan de voorbereidende studiën en aan het nemen der voorafgaande schikkingen, zoodat het eigenlijk bedrijvig tijdvak eerst in 1881 kon beginnen. De Fransche maatschappij, die het aanleggen van de helft van den tunnel ondernomen had, deed te Sangatte eene gaanderij graven van twee meters en tien centimeters breedte, welke in de maand November 1882 reeds eene lengte van vijf honderd en zeven meters bereikt had. In 1883 werd het werk niet met denzelfden spoed voortgezet, maar men bereidde de boring van twee nieuwe putten, elk honderd en veertig meters diep, op welker bodem de gaanderij bestemd om het water van den onderzeeschen weg te vergaderen, haren aanvang had.

Op de Engelsche kust ging men nog sneller vooruit. De weg was begonnen met eene helling van twaalf millimeters en half per meter, in eene krijtlaag van buitengewone regelmatige richting; minder dan een jaar later, was het boortoestel twee duizend twee honderd meters vooruitgegaan, waarvan omtrent veertien honderd onder den zeespiegel, en op gansch die lengte was er niet ééne gevaarlijke doorzijging van water bestatigd geweest. In de lente van 1882 was het afhakkingspunt op een en vijftig meters onder het peil der ebbe gelegen; nu vermits de zee daar op dat oogenblik maar vijf meters diep is, zoo waren de mijnwerken nog door eene bedding van zes en veertig meters beveiligd.

Met ijver en moed zetten de arbeiders het werk voort, toen plotselings in het midden van 1882, de Engelsche regeering aan de maatschappij bevel zond de werkzaamheden te staken, tot dat een onderzoek, uitsluitelijk door officieren van het leger, nopens de mogelijkheid om den onderzeeschen weg te sluiten in

oorlogstijd, zou plaats gehad hebben. De uitslag van dit onderzoek moest den leden van het Lagerhuis voorgelegd worden, opdat zij door eene stemming zouden te kennen geven of het voor- of nadeelig zou zijn met het uitgraven te laten voortgaan.

Het verslag dier kommissie was ongunstig en eischte de volstrekte opschorsing der werken. Het opperhoofd van het Engelsch leger, de hertog van Cambridge, en zijn algemeen stafoverste, Lord Wolseley, verklaarden van hunnen kant in eene mededeeling aan den staatsgeheimschrijver van oorlog, dat het openen van den tunnel aan Engeland veel onheilen zou berokkenen. Het land, zeiden zij, zal zijne afgezonderde ligging en tevens zijne macht verliezen, de vloot zal onnoodig worden; een bestendig leger, de verplichtende dienst, het bouwen van nieuwe sterkten, enz., zullen evenveel gevaarlijke gevolgen kunnen zijn van de toelating om den onderzeeschen weg te leggen.

Die meening werd gedeeld door de regeering zoowel als door de meerderheid van het Lagerhuis, die, niettegenstaande tegenstrijdige bewijzen, door eene stemming gebood dat de putten in het vervolg zouden gesloten blijven.

Sedert dit tijdstip liggen de werken stil, alhoewel zij niet verlaten zijn, want de maatschappij onderhoudt zorgvuldig in goeden staat al hetgeen reeds gedaan is in vooruitzicht eener verandering in de denkwijze der hoogere staatskringen. Jaarlijks hernieuwt zij in het Parlement de aanvraag tot vergunning om voort te gaan, doch telkens wordt deze verworpen; nochtans bemerkt men dat het getal der afgevaardigden die eene gunstige stemming uiten, jaarlijks grooter is, zoowel als dat der staatslieden die openlijk hunne neiging voor die grootsche onderneming te kennen geven. Wetenschappelijke vereenigingen weerleggen volkomen de opgeworpen zwarigheden der tegenstrevers, en bewijzen op verschillige manieren niet alleen de gemakkelijkheid van het werk, maar ook zijne nuttigheid voor den koophandel van Engeland.

Zal dit bijna stelselmatig verzet tegen den onderzeeschen spoorweg zoodanig kunnen voortduren, dat men van het ontwerp zal moeten afzien? Het schijnt meer waarschijnlijk dat die tegenkanting mettertijd zal slijten, want de hier betwiste zaak is zeker een vooruitgang, eene verbetering die kan bestreden worden, doch vroeg of laat zich eens onvermijdelijk opdringt.

Antwerpen, O. L. V. College.

F. DE HERT S. J.

BETOOGING TER EERE VAN COREMANS.

De 10 Februari zal ongetwijfeld als een der schoonste en gezegendste dagen der Vlaamsche beweging in de jaarboeken van onzen kamp aangeschreven blijven, immers is, door de ontplooiing onzer macht en de verbroedering op Vlaamsch terrein der twee staatkundige gezindheden, onze zaak op dien heuglijken dag eenen reuzenstap vooruitgegaan.

Die dag moest om zoo te zeggen beslissen over leven of dood, want volgens het inzien onzer tegenstrevers moest hij de maat geven onzer sterkte en onzer kracht. Ging de balans omhoog wij werden te licht gevonden om van tel te zijn, ging zij onder ons gewicht ten gronde, men verstond dat er voortaan meer en meer rekening moest gehouden worden van onze rechtmatige en billijke eischen. God zij geloofd, de weegschaal is loodzwaar gedaald, en die bestatiging alleen is ons een onderpand der zege.

Opmerkelijk en troostend tevens is het hoe sedert eenige jaren overal Vlaamsche genootschappen als bij tooverslag uit den grond gerezen zijn. De stoet leverde er een sprekend bewijs van, allerwegen waren het kartels, vaandels, standaarden en banieren, van alle vormen en kleuren, en waarvan de bonte mengeling, de flikkering en het geklap in den wind het levenste en lachenste schouwspel opleverden. En onder die wapperende vanen ging de rijke nevens den arme, ja, aanmoedigend tooneel, al de klassen der maatschappij stonden zij aan zij ter verdediging van ons recht.

Natuurlijk ware het overbodig hier gansch de plechtigheid in hare bijzonderheden te verhalen, onze lezers hebben trouwens de uitvoerige verslagen verslonden der Vlaamsche bladen die inderdaad, te dier gelegenheid, de kroon gespannen hebben wat volledigheid, spoed van dienst en knapheid van reporters betreft. Ook bepalen wij ons tot den enkelen wensch dat alles, de bedrijvigheid die in de Beurs heerschte en ze aan eenen zwerm bieën deed gelijken, de eindelooze stoet en de triomfantelijke optocht, de versiering der Schuitstraat waarin Coremans geboren werd, de défilé in de Montebellostraat voor het huis van den gevierde, de nederlegging van kronen op de standbeelden van Rubens, Conscience en van Ryswyck, de zitting in de Philharmonie, de meesterlijke uitvoering 's avonds met 800 stemmen van *De taalstrijd*, van Willem Van Ryswyck, en van werken van Peter Benoit, Jan Blockx, Dierckx en Aloïs Berghs, dat de beschrijving van dat alles ons in een boekdeel vereeuwigd worde met de redevoeringen van De Beucker, Coremans, Goffin, Mevrouw Cortebeek, Van der Mensbrugge, De Visschere, Pol. De Mont, Brants, Prayon van Zuylen, Theelen en anderen nog misschien.

Eere en dank aan de inrichters van het feest en inzonderheid aan de heeren De Beucker, Lambrecht, Van Ryswyck, Claes, Goffin en Prayon!

Wenschen wij die heeren rechtzinnig geluk, niettemin moeten wij om wille dier zelfde rechtzinnigheid, lucht geven aan eenige klachten ons van verschillige kanten toegekomen, doch om geen nadeel te doen aan de zaak in onze laatste aflevering niet ruchtbaar gemaakt.

Men heeft geklaagd dat er in de lijst der onderteekenaars van den oproep zulke karige plaats uitgespaard is geweest voor de leden van het *Davidsfonds*, waarvan het Hoofdbestuur nochtans fr. 400,00 gestort heeft en waarvan de afdeelingen, onder verschillige benamingen, het gros der betooging uitgemaakt hebben.

Vele belangrijke plaatsen waar ijverige en gekende strijders te huis behooren zijn onder dat zelfde opzicht

geenszins of wel onvoldoende in acht genomen geweest, zoo dat men bij de lezing dier lijst onwillekeurig moest zeggen dat men er velen op zag die er niet waren. Niet dat wij met leede oogen gezien hebben dat er te veel liberalen op prijkten, wel integendeel, en wij brengen hulde aan de onpartijdigheid en de onafhankelijkheid dier heeren die eindelijk het loome juk afgeschud hebben dat eenige Gentsche en Antwerpsche bonzen op hunnen nek deden wegen. Zij zijn de keten ontsprongen, proficiat! — Doch onder Gentsch opzicht zouden wij liever niet enkel vertegenwoordigd zijn geweest in het bureel door eenen liberaal, welke achting wij ook koesteren voor den heer Prayon. Hier zijn mannen genoeg van naam in ons kamp, om, ons dunkens, recht gehad te hebben op eene meer evenredige vertegenwoordiging.

Machtige en gekende maatschappijen, mannen die jaren lang strijden voor het Vlaamsch, goedgezinde en knappe Vlaamsche bladen en tijdschriften hebben noch oproep, noch uitnoodiging, noch vraag tot inschrijving ontvangen, en alhoewel de betooging zoogezegd uitging van de vier groote landdagen, heeft de inrichter en bewerker zelf van den Gentschen landdag, Mr De Marteau, met geen het minste stukje papier omtrent de feestelijkheid vereerd geweest!

De optocht was talrijk, ja, doch met eene doelmatiger en betere inrichting ware het getal bijtreders dubbel geweest! Ontleed den groep maatschappijen te Antwerpen tegenwoordig, en gij zult zien dat, te wijten aan die miskenning van mannen en genootschappen, aan dat onbegrijpelijk misdacht al de maatschappijen per bijzonderen omzendbrief niet uittenoodigen, meer dan de helft onzer Vlaamsche steden niet vertegenwoordigd was. In de opsomming der gazetten vinden wij noch Turnhout, noch Mol, noch Hoogstraten, noch Aarschot, noch Hal, noch Vilvoorde, noch Lokeren, noch Eekloo, noch Oudenaarde, noch Geeraardsbergen, noch Ninove, noch Ronse, noch Deinze, noch Zottegem, noch Oostende, noch Blankenberge, noch Nieuwport, noch

Veurne, noch Heist, noch Dixmude, noch Tielt, noch Moesschroen, noch IJper, noch Poperinge, noch Meenen, noch Maaseyk enz., om slechts van de steden te gewagen want met de buitendorpen stond het nog slimmer.

Waarom de feestrede 's avonds gehouden als het meeste deel der vreemdelingen reeds moest afreizen? Waarom alles op zijn Antwerpsch alleen ingericht zonder de andere steden en de onderteekenaars van het manifest zelfs te raadplegen, op gevaar af, zooals het gebeurt is, bij gebrek aan onder-comiteiten in de verschillige provinciën, de twee derden van het Vlaamsche land onbewerkt te laten?

Het is de zucht tot vitten niet die mij deze klaagrede ingeeft, het is het belang onzer zaak, opdat, bij latere voorkomende gelegenheden, men aan zulke misgrepen niet meer mank zoude gaan. Het inzicht was natuurlijk goed, doch bij zulke reuzenonderneming is men licht overmand.

Doch einde goed alles goed, en zonder ons genoegen te vergallen door het spijt van het ideale niet bereikt te hebben, verheugen wij ons hartelijk en welgemeend over het goed en prachtig welgelukken der betooging.

Hiermede geven wij het symbolum der Vlamingen op den landdag afgekondigd. Het is een belangrijk stuk dat dient bewaard te worden daar het ons programma en onze *plate forme*, bevat en het later als historisch document zal gelden.

JANSZOON.

Verklaring der rechten van den Vlaming.

De algemeene Vlaamsche Landdag, te Antwerpen den 10 Februari 1889, vergaderd :

Overwegende dat een vrij en onafhankelijk volk het recht heeft zijne eigene aangelegenheden in zijne eigene taal te regelen, daar het anders noch vrij noch onafhankelijk zou wezen, maar feitelijk aan eenen vreemden stam of aan eene verbasterde, den vreemdeling verslaafde kaste onderworpen zijn;

Overwegende dat art. 23 der Belgische Grondwet het grond-

beginsel bekrachtigt dat *alle macht uit het volk spruit*; dat bijgevolg de magistraten en ambtenaars niet anders zijn dan de betaalde dienaars van het volk, en dus bij het uitoefenen van hunne bediening, niet op hun eigen gerief en gemak, maar enkel op het belang en op het recht der burgers moeten letten;

Overwegende dat art. 6 der Belgische Grondwet insgelijks den regel uitroept dat *alle Belgen gelijk zijn voor de wet*; dat dienvolgens het feit dat de burger, wien het Fransch onbekend is, mindere voorrechten geniet dan hij, die geen Nederlandsch verstaat, als eene krenking van den geest en van de letter der Grondwet dient beschouwd te worden;

Overwegende dat art. 23 der Belgische Grondwet overigens aan de burgers uitdrukkelijk het recht waarborgt *naar verkiezen onverschillig waar en wanneer, eene der landtalen te bezigen*, maar daarentegen aan magistraten en ambtenaars dat recht *niet* toekent, vermits het tevens bepaalt dat, wat het bestuur en het gerecht betreft, het gebruik der talen door de wet zal mogen geregeld worden;

Overwegende dat de Staatskommissie bij koninklijk besluit van 27 Juni 1856 ingesteld en met het onderzoek der Vlaamsche taalgrieven gelast, die grondbeginselen alreeds heeft uitgeroepen en te vergeefs maatregelen aanbevolen strekkende om de meest stuitende grieven te doen verdwijnen;

Overwegende eindelijk dat de reeds afgedwongene hervormingen en bepaaldelijk de taalwetten van 1873, 1878, 1883 en 1889, gesteld zelfs dat zij eerlijk en stiptelijk worden nageleefd, enkel mogen aanzien worden als eene *gedeeltelijke* herstelling der Vlaamsche taalgrieven;

Verklaart dat het Vlaamsche volk niet zal rusten, zoolang het, *in den breedsten zin van het woord*, zijn recht niet zal herwonnen hebben door de rechtzinnige en volledige toepassing van den stelregel : **In Vlaanderen Vlaamsch!**

De Landdag eischt dus :

1° De vervlaamsching van het bestuur. In de Vlaamsche gewesten moet het Nederlandsch de officiëele taal zijn van alle bestuurlijke lichamen, die hetzij van den Staat of van de provinciën of van de gemeenten rechtstreeks of onrechtstreeks afhangen. De Fransche taal dient alleen *bij uitzondering* in de betrekkingen van de ambtenaars met het publiek en op *uitdrukkelijk* verzoek van de belanghebbende burgers toegelaten te worden. In het middenbestuur te Brussel moeten de twee talen volkomen op *gelijken* voet gesteld worden en eene voldoende kennis van 't Nederlandsch van alle beambten geëischt, die hetzij met Vlaamsche burgers of met Vlaamsche besturen in betrekking staan.

2° De vervlaamsching van het gerecht. Daar ook moet in Vlaamsch-België het Nederlandsch de officiëele taal worden, zoo

wel wat onderzoek en voorbereidende rechtspleging als wat het verhoor ter zitting aangaat. Het Fransch moge alleen verkozen worden op *uitdrukkelijk* aanzoek van den betichte of verweerder en *slechts wanneer hij die taal verstaat*. Voor het hof van verbreking, *gelijke* rechten voor de twee landtalen, en de keus tusschen Vlaamsch en Fransch, in strafzaken, aan de vervolgde partij overgelaten.

3° De vervlaamsching van het onderwijs in *alle* vakken, dus ook in de kunst- en muziekscholen, beroeps- en nijverheidsscholen, handelsinstituten, enz. Van de laagste klas der speelschool tot en met inbegrip van de Hoogeschool, dient het Nederlandsch de voertaal te wezen van het onderwijs, behoudens de uitzonderingen, welke het doelmatig aanleeren van het Fransch of van romaansche talen zou kunnen vereischen.

4° De vervlaamsching van het leger, dat indien zulks mogelijk blijkt te zijn, *gewestelijk* zou moeten aangenomen en ingericht worden, zoodat de jongelingen uit dezelfde provincie in dezelfde regimenten zouden dienen. In elk geval, van alle officieren en ook van krijgsartsen eene *voldoende* kennis van het Nederlndsch geëischt. Voor de militaire rechtbanken toepassing van het princiep dat de *keus van den betichte de taal der rechtspleging bepaalt*.

5° De vervlaamsching van de burgerwacht, die van de gendarmerie, die in Vlaamsch-België in het Nederlandsch dienen bestuurd en geleid te worden.

6° De vervlaamsching van het zeewezen, waar het Fransch voor alle officieren en manschappen eene onbekende of hoogstens eene aangeleerde taal is.

7° De vervlaamsching van den diplomatischen en van den konsulairen dienst : de ambtenaars die België in het buitenland vertegenwoordigen, moeten de taal kennen van de meerderheid der Belgen.

De Landdag spoort alle rechtgeaarde Vlamingen aan, *elkeen in zijne omgeving*, noch moeite, noch opofferingen te sparen, om tot de verwezenlijking van de bovengemelde grondbeginselen te geraken en verzoekt hen, inzonderheid bij kiezingen, hunne ondersteuning te ontzeggen aan alle kandidaten, die zich niet zouden verbinden de onmiddelijke of ten allerminste de trapsgewijze toepassing van het Vlaamsch strijdprogram door alle middelen die in hunne macht zijn, te behartigen en bevorderen.

De Landdag gelast eindelijk zijne bestendige uitvoeringskommissie de noodige maatregels te nemen om in gemeen overleg met de provinciale en plaatselijke komiteiten, alsmede met de Vlaamsche maatschappijen, de voorgaande *verklaring van de rechten van den Vlaming*, ruchtbaar te maken en vervolgens telkens dat er zich eene passende gelegenheid zal voordoen, stappen aan te wenden ten einde de volste bekrachtiging van het princiep *in Vlaanderen Vlaamsch*, ten spoedigste te erlangen.

GROOTMOEDERS SNUIFDOOS.

'T IS zoo rustig en stil in 't hofken, waar grootmoeder heur avondlochtje komt scheppen.

Onder den waai van den grooten kersenboom, die nu volop in de blom staat, en wiens duizenden witte kelkskens zulk zoeten geur in de locht verspreiden, zit moeder op het houten bankske te rusten.

Nevens haar zit Rozeken, het buurmeiske : ze komt zoo geern grootmoeder gezelschap houden, en een praatje doen met de lieve oude; haren brei neemt ze mêe, want dan gaat het immers nog zoo goed.

Nu, nochtans, en wordt er geen woordeken gelost; de zoele avond, het geheimzinnig geruisch der boomen, de zinkende zonne, die al de boomen en planten van den kleinen hof zoo liefelijk rooskleurt : alles stemt zoo goed om eens zalig te droomen.

Grootmoeder zit met de handen in den schoot, en schijnt te luisteren naar de vogelkens, die boven heur hoofd, hun avondlied zingen; of, volgt met de oogen de zingende zwermen muggen, die, dicht tegen de koppen der pereleers, nu eens hangen te wemelen, om dan weer op en nêer te dansen.

Rozeken, ook, zit in gedachten verslonden : ze houdt nog wel den brei in de handen, maar heure vingeren, die anders zoo rap, zoo rap, de priemen doen kruisen, bewegen niet en, droomend, staart ze in de blanke avondnevels, in dien witten doom, die zulke wondere beelden schept en toovert.

— Meken, zegt Rozeken, eindelijk de stilte onderbrekende, ik denk op iets.

— Ja kind, en waarop dan?

— Gisteren avond hebt ge beloofd, meken, mij iets te vertellen van uwe schoone snuifdoos.

— Van mijne schoone snuifdoos?... och ja! 't is waar ook, kind; maar ziet ge, als men oud wordt, vergeet men zoo gemakkelijk.

— Maar, meken, zeg eens, hoe oud zijt ge nu wel?

— Hoe oud, kind?... wel, ik heb toch al een heele tijd geleefd, Rozeken; maar 't schijnt me zoo kort : denk eens, als ons lieve Heer mij nog niet bij Hem roept, dan word ik met Allerheiligen, 82 jaar. Ach, met een beetje seffens, krijgt een mensch toch stillekens jaren.

— Wel, meken, ge zult het zien, maar vast en zeker wordt ge wel honderd jaar!

— Honderd jaar! kind?... neen, zegt meken en traag schudt ze het hoofd, neen, daarvoor word ik al te sukkelachtig.... veel te sukkelachtig.

— Dat en kunt ge immers toch niet weten, meken; zoowel als een ander kunt ge zoo oud worden. Maar, met al dat praten, zou ik nog wel de schuld zijn dat ge niets en vertelt; toe meken, begin maar.

— Ewel, kind, luister dan eens goed, zegt 't oude moederken, en traag steekt ze de hand in den zak van heur kleed en haalt er diep, zeer diep, eene schoone snuifdoos uit in gedreven zilver, met allerlei fijn bewerkte en zuiver uitgesneden kransen versierd. Luister eens goed, kind, herhaalt meken; ze neemt een deugdelijk snuifken, en met den glimlach der voldoening op 't gelaat, streelt ze met de handen heure geliefde doos. 't Is nu al achttien, neen... negentien jaren geleden, kind, dat mijn man zaliger en ik onze zilveren bruiloft vierden. We hadden een schoonen dag als deze; van 's morgens vroeg was geheel de buurt te been : allen hielpen om te kronen; gansch de straat was bevlagd, en voor ons huis had men zoo iets gemaakt als eene groote poort, die rond is van boven. 't Was al groen, dat men zag : allemaal zoo'n fijne groene takskens, met hier en daar gekleurde vlagskens ingestoken. O! 't was zoo schoon om zien, kind! Ja, en boven de deur van ons huis, had men een groot papier vastgemaakt, met veel zwarte letters op, en roode daar tusschen; 't was een.... wacht eens, hoe noemt men dat weêr...?

— Een gelukwensch, meken?

— Wel ja, zoo heet het; maar neen... dat heet eigenlijk zóó toch niet... men noemt het...

— Ha, een jaarschrift, zeker?

— Ja, daar hebt ge het, een jaarschrift... iets heel moeielijk om maken, geloof ik, want 'k heb later hooren zeggen, dat Jan van den schoenmaker — een fijne kerel — er wel een heele week aan gewerkt had.

— Deed de schoenmaker dat, die hier nu recht over woont, meken?

— Ja kind; maar ge moogt me niet veel vragen want anders kan ik niet goed voorts. Nu, 's morgens gingen wij dan naar de kerk, ik en mijn man voorop, en achter ons volgden onze drie zonen — ze zijn nu ook al bij onzen lieven Heer. Ge moogt me gelooven, kind, maar dan heb ik gedurende de misse, meer dan één goeden Vaderons gelezen, om ons Heer te bedanken over ons geluk. Na de misse, keerden we naar huis. Maar zie, 'k zal 't nooit vergeten, Rozeken, dat was me een leven in de straat! Iedereen stond aan zijne deur; de buren schoten met kanonnekens dat het daverde, en ze riepen om 't meest : leve Frans!... leve Mie!... Maar nu begint nog maar het schoonste : denk eens,

toen we in ons huis kwamen, zagen wij geheel de voorplaats gekroond; en, tegen den muur stonden twee schoone zetels, gansch in den rooden vloer; mijne oogen schemerden er van, en daar moesten wij ons opzetten. Als we daar nu zaten, net als koningen, kwam er een klein meisken, gansch in 't wit gekleed, gelijk in de processie, en die las ons een schoonen brief af. Wat ze dan al zegde, en weet ik niet goed meer; maar 't moet toch aandoenlijk geweest zijn, want mijn man kreesch als een kind, en ik ook, ik voelde wel dat het hoog water wierd; maar 'k deed met mijnen zakdoek, net alsof ik het te warm kreeg. Een oogenblik nadien, kwam uw vader zaliger van uit een hoeksken, en in den naam van al de geburen, gaf hij aan Frans deze zilveren snuifdoos, en ik, ik kreeg eene schoone koffijkan; ze blonk gelijk een zilveren.

— Wel meken, ge moest toch geern gezien zijn van de buren, om zulke schoone geschenken te krijgen. Ja, ja, nu begrijp ik het al waarom die snuifdoos u toch zoo lief is : ze herinnert u gedurig dien schoonen dag, en ook uwen man zaliger, die ze ontving. Is het zoo niet, meken?

— Maar Rozeken, wat zijt gij een haastig ding;.. laat me maar eens voort vertellen, dan zult ge hooren, waarom ik mijne doos zoo lief heb. Luister, kind, mijn Frans, de goede vent, en had er niet veel geniet van : twee jaren na onze blijde jubelfeest, riep ons Heer hem in zijn schoonen Hemel..... Eenige uren vóór hij stierf, nam hij deze doos en zei : zie, Mie kind, ik gevoel wel dat het met mij niet lang meer en zal duren, en 'k wilde u wel eene gedenkenis geven van mij, voor ik sterf : bewaar deze snuifdoos goed. — Ah! ze was mij zoo dierbaar — dikwijls nog zal ze u op mij doen denken; en doe dan telkens een gebedeken voor mijne ziele. Ja, dat zei hij mij, de brave..... Verstaat gij nu, kind, waarom ik er zooveel van houd? vraagt de goede oude; en een blinkend traantje rolt uit ieder ooge; en ze doet net weér met heuren zakdoek, alsof ze het te warm kreeg.

— Ja, 't is eene schoone gedenkenis, Meken, antwoordt Rozeken, die niet wilt zien dat het « hoog water » is.

— En ik zal ze goed bewaren ook, kind : voor geen geld ter wereld wilde ik ze kwijt zijn.

— En 't is daarbij nog een kunstig stuk, geloof ik, meken, zegt het meisken; en voorzichtig neemt ze de doos tusschen de vingeren, en bewondert ze om grootmoeder te voldoen.

— Een kunststuk? 'k Geloof het wel, want over eenigen tijd kwam de rijke heer van 't fabriek hier in huis : hij kwam zien naar de metsers, die bezig waren met eene verandering te doen aan het dak — ge weet, ik huur dit huis van hem — en toevalliglijk zag hij mijne snuifdoos en denk eens, hij wilde er mij 60 frank voor betalen!

— Wel meken, wat ge zegt! zestig frank! 't is een heele hoop geld.

— Ja, ik weet het wel, kind, en ik had daarbij het geld goed kunnen gebruiken, nu dat Jan zonder plaats loopt; maar ik en kon het over mijn hert niet krijgen, mijne doos te verkoopen, en ik weigerde het aanbod, ja, ik weigerde... 'k zou nog liever gaan bedelen dan zulke dingen te doen.

— Maar meken, daar ge van Jan spreekt, en heeft hij nu nog geene plaats gevonden?

— Neen kind, nog niet; en 't doet hem deerlijk pijn : hij werkt zou geern.

— Ja, werkzaam is hij, dat weet ik; en daarbij zoo goed, niet waar?

— Vindt ge dat ook, kind?.. Nu, ge moogt het wel zeggen; want een beter hert en is er nievers niet te vinden.

— Meken, 'k geloof dat er iemand in den hof komt, zegt Rozeken op eens. Aan den stap te hooren, geloof ik dat het Jan is.

— Ge hoort ge dat fijn, kind, zegt grootmoeder; en schalks beziet ze Rozeken, die nu tot achter de ooren bloost, en zoo rap breit, dat heur wollen draad breekt. Maar zie, zij en bemerkt het niet eens, en in plaats van de steken op te rapen, vallen ze van de priemen en zoo trekt ze, och arme, bijna een halve ronde uit.

Meken wist wel dat er iets bestond tusschen de twee jonge lieden; ze had dat al lange bemerkt; maar ze wilde er niet van gebaren; dat komt immers van zelf goed, zei ze.

— Goeden avond, moeder; goeden avond, Rozeken, zegt Jan.

— Ewel, Jan jongen, vraagt meken, hoe is 't?.. hebt ge al eene plaats kunnen vinden?

— Ongelukkiglijk neen, moeder;... en toch, ik en heb geene moeite gespaard om te zoeken... Ach! 't slaat me zoo bitter tegen.

— Hebt ge al bij den fabrikant geweest jongen? men zegt dat het fabriek daar zoo goed gaat.

— Ja, moeder, maar hij schikte, dat voor den oogenblik, hij geen bureelbediende en kon gebruiken. 't Is verdrietig.... verdrietig, zucht Jan. En toch en kan ik zonder werk zoo niet blijven;... wat zullen wij gaan doen, grootmoeder?... we zijn immers toch geen rijke menschen.

Grootmoeder en antwoordt niet, maar met het hoofd diep gebogen, schijnt ze in gepeinzen verslonden, en Jan heeft reeds spijt dat hij hem zoo moedeloos toonde. 'k Moest zoo hard niet gesproken hebben, denkt hij. Wat helpt het toch?... niets dan om een oud mensch verdriet aan te doen. Ja, hij heeft waarlijk spijt de goede jongen : hij ziet grootmoeder toch zoo geern.

— Moeder, zegt hij, en 't en wilt hem bijna niet uit de kele, moeder, ge moet er geen verdriet om hebben; misschien stellen 't wij ons erger voor als 't wel inderdaad is. Laat ons maar hopen;

morgen ga ik weêr op zoek en vóór het avond wordt, breng ik misschien wel goed nieuws naar huis.

— Wie weet het!... antwoordt meken, en ze beurt het hoofd op. Wie weet het!... herhaalt ze, en heure stem klinkt zoo vast; 't is alsof er op eens een licht in heuren geest opging. Kom, kinderen, de locht wordt stillekens koud, en ik en kan daar niet goed meer tegen; laat ons gaan slapen, de nacht brengt raad bij. Rozeken voor ge naar huis gaat, pluk nog wat jezemijnen, 'k zal ze in een potteken water, voor onze lieve Vrouw stellen, en ik lees, van den avond, nog een goeden Vaderons. Wie weet of die goede moeder mij niet en verhoort... Ja, wie weet het...

— Zie meken, hier zijn uwe blommekens en slaap wel.

— Goeden nacht, Rozeken.

— Slaap wel, Jan!

— Slaap wel, zulle Rozeken!

's Anderdaags 's morgens, is meken al vroeg te been. Jan, ook en slaapt niet lang, en loopt reeds overenweer in de keuken. Maar hij verstaat hem aan grootmoeder niet: ze heeft heur beste kleed aan, en dat op eenen werkdag! dat gebeurde nog nooit!... en heure kanten strekmuts op!... en heure gouden bellen in!... Daar steekt daar iets onder... Maar toch wat zou het kunnen zijn!... Kom, kom, 'k zal grootmoeder maar laten betijen, zegt hij.

Binst het ontbijt, en spreekt meken geen woord, en dat is stellig van heure gewoonte niet. Op een, twee, drie heeft ze gedaan. met eten; een gebed, een kruisken en ze staat op.

— Jan, ge moest mijnen lakenen kapmantel eens uit de kas nemen, jongen, zegt ze, ik en kan er niet goed aan.

Nu, weet Jan waarlijk niet meer wat peinzen.

— Maar moeder, vraagt hij, wat zijt ge van zin?

— Wat ik van zin ben, jongen?... wel, ik ga eenvoudiglijk naar de misse.

— Maar moeder, dat en is uwe gewoonte toch niet. Ge kunt zoo slecht gaan, moeder; ware ik in uwe plaats, ik deed mijn gebed voor het beeld van onze lieve Vrouw, zooals ge, dagelijks, gewoon zijt te doen.

— Dat weet ik wel, jongen... maar... nu, 't is zoo een schoon weder vandaag, en 't zal me waarlijk deugd doen eens op wandel te zijn.

— Alléén over straat, en laat ik u niet gaan, moeder; wat zouden de menschen wel denken! ge kunt mij eenen arm geven en ik zal u tot aan de kerk leiden.

— Naar de kerk leiden?... neen, jongen, zóó verre en zijn grootmoeders beenen nog niet versleten; ik zal wel alleen tot aan

de kerk geraken, Laat me mijnen zin maar eens doen, jongen: laat me maar eens doen.

Willen of niet, Jan moet toegeven, en traag sukkelt ze, voetje voor voetje, over straat.

Tegen den noen komt ze thuis. Och arme! ze is doodmoede.

Maar wat verandering op heur gelaat sedert dezen morgend: ze schijnt wel tien jaar jonger,... ze doet bijna niets dan glimlachen! —

— Wat zal die goede jongen tevreden zijn, zegt ze bij heur eigen; o, hoe gelukkig zal hij wezen!... Zie, dat wil lukken, daar komt hij,

— Grootmoeder! roept hij reeds van verre en zwaait eenen brief boven zijn hoofd, grootmoeder, goed nieuws! goed nieuws!

— Wat is er gebeurd, jongen?

— Luister, moeder; maar ik ben zoo gelukkig!.. nu, ik zal 't u al gaan vertellen, luister. Daar zooeven kwam ik eenen werkman tegen van 't fabriek, en hij bestelde mij dit briefken; weet ge wat het behelst, moeder?... neen, ge zoudt het nooit durven hopen! ewel, de heer die, gisteren nog, mij weigerde aan te nemen, schrijft mij dat hij voor den avond, mij nog verwacht en mij geern eens zou spreken. Zie moeder, ik en weet niet wat ik zou doen van blijdschap, roept hij, en bijna zonder te weten wat hij doet, drukt hij grootmoeder aan zijn hert dat het ouken snakt naar heuren asem.

— Zijt ge nu tevreden, jongen? vraagt meken, en in heure oogen schemert er zoo iets listigs.

— Of ik tevreden ben, grootmoeder!

— Nu, dan ben ik het ook, Jan, zegt meken.

Binst het noenmaal, wordt alles overlegd wat Jan gaat zeggen bij den fabrikant; 't is maar, hij wilt de zaken doen gelijk het zijn moet. —

— Maar aardig steekt dat alles toch ineen, zegt hij en dubt: gisteren geweigerd,.. vandaag aangenomen... 't is om er niet wijs uit te worden... neen, ik en kan niet peinzen wat daar mag onder steken!

— Ik wel, denkt grootmoeder, maar ze wacht heur wel er iets van te laten blijken, en gauw spreekt ze van wat anders.

O, er wordt nu zoo blij geklapt; 't lacht hun allen reeds tegen in de toekomst, en 't glanzend zonneken, dat door de venster piept, verlicht zoo schitterend den gezelligen groep, alsof het deel wilde nemen in hun geluk.

Na den noen, staat Jan in zijn kamerken bezig met hem op te poetsen. Wel voor de zevenste maal, herhaalt hij luidop de woorden, die hij gaat zeggen om hem aan te bieden.

— 't Zal wel gaan, zegt hij, en met een kloppend hert, neemt hij den weg naar 't fabriek.

In eene der schoonste voorkamers van het huis, wordt hij binnen geleid. Wat pracht! wat weelde! zijne oogen schemeren er op. Doch, daar klinken voetstappen... opgepast!

Met een minzaam voorkomen, groet hem de heer en zelfs, hij verontschuldigt hem, daar hij, gisteren, zoo koel, Jans aanbieding weigerde.

— Er komen tegenwoordig zoo vele jongelingen, zegt hij, allen geven hen zoo bekwaam uit, en ik ben al zoo menigmaal bedrogen geweest. Maar sedert gisteren, bekwam ik inlichtingen op u, en ik hoop wel dat we het ééns zullen worden.

Verder doet de heer hem allerlei vragen voor wat het boekhouden en ander bureelwerk betreft; Jan, die door de vriendelijke ontvangst moed heeft gevat, antwoordt zoo voldoende op al de vragen, hij spreekt met zooveel kennis en ondervinding over al die zaken, dat de fabrikant er over verwonderd staat.

— Vriend, zegt deze, ge bevalt mij, en ik denk wel dat ge mij een trouwe bediende zult worden.

Maar wat gebeurt er! Wat doet Jan zoo op eens verbleeken, terwijl zijn oog strak gericht is op een rijk meubel, waarop allerlei kunstvoorwerpen uitgestald zijn? en er komen tranen in zijne oogen!

De verandering geschiedt zoo plotselings, dat de heer het bemerkt en hem vraagt : — mijn vriend, wat komt er u over, gevoelt ge u niet wel?

— Ach! ik en weet het niet, mijnheer, antwoordt Jan met verkropte stem en gansch verward; maar.... O, ik gevoel mij zoo gelukkig eene plaats te hebben!

Jan en sprak geene volle waarheid, want op straat gekomen, barstten de tranen hem opnieuw uit de oogen. 't En was de vreugde niet van eene plaats te hebben, die hem zoo had doen verbleeken; maar hij had iets gezien, de goede jongen, dat hem diep en wonderlijk getroffen had. — Grootmoeders Snuifdoos had hij zien staan te midden van die rijke verzameling, en nu begreep hij alles. Nu wist hij, waarom grootmoeder, dien avond, zoo in gedachten verslonden was en opeens zoo bemoedigend zei : « Wie weet het? » Waarom ze 's morgens heur beste kleed had aangetrokken, en niet wilde dat hij ze vergezelde tot aan de kerk; waarom ze 's noenens zoo blijde scheen; waarom de fabrikant, zoo eensklaps van gedacht veranderd was. O ja, alles kwam hem nu helder voor den geest; maar hij begreep nu ook, wat groot offer, grootmoeder gedaan had met te scheiden van heure geliefde doos — hij had die geschiedenis zoo menigmaal gehoord — van heure Snuifdoos, waar zoo vele herinneringen aan vast waren van zalige en blijde stonden, van pijnelijke en droeve dagen : de blijde jubelfeest; het smertelijk verlies van heuren echtgenoot. In zijne verbeelding, zag hij zijne lieve grootmoeder heuren schat ten geschenke bieden aan den rijke, en heuren kleinzoon aanbevelen. O, 't was alles uit liefde voor hem! Hij zag, met wat weemoedigen blik, ze heure doos voor 't laatst moest aanschouwd hebben; en al die gedachten deden den braven jongen tranen storten van ware liefde

en innige dankbaarheid voor zijne oude moeder; maar ook tranen van zuivere vreugd, nu hij dacht, hoe gelukkig ze hem maakte.

— Moeder, riep hij, toen hij in 't hofken kwam waar grootmoeder en Rozeken hem wachtten, moeder, ik heb eene plaats! ik ben aangenomen! maar alles, alles heb ik aan u te danken, moeder!

— Aan mij, jongen? vraagt meken die nog van niets en wilde weten, aan mij?...

— Ik weet alles, moeder; uwe snuifdoos! en weenend valt hij zijne oude grootmoeder om den hals, en bedekt heur rimpelig gelaat, met hertelijke kussen.

't Is zoo stil op dezen oogenblik : de vogelkens die daar zooeven kweelden, zwijgen op eens, alsof ze, dien plechtigen stond, niet en wilden storen; geen blaârken beweegt; geen windeken waait; men hoort slechts het snikken van Jan.

— Mijn goede jongen, zegt moeder eindelijk, en zachtjes maakt ze heur los uit Jans armen, mijn goede jongen, laat ons van dat alles maar zwijgen; 't was zoo eenvoudig wat ik deed. Nu ik u gelukkig zie, ben ik zoo te vreden; 't is al wat ik wenschte. Ja, met zorg en vlijt zult ge uwen weg maken; nu kunt ge hoopvol, de toekomst inzien. En... waarom zou ik het van den avond niet al zeggen?... Kom Rozeken, schuif eens wat dichter bij mij, kind. Zie Jan, sedert lange bemerkte ik de ware genegenheid die ge voor elkander gevoelt; welnu, weest gelukkig en bemint elkaar in eer en deugd, zooals ik en grootvader het deden. We hebben ondervonden, dat geene vreugde kan opwegen tegen het geluk van den huiselijken heerd; doet zooals wij, kinderen, en God zal u zegenen.

O, geen heil overtrof op dat oogenblik, dit van het blijde drietal. Rozeken, had heur hand in die van Jan gelegd; spreken en konden ze niet, daarvoor was hun hert te vol; maar teeder en liefdevol blikten ze in elkanders oogen, en die blik zei alles.

De vogelen, in den kersenboom, zongen nu wêer volop; ze fladderden en speelden, dat de witte blâarkens der blommen, uit den boom, op den hofwegel vielen; ze deden alsof ze reeds feestten voor 't nieuwe paar.

Lang nog, bleven grootmoeder, Jan en Rozeken op 't houten banksken zitten; er werd zoo blij geklapt; nog zoo vele plannen beraamd voor de toekomst. O, 't was hun een hemelken hier op aarde! en al die vreugde, al dat geluk hadden ze te danken aan die goede, lieve Grootmoeder en.... aan heure « Schoone zilveren Snuifdoos. »

Sint-Niklaas HENDRIK SEGERS.

COREMANS' ALBUM.

ONDER de talrijke kleine gedichten en feestliederen welke, ter gelegenheid der betooging van 10 Februari, in de drukpers het licht hebben gezien, hebben wij de volgende, tot een aandenken van het feest, voor de lezers van *Het Belfort*, uitgekozen en bijeengebracht (1) :

I.

Aan Coremans.

Nu hoog omhoog de Vlaamsche vlag,
En 't Vlaamsche volk vooruit,
Wijl jubelzang en klokkenspel
Weêrklinken, blijde en luid!
Gevierd, gefeest den kloeken held,
Die op den eersten rang,
Banier in hand, ons voorwaarts leidt
En deinst voor haat noch dwang!
Vooroordeel moge klomp en rots
Ophoopen langs de baan,
Hij werpt ter neêr wat weêrstand biedt
En voert zijn strijders aan;

Zijn strijders, die, het oog op hem,
Hun rechtsveroveraar,
Hem volgen als een enkel man,
In onverbreekbre schaar.
Want ja, gewonnen zal en moet
De Vlaamsche worstelstrijd;
Eens zegeviert de Vlaamsche vlag,
Verheerlijkt wijd en zijd!
Hij moge 't zien, die meengen slag
Reeds won op 't vrijheidsveld,
Hij moge 't zien, zijn werk bekroond
De kloeke Vlaamsche held!

HILDA RAM.

(Uit het Coremans' nummer van het *Handelsblad*, 10 Februari 1889.)

---

(1) Vermelden wij hier ook den bundel gedichten : *voor Vlaanderland*, ter eere van Coremans, door Baldwin, ter gelegenheid van het Coremansfeest uitgegeven en verkrijgbaar bij de uitgevers van *Het Belfort*, ten prijze van 50 centiemen.

II.

Hulde aan Coremans.

(Wijze : *De Vlaamsche Leeuw*.)

I.

Zij zullen hem niet temmen,
Den wakk'ren Coremans,
Schoon « franskiljons » en walen
Hem dreigen met hun bans!
Zij zullen hem niet temmen,
Zoolang hij, Vlaming, leeft;
Zoolang het volk van Vlaandren
Een recht te vergen heeft!

REFREIN :

Zij zullen hem niet temmen,
Den koenen Coremans
Vóór 't Vlaamsche fort versterkt is
Tot aan zijn hoogsten trans!

II.

De tijd verslond onz' rechten;
Onz' grieven groeiden aan;
Maar Vlaand'ren en zijn tale
Zal nooit door dwang vergaan.
Dreigt ons de « kliek der Franschen »,
Pal staan wij, zonder vaar,
Wij lachen met haar woede,
Want Coremans is daar!

III.

Sinds achttien-honderd-dertig
Strijdt Vlaand'ren voor zijn recht;
En 't neemt steeds toe in krachten,
Hoe driester men 't bevecht!
Valt Gerrits naast vele and'ren,
En meent de « kliek van 't Fransch »
Dat 't Vlaamsch nu neergeveld ligt,
Dan rijst weer Coremans!

IV.

En wee Bara of Scoumann',
Die in het Parlement
Onz' Vlaamsche Volksbeweging
Belastert of miskent!
Hij stormt op onz' belagers;
Hij licht hen uit den zaâl,
En wreekt, in eigen sprake,
Ons volk en onze taal!

V.

Thans is het sein gegeven,
Door 't gansche Vlaand'renland :
In dichte drommen stoomen
Wij naar het Scheldestrand,
Om d'eed'len held te vieren,
Dien 't volk thans bloemen spreidt,
Omdat hij onze tale
Ten zege heeft geleid!

SLOTREFREIN :

Blijf O'Connell van Vlaand'ren,
Nog lang onz' dierbre tolk,
En strijd nog vele jaren
Voor 't dankbaar Vlaamsche Volk!

JOHAN LUDHWIG.

(Uit het Coremansnummer van *Het Land*, 10 Februari 1889.)

III.

Juicht! Vlamingen, Juicht!

(Feestlied.)

Juicht, Vlamen, juicht in hellen toon,
Doet luid uw' stemme galmen,
En zwaait, voor Vlaandrens kloeksten zoon,
Nu kransen, zegepalmen;
Laat Beiaardspel en Klokgebom,
Op de ademtocht der winden,
Gulhartig roepen « Wellekom »
Aan alle vlaamsche vrienden.

Want hier waar 't volk, als hoogste gunst,
Zijn Vrijheid weet te vieren;
Waar Handel, Nijverheid en Kunst
Zoo trotsch den scepter zwieren;
Hier feesten we, met alle pracht,
Den Kamper onzer tale,
Die voor haar rechten houdt de wacht
In België's Staten Zale.

We zwaaien vlag en wimpels thans
En roepen al te zamen :
Heil onzen held! Heil Coremans!
Den O'Connell der Vlamen;
Die moedig strijdt voor 't heilig pand :
De vrijheid van de talen,
Door hem zal eens ons Vlaandrenland
In vollen luister pralen.

En daarom juichen we zoo luid
En doen we ons stemme galmen,
En daarom hangt de feestvlag uit
En zwaait men zegepalmen.
Laat, Beiaardspel en Klokgebom,
Uw' vreugdeklanken hooren,
En roept aan allen « Wellekom »
Die Vlaming zijn geboren.

K. Stessens.

(*De Vrijheid*, Februari 1889.)

IV.

Coremans!

Daar klinkt een naam heel Vlaandren door,
Zoo krachtig als een machtig koor:
Coremans!

Hij stijgt uit stad en dorpen op,
Weerkaatst door duin en heuveltop;

Omdat ons volk hem mint en acht,
Die Vlaandrens grootheid koen betracht;

Omdat ons volk, na lang geduld,
Zijn schoonste wenschen wil vervuld!

Daar klinkt een naam heel Vlaandren door,
Zoo krachtig als een machtig koor;
Coremans!

Die naam houdt recht en reden in;
Geen onderscheid in 's Lands gezin!

En stroomt het Vlaamsche volk te zaam,
Zoo stijge uit aller borst één naam :
Coremans!

Th. Sevens.

V.

Coremans-Marsch.

Wijze : *Artevelde-Marsch*, van Gevaert.

« Vlamingen, begroet allen uwen ...
O'Connell van Vlaanderen! »
LAMBERT VAN R...

I.

Wie stond recht, als men Vlaand'ren verdrukte door het Fransch?
Wie herstelde onze taal in haar' vollen gloor en glans?
't Is de held van ons land, 't is de vrome Coremans!
Hij stond recht, als men Vlaand'ren verdrukte door het Fransch!

II.

Wie verbrak hier het juk van de Waalsche taaltirans?
En wie vlocht er ons Dietsch, eenen eer- en gloriekrans?
't Is de held van ons land, 't is de macht'ge Coremans!
Hij verbrak hier het juk van de Waalsche taaltirans!

III.

Wie verhief vóór 't Gerecht onze Taal ten hoogsten trans?
Wie verjoeg hier de vreemde uit haar sterke legerschans?
't Is de held van ons land, 't is de moed'ge Coremans!
Hij verhief vóór 't Gerecht onze Taal ten hoogsten trans.

IV.

Wie behaalde den zege op de kliek der Fransche Jans?
En wien huldigt ons Vlaandren met dank en vreugde thans?
't Is de held van ons land, 't is de wakk're Coremans!
Hem vlecht Vlaand'ren in dankbare hulde een' lauwerkrans!

(*Het Land.*) JOHAN LUHDWIG.

VI.

Leve Coremans.

Op! Vlamen! op! uit allen kant,
Uit elke gouw, uit alle oorden,
Van 't klein doch duurbaar Vaderland,
Komt allen, naar de Scheldeboorden,
Stroomt allen naar de Rubenssteê,
Waar Coremans ook werd geboren,
En doen die van d'Ouw Beurs niet meê,
Daar is, Och Heer! niets aan verloren!

Komt allen die den kamper mint,
Voor onze taal en onze rechten,
Thans naar hem toe, blij, eensgezind,
Ten spijt van alle vreemde knechten.
Bewijst hem eer en roept hoezee!
Dat 't klinkt tot boven onzen toren!
En doet den Opium niet meê,
Daar is, och Heer! niets aan verloren.

Ja, broeders, 't is vandaag de dag
Dat wij den strijder mogen vieren,
Ontplooit voor hem de zegevlag,
Ontrolt voor hem uw feestbanieren.
Heil aan den held die zooveel deê,
Door wie onz' taal werd als herboren,
En doen de Franskiljons niet meê,
Daar is, Och Heer! niets aan verloren!

Brengt kronen aan en lauwertak,
Voor hem die sedert twintig jaren,
Met woord en daad het vuur ontstak,
In d'harten onzer legerscharen.
En daarom roepen wij te vreê,
Heil COREMANS! den uitverkoren!
En doen z'uit d'Ammanstraat niet meê,
Daar is, Och Heer! niets aan verloren!

Gezongen dan op deze feest,
Gezongen op deez' blijde stonden!
Laat thans herklinken onbevreesd,
Zijn naam uit honderd duizend monden.
Van aan de Maas tot aan de Zee,
Zal thans zijn naam het ruim doorboren
En doet de zuidpartij niet meê,
Daar is, Och Heer, niets aan verloren!

(*De Vrijheid.*)

JACOBUS.

VII.

Aan Edward Coremans.

Voor 't arme volk, toen 't opsprong uit zijn boeien,
Wen 't noodgeschreeuw weêrgalmde door den lande,
Sloeg 't heilig vuur, dat in zijn boezem brandde,
Als een vulkaan, in laaie vlam aan 't gloeien.

Daar bromt de klok, helklinkend door de gouwen,
En grijs en jong 't komt al naar hier getogen.
En gâ en kroost begroeten, diep bewogen,
De standaarts fier, waarop, uit breede vouwen,

De Leeuw verrijst, de schutsgeest van ons volk.
En 't blij hoezeegejuich beloont u, tolk
Der langverdrukte dietsche rechtsbeweging,

Voor 't vroede, kloeke woord, het hoogbegaafde
Waar Gij den Vlaamschen stam zoo mild meê laafde!
Het « Fiat lux » der nieuwe volksherleving!

G. D. R.

(*Het Recht,* 10 Februari 1889.)

VII.

Heil Coremans.

(Zangwijze : *Wien Neêrlandsch bloed*, enz.)

I.

Op! Vlaamsche Volk! in feestgewaad
Ter Scheldestad gesneld!
Wien voor zijn taal de boezem slaat
Vier onzen kloeken held!
De beiaard klinke, hel en luid,
Van elken torentrans
En wapprend hang de feestvlag uit,
Voor onzen Coremans!

II.

Te Brussel, in de Statenzaal
Daar beet, met spot en hoon,
De Waal ons toe : « gij hebt geen taal,
« Hier spant het Fransch de kroon! »
Maar, wat hij nimmer heeft gehoord,
Moet hij daar hooren thans :
Het machtig, vrije, Vlaamsche woord
Van onzen Coremans!

III.

Sinds zestig jaren werd ons recht
Vertrappeld en verkracht;
Een vreemde taal in 't landsgerecht
Hield 't eigen Vlaamsch versmac
Maar, vlocht men 't onrecht, in de
Een nieuwen looverkrans,
't Wordt eens verwonnen en verple
Door onzen Coremans!

IV.

De Vlaamsche leeuw staat onverma
En houdt de strijdvlag op;
Alwat ons recht nog tegenkant
Moet neêr, bij klop op klop!
De Vlaming wil zijn moedertaal
In vollen gloor en glans
En rust niet vóór de zegepraal,
Met onzen Coremans!

V.

Heil hun die, trouw aan 't vaderland,
Voor taal en vrijheid sterk,
Met hem ten strijd gaan, hand in hand,
En staan in 't worstelperk!
Eens stijgt de zegekreet, vol kracht,
Bij vreugdekoor en dans :
Heil onze Vlaamsche legermacht!
Heil onzen Coremans!

A. V. BULTYNCK.

(*Fondsenblad*, 26 December 1888.)

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Onder den titel : **De Nederlandsche rechtstaal in Noord- en Zuid-Nederland,** heeft de heer Julius Obrie, rechter te Dendermonde en lid der Koninklijke Vlaamsche Akademie, bij de uitgevers S. Leliaert, A. Siffer en Cie de redevoering uitgegeven door hem uitgesproken den 15 September 1887, in de eerste afdeeling van het XXe Nederlandsche en letterkundig kongres, te Amsterdam. Prijs fr. 0,50.

In deze bondige verhandeling wijst de heer Obrie erop dat de Zuid-Nederlanders, ongelukkiglijk, nog immer in den waan verkeeren dat de rechtstaal in Noord-Nederland doorspekt is met nuttelooze bastaardwoorden. Niets is echter minder waar en, onder dat oogpunt hebben wij, Vlamingen, van onze Noorderbroeders veel te leeren.

Het nieuw Nederlandsche Strafwetboek mag, onder dat opzicht, als een voorbeeld van zuiverheid van taal aangestipt worden en thans is men bezig ook het Burgerlijk Wetboek in dien zin te overzien.

De manier van vertalen is, in Noord-Nederland dan ook veel redematiger dan ten onzent, alwaar men, in plaats van de voortestellen zaak te doorgronden, zoomaar het Fransche woord aanpakt en naar de letter vertaalt.

Zoo vertaalde Ledeganck *jugement contradictotre* door *wedersprakig vonnis*, in plaats van *vonnis op tegenspraak*, waardoor de Noord-Nederlanders de rechte beteekenis wedergeven.

Bij ons wordt algemeen *rente perpétuelle* door *eeuwigdurende* in plaats van *altijddurende rent* vertaald en zegt men dan ook *eeuwigdurende dwangarbeid* in plaats van *levenslange*, alsof, zegt de schrijver terecht, iemand ook na zijn leven nog dwangarbeid kon worden opgelegd.

Solidair wordt hier algemeen vertaald door het woord *elkheel*, door Ledeganck uitgevonden. Onnoodig erop aantedringen dat *hoofdelijk*, zooals men in Holland zegt, veel beter het beteekende wedergeeft; *permis de port d'armes* wordt in Vlaanderen *wapendracht*, terwijl *jachtverlof* de echte beteekenis in zich besluit.

Deze weinige voorbeelden doen zien dat de rechtstaal onzer Noorderburen de onze verre vooruit is. Ook achten wij den heer Obrie den geschikten man om, in eene volledige verhandeling, de verkeerdheden onzer Vlaamsche rechtspraak afdoende terecht tewijzen.

Wij zien dan ook met verlangen de uitgave te gemoet van zijne *Formulieren voor de Burgerlijke rechtspleging* (1), een werk dat op den omslag der thans verschenen brochuur is aangekondigd en dat bestemd is om de grootste diensten te bewijzen aan magistraten, advokaten, deurwaarders, notarissen, zaakwaarnemers enz. die verplicht zijn de rechtspleging in het Vlaamsch uitteoefenen of er rechtstreeks mede in betrekking zijn.

Wat ons bijzonder getroffen heeft is, door de brochuur van den heer Obrie te vernemen dat de meeste en daaronder ook de beste werken der Noord-Nederlandsche rechtsgeleerden in onze openbare boekerijen, onder andere in de bibliotheek der Gentsche Hoogeschool niet te vinden zijn.

Alzoo belet men onze studenten in de rechten zich in de Nederlandsche rechtstaal te bekwamen en dan roept men uit : er zijn geene Nederlandsche boeken over rechtleer voorhanden!

Ziedaar nog eene gewichtige Vlaamsche grief, waarvan de verdwijning, door de nieuw gestemde wet op het gebruik der talen voor het strafgerecht, noodzakelijk wordt gemaakt!

A. V. B.

Eenige regeltjes. *Handboeksken, waar de Vlaamsche studenten hunne moedertaal behoorlijk in leeren* **schrijven** *en* **uitspreken** *door de oudleeraars Jan Bols, briefwisselend lid der koninklijke Vlaamsche Academie, pastoor van Alsemberg, en Jan de Ruysscher, onderpastoor van Ruisbroek-aan-den-Rupel.* **Derde uitgaaf.** — Lier, Joseph Van In en Cie. — 72 bladz. in 16°. — Prijs : fr. 0,50.

Een kostbaar werkje voor al die met hunne moedertaal niet wel uit de voeten kunnen! 't Ware dan ook zonde zoo al de Vlaamsche tijdschriften het niet hielpen verspreiden. Wij kunnen zulks niet beter doen dan met een artikel aan te halen den 20 januari in *de Brusselaar* verschenen :

« Als ze maar praktisch worden, de Vlamingen. Onlangs « kondigden wij *Het Vlaamsch Bestuur* aan, van ridder A. de

(1) Dit werk, dat eene wezenlijke leemte zal aanvullen en dan ook aan magistraten, advocaten, griffiers, deurwaarders, enz. zeer welkom zal zijn, zal bestaan uit 4 gedeelten : 1° Rechtpleging bij de vredegerechten. 2° Rechtspleging bij de rechtbanken van eersten aanleg en van koophandel. 3° Rechtspleging bij de hoven van beroep en van verbreking. 4° Beredeneerde lijst der in het werk gebruikte rechtstermen. — Men kan van nu af inschrijven bij de Uitgevers dezes.

« Conswarem, en te dier gelegenheid stuurden wij eenen oproep « tot de mannen van goeden wil, om ons, elk in hun vak, met « werken en werkjes te begiftigen, die den Vlaming het gebruik « zijner taal vergemakkelijken.

« Thans is 't ons gegeven over een werkje te spreken, dat op « eene eenvoudige wijze iederen Vlaming, die zijne taal *spreken* « kan, in staat stelt haar ook betamelijk te SCHRIJVEN.

« Ziehier het plan van dat boekje :

« I. SPRAAKLEER. — *Letters en lettergrepen.* — *Woordsoorten* : *Naamwoorden* : Geslacht verbuiging, meervoud, verkleinwoorden ; — *Bijvoeglijke woorden* : Verbuiging, zelfstandig gebruikte, bij- « namen....; — *Telwoorden*; — *Voornaamwoorden*; — Werkwoorden; « — Bijwoorden; — Voorzetsels; -- Voegwoorden.

« II. UITSPRAAKLEER. *Klinkers* ; *Medeklinkers* ; *Klemtoon*.

« III. BIJLAGE. Uitspraak der redenaars vóór eene talrijke « menigte; Uitspraak der zangers; Uitspraak der vreemde woorden; « Uitspraak in den gewonen omgang; Bastaardwoorden in onze « Vlaamsche gesprekken; Fransch met Vlaamsche woorden uitge- « drukt; Het voordragen van verzen.

« IV. BRIEVEN.

« En dat alles is eenvoudig, kort en klaar voorgedragen, zoo- « dat iedereen het vatten kan. ALLE regels worden aangeroerd, « maar op de NOODZAKELIJKSTE wordt wat meer gedrukt, als : de « spelling met enkele of dubbele klinkers, 't gebruik van *g* of *ch*, « van *de* of *den*, de verbuiging der zelfstandig gebruikte bijvoeg- « lijke naamwoorden, het gebruik van *d* en *t* in de werkwoorden.

« De tafel van de vervoeging der werkw. is buitengewoon « klaar en de uitleg, die daarop volgt, kan de moeilijksten voldoen.

« Het langgevierde haantje-vooruit, het drie kwaart fransche « ZICH wordt wel niet uitgecijferd, maar komt er toch kaal van af!

« De bijwoorden, voorzetsels en voegwoorden bieden voortaan « geene moeilijkheden meer. En bij middel van de *Alphabetische* « *Inhoudstafel* kunt ge in eenen oogwenk allen voorkomenden « twijfel oplossen.

« De *uitspraakleer* is meesterlijk behandeld en het aanhangsel, « dat over de *brieven* spreekt, kan zelfs mannen van 't vak te « pas komen. Welaan, Vlamingen, zoo ge dien naam verdient, « geene trouw- of sterfberichten meer in 't Fransch ! In deze « *Regeltjes* vindt gij ze kant en klaar in uwe moedertaal!

« Daarom aarzelen wij geen oogenblik om dat boekje onvoor- « waardelijk aan te bevelen. Leeraars en studenten, priesters en « geestelijken, advokaten en notarissen, bestierders en bestierden, « al die Vlaamsch schrijven wil, zal daar baat bij vinden. »

Menige personen, die de gelegenheid niet gehad hebben het Vlaamsch volgens de regelen te leeren, bevinden zich nu in omstandigheden, dat zij die taal moeten gebruiken. Welnu met het

aandachtig lezen van deze *Regeltjes* zullen zij zich kunnen uit den slag trekken : zij vinden daar alles wat zij noodig hebben, niets min, — niets meer.

D. C.

De Belastingen. Handboek ten dienste en gerieve van alle lastbetalers, door Em. Therssen, gewezen hulpbediende in 't bestier der belastingen, thans leeraar in St-Josephsgesticht te Thourout. Een boekdeel in 8°, 90 bladz., prijs 1,25 fr., 1889. — Brugge, A. Van Mullem, drukker, Geerolfstraat.

Hoe dikwijls en gebeurt het niet dat wij van grondlasten, persoonlijke belastingen, patenten, opcentiemen, kadaster, enz. hooren spreken, zonder dat wij echter weten wat al die belangrijke zaken te bedieden hebben?

Hoe noodig en is het hedendaags niet wel te kennen al wat er met den kiescijns in verband staat om de kiezerlijsten te keuren en al dien kant geleersd en gespoord ten strijde te tiegen?

Hoevele lastbetalers en staan er op hunne lastbrieven niet te staren, die zouden benieuwd zijn om vele zaken te vernemen die hun zoo naar aangaan?

Hoevelen en zijn er niet in 't bestier der belastingen, bedienden en patentezetters, die gadinge hebben om bij middel van een bondigen en duidelijken handboek onderricht te worden?

Hier kan iedereen voldaan worden, en, ten kleine prijze, dank aan het nieuw en oorspronkelijk werk van den heer Therssen, volledig onderricht bekomen.

De handboek handelt eerst over de belastingen in 't algemeen. Dan worden de grondlasten, de persoonlijke belasting en het patenterecht nauwkeurig, in 't lang en in 't breed, in duidelijke bepalingen onderzocht en bekend gemaakt.

Het hoofdstuk over het patenterecht geeft ook de beroepstafels der wet van 1819 met al de wijzigingen door latere wetten vastgesteld. In den handboek vindt ge ook uitleg en voorbeelden van eenen lastbrief, van de aangiften der persoonlijke belastingen en van het patenterecht. Het werk handelt ten slotte over de mijnlasten, over de onrechtstreeksche belastingen, de gau- en gemeentelasten.

Deze handboek wordt ook bijzonder aanbevolen aan de leeraars der beroepsklassen en de dagbladschrijvers : hij staat hun als stof van oorbare lessen, van nuttige wenken voor hunne lezers ten gerieve.

Dank aan den voortgang der vlaamsche Beweging, vervlaamscht het bestier gedurig : het werk van M. Therssen zal ter vervlaamsching der bestierlijke taal niet weinig bijdragen : het is in keurig en verstaanbaar dietsch opgesteld en zal daarom bij iederen Vlaming welkom heeten.

Schrijver zou misschien niet ongepast, voor eene tweede uitgave die komen zal, de oude vlaamsche *Settingboecxkens* raadplegen.

J. CLAERHOUT.

Het klooster ter Walle en de abdij van den Groenen Briel. *Stukken en oorkonden verzameld en uitgegeven door* V. VAN DER HAEGHEN, *archivaris der stad Gent.* (Uitgave der *Vlaamsche Bibliophilen,* 4[de] reeks, n[r] 7.) Gent, Ad. Hoste, 1888, in-8°, XVI-370 bl. — Eene nieuwe bijdrage tot de geschiedenis onzer stad, in welke een groot getal ten stadhuize en in andere openbare verzamelingen bewaarde oorkonden in hun geheel zijn weergegeven of in 't kort bekend gemaakt. De oorkonden zijn niet alleen belangrijk voor de geschiedenis der vrouwenabdij van den Briel, welke van het midden der XIVe eeuw tot het 4[e] jaar der Fransche republiek in wezen bleef, maar ook voor de aloude topographie der stad en vooral van voorname familiën. Door deze uitgave heeft de maatschappij der Vlaamsche Bibliophilen zich ten hoogste verdienstelijk gemaakt.

De ijverige verzamelaar heeft gezorgd voor eene beschrijving der Zegels welke gehecht zijn aan de beschreven oorkonden, alsmede van eene uitvoerige tafel van persoons- en plaatsnamen.

Joost Van Vondel's Altaar-Geheimenissen, heruitgegeven door eerw. *J. Erkens,* professor in 't Klein seminarie te St-Truijden. Eén boekdeel in 12. Te Gent, bij Leliaert, Siffer en Cie. Prijs, fr. 1.50. — Vondel ! Deze schrijver is nu meer en meer de aantrekkelijkheid der ernstige nederlandsche geleerden. Welk een machtige dichter dan ook, welk eene vlucht in zijne poësie ! Twee zijner dramatische meesterstukken, **Lucifer** en **Joseph,** werden onlangs besproken en beoordeeld. Nu is eene nieuwe uitgaaf verschenen van het vermaarde dichtgewrocht ter eere van het H. Sakrament : *Altaar-Geheimen.* Langen tijd bestond dit gewrocht niet afzonderlijk meer. Professor Erkens heeft het nu uitgegeven naar den keulenschen tekst van 1718, en die uitgaaf is voor iedereen bereikbaar. Nadat Vondel tot het catholicisme bekeerd was, wilde hij ons Altaar-geheim bezingen en dwalingen bestrijden welke het protestantisme erover verspreidde. Nooit was de dichtervorst verhevener, en men neme en leze dit meesterwerk ! Gij vooral, studeerende jeugd, baadt u, als 't ware, in deze overheerlijke poësie! Het boek, dat 182 bladzijden beslaat, komt van de pressen der heeren Leliaert, Siffer en Cie, anders gezegd, de druk ervan is bezorgd en keurig, dus ook daardoor aangenaam om lezen.

Tot inleiding komt eene studie bewrocht naar het degelijk doch jammer uitverkochte werk van Kannunik Stillemans « Les mystères de l'Autel. »

Antwerpen. V.

Deux drames du temps des Gueux : **Jacques Blommaert** ou le triomphe des Gueux à Audenarde (1572). — **Jean de Hembise** ou la chute des Gueux à Gand (1584), avec notes historiques par l'Abbé Edm. Speelman. — 162 bladz. in-8°. — Gent, S. Leliaert, A. Siffer et Cie. Beide tooneelspelen werden, in 1879, tot stichting en onderwijs der Belgische jeugd opgesteld. De geleerde en vaderlandminnende schrijver weet erin de edelste gevoelens jegens Vaderland, Godsdienst en Huisgezin op te wekken.

De optredende personen zijn natuurlijk en getrouwelijk voorgesteld, zooals zij door de Geschiedenis worden afgebeeld. Achter elk stuk komen hoogst leerrijke aanteekeningen, die de verschillige toestanden ophelderen.

Deze nieuwe uitgaaf zal te recht welkom zijn in de colleges, om de leerlingen der hoogste klassen tegelijk in de Fransche letterkunde en in de Vaderlandsche geschiedenis te onderrichten, alsook om hen in het uitdrukken der edelste aandoeningen te oefenen.

Gent. L.

« De onvermoeibare schrijver van de *Studiën over Vondel* en van *Lucifer taal- en letterkundig verklaard*, de talentvolle jezuiet P.-A.-M. Verstraeten, heeft een nieuw en prachtig werk in het licht gegeven. *Het leven van den hoogeerwaarden pater Petrus Beckx, XXIIe generaal-overste van het gezelschap van Jezus*, beslaat niet min dan 572 bladz., groot in-8°. Het werd op goed papier en met overschoone letters gedrukt, en is bij Van Os-De Wolf, uitgever, Antwerpen, Sint-Pieter- en Paulusstraat, 2, aan fr. 3-50 verkrijgbaar. Voor degenen die pater Verstraeten's hooggeachte werken anders dan bij name kennen, zou het overbodig wezen hier een woord over zijnen zuiveren en echt Vlaamschen stijl te reppen. Hun, die zich tot hiertoe het genot ontzegd hebben, zijne « studiën » te lezen, roepen wij toe : koopt het nieuw uitgegeven boek, leest : de sierlijkheid, de vloeiendheid, de eenvoudigheid van den schrijftrant, zullen u meesleepen, u uur en tijd doen vergeten en innig genot baren. Doch die letterkundige genoegens, het vermaak dat men vindt in het verkeeren met beschaafde en verfijnde geesten, zijn het eenige niet welk P. Verstraeten's boek den lezer zal verschaffen. Hij zal eerst en vooral een man leeren kennen, die door zijne deugden en goede werken ons Vaderland eere aandoet, eene der zuiverste paarlen van Vlaandren's eerekroon in deze eeuw, een man die onzen landaard, onze taal en onze zeden wist te schatten. De onheilen door de eerste Fransche Republiek hier te lande gesticht, de gure tijden onder Napoleon, het volksleven, het burgershuisgezin in het begin dezer eeuw, het lijden en strijden van het gezelschap Jezus en van de H. Kerk gedurende de laatste negentig jaren, dat alles wordt vóór de oogen des lezers gebracht. Eene onafgebrokene reeks van oorspronkelijke brieven door

's schrijvers kunst aaneengeschakeld en opgeklaard, doet ons in het verleden leven, in de gevaren en de blijdschap onzer ouders deelen. Tot al de liefhebbers van letterkunde en geschiedenis, zullen wij dan zonder aarzelen zeggen : Koopt en leest! verwacht u aan veel en uwe verwachting zal niet te leur gesteld worden. »

Bovenstaande juiste en gegronde beoordeeling van « *Het Land* » laat niets te bespreken over. Het werk van P. Verstraeten is een gedenkteeken uit kinderliefde eerbiedig opgericht aan een beminden vader, aan een heiligen priester en kloosterling, aan een heldhaftig karakter. Het bewonderend en beminnend hart van den zoon doorademt elke bladzijde. Wie weet voor welke andere eerezuil, later op te richten, dit werk misschien ten grondsteen ligt?

Wij, Vlamingen, zijn aan Pater Verstraeten dank verschuldigd dat hij niet aan eene vreemde pen de taak heeft overgelaten, het leven te verhalen van een heiligen, roemrijken man, dien ons Vlaamsch België aan den Godsdienst en de Kerk heeft geschonken.

Gelijk « Het Land » schrijft, is het gewetensvol en kundig boek onder opzicht van taal en letterkunde noog te waardeeren. De stijl is keurig en effen vloeiend, nergens gedwongen of gewrongen ; het onderwerp brengt meê dat de schrijftrant eerder in wijsberekende nauwkeurigheid dan in verscheidenheid bij levendige afwisseling en beweging zijne verdienste zal vinden.

Onze taalschat, met gansch zijnen rijkdom van woorden, ligt den schrijver ten gerieve open. Wij spreken van de algemeene Nederlandsche taal, de taal onzer volledigste woordenboeken; want taal-particularist is hij ten geheele noch ten deele; zijne pen is Vlaamsch meer door wending en stijl dan door zegswijzen en woordenkeus; want, ja, de Hollandsche uitdrukking kan wel eens aangetroffen worden waar men de Vlaamsche verwachtte : *een spaak in 't wiel;* in Oostvlaanderen : *een stok in 't wiel steken...*

Bij de historische aanteekeningen van « Het Land » kan nog gevoegd worden volgende bemerking : in geen ander historisch werk wordt klaarder licht gespreid over de sluwe staatkunde en over het verraderlijk geweld van Italië tegenover de pauselijke Staten... En, tusschen al wat dreigt en instort, zien wij den hoogeerwaarden P. Beckx in grootsche kalmte gebeeld, —

Impavidum ferient ruinæ

De eerste uitgave zal niet alleen blijven staan : voor de tweede zorge de Z. E. Schrijver eenige drukfeilen weg te nemen : bl. 149 : hoofstad; bl. 163 : voor(v)al; bl. 49 : lsetmaal; enz.

Eenige uitdrukkingen kunnen wat hoog opgevat voorkomen bij aangelegenheden van minder belang of in weinig ingewikkelde toestanden : « zoo stond hij tusschen twee vuren », « was volkomen juist... » (Bl. 223; bl. 5.)

Laat de vertaling den schrijver eenige vrijheid, zoo vermijde hij rhijthmus en rijm, als in den aanvang van eenen brief (bl. 207) : hoe brandt mijn hart, van leed en smart...

Op volledigheid, op juiste afmeting van plan en verdeeling, op belangwekkend verhalen en voorstellen, mag « het Leven van Hoog Eerw. P. Beckx » zonder laatdunkendheid bogen.

Wij worden te weinig gewend gemaakt aan prozawerken van omvang, van zelfstandigen arbeid, innerlijke waarde en ernstigen inhoud, om niet het werk van P. Verstraeten te begroeten als een zeldzaam verschijnsel in onze letterkunde, waarbij vooral de hooge letterkundige verdienste ons verblijden mag.

Dr H. C.

— Wij hebben ter beoordeeling ontvangen : *Voor Vlaanderland,* ter eere van Coremans en zijne trouwe medewerkers, door Baldwin, verschenen ter drukkerij S. Leliaert, A Siffer en Co en uitgegeven ter gelegenheid van het huldefeest, dat te Antwerpen gevierd werd.

Dit werk, prachtig en op stevig papier gedrukt, is versierd met de portretten der twee Vlaamsche kampvechters, Edw. Coremans en de Laet, aan welke wij de tot nu toe verkregene taalwetten verschuldigd zijn. Het maakt een boekdeel uit van 51 bladzijden.

Het eerste deel van het boek, dat, achter den schijnnaam van Baldwin, eenen jongen veelbelovenden dichter verduikt, bevat een aantal gedichten, tintelend van warme vaderlandsliefde en echt Vlaamsch gevoel, opgedragen aan de twee voormelde Vlaamsche strijders. Onder deze bevalt ons vooral het stuk getiteld *Recht en Rede,* waarin met tegenstellingen en onmogelijkheden op bevallige en echt dichterlijke wijze den draak wordt gesteken.

Langer kunnen wij hier over die gedichten niet uitweiden; zeggen wij, in 't kort dat zij allen eenen echt poëtischen geest ademen en eene geoefende pen verraden.

Vervolgens hebben wij de flink geschetste en welgelijkende portretten van den Vlaamschen held Coremans, den O'Connel der Vlaamsche zaak en De Laet, den oudsten aanleider, den Nestor der Vlaamsche beweging.

Eindelijk, het nuttige bij het aangename parende, geeft het boek ons den tekst der Vlaamsche taalwetten. Dit is zooveel te nuttiger daar de tekst dier wetten waarvan iedereen spreekt bijna nergens te vinden is. Het geeft ook de namen op der Volksvertegenwoordigers en Senators welke *voor* en *tegen* Coremans wetsvoorstel hebben gestemd en van die welke zich bij de stemming onthouden hebben of afwezig waren.

Het boek wordt verkocht ten prijze van 50 centiemen per exemplaar. Wij wenschen het van harte eenen goeden aftrok.

Omstandig verhaal van het Lijden van Jesus-Christus en van de Smarten van Maria, volgens de HH. Evangeliën, met Godvruchtige Overwegingen en Gebeden, door den H. Alphonsus de Liguori, Kerkleeraar, vertaald door Pater H. Theelen, Redemtorist. Gecartonneerd fr. 1,60, linnenband fr. 1,80. — St. Augustinus drukkerij, Brugge.

Met de meeste voldoening kondigen wij, bij het naderen van den Vasten, dit voortreffelijk werk aan, getrokken uit de talrijke en zóó zalvende schriften van den H. Alphonsus, Kerkleeraar.

Catechismus of christelijke leering. Geïllustreerde uitgave. Prijs fr. 0,25. St. Augustinus drukkerij, te Brugge.

Den catechismus, het belangrijkste boek voor de jonkheid, in de oogen van het kind verheffen en er voor zijne hoogachting winnen, is zonder twijfel eene zaak van de grootste aangelegenheid. Dit gedacht heeft de St-Augustinus Maatschappij aangezet om aan hare catechismussen al de pracht te geven welke men voor zulke boekjes kan wenschen : klare druk, schoone letter, kloek papier, houtsneden en verscheidene andere versiersels.

De groote bijval welken deze nieuwe catechismussen genoten hebben sedert hunne verschijning heeft toegelaten de lage prijs te behouden welke vereischt wordt voor boekjes van deze soort.

Davidsfonds. — De verschillige afdeelingen waren talrijk vertegenwoordigd op Coremans' feest te Antwerpen.

De afdeeling Vilvoorde gaf op 24 Februari eene schoone vertooning met *Deugd en laster*, *De spotvogels* en *Het testament van Oom Jan*.

Kortrijk hield op den zelfden dag een concert-voordracht waarin M. Ad. Verriest het woord voerde over Coreman's wet.

— In hare zitting van 7 Februari heeft de Gentsche afdeeling besloten :

1° Te vragen dat het Hoofdbestuur van het *Davidsfonds* de volledige bespreking van Coreman's en De Vigne's taalwetten in het Vlaamsch uitgeve.

2° De wetgeving te verzoeken een crediet te stemmen om Vlaamsche leergangen van Vlaamsche rechtstaal aan de twee Staatshoogescholen interichten.

3° Van het gouvernement trachten te bekomen de Vlaamsche gemeenten aan Waalsche provinciën toebehoorende bij Vlaamsche te voegen en de Waalsche gemeenten aan Vlaamsche provinciën vast te leggen bij Waalsche.

4° Een vertoog te sturen aan de Belgische Bisschoppen om hen te bidden eenen leergang van Vlaamsche rechtstaal te stichten bij de Hoogeschool van Leuven.

Verder, schrijft men ons uit Borgerhout : — Het moet den lezers van het *Belfort* aangenaam zijn, hier bijna maandelijks een bewijs te vinden van de levenskracht en aanhoudenden iever der Borgerhoutsche afdeeling. Op 18 Februari gaf zij alweer een toon-, tooneel- en letterkundig avondfeest.

De Burgerszonen zongen twee koren; de heeren Rosseels en Verhulst elk een kluchtlied, terwijl de heeren Thees voor hun deel een schoonen tweezang uitgalmden. M. Ex zong twee liederen,

Onze Moedertaal en *Mijn Vlaanderen heb ik hartelijk lief!* en dit zoo zwierig en zoo krachtig tevens, dat het degenen moest beschamen die beweren dat Vlaamsche zangkunst onmogelijk is. De jonge heer Van den Bosch speelde op de viool, met begeleiding op het klavier door zijnen leeraar Em. Wambach, twee lieve stukskens die dapper wierden toegejuicht.

De eer van den avond kwam eventwel toe aan M. Verhulst met zijn *Hout en Stroo*, waaruit hij zulke schoone toonen en aria's wist te kloppen, dat het oprecht vermakkelijk was. M. Suetens droeg meesterlijk de *Echtscheiding* voor, een aandoenlijk stuk dat menige traan deed perelen.

De voordracht wierd gegeven door M. Winkler. Hij handelde over de landverhuizing, deed den toestand in de verre landen kennen en deelde eenige wetensweerdigheden daarover mede.

Door M. Vermeylen wierd den leden herinnerd, dat het feest voor het onthullen van het borstbeeld van David nagenoeg in regel is, maar dat er veel geld zal voor noodig zijn. Hij deed daarom een beroep op de mildheid der leden, en 't is te hopen dat dit beroep niet vruchteloos blijven zal, wanneer men bedenkt dat Borgerhout alleen voor de feesten van Coremans voor een tiende der kosten, — die op 7000 frank waren geschat, — heeft ingeteekend.

De avond wierd gesloten door een nieuw kluchtspel van M. Rosseels, die reeds vele diensten aan het *Davidsfonds* heeft bewezen. *Sehoenmaker, blijf bij uwen leest*, — aldus luidt de titel, — wierd gladweg gespeeld en oogste de toejuichingen der aanhoorders herhaaldelijk in.

K. Vl. Academie. — Zitting van 19 Februari 1889, onder voorzitterschap van M. Hiel. De heer Voorzitter wenscht welkom aan den heer van Even als werkend lid gekozen, waarop deze in keurige en welsprekende bewoordingen bedankt, er eenige beschouwingen bijvoegende omtrent de harmonie die bestaat tusschen de zingende en de beeldende kunst.

De heer Stallaert brengt hulde aan de heeren Génard en Mathot. voor hunne ieverige medewerking in de vereering van den gekenden geschiedschrijver Torfs, wiens gedenkteeken onlangs op het Kielkerkhof te Antwerpen is opgericht geworden.

De heer Hanssen, schoonzoon van Torfs, voegt er ook den naam bij van dichter Em. Hiel, die, te dezer gelegenheid, een roerend gedicht vervaardigde, waarin hij de uitstekende hoedanigheden bezong van den geleerde welken men zoo waardig heeft herdacht.

Ter gelegenheid van het 70 jarig jubelfeest van den grooten dichter Klaus Groth, te Kiel, die buitenlandsch lid is der Koninklijke Vlaamsche Academie, zal aan den grijzen feesteling een adres van gelukwensching gezonden worden.

Het bureel zal echter voorafgaandelijk het gouvernement raad-

plegen, om te weten of het niet wenschelijker ware, dat gemeld adres door een lid der Academie, eigenhandig den grooten Klaus Groth, werde aangeboden.

Hoe de Vlaamsche Academie het hare zal bijdragen tot de oprichting van het standbeeld van dichter Prudens Van Duyse in zijne geboortestad Dendermonde, zal in eene latere zitting beslist worden.

De prijsvragen voor 1889, worden vastgesteld en luiden als volgt :

1. De Geschiedenis opstellen der Nederlandsche letterkunde in Fransch-Vlaanderen;

2. De betrekkingen doen uitschijnen tusschen de letterkunde in Nederland en in Noord-Duitschland;

3. De lijst opmaken der Nederlandsche rechtstermen en uitdrukkingen;

4. Invloed der Fransche taal en letterkunde op onze zeden en letteren in de XVIIIe eeuw;

5. Een studieschrijven over de verschillige beteekenissen der onregelmatige werkwoorden. 6. Verder nog twee vragen : eene omtrent de oud-Germaansche en 7. eene omtrent de middel-Nederlandsche taalkunde.

Vlaamsche belangen. — Over eenige dagen kondigde *het Land*, van Brussel, de tijding aan, dat er in het Ministerie van binnenlandsche zaken een aantal benoemingen gingen gedaan worden, maar dat daarbij weeral het *Vlaamsch bureel* zou vergeten zijn. Wij konden het moeilijk gelooven, en toch — de *Moniteur* bevestigde, enkele dagen nadien, de slechte tijding. Bevorderingen zijn gedaan, bureelhoofden zijn tot afdeelingsoversten benoemd, zelfs zulke, die volgens de bestuurlijke gebruiken op zulke gunst niet konden rekenen — alleen het Vlaamsch bureel bleef zonder afdeelingsoverste.

Waarom? Het tegenwoordige bureelhoofd is een man van uitstekende verdienste, niet alleen als letterkundige en dichter, maar hij moet ook bij het bestuur gunstig aangeschreven staan. Zonder de bekwamheden van de nieuwbenoemden eenigszins te willen in twijfel trekken, vragen wij ons af welke titels voor deze méer konden ingeroepen worden dan voor den heer J. van Droogenbroeck. Het *Vlaamsch bureel*, in het Ministerie, hangt nu af van oversten, die met de Vlaamsche zaak hoegenaamd niet bekend zijn; de plaats opengevallen door het afsterven van den heer Delcroix, wordt niet vervuld. Er is een afdeelingshoofd, ja een bestuurder voor de Fransche letterkunde — voor de Vlaamsche is er niet eens een afdeelingsoverste! Is dat rechvaardig? Is dat redelijk? Is dat de begeerte en de wil van den heer De Volder? Is dat de vertolking der zoo dikwijls uitgedrukte, eilaas zoo weinig waarlijk bewezene sympathie der regeering voor de Vlaamsche letterkunde?

Twee der nieuwbenoemden hebben hunne bevordering bekomen ten persoonlijken titel; welnu, als er, in de ministerieele bureelen, een man is, wien dergelijke gunst mag toegekend worden, het is zonder twijfel de thans nog ondergeschikte overste van het Vlaamsch bureel.

Wij zouden weleens willen weten, wat de Fransch-Belgische schrijvers zeggen zouden, indien het beheer der zaken, in verband met hunne taal en letterkunde, eenen Vlaming wierde toevertrouwd, die niets daarvan kent .. Welnu, even ongerijmd, even onduldbaar is het, dat het Vlaamsch bureel afhange van personen, die in alle andere zaken best tehuis kunnen zijn, maar niet in staat een eigen gegrond oordeel uit te brengen over de Vlaamsche aangelegenheden, hun gansch vreemd.

Wij hebben eenen te goeden dunk van den heer De Volder om niet vastelijk te hopen, dat hij dien onnatuurlijken toestand, tot welken de Vlaamsche belangen door de laatste benoemingen in zijn departement veroordeeld zijn, niet zal laten bestaan.

Volksleven. — Er komt ons goed nieuws uit de Kempen. Eenige kloeke en vurige taalminnaars hebben besloten een tijdschrift uit te geven in den aard van « Volk en Taal » en van « 't Daghet in den Oosten ». Zij gaan ons Antwerpen en Brabant doen kennen met al wat die streken eigen hebben in woord en lied, huiselijk en innig geloof en zeden.

Goeden moed, mannen! en vooruit!

Het tijdschrift, « Volksleven » getiteld, kost maar 1,50 fr. 's jaars, en verschijnt alle maanden in afleveringen van 8 bladz. in-8°. Men kan inteekenen bij Joz. Cornelissen te Sint-Antonius (Brecht).

Het Katholiek Onderwijs, maandschrift voor Katholieke Volksscholen voor Vlaamsch België, onder het bestier van professors der Bisschoppelijke Normaalschool te St.-Niklaas. (Bij de uitgevers dezes.) Prijs per jaar fr. 5,00.

Dit tijdschrift gr.-in-8° verschijnt maandelijks met 48 bladz. druks. Dank aan zijne talentvolle opstellers en de hulp van practische en theoretische medewerkers die het de eer en het voordeel heeft te bezitten, is het met zijne voorbereide lessen en allerlei schoolnieuws, een ware gids en raadsman voor de onderwijzers en voor al wie belang stelt in het onderwijs. Bij elke aflevering is er een bijvoegsel muziek in noten- en in cijferschrift en eene teekenles met figuren. Thans beleeft dit nuttig en aanbevelenswaardig tijdschrift reeds zijn 10de jaar en wint steeds in bijval, sprekend bewijs dat het zijn goeden naam overwaardig is.

Het Belfort

Tijdschrift

toegewijd aan

Letteren, Wetenschap

en

Kunst

Gent
S. Leliaert, A. Siffer & C°
Hoogpoort, 52.

Vierde jaargang. 1889. April Nr 4.

VERSCHENEN.

	Fr. C.
Geschiedenis van den H. Aloïsius van Gonzaga, naar het fransch van J. Daurignac, door Ph. Van Durme, S. J. (nieuwe verbeterde uitgave), 350 bladz. in-8°, prachtig werk voor prijsdeelingen, prijs fr. 2,00; 12 ex. fr. 20,00; 50 ex. fr. 70,00; 100 ex.	120,00
De Belgische Republiek van 1770, hare opkomst en haar ondergang	3,00
Eene Vlaamsche Hoogeschool, hare noodzakelijkheid en hare mogelijkheid bewezen, door Ackers	0,30
Duitsch en Dietsch, dat is een handboeksken ten gerieve van den duitschleerenden Vlaming, door P. Baes, pbr.	0,80
De taalsleutel of Vlaamsche spraakregels, tafelwijze geschikt, door P. B. en H. V. D. B.	0,75
Assurance obligatoire et bienfaisance libre, par Jos. Hoyois, avocat	0,75
Tournai au XIIIe siècle, par J. Hoyois, avocat	1,50
La traite des nègres et la croisade africaine, par Alexis M. G., ouvrage illustré	1,20
La Religion en Chine par Mgr de Harlez, Extrait du *Magasin littéraire et scientifique*	1,50
Twee jaar vacantie, door J. Verne, 2 boekd. geïllurtreerd, ieder	2,50
Na vijftig jaar, noodige en overbodige opheldering van de Camera Obscura, door Hildebrand	5,60
Dictionnaire des dictionnaires, encyclopédie universelle des lettres, des sciences et des arts sous la direction de Mgr Paul Guérin, 6 ou 7 volumes	180,00

Het Katholiek Onderwijs (1 Maart 1889) : Belangrijk bericht. — Schoolboeken. — Een middel om zich in 't schrijven te volmaken. — Bewaarscholen. — Geschiedenis van het naaldenwerk. — Opgaande taal- en Letterkundige lessen. — Rekenkunde. — Landbouwlessen. — Teekenlessen. — Boekbeoordeeling. — Schoolnieuws. — Mengelingen. — Figuren der teekenlessen en muziek in notenen cijferschrift.

Dietsche Warande, tweede jaargang : II. De geheimen der verfbereiding, afzetterskunst en miniatuurschildering van het klooster van Groenendaal (Soniën-Bosch). door J. F. Kieckens, S. J. — Melchior Wyntgis, door H. Hymans. — Standbeeldennieuws. Luim of Ernst? — Van der wive wonderlijcheit werdt u hier een deel geseit (hs. hekeldicht van Boendale), door K. Stallaert. — Isaac Da Costa, door N. Van Reuth (met portret). — Onze-Lieve-Vrouw van Handel, door Fr. G. Van den Elsen (met afbeelding). — De heerlijkheden van het land van Mechelen, Niel en zijne Heeren, door Joh. Th. De Raadt (met plaat). — Boekenkennis. — Tijdschriften. — Erratum.

Le Magasin littéraire et scientifique (15 mars 1889) : La Poésie narrative au Moyen Age, par L'Abbé J.-B. Stiernet. -- Les Écrivains catholiques, par Tristan de Rochenoire. — La Toison d'or, par Albert Dutry. — La Madone à l'Enfant, par Emile Roustan. — Poètes provençaux de la Renaissance au dix-neuvième siècle, par L. de Backer. — Hembyze, par Bon A. de t'Serclaes de Wommersom. — Tinel et Mathieu, par A. Solvyns. — Notes d'art, par A. D. — Poésies : *A l'église, le soir; — Besoin de l'infini*, par Jean Casier. — Concours.

Men biedt te koop uit een sterfhuis :

De jaargangen 1, 2, 3 van *Het Belfort* (uiterst zeldzaam)	fr.	18,00
De jaargangen 2, 3 en 9 van *Het Katholiek Onderwijs* (bijna onvindbaar), ieder voor	fr.	2,75
Den jaargang 1 van *Dietsche Warande*, voor	fr.	5,00
De 12 eerste jaargangen van *De School- en Letterbode*, waarvan 10 gebonden, voor	fr.	40,00
Den 11[n] jaargang van *De School- en Letterbode*, voor	fr.	1,50

Men vraagt te koopen de 5 eerste jaargangen van *Het Katholiek Onderwijs* of des noods de volledige verzameling. Aanbod te doen aan de Uitgevers dezes.

MET OF ZONDER *t?...*

WIJ dringen der natie geene voorschriften op, maar verzamelen slechts de door haar zelve van tijd tot tijd gemaakte en in de oorkonden bewaarde wetten » (Weiland).

« De Taal-wetten zijn te vinden en niet te maken » (L. Ten Kate).

Die wijze woorden dienden mij tot leiddraad.

Iedereen zal mij daarin gelijk geven. Maar... zal iedereen mij willen of *durven* volgen in mijn besluit?... Dat is wat anders! want mijn grondbeginsel verplicht mij eenen spraakkunstregel af te breken; en dan, o dan!...

Geen lezer denke dat ik zulks doe uit lust, als ware ik bezeten met *le génie destructeur*. Verre van mij zulk gedacht dat alleenlijk door den haat ingegeven wordt en aller misprijzen verdient.

Ik handel zoo uit ware overtuiging, uit innige liefde voor de taal. Men veroordeele mij dus niet te vroeg, maar men leze geduldig tot het einde, wikke en wege aandachtig de bewijzen die ik aanbreng, en zegge dan : Gij hebt gelijk, of, gij hebt ongelijk.

Een regel onzer spraakkunsten zegt : als gij, in de gebiedende wijze, tot éenen persoon spreekt, gebruikt ge den enkelvoudigen vorm, dat is, den stam des werkwoords zonder *t*.

Dat is de regel dien wij onderzoeken willen.

De regel en de oudheid.

BORMANS, *Leven van Sinte Christina*, bl. 330, geeft den regel der Ouden op, als er tot éenen persoon gesproken wordt : « de eerbied, eene hoog aangeheven berisping, de onverschilligheid, enz., drukten zich in het meervoud uit, de meesterschap, de gramschap, de verachting, de vertrouwelijkheid, enz., verkozen het enkelvoud. »

Bijgevolg, als de Ouden tot éenen persoon spraken, gebruikten zij de twee vormen, nu eens den enkelvoudigen, dien zonder *t*, dan eens den meervoudigen, dien met *t*, volgens den toestand van den spreker tegenover den aangesprokene.

Op bl. 332 zegt *Bormans* nog : « Mijn doel, in deze aenteek., was alleen den lezer aendachtig te maken op de spraekkundige vormen, door zeer weinigen genoegzaem gekend, en op de kunstregelen die de Ouden in hunne schriften in acht namen... »

Nu nog zijn er veel personen die over hedendaagsche en vroegere tale stout medepraten en het gebruik der Ouden in dit punt niet heel en gansch kennen.

Voor zulken is bevestigen niet genoeg, hun dienen bewijzen aangebracht.

Wij gaan uit onze oudste schrijvers eenige voorbeelden aanhalen die toonen dat zij den *meervoudigen* vorm, dien met *t*, voor 'nen *enkelvoudigen* persoon bezigden.

Dat punt immers is meest ongekend, zou gemakkelijkst kunnen betwist worden en heeft het grootste belang in onze vergadering.

Uit de *Sint Servatius' Legende* van *Hendrik van Veldeken* (XIIe eeuw) :

> « Ghenade! Heer Sinte Servaes! »
> Riep de vrouwe over luyt :
> *Helpt* mich/ Heer/ soet druyt! »
> Derde werven riep sij seer :
> « *Verloest* mich / troest soete Heer! »

II, 1896-1900.

« Ja ich / » sprack hij / « suster mijn;
Ghij sult des ghewes sijn.
Hebt voele goeden troest...

II, 2697-2699.

Uit *Spieghel Historiaal* van *Jacob Van Maerlant* (XIII^de eeuw) :

Verwaent u, here, niet up dit diet!

I, 110,2.

Drinct selve, sprac hi, moeder mine!
. . . .
Drinct ghi, sprac soe, sone, here!
— Neen, sprac hi, lieve moeder, vrouwe!
Drinct voren, of gijt meent up trouwe.

I, 224,2.

... Vrouwe, *doet* kerstijn doen
Uwe dochter...

III, 405,1.

Men ziet het, de ouden zeiden : de meervoudige vorm dient voor het enkelvoud en het meervoud; onze spraakkunsten zeggen : de meervoudige vorm dient voor het meervoud alleen.

Waar is hier de « wet in oorkonden bewaard »? Waar de « gevonden taalwet »?

De « *bewaarde* », de « *gevonden* » taalwet is : Als gij, in de gebiedende wijze, tot éenen persoon spreekt, gebruikt gij den enkelvoudigen vorm, dien zonder *t*, of den meervoudigen, dien met *t*.

Maar laat ons verder gaan en onderzoeken of die regel, zelfs zoo gegeven, nog redelijk is in den tegenwoordigen toestand der taal.

De regel en de redekunde.

De syntaxis zegt : *Het werkwoord komt in getal en persoon met zijn onderwerp overeen.*

De vormen der gebiedende wijze waar wij over handelen, hebben een onderwerp van den 2den persoon, uitgedrukt of onderverstaan.

Wat is dat onderwerp? *Gij* en *gij alleen.*

Dat is klaar, want 1° wij kunnen niet meer kiezen, gelijk de ouden, tusschen *du* en *gij*. *Du* immers, al komt het hier en daar nog voor in de levende taal van Limburg, Brabant en Antwerpen, wordt in de algemeene taal als dood aanzien en enkel nog uit liefhebberij door den eenen of den anderen dichter, gelijk *Dantzenberg* gebezigd. Er blijft ons dus enkel *gij* over.

2° In de wederkeerige werkw. nemen wij altijd *u* tot voorwerp, en *u* is de accusatief van *gij*. — *Kind, wascht u.*

3° Als wij op het onderwerp willen terugwijzen, gebruiken wij altijd *uw*, dat het bezittelijke is van *gij*, terwijl *du* het bezittelijke *dijn* had. *Kind, schrijft uwen brief.*

4° Aan de zinnen die hetzelfde onderwerp als de gebiedende wijze hebben, geven wij *gij* tot onderwerp. *Kind, leert vlijtig, gij zult er wel mee varen.*

5° Als wij op het onderwerp willen steunen, drukken wij *gij* uit. *Jan schrijft gij, Pieter zal lezen.*

Men zegge niet : Het onderwerp ligt in het werkwoord zelf opgesloten, er mag dus naar geen onderwerp gezocht noch gezien worden. Want 1° De samenhang der woorden zelf wijst u, bijna altijd, gelijk wij daar straks zeiden, zonder zoeken het onderverstane onderwerp aan. 2° Dat strijdt tegen het gebruik der Ouden die zeker het onderverstane onderwerp in de oogen hadden, vermits zij zorgvuldig de *t* weglieten, wanneer in den samenhang der rede, dat onderwerp door *du* of *dijn* aangewezen werd, terwijl zij altijd de *t* schreven, wanneer *gij* of *uw* voorkwamen.

In ons 2[de] voorbeeld uit *Veldeken*, in ons 1[ste], 3[de] en 4[de] uit *Maerlant*, hooger aangehaald, ziet gij dat ten deele bewezen.

> Nu *segghe* lieve broeder mijn
> Sent dat*tu* soe best ghetroest/
> Dat*tu* uut der hellen best verloest....
> Servatius' Legende, II, v. 2836-38.

> Nu *zie* ende *wes* des coene
> *Du*ne sulter in comen niet.
> Spieghel Hist., I, 61, 1.

> *Nem* ende *drinc* met *dinen* vader.
> Ibid, III, 406, 1.

Uit het Leven van Sinte Christina :

> Mettien sprac sie eenre nonnen toe,
> Die in sinte Katlinen cloester was doe :
> *Loep*, dochter, haestelec te *dinen* gebede,
> En *bid* Gode, dat hi doe genede
> *Dinen* vader die nu es
> In groter noet, *geloef* mi des. (994-999)
> . . . .
> Want mi daer ane geleght groet mede,
> So bid ic *u* vriendeleke dat *ghi*
> Weder werd levende, en seght mi
> En ontbind mi die dinghe en dat
> Dat ic *u* met groter begeerten bat
> Doen *gi* op ertrike levende waert;
> En daer na, wil*di* (1) te Godewert *vaert* (1782-88)

Achter welk leste vers *Bormans* zeer gepast opmerkt : « Dat Geraert hier *vaert* en niet *vare* of *vaer* zegt,

(1) *Di* is niet *du*, gelijk men zou kunnen meenen; *wildi* staat voor *wilt ji* en *ji* is een oude vorm van *gij*.

gelijk *loep*, r. 995, kan hem alleen vreemd schijnen, die niet weet wat verschil er bestaat tusschen enkelv. en meerv. Hier wordt Christina met *ghi* aangesproken, terwijl zij zelve op de ander plaets slechts *du* gebruikt. »

En welk is het getal van *gij?* Alle taalkundigen zeggen dat *gij*, al wordt het ook voor een enkelvoud aangewend, *meervoudig* is, juist gelijk het Fransche *vous*. Door dat begrip van meervoud is ook in de meeste gevallen, zijn overgang op een enkelvoud uit te leggen; bij voorbeeld, als het den eerbied geldt : ge spreekt tot iemand die als mensch 1° met u *gelijk* is, maar 2° om bijzondere redens *boven* u is; *Bormans*, bl. 330, *Leven van Sinte Christina*, ondervindt dat de Heilige in hare aanspraken, het enkelvoud bezigt wanneer zij alleenlijk haar *lichaam*, en het meervoud wanneer zij haar *lichaam* en hare *ziel* bedoelt.

Het is dan bewezen, meenen wij, dat *gij* het onderwerp is en dat dit onderwerp meervoudig is.

Welk is dus, volgens de redekunde, de vorm dien het werkwoord hebben moet? Niet de enkelvoudige, die zonder *t*, maar de meervoudige, die met *t*.

Men zou nog kunnen opwerpen : Door het verdwijnen van *du*, is *gij* ook enkelvoudig geworden en kan dus met den enkelvoudigen vorm, dien zonder *t*, voorkomen.

Maar 1° Het verdwijnen van *du* heeft geen 't minste verschil gebracht in 't gebruik van *gij*, aangezien *gij*, gelijk vroeger gezeid is, reeds bij onze alleroudste schrijvers voor een enkelvoud gebezigd is; dus is er sedert ook geene uitbreiding van beteekenis door ontstaan. En de Ouden, gelijk ook getoond is, gaven aan *gij*, tzij het voor een enkelv., tzij het voor een meerv. gebruikt werd, altijd den meervoudigen vorm, dien met *t*. 2° Onze schrijvers en de meeste spraakkunsten (1)

(1) De *meeste* spraakkunsten, zeg ik; want eenige, gelijk die van *Sleekx* en *Van Beers*, geven *du* nog als enkelvoud, gevolgd van het werkw. op *s*, *du leers*.

nemen, in gansch de vervoeging der werkwoorden, *gij* als tweeden persoon enkel- en meervoud aan en geven aan het werkwoord. zoo in 't enkelv. als in 't meerv., altijd de *t*, teeken van meerv. : *gij leert* (enkelv.) en *gij leert*, (meerv.); zij brengen dus den vorm van het meerv. op het enkelv. over en belijden alzoo dat *gij*, het onderwerp, wel voor een enkelv. kan gebezigd worden, maar altijd uit zijnen aard meerv. blijft en dus den meerv. vorm in het werkwoord vereischt.

Væ soli! heb ik mij hooren toeroepen als ik vóor eenige vrienden het punt besprak dat ons tegenwoordig bezig houdt.

Gelukkig! ik en ben niet alleen en sta in gezelschap van mannen naar wie geluisterd wordt.

BILDERDIJK, in zijne *Nederlandsche spraakleer*, merkt aan dat « daar in onze taal geen Enkelvoudig meer in de tweede persoon gebruiken, het buiten twijfel *vrij onschikkelijk* is, dit Enkelvoudig niet te min in de Gebiedende wijs te blijven behouden ».

JAN VAN BEERS, in den 2[den] druk zijner *Nederduitsche Spraekleer*, zegt, bl. 136, op de vormen *hoor*,

---

Wat zullen wij daarvan zeggen? Wie *du* met de enkelv. vormen in het werkwoord aanneemt, maakt het bestaan van 't enkelvoud der gebiedende wijze enkel *mogelijk* en *redelijk*, maar.... meer niet. Het wezenlijk bestaan van een woord of van eenen vorm wordt vastgesteld, niet door de spraakkunst, maar door 't levend gebruik.

Op die spraakkunsten is de bemerking van Dr. Van Helten toe te passen : « Wie eene practische spraakkunst wil schrijven, welke geschikt mag genoemd worden ter aanleering der zuivere, tegenwoordig gebruikelijke Nederlandsche taal, moet bij de voorbeelden der verbuiging en vervoeging niet die vormen opgeven, welke rechtens zouden kunnen bestaan, ofwel zulke, die vroeger gebezigd werden, maar alleen diegene, waarvan zich hedendaags ieder beschaafd Nederlander bedient. »

Er ligt dus, in het geven der vormen met *du* geen het minste dadelijk nut voor de kennis der hedendaagsche taal. Voor eene waarlijk practische spraakkunst staan er, nopens dat punt, maar twee wegen open : ofwel den 2[den] pers. enkelv. overal openlaten, ofwel overal den meervoudigen vorm met *gij* zetten en doen opmerken dat de meervoudige de plaats ingenomen heeft van den enkelv. op *s* met *du* tot onderwerp.

bind, ***geef*** : « Dit is de eenigste tweede pers. enkelv., welke nog algemeen in de schrifttael gebruikt wordt, en, wat *zonderling genoeg* is, zelfs waer men anders tot éenen persoon met *gij* spreekt, vereischt de spraekkunst hem toch, b. v, *vriend, zoo gij iets hebben wilt, spreek*.... Ook ons volk is hier wederom redekundiger; dit zegt, gansch België door, als het met *gij* spreekt : *hoort*, *schrijft*, *doet uw best*, enz. »

BORMANS, in zijn *Verslag*, bl. 600 : « Wanneer de Ouden in imperat. *zich* (d. i. *zie*), *slach* (d. i. *sla*), *ontferme* of *ontfaerme* stelden, verstonden zij er hun *du* bij, en alles was regelmatig; maer wij hebben dit *du* niet meer, en de tweede pers. des enkelvouds is sedert lang uit de geschreven tael verbannen. Waerop zal dan bij ons het onderscheid tusschen *zie* en *ziet* in imperat. berusten? Zullen wij voorwenden dat een imperativus gewoonelijk geene *smeeckende pluymstrijckinge* (1) zijnde, de oude rondborstigheid daer alleen stand gehouden heeft? Dit kan men, ja, beweren (2), en tot dus ver zie ik er geen kwaed in, namelijk wanneer het personeel pronomen, zoo als 't meest geschiedt, onderdrukt wordt; doch plaets men er, naer onze wijze, het meervoudige *gij* achter : *zie gij*, *sla gij*, enz., in 't Fransch, welke tael de zelfde verwisseling, doch minder uitsluitend, aengenomen heeft, *vois-* of *frappe-vous-même*, *va-vous-en* enz., *dan miskent men oogenschijnelijk eene der heiligste wetten der spraekkunst*, en 't is gewis het gebruik niet dat men ter verdediging van zulk een misbruik mag inroepen. »

Het onderscheid. hier door *Bormans* gemaakt, kan wel de oogen soms tevreden stellen, maar nooit! nooit den

(1) Deze woorden ontleent Bormans aan *Voirrede* op *Het Boeck der Psalmen* van *Marnix van St. Aldegonde*. Volgens dezen is het gebruik van 't meerv. voor het enkelv. « mettert tijd, alsoo doir een seer quade gewointe, van smeeckende pluymstrijckinge, ingebroken. » Over dit gezegde moeten wij later nog spreken. Dat de lezer nu reeds overwege of 't de waarheid is.

(2) *Beweren* zegt *Bormans*. Alles, zelfs het uitzinnigste, wordt *beweerd*. *Bewijzen* is wat anders.

geest; wij hebben door vijf bewijzen getoond dat het wezenlijk onderwerp, onderstaan of uitgedrukt, altijd *gij* is.

Bormans wist het genoeg. Wij vinden er het bewijs van in zijne bemerking die wij hooger afschreven : « Dat Geraert hier *vaert* en niet *vare* of *vaer* zegt, gelijk *loep*, r. 995, kam hem alleen vreemd schijnen, die niet weet wat verschil er bestaet tusschen enkelv. en meerv. *Hier wordt Christina met* **ghi** *aengesproken, terwijl zij zelve op de ander plaets slechts* **du** *gebruikt.* » (bl. 463, Lev. van Sinte Christina). En in de volgende : « Eene ridderlijke vrouw, schoon door haer berispt, r. 1046-1052. *bekomt* **ghi, u, uwen,** *d. i.* **het meerv.** » (bl. 331, ibid.). En hij is zoodanig overtuigd van de ongerijmdheid onzes tegenwoordigen regels, dat hij bl. 464, ibid., uitroept : « Mogen zij die zich met het regelen onzer spraekkunst bezig houden, en vooral de Hollandsche Spraekkunstenaers, dit punt rijpelijk overwegen! Ik beveel het den hoogleeraer Siegenbeek, zoo hij ooyt deze regels leest, in 't bijzonder aan! »

Wij besluiten dus stout : indien men in den tweeden persoon der gebiedende wijze de *t* weglaat, « dan miskent men eene der heiligste wetten der spraekkunst ».

Gij, Vlaming en Nederlander, die zoo geerne en zoo fier spreekt over het logische uwer taal, en zoo geerne en zoo stout spot met het willekeurige der Fransche, leert van den Franschman redekundig spreken en schrijven : *Frappez-vous la poitrine*, zegt hij tot den schuldige; *Frappe-vous la poitrine*, zegt gij.

Wie ligt er hier boven? Wie moet er hier beschaamd zijn?...

Wij hoorden *Bormans* daar zeggen : « 't Is gewis het gebruik niet, waer thans nog over getwist wordt, dat men ter verdediging van zulk een misbruik mag inroepen. »

En toch, toen ik over twee jaar in eene taalkundige vergadering het afschaffen van den besproken regel voorstelde, wierp iemand mij op : Waarom eenen regel afschaffen die reeds oud is?...

In dat gezegde ligt veel waarheid. Ik moet bekennen dat het oude, al is het nog zoo *onschikkelijk* en *zonderling*, al is het *een misbruik*, veel ontzag inboezemt en eerbied verdient. Maar ik en kan dien titel aan den besproken regel niet toekennen. Integendeel!

De regel van de XII^de tot de XIX^de eeuw.

Wij kennen reeds den regel der XII^de en XIII^de eeuw.

De XIV^de volgt langen tijd het voorbeeld harer voorgangers, maar op het einde begint zij er van af te wijken.

Een voorbeeld uit *Theophilus* :

> .... Vrient, doer *dine* pine,
> mi duncke ic moets *di* verlaten,
> al ees 't mi leet utermaten,
> ic verlaets dit al doe ic 't node,
> *wes* goet man ende *vaert* te Gode. » (v. 300-304.)

Met ziet het, voor het besproken punt, gelijk voor andere kunstregels der Ouden, begint er in dezen tijd wanorde te ontstaan : *gij* met zijne meervoudige verklaart den oorlog aan *du* met zijne enkelvoudige vormen, en komt dikwijls daar staan waar de samenhang, gelijk hier, *du* met zijne enkelv. vormen (*vaer* voor *vaert*) vereischt.

Die strijd is zoo hevig in de XV^de eeuw, dat in de XVI^de *du* met zijne enkelv. vormen eene zeldzaamheid wordt.

Ik heb zeer aandachtig al de « Refereinen » gelezen van *Anna Bijns* (1494-1573) en ik heb geene enkele uitzondering gevonden aan den regel dien ik in de spraakkunst er van, bl. 15, opgeef : « De tweede persoon enkelvoud der gebiedende wijze is gelijk aan den tweeden meervoud, en heeft altijd *t*. — Heere, *hoort* mijn clagen (395, c). »

Nu ga ik voort met eene aanhaling uit het 1ste deel van Dr. De Jagers *Taalkundig magazijn*.

H. J. Swaning levert eene bijdrage, getiteld *Iets over het weglaten der* **t** *in het enkelvoud der gebiedende wijs*.

« Wij hebben, zegt hij, uit eenige Oud-Nederlandsche schrijvers voorbeelden verzameld, die ten duidelijkste doen zien, dat onze Ouden **geen** onderscheid tusschen het enkel- en meervoud maakten, maar beide met eene *t* schreven.

Hij begint met den *Staten-Bijbel* (editie van Ravesteyn, Amst. 1664), waar zooveel Hollandsche taalkundigen op zweren. Hij onderzoekt twee hoofdstukken van Mattheus, het 8ste en 9de, en haalt eene gansche reeks voorbeelden aan, waarvan wij, om kort te zijn, enkel het eerste overschrijven :

« Matth. VIII, vs 4. Ende Jesus seyde tot hem, *siet* dat ghy dit niemant en seght, maer *gaet* henen, *toont* u selven den Priester, ende *offert* de gave, die Moses geboden heeft. »

Dan geeft hij eene gansche reeks schrijvers waar wij enkel de meest gekende van overnemen :

« *J. Westerbaen*, Ockenburg, pag. 205 :

Op u Heer, wacht het oogh van al wat datter leeft :
Ghy zyt die 't syner tyd elck synen nood-druft geeft :
Ghy opent uwe hand om yder te versaen :
Komt, *heyligt* deze spys die wy van u ontfaen.
Geeft dat ons het genot tot sonde niet gedy
Maer dat het matigh en nae uwen wille zy,
En *leert* ons danckbaerlyck uyt het gebruyck verstaen
Dat ghy den oorspronck zyt daer 't alles komt van daen...

Hier en daar echter laat Westerbaen de *t* weg; mogelijk is dit de schuld van den zetter of corrector.

Daniël Heinsius, Hymnus van Bacchus, Nederduytse poemata, p. 299, 300 :

..... Babacta, wat sal 't wesen?
Geeft my wat van uw' wat, soo sal ick syn genesen,
Maer *jaecht* de Nymphen wech, en *doeter* vry wat in,
Op dat ick al myn sorgh en droefheyt overwin.

Van Heemskerk (Gedichten van Van Baerle, Van der Burgh, enz. II. deel, pag. 131) :

Gaet Boeckje, *gaet*, en *kust* voor my de handen
Van 't schoonste schoon dat woont aen Amstels stranden:
Besiet haer wel, en let met wat gemoed
Dat sy ontfangt myn groet.

Maria Tesselschade Visscher, (het zelfde werk Iste deel, pag. 185) :

Slaet neer u al vertroostend' oogh,
Verhoort my uit u hemel hoogh,
En *heldert* weer met nieuwe luyster,
Myn lichten.

Anna Roemers, (het zelfde werk, Iste deel, p. 223) :

Ghy ô Aemstel! die gebiedt
In dyn klare Waters-vliet :
Hout wat stil, en *neemt* in dank
Dees myn gifte, u ter eere.....

H. Spieghel, Hertspieghel, pag. 1. (Editie van P. Vlaming) :

Behaagh ik, lezer, dy, *gebruykt* my tót uw heyl (1).

A. Poirters, Het masker van de wereld, pag. 16 :

Gaet Boeckxken *gaet* vry uyt, en laet de menschen praeten
Die schorft is op syn hooft, die sal den kam wel haeten,
Gaet henen evenwel, en *spreekt* met stouten mond'.....

(1) Men ziet uit dit en andere voorbeelden, dat de Ouden, zelfs als zij den ouden 2den persoon enkelvoud gebruikten, evenwel de *t* bezigden. Nota van Swaning.

P. C. Hooft, Gedichten, Iste deel, pag. 17. (Editie van Bild.) :

Tisiphernes

Hoort Daifilo.

Daifilo

Mijn Heer.

Tisiphernes.

Gaet knielen voor Mevrouw...

C. Huyghens, Gedichten, Iste deel, p. 3 (Editie van Bilderdijk) :

Sluytt dijne Wolcken niet, die boven dijne Wolcken
Ter hoede dijner Volcken
Ter straffe sittest, Heer.

Marnix van St. Aldegonde, Byenkorf, Edit. 1645, fol. 166 : O heylich cruyce onse eenighe hope ende toeverlaet, *vermeerdert* doch den Godsalighen hare gerechticheyt, ende *geeft* den sondaren genade ende vergevinge haerder schulden...

Het zoude ons zeer gemakkelijk vallen, het aantal dezer voorbeelden aanzienlijk te vermeerderen, dan wij vertrouwen dat de aangehaalde voor onze meening genoegzame bewijzen opleveren. Slechts willen wij nog ter loops aanmerken, dat in den Gelderschen tongval, eenen tak der Nederlandsche taal, die wel waardig zou wezen, meerder door de beminnaren onzer schoone moedertale beoefend te worden, de *t* in het enkelvoud der gebiedende wijze duidelijk gehoord wordt, daar men b. v. tot een kind steeds, « *gaôt* hen », maar nooit « *gaô* hen », zeggen zal.

Vondel maakte reeds onderscheid; Cats, Krul en anderen schreven het enkelvoud der gebiedende wijze meestal zonder, somtijds met eene *t*; Moonen was welligt de eerste, die in zijne Spraekkunst de *t* in het enkelvoud verbande. »

Tot hier H. J. Swaning.

Uit dezes gezegde : « Vondel maakte reeds onderscheid » is men gereed om te besluiten dat Vondel den gegeven regel onderhoudt. Dat zou, voorwaar, een groote steun zijn. Maar Swaving zegt te veel. Dr. Van Helten die eene volledige studie maakte op *Vondel's taal* zal ons leeren hoe onze groote dichter handelde.

« Was nu, zegt hij, bl. 50, II, in V's tijden het pleit tusschen *du* en *ghij*, tusschen den uitgang *s* (*st, ste*) en *t* in den ind. en conjunct. beslist (een enkele vorm op *st*, z. boven § 50, en een zeldzaam *du*, dijn, z. § 109, is natuurlijk niet van groot gewicht), in den imperat. bleef de strijd nog voortduren : naast den pluralisvorm op *-t*, dien men bij consequentie als den uitsluitelijk gebruikelijken zou verwachten, verschijnt ook de oorspronk. singularisvorm, zonder *-t*, of is liever de meest gewone. Bovendien behooren zinnen, als de boven uit het Dietsch geciteerde, met twee of meer verbonden imperatieven, waarvan de een met, de ander zonder het suffix *t*, lang niet tot de zeldzaamheden; zie b. v. : « Legh af — treck aen — streckt, » AH. 745; « Bedwing uw wesen wat; wilt uw gebaer betoomen, » AH. 755; « koom en spoelt En wasch, » Pa. 1996; « uw hoofd nu op wilt steecken, en toon enz. » AH. 849; « Verleer slavin te zijn, weest niet soo ongelaetich, » AH. 1262; « hou stand en wilt niet schroomen, » II 679; « Vraegh uwen broeder — Luistert, « Hld. 5; » volbrengh het stuk liever en volght uwe zusters na, » Hld, 14; « gaep aerdrijck en al heel Verswelgtse, » Pa. 406; « Vlie, booswicht, vlie, loopt enz., » JE. 1147; « sta ons bij, weest ons behulpzaem, en verleen ons, enz. » V 220; « weest ghij dan bode en geef, » En. II 784; « Verschoont ons, Koningin,, en reinigh uw geweten, » Ms. 515; z. v. P. 1880, HS. 135, AH. 1425, II 165, 167, 195, Hlr. II 11, Hlr. III 8, Pa. 1996, 2002, VI 98 enz. Voor imperat. sing. op *t* vgl. voorts nog : Pa. 1880. III 90, 103, V 252, 519, VII 467. En. VIII 857, en voorts passim; vooral *zijt, weest,* voor *zij, wees,* III 107, 190, Geb. 820, JD. 627, 1078, 1339, 1472, Gy. 614, 1677, El. 1453, Hld. 16, 17, 18, V. 279, En.

IV 825, En. VIII, En. VI 380, En. VII 487, Tr. 141, enz. (In den Stat. Bijb. wordt nooit anders dan de pluralisvorm gebezigd, z. o. Huydec. Pr. II 201 vlgg.)

Opmerk. Nu en dan ontmoeten we zelfs een singularisvorm bij 't aanspreken van meerderen : « ay, feestgenooten, Ay, schrey niet meer, » J. 1596; rept u ras, Ruck of tapijt enz., » J. 1822; « en (charon) sprakze (Aeneas en Sibylle) eerst aldus aen : » hou, zegh op, wie ghy oock zyt — wyck van ons, « V 260, en in een paar op V.'s naam gezette versjes (VI 3, 4, 8). Hebben we hier met drukfouten te doen? » Help Goôn, « H. VI 632, schijnt een staande uitdrukking te zijn (z. o. dezelfde zegswijze, door Huydec. in zijn aanteek. op deze plaats uit Hooft en N. Vol. Ard. geciteerd), met *help* als quasi-interjectie. »

Uit deze aanhaling blijkt klaar dat Vondels schrijven niet kan ingeroepen worden als bewijs ten voordeele van den betwisten regel.

In *Jeremias De Decker*, Baptistes, 2[de] bedrijf, lees ik :

.... Gelooft'et, moedig held...

In het 4[de] bedrijf zegt de Koningin tot Herodes :

Weest daer in vry gerust; *wilt* ons de rest vertrouwen.

Uit onze Vlaamsche schrijvers die al te weinig door de Hollandsche taalgeleerden onderzocht en geschat worden, ga ik er nog twee aanhalen :

Justus De Harduyn, *Goddelijcke Wenschen* :

O liefste Godt ghy beydt soo spaede!
Slaet ghy myn quael niet nauwer gaede!
Och! *wilt* toch komen het is nood
(bl. 29, v. 7-9).

. . . .

Ha *siet* nu eens met hoe veel wonden
Dat ick te bedd' hier liggh' ghebonden
(bl. 31, v. 18-19).

. . . .

Siet my door eer-sucht op-gheswollen
(ibid., v. 30).

. . . .

Siet hoe ick berst van alle zye
(bl. 32, v. 3).

. . . .

Maer *wilt* in my nu laeten drijven
Wat wyn, en oly van olyven
O hertelyck *Samaritaen*...
Of den *Levit* my keert syn ooghen.
Wilt u voor hem aen my vertooghen,
Ick sal ghesondt daer henen gaen
(bl. 33, v. 15-20).

Lieven De Meyer, de Gramschap, waar Schrant, in zijn *Voorberigt*, het volgende over schrijft : « De taal is zuiver vlaamsch, de versmaat niet overal even keurig, echter over het geheel vloeijend, gemakkelijk. Hebben de meeste Belgische dichters zich Cats ten voorbeelde voorgesteld, en hem min of meer gevolgd, De Meyer laat hem achter zich. Kortom, zijn Dichtstuk strekt den Nederlandschen Zangberg tot eere, en is het beste, wat de Belgen in hunnen tongval bezitten. De taalkundige Huydecoper waardeerde hetzelve hoog. Hij, anders niet zeer mild in loftuitingen, roemt De Meyer als een' voortreffelyk Dichter, en beroept zich dikwijls op hem, als op iemand van groot gezag. De niet minder geleerde Ypeij plaatst De Meyer aan het hoofd der Zuid-Nederlandsche Dichters, en noemt zijn Dichtstuk in een zuiver Vlaamsch-Brabandsch dialekt allernaauwkeurigst bearbeid. »

ô Hemel *wilt* myn reis van ongeluk bewaeren...
bl. 6, v. 5.
...... *zeilt*, schipke, *zeilt* maer aen....
bl. 39, v. 27.
Spant schipper, *spant* het zeil.....
bl. 53, v. 4.

Genoeg over schrijvers, nu over spraakkunstenaars.

Marnix van Ste. Aldegonde, gelijk wij reeds zagen, verhandelt het punt in zijne *Voirrede* op *Het Boeck der Psalmen*. Doch hij kan niet tellen, daargelaten dat hij zijnen regel niet onderhoudt in zijnen *Bieen-corf*, gelijk te zien is door een voorbeeld van Swaning hooger gedrukt. Immers, hij neemt het enkelvoud *du* aan, schrijft het in zijn *Boeck* en geeft telkens aan het werkwoord den enkelvoudigen vorm op *s*. Over de gebiedende wijze in 't bijzonder zegt hij : « Item als men eenen alleenen wat beveelt ofte biddet, doe du, geef du, laete du; spreeck of spreecke, seg of segghe, gae, stae, etc. Ende tot velen, doet ghy, geeft ghy; laet of laetet, spreeckt oft segt, gaet, staet, etc. Overmits het kennelyck is dat de letter *t* die men daer by voegt, een teecken is, het getal van velen bediedende : want dat is den ouden aert, wijse ende ghebruyck die onse voirvaders van menige eeuwen herwaerts haeren kinderen hebben naergelate....

Vroeger hoorden wij Swaning zeggen : « Moonen was welligt de eerste, die in zijne spraekkunst de *t* in het enkelvoud verbande. »

Daarop antwoordt *Dr. A. De Jager* : « De schrijfwijs zonder *t*, in het enkelvoud der gebiedende wijs, dagteekent vroeger dan Moonen en komt reeds in onze oudste spraakkunsten voor. Christiaen Van Heule heeft in zijne Nederduytsche Grammatica ofte Spraeckonst, Leyden, 1626, bl. 58, voor het enkelvoud *heb of hebbe gij* en meervoud *hebbet gijlij*. In *J. Koks* Ont-werp der Neder-duitsche Letterkonst, Amst. 1649, bl. 32, vindt men : Enk. *heb du*, Meerv. hebt ghy. »

Koks ontwerp gaan wij over; daar er *du* aangenomen wordt, valt hier alle bewijs ten voordeele van den betwisten regel.

Onderzoeken wij *Christiaen Van Heule*. Ik heb hier voor mij liggen *De tweede Druc verbetert.... Tot Leyden by Jacob Roels Boec-vercoper wonende over 't Weeshuys, Anno* **1633**.

Op bl. 87 staat er (ik schrijf letterlijk af) :

De vervouginge van het Werc-woort ***hebben***.

De Tonende wijze.

Ic hebbe	Habeo
Du hebst, hebbes of Hebs	Habes
Hij heeft	Habet
Wij hebben	Habemus
Gy hebbet	Habetis
Zyly hebben	Habent

Merc.

Wy vougen hier in het out gebruyc der Werc-woorden | zonder welc gebruyc wy in onze sprake zeer veel verliezen | ooc zijn tot de herstellinge des zelven | alle Taelgeleerde gheneycht geweest | als Koornhert, Aldegonde, Ampsingius, ook de E. Jacob Kats, welke in den zelf-strijt zeyt | Du geefst gestrenge geest, ons grote stof om klagen, Du legst ons packen op die niet en zijn te dragen. Also spreekt Aldegonde doorgaens in de Psalmen.

Deze woorde Hebst, Geefst, Legst, etc. zijn zeer gebruykelic geweest | doch veel zoetvloeijender zoudemen zeggen | Hebs, Geefs, Legs, etc. het welc een voornemelic Taelkender zeer nuttelic aanteykent | ende van ons hier tot eene prouve voorgestelt wort.

Onverleden Tijt.

Ic hadde	Habebam	Wy hadden	Habebamus
Du hads	Habebas	Gy haddet	Habebatis
Hy hadde	Habebat	Zy hadden	Habebant.

Voorleden Tijt.

Ic hebbe gehat	Habui
Du hebs gehat	Habuisti
Hy heeft gehat	Habuit, etc.

Voor-leden Tijt.

Ic hadde gehat	Habueram
Du hads gehat	Habueras
Hy hadde gehat	Habuerat, etc.

Komende Tijt.

Ic zal hebben	Habebo
Du zulst of zuls of zulles hebben	Habebis
Hy zal hebben	Habebit, etc.

De gebiedende wijze.

Heb gy	Habe	Hebben wy	Habeamus
Hy hebbe	Habeat	Hebbet gy	Habeatis
		Hebben zy	Habeant.

Daer zijn Spraec-kenders die de gebiedende woorden (met eene E op het eynde uytspreken zeggende Minne, Hebbe, Lope, Drage, maer dewijle deze gebiedende wijze noch niet zeer in gewortelt en is) ende daerom ooc te harder in het gehoor valt, zo wort de hardicheyt gansch wech genomen (als men zegt Heb, Loop, Draeg, Spreec, Werc, Wandel, etc.

Deze woorden heeft men in oude schriften doch zelden onder anderen 2 Paral. 6 Zo hore het gebet uwes knechts, Aldegonde Psalm 59. Verlos' my Heer, wil my bewaren, Kamphuyzen, Psalm 5. Hoor Heer mijn woort, merc op mijn reden.

Ampsin. Nu zie ic weet dit wel, dat gy in Israël etc.

Nopens deze aanhaling zal ik het volgende doen opmerken :

1° Dat *Van Heule du* aanneemt wat hij, bl. 72, een « nodich woordeken » heet, en het dus niet te verwonderen is dat hij de enkelv. vormen opgeeft.

2° Dat hij, volgens eigene getuigenis, het woord met zijnen vorm in 't werkw. aanveerdt, niet volgens

de toen gebezigde taal, maar volgens het « out gebruyc. »

3° Dat hij twijfelt tusschen den vorm op *st* of op *s*, en dien op *s* enkel als « prouve » voorstelt.

4° Dat hij, door eene onvergeeflijke ongelijkheid, overal *du* schrijft, behalve in de gebiedende wijze waar *gij* in de plaatse komt.

5° Dat hij, in de gebiedende wijze met *gij*, ja den enkelvoudigen vorm geeft, maar, op bl. 69, aan *gij* alleenlijk het meervoudig getal toekent.

6° Dat hij aarzelt nopens den vorm van 't enkelv. in de gebiedende wijze : met *e* of zonder *e*.

7° Dat hij zich beroept op schrijvers die, gelijk Cats, zijnen regel niet volgen, of die, gelijk Marnix, overal *du* zelfs in de gebiedende wijze gebruiken en dus hier niet in aanmerking komen mogen.

En nu kan iedereen genoeg besluiten wat belang wij moeten hechten aan het gezegde van Christ. van Heule.

Vermits het hier eene zake van tijd geldt, ben ik wel verplicht de jaren op te geven waarin de schrijvers leefden die hier genoemd zijn : Marnix (1538-1598), Spieghel (1549-1612), Heynsius (1580-1655), Roemers (1584-1651), Tesselschade (1594-1649), Van Heemskerk (1597-1656), Westerbaen (1599-1670), Cats (1577-1660), De Decker (1609-1666), Harduyn (1582-1635), Poirters (1604-1674), Hooft (1581-1679), Vondel (1587-1679), Huygens (1596-1687), Moonen, (1644-1711), De Meyer (1655-1730).

De regel bestond dus noch in de XVI^de^ eeuw, tijd van herleving, noch in de XVII^de^, tijd van bloei; maar kwam langzamerhand op in de XVIII^de^, tijd van verval.

Ik zeg *langzamerhand*, want *De Gramschap* van Lieven De Meyer werd gedrukt in 1725; en ja, wat erger is (wel te verstaan, indien Vlaamsch-België meetellen mag). *Prudens Van Duyse*, zegt in zijn antwoord op de prijsvraag in 1836 uitgeschreven, dat het onderscheid tusschen enkel- en meervoud « strydig is met de gesproken tael en het gebruik der vlaemsche schryvers tot de laetste tyden toe », welk gezegde *Bormans* niet heel en gansch omverre werpt met te schrijven dat het gebruik er van « thans ook bij ons **nagenoeg** gevestigd » is.

Waar zijn nu de hooge en grijze jaren van dat « misbruik » onzer schrijvers?... Voorwaar, het en is nog geen tak op dien boom die sedert de XII^{de} eeuw bloeit! Het en is nog geen twijg, het en is maar eene ellendige waterscheut. Spaart de takken en de twijgen van dien boom, zorgzame hovenier; maar geen eerbied, geene genade voor de waterscheuten : weg die! in het vuur!...

Daarbij, gelijk de lezers het reeds eenigszins kunnen besluiten, is de regel een voortbrengsel der onwetendheid.

Dat zullen wij toonen in een volgend schrijven, waarin wij ook den regel zullen toetsen met de volkstaal, en tevens onderzoeken of hij moet behouden worden 1° voor den rijkdom, 2° voor de klaarheid, 3° voor de welluidendheid onzer taal.

Sint-Niklaas, Februari 1889. AM. JOOS.

EENE VLAAMSCHE HOOGESCHOOL.

NAWOORD.

VEEL water is er door de zee geloopen, sedert wij bovenstaande verhandeling schreven : met gespannen aandacht woonde heel het land de bespreking der Coremans' wet bij; angstig had heel België het oog op Brussel. De strijd was heet en lang : Goddank! wij hebben toch onze vlag, — ik wil zeggen de rechtherstellende wet, — niet op het slagveld gelaten; maar hoe komt zij er uit! 't En zijn haast niet dan flarden! Stukken zijn er afgetrokken links en rechts, en wat overblijft is verhakkeld en verscheurd.

Laten wij, nu de hevigheid der gemoederen wat gaan liggen is, kalm terugblikken op den strijd, en met bezadigdheid er de gevolgtrekkingen uit neerschrijven, vooral in betrek op de zaak der Hoogeschool, die ons bezig houdt.

Dat er eene beroerte ging door heel het land, is onontkennelijk : eenen tijd lang stond de Waal met gebalde vuisten tegenover den Vlaming, scheuring dreigde onder de meerderheid, de katholieke partij zag stokken in 't wiel steken door hare eigene hoofden; de koning zelf wierd van onderduimsche dwarsdrijverij beschuldigd; de rechtsambtenaars werden afgeschilderd als onbekwamen en onwilligen, het rechtswezen vervalschend voor hun gemak en ten nadeele hunner rechtschuldigen; aan advokaten-

volksvertegenwoordigers verweet men eene advokaten-, in plaats van eene volkswet te stemmen : tegen wetgevend, rechterlijk, uitvoerend gezag werd aldus stormgeloopen en, wat erger is, al die verwijtingen, ofschoon in de opgehitste taal der driften rondgeslingerd, waren meer dan eens raak; kon men er ook veel op afdingen, ze door een klinkend antwoord ten gronde slaan, dit kon men niet. Wat was er dan gegrond in die aantijgingen? Waar was de schuld, waar de verantwoordelijkheid van al die woelingen en botsingen?

Het antwoord is klaar, en wij schrijven het des te vrijer neer, dat het niemand kwetsen kan, doch voor allen eene les bevat. De katholieke bladen legden reeds den vinger op de wond : zij is geene andere dan de *verfransching in de opvoeding.* Wij willen de tegenstribbeling ontschuldigen noch van het ministerie, noch van de advokaten en rechtsbeambten; maar zeker is het dat wij van geen van allen last hadden geleden, waren de rechtsgeleerden genoegzaam ervaren geweest in de moedertaal. M. Lejeune zelf geeft geene andere reden van zijn verzet : *une préparation insuffisante au régime qui est réclame par un mouvement d'opinion qui est légitime et national.* (Zitting van 18 Dec.) Neem die oorzaak weg, en de wet van 73 was meer dan voldoende; zonder haar waren wij verlost van dit betreurlijk geharrewar tusschen twee stammen van hetzelfde volk.

Wie zijn dan de plichtigen? — Geene anderen dan zij die, over jaren reeds, den program schreven van middelbaar en hooger onderwijs. Dan immers hebben zij gezegd : « Wij zullen ons onderwijs zóó inrichten, als waren er niet dan Franschen in Vlaanderen; de ambtenaars die wij voor Vlaanderen gaan vormen, zullen *misschien* nog eene brok straatvlaamsch kennen, (daar bekreunen wij ons niet om!); maar de zaken der Vlamingen in 't Vlaamsch verhandelen, dit zullen zij noch willen noch kunnen. Vreemdelingen zullen zij wezen onder hun eigen volk, en de Vlaamsche taal al erger dan eene vreemdelinge verschoppen. » Dit zijn

de grondgedachten, die wel niet geschreven staan op de gevels onzer colleges en Hoogescholen, maar die ademen door heel het onderwijs. Dan, de uitvinders van zulk onzinnig stelsel hebben alstoen een kankerzaad geworpen in het maatschappelijk lichaam van ons volk : van dan af was het beslist dat het stormen zou in Vlaanderen; van dan af immers werd het land met geweld uiteengetrokken in twee vijandige bestanddeelen : de besturenden en de bestuurden; genen, levende van het volk, maar zich niet geweerdigend zijne taal te spreken; dezen, eerst verduldig die minachting lijdend, dan in het besef hunner weerdigheid opspringend, recht en eerbied eischend voor henzelven. Ja, wij zeggen het, omdat de waarheid ons dwingt : de inrichters van het onderwijs hebben Vlaanderen verscheurd. De Staat vooral is plichtig; want, met alleen het Fransch als gangbare munt te laten doorgaan in de openbare bedieningen, heeft hij ook onrechtstreeks de verfransching opgedrongen aan het vrij onderwijs. Nu echter, met het Vlaamsch op te roepen tot het openbaar leven, heeft het Landbestier alle banden geslaakt, en het vrije onderwijs bleke voortaan aan onvergeeflijke halsstarrigheden plichtig, moest het de ooren sluiten voor den roep van Staat en volk.

De verantwoordelijkheid, die nu loodzwaar terugvalt op vroegere onderwijsbestierders, moet die van heden doen nadenken : *zij* hadden eenen kiem van tweedracht gestrooid, niet denkende misschien dat *wij* later eens zouden maaien wat zij zaaiden : uitzinnige waan, in een land als Vlaanderen, waar het volksgevoel zoo krachtig is; met vrijheden en instellingen als de onze, waardoor een gedacht, is het eens leefbaar uit den grond opgeschoten, allengskens rijpen moet, zijn zaad voortwerpen en over gansch den akker woekeren.

Minister Lejeune schijnt het in den grond eens met ons. Ziehier wat hij antwoordt op de vraag, hoe in andere twee- of meertalige landen de taalkwestie geregeld wordt : *Dans les pays auxquels on a fait allusion, et particulièrement en Suisse, chacun tient à honneur*

de connaître les langues qui sont les langues de la patrie, et c'est ainsi que l'on y voit aplanir aisément les difficultés que la diversité des langues amène dans les relations de la vie sociale et dans le fonctionnement des institutions publiques. Il en est autrement dans notre pays. Chez nous, peut-on le nier? l'une des langues nationales est l'objet d'un dédain qui aggrave profondément ces difficultés. C'est là, messieurs, qu'est l'origine de l'agitation d'esprit dans laquelle la question des langues nous jette et au milieu de laquelle le gouvernement a eu à se mettre en travers d'un mouvement d'opinion publique que, cependant, il considère comme légitime, mais dont il lui a paru que son devoir était de modérer les tendances.

Als tolk van het Staatsbestier heeft de minister er natuurlijk niet bijgevoegd dat die minachting voor de moedertaal, *ce dédain*, slechts hieruit voortkomt dat het Vlaamsch uit middelbaar en hooger onderwijs, uit alle ambten en bedieningen, dus uit de hoogere samenleving zooveel als verbannen werd. Nochtans, dat de bron van 't kwaad in 't onderwijs ligt, voelde de heer Lejeune genoeg; ook zegt hij het duidelijk, maar geeft een behendigen draai aan zijnen volzin, om den Staat, den grooten plichtige, niet te raken : *Je crois que l'expression de ma pensée répond aux pensées de tous quand j'exprime l'espoir que la langue flamande, au sujet de laquelle l'indifférence dont je viens de parler est si profondément regrettable, reprendra* **dans les études de notre pays** *le rang important qui lui appartient.*

Die woorden van den minister beteekenen dus : « Errarimus! Wij zijn mis geweest; want die advokaten, die rechtsgeleerden, die ambtenaars, die volksbestierders die wij voor Vlaanderen gevormd hebben, konden voor Vlaanderen niet dienen; zij konden maar verwarring brengen in de landzaken; zij konden maar, haat en tweedracht stoken in Vlaanderen; zij waren miswas op eigen bodem. Wij hebben gedwaald, als wij meen-

den beter te doen dan al de andere volkeren, die, in hun onderwijs, de natuurlijke richting volgden. Daarom willen wij weerkeeren op onze stappen en ernstig werkmaken in plaats van *knoeiwerk*. »

Men denke ook niet dien gebrekkigen toestand te verhelpen met aan eenige hoogescholen afzonderlijke Vlaamsche rechtskursussen in te stellen. Die moeten bestaan, maar zijn niet voldoende; neen, dit ware enkel een lap op een doodversleten kleed. De heer minister Le Jeune heeft zich gelast dit te bewijzen.

In zijne merkweerdige redevoering, reeds hooger vermeld, wil hij, tegen M. Coremans, de vrijheid van verdediging handhaven in 't belang van den beschuldigde zelf. Zie hier hoe hij bewijst dat de aangeklaagde er een groot voordeel kan in vinden, zijnen advokaat in 't Fransch te doen pleiten, ofschoon zelf geen Fransch verstaande :

Que voulez-vous? vous dit-il, (de beschuldigde zelf spreekt)*les études, les habitudes de la classe sociale où se recrutent la magistrature et le barreau sont telles, que je crois que la défense présentée en flamand, devant un juge flamand, offre des dangers pour l'accusé; c'est ma conviction. La persuasion pénètrera moins facilement dans l'esprit de mes juges si on leur parle en flamand que si on leur parle en français!* Duidelijk is 't dat de behendige redenaar hier zijne eigene gedachten in den mond des beschuldigden legt; immers, aanzage hij dit alles maar als vooroordeel, dan zou (iets ongehoords in onze Kamers) een minister zijne eigene beambten op de snoodste wijze verraden hebben : hij hoort hen valschelijk beschuldigen van eene verregaande onwetendheid, en, in plaats van die smet af te wasschen, draagt hij wetartikels voor, alleen op die valsche beschuldiging gegrond; schooner nog! de slachtoffers, de ambtenaars juichen toe!

Hooren wij nog de taal des beschuldigden : *Je choisis et je veux que mon avocat plaide en français. Je serai rassuré. Mon avocat s'exprimera en fran-*

çais devant des juges à qui le français est plus familier que le flamand, devant un officier du ministère public qui parle le français. Je revendique simplement le droit de sacrifier aux nécessités d'une situation qui est indéniable.

Verder spreekt de minister zelf : *Ajoutez qu'il a les raisons les plus sérieuses pour préférer que sa défense soit présentée en français. La langue flamande, comme langue judiciaire, n'a pas les richesses de la langue française. Des magistrats dont les études ont été toutes françaises, dont toutes les pensées se traduisent en français, sont bien mieux préparés à suivre une argumentation présentée en français qu'à entendre cette argumentation formulée en flamand.*

Welnu, blijft dit alles niet letterlijk waar, wanneer de rechtsgeleerden, tusschen al hunne fransche studiën in, eenen Vlaamschen kursus van een of twee uren te week zullen gevolgd hebben? Zullen zij dan niet meer heel en gansch in 't Fransch denken, beter bereid zijn om een Fransch pleidooi te volgen dan een Vlaamsch? Zal dan eene Vlaamsche verdediging niet ver ten achtere staan tegen eene Fransche?

En nochtans, zie wat al rechtsmiskenningen daaruit volgen :

Ten eerste moet ik, beschuldigde, het natuurlijk belang en recht, dat ik heb, van mijn geding te volgen, opofferen om het voordeel dat eene Fransche verdediging aanbiedt; dit zegde de minister zelf : je revendique le droit *de sacrifier...* Welnu, wij vragen het aan ieder weldenkend man : in welk land der wereld moet een beschuldigde een deel van zijn belang en van zijn recht opofferen om eene goede verdediging te krijgen? 't Is waarlijk iet schoons dat een Vlaming dit *recht van op te offeren* moet komen vragen? Het recht van offers te brengen aan eenen toestand, die onloochenbaar is, ja, maar die door den Staat zelf en door de onderwijsinrichters werd verwekt?

Ten tweede, vele beschuldigden zoeken geenen advo-

kaat, maar verdedigen zich zelven : *Cette catégorie d'accusés*, zoo spreekt M. Lejeune, *est légion devant les tribunaux de simple police, elle est nombreuse devant les tribunaux correctionnels*. Hier wordt het onrecht nog schreeuwender: beschuldigden, die zich in vele gevallen al gebrekkig zullen uitdrukken, gaan zich in 't Vlaamsch verdedigen vóór verfranschte rechters, die zelfs een goed pleidooi van eenen advokaat maar half en half zouden verstaan! En dit heet men rechtspleging in Vlaanderen?

Ten derde : neem ik eenen advokaat, zoo kan ik mijnen keus laten vallen op eenen, die beter in 't Vlaamsch pleit dan in 't Fransch; onder de jonge Vlaamschgezinde advokaten zijn er zulke, en alle dagen groeit hun getal. Welnu dien advokaat mag ik niet nemen, of ik ga af te rekenen hebben met al de moeilijkheden waar (altijd volgens M. Lejeune zelf) eene Vlaamsche verdediging op stuit bij verfranschte rechters. Zoo ben ik, beschuldigde, in mijn recht gekrenkt, en die advokaten die de taaie wilskracht en zelfopoffering gehad hebben, zich door eigen vlijt te bekwamen in de moedertaal, worden nu als minderen gebrandmerkt tegenover hunne verfranschte ambtgenooten! En dat alles om wille van rechters, die krachtens de instelling van het Staatsbestier, vervreemd zijn van hun eigen land.

Besluiten wij dus : Geen redmiddel is mogelijk dan de vervlaamsching van het onderwijs; het onderwijs moet Vlaamsch zijn, doch aan het Fransch moet eene zoo ruime plaats mogelijk gelaten worden; zeker nevens de Vlaamsche mogen nog Fransche Hoogescholen bestaan; maar ook aan deze moet het Vlaamsch ernstig beoefend worden. Zoo zullen de kweekelingen van beide stelsels later zonder ongemak nevens elkander zetelen en werkzaam zijn; door hunnen omgang zullen zij elkander ondersteunen en volmaken, en de gelijkheid van talen zal geene leugen meer zijn. Anders zal het gerecht een eeuwigdurend onrecht blijven voor de Vlamingen.

Dan nog, Vlaamsche rechtskursussen alleen kunnen een plaasterken leggen op de gapende wonden in gerechts-

zaken, maar voor al de hoogere bedieningen en ambten veranderen zij niets aan den toestand. De minachting blijft drukken op de volkstaal en met haar al de onheilen die wij aanstipten.

Dus : *Vlaamsche Hoogeschool.* Die inrichten, is plicht van rechtveerdigheid en vaderlandsliefde voor den Staat en voor de hoofden van het Vrij onderwijs. Immers, *men krijgt de zielen der jeugd, de lotsbestemmingen van een volk niet in handen, om dit volk tot eene eeuwige vernedering, tot onuitdoofbaren twist en burgerhaat te veroordeelen.*

Vlamingen : rijp overleggen en onbuigbaar willen, maar met gematigdheid en eerbied voor alle overheden, dat is het wat u te doen staat.

D. ACKERS.

ONDERDRUKKING DER KATHOLIEKEN
IN ENGELAND
TIJDENS DE XVIe EEUW.

(*Vervolg van bl.* 158.)

HET voorgaande is voor wat het eerste jaar der regering der « schrikwekkende mannin », van welke William Cobbett spreekt, betreft. Voorzeker, het was alles behalve wat men van eene koningin, die pas eenige maanden te voren, bij hare troonbeklimming, plechtig, voor heel de wereld, den Katholieken Godsdienst had bezworen en beloofd de Roomsch Katholieke Kerk tegen alle hare vijanden te verdedigen en te beschermen, mocht verwachten. In 't begin echter van 1563, toen zij reeds tot de zelfde omzichtigheid niet meer was gehouden, om rede dat een groot gedeelte der meest vermogende Katholieken het land had verlaten en de overige, uit vrees voor nog grootere onheilen, zich maar zwak meer in het openbaar tegen hare vrijheidsschendende verordeningen verzetten — zou al verder gaan; althans, gelijk een Protestantsche geschiedschrijver zegt, dit jaar droeg zij eene wet vóor die veel en veel noodlottiger gevolgen na zich zou slepen, èn omdat zij op *al* de Katholieken, zoo wel de kleine als de groote, drukte, èn omdat zij een blijvend, een zich alle dagen hernieuwend geweld op hun geweten pleegde (1).

---

(1) Alvaro de la Quadro, bisschop van Aquila en gezant van Philips II aan het Engelsch hof, schreef den 15 Februari 1563, toen deze wet nog in het Parlement te Westminster besproken werd, het volgende, aan kardinaal de Granvelle :

El decreto que en el Parlamento se ha hecho en lo de la Religion, *es aspro por extremo,* si es qual me han dicho y yo

Ten bewijze, ziehier, kortheidshalve, de drij voornaamste punten welke deze, in de geschiedenis, onder den naam van ***wet van eenvormigheid*** bekend, vaststelde.

1° Zij schafte de Misse, zooals die bij de Katholieken in gebruik was en nog is, af, en bevool aan al de priesters en bedienaars der kerk dat zij zich voortaan in 't vervullen hunner ambtsbedieningen en in de godsdienstplechtigheden naar de voorschriften van Cranmer's *Book of Commons prayer*, onlangs door het Parlement erzien en opnieuw uitgegeven, zouden gedragen — op straf van, voor al wie die iets hiermede in strijd zou bevonden worden te doen, de eerste maal, 200 honderd kroonen te betalen of zes maanden gevangen te zitten, de tweede maal 400 kroo- in de schatkist te storten of een geheel jaar in den kerker opgesloten te worden; de derde maal voor eeuwig zijne vrijheid en al zijne goederen te verbeuren (1).

2° Zij gebood dat al de onderdanen der koningin, in de geheele uitgestrektheid des rijks, den eeredienst der « Gevestigde, » d. i., der « Hervormde » kerk zouden volgen en dat niemand, wie het ook zoude mogen wezen, zich nog in de godsdienstplechtigheden naar de manier der oude Roomsche kerk plaats hebbend, zou laten bevinden, op straf nogmaals, zooals boven, der zwaarste geldboeten, namelijk, dat hij die des zondags den dienst niet in eene Hervormde kerk zou bijwoonen, voor elken zondag dat hij afwezig was, een shelling, en zoo hij vier zondagen achtereen wegbleef, **twintig pond sterlings** zou betalen (2).

---

escrivo. No he podido aun entender como ha passado por que agora solamente acaba de divulgarse. *Paraceme que pues ha llegado ya el extremo el desorden, no puede dexar de dar buelta o de perderse todo, lo qual Dios no permitira.* — KERVYN DE LETTENHOVE, *Relations politiques des Pays-Bas et de l'Angleterre sous le règne de Philippe II*, boekd. III, bl. 254.

(1) FL. REMOND. *Ibid.* boekd. II, bl. 136, col. 3.

(2) William Cobbett berekent dat het geld toenmaals minstens het twaalfdubbel der weerde had van thans; zoodat zij die onder Elisabeth vier zondagen achtereen uit den Protestantschen dienst bleven, minstens 6,250 frs, in onze munt gerekend, te betalen hadden. — WILL. COBBETT, op cit. XIe brief, bl. 398.

Eindelik 3° Dezelfde strafbepalingen sprak zij uit tegen al degene die, 't zij in 't openbaar, 't zij in 't bijzonder, iets dierven zeggen, of schrijven, of drukken, wat hier mede niet overeenkwam, alsmede tegen degene die iemand in hun huis behouden, verbergen, of behulpzaam wezen dorsten, die iets hiermede in strijd gedaan had (1).

En welk was de uitvoering die zij erlangde? Luid antwoorden de feiten. De Hoogescholen van Oxford en Cambridge, die duizende leerlingen telden en beide aan het voorvaderlijk geloof waren getrouw gebleven, werden ontvolkt en de leeraars, het puik der geleerden niet alleen van het Brittisch Rijk maar van geheel Europa, eruit verdreven (2); beurtelings zag men, den eenen na den anderen, den aartsbisschop van York en de bisschoppen van Londen, Dunelme, Wincester, Licolne, Ely, Exfort, Barhon, Peterbury, Lichtfielt, Cester en Carleoles den weg naar de gevangenis inslaan, waar niet een hunner meer zou uitkomen, tenzij om van honger, gebrek en allerlei ellenden omgekomen, naar het graf gedragen te worden, of om op het schavot de kroon der martelie te gaan ontvangen (3); zoo groot was het getal dergenen die hunne straf in de gevangenis en op de galleien boetten, dat deze meermaals derwijze opgepropt waren, dat men de oudere gevangenen moest loslaten om de jongere eene plaats te geven (4);

---

(1) Sir Ch. Butler, *L'église romaine* enz. bl. 303.

(2) Florimond Remond, *Opgang, voortgang en nedergang der ketterijen dezer eeuwe*, boekd. II, bl. 136, col. 1.

(3) Flor. Remond, Ibid. boekd. II, bl. 136.

(4) William Cobbett, *La Réforme protestante en Angleterre, en Irlande et en Ecosse*, XIe brief bl. 402. — Aanstonds na dit gemeld te hebben stelt zich evengenoemde schrijver de volgende vraag : « Doch hoe zond men ze weg! » en hij antwoordt : « *slechts na ze openbaar gegeeseld en tot teeken van eeuwige schande ze met een gloeiend ijzer 't oor doorboord te hebben*, en hen te hebben verklaard, *dat zij binnen de drij maanden het land moesten verlaten, op straf voor wie het wagen zou naderhand terug te keeren, van aanstonds opgeknoopt en als plichtig aan hoogverraad terechtgesteld te worden.* » Ibid.

eindelijk niettegenstaande dat er ontelbare schier naar den vreemde vluchtten (1), dat er oneindig veel hunne straf in den kerker uitdeden (2), was er meer dan een jaar, in den beginne, dat de boeten enkel uit hoofde van weigering (*recusancy*) den Protestantschen eeredienst te volgen, in de schatkist van het rijk gestort, de ontzaggelijke som voor dien tijd van twintig duizend pond sterling, of volgens de berekening van W. Cobbett, van 6,025,090 fr. in onze munt, beliepen (3).

In hoe verre dus ook al Elisabeth op den schoonen naam van verdraagzame mocht aanspraak maken, behoeft, vermeenen wij, geen breeder betoog. Niettemin hoe klaar en hoe duidelijk het ook weze, moeten wij, om het nog klaarder, nog duidelijker te maken, om allen, den laatsten, den minsten twijfel desaangaande weg te nemen, er nog eenige der bills die sinds 1569, het jaar dat Zijne Heiligheid Paus Pius V deze vorstin in den kerkelijken ban deed en haar van het recht op den troon van Engeland vervallen verklaarde, het licht zagen bijvoegen.

De eerste dezer, die zij onmiddelijk na het verschijnen der Bul van den Paus, die haar kettersch en van den troon vervallen verklaarde, in voege bracht, behelsde : « dat niemant op lijfstraffe de Koninginne Elisabeth een kettersche zoude noemen, ofte zeggen dat zij het Koningrijck niet wettelijk bezat »;... « dat men op de verbeurte van alle goederen, en op straffe van de eeuwige gevangenisse in Engelandt niet zoude invoeren ghewijde teekentiens, medalien, kruyssen, ofte *Agnus Dei;* » dat « op lijfstraffe, niemand met den Paus sou

(1) Sir CH. BUTHLER, *L'Eglise romaine défendue contre les attaques du protestantisme*, bl. 303.

(2) Reeds den 27e Februari 1563 schreef de bisschop van Aquila aan Margareta van Parma dat de gevangenissen te Londen zoo vol Katholieken waren « *que es la mayor compasion y verguença del mondo.* » KERVYN DE LETTENHOVE, *Relations politiques des Pays-Bas et de l'Angleterre*, boekd. III, bl. 259.

(3) ANDREWS, *Continuation de l'histoire de Henry*, boekd. II, bl. 35.

19

handelen, en eenige Bullen, ofte andere schriften ontfangen, nochte geen ontslaginghe van hem verzoeken »; eindelijk dat alle de goederen der gheenen, die om religie uyt Engelandt ghevlucht waren, aangeslagen waren. » (1)

Een andere, die zij het zeven en twintigste jaar harer regering het licht liet zien, bepaalde : dat al de Jezuieten, Seminaristen (2) en ander priesters die zich in het rijk bevonden, zich uit dit zouden verwijderen, op straf van, ingeval zij aangehouden werden, als plichtig aan hoogverraad veroordeeld en terecht gesteld te worden (3); dat al de personen die evengenoemde Jezuieten, Seminaristen en priesters in hunne huizen ophielden of verborgen, als meineedig vervolgd en gekastijd zouden worden; dat al degene die geld of hulpmiddelen aan de Seminaries in den vreemde zouden sturen of aan personen daarin verblijvende, de straf van *premunire* (eeuwigdurende gevangeniszitting en verbeuring van al hunne goederen) zouden inloopen ; en dat zij die wisten waar zich priesters, Jezuieten of Seminaristen in haar rijk bevonden en ze niet binnen de twaalf dagen aan de bevoegde overheid overleverden of aanwezen, zouden gevat, met boeten overladen en zoolang in de gevangenis opgesloten worden als het der Koninginne — de goede, lieve, verdraagzame *Queen Bess* — zoude behagen (4).

Eene laatste, om te sluiten, die de kroon op al de

---

(1) Flor. Rémond, *Opgang, voortgang en nedergang der ketterijen dezer eeuwe*, boekd. II, bl. 136, col. 2. — *Théâtre des cruautés des hérétiques au seizième siècle*, in-4°, bl. 12.

(2) Door Seminaristen verstond men de jonge priesters die uit de engelsche seminaries, te Dowaai, te Reims en elders op het vasteland sinds de opkomst der Hervorming gesticht, naar Engeland kwamen.

(3) Strype, *Parker*, bl. 116; — John Lingard, *Histoire générale d'Angleterre*, boekd. VII, bl. 377.

(4) Sir Ch. Butler, *L'Église romaine* enz. bl. 310. — Sanderus, *De origine et progressu schismatis Anglicani*, bl. 271, 299, 308 enz.; — John Lingard, *Histoire générale d'Angleterre*, boekd. VIII, bl. 77, 82, 157, — J. Alzog, *Histoire Universelle de l'Église*, boekd. III, bl. 190 en vlg.

andere zette, was de volgende die zij in October 1591 uitvaardigde en welke niet minder dan twee en veertig artikels — alle om het hatelijkst, het onrechtveerdigst en het onverdraagzaamst — bevatte. Alhoewel zij nog al lang is, moeten wij ze toch in haar geheel, althans hoofdzakelijk, mededeelen. Daarom, ziehier hoe zij luidde. Eerst geeft zij de

Boet- en gevangenisstraffen.

Art. 1. Alwie, zestien jaren oud zijnde, niet komen zal en tegenwoordig wezen in de vergadering der Protestanten, om daar te doen en te hooren den goddelijke dienst, zal voor zijn afwezen, alle maanden, betalen twintig pond sterlings en zoo hij deze niet kan bijbrengen, zal hij zoolang in de gevangenis gehouden worden tot dat hij de middelen gevonden heeft deze te betalen.

Art. 2. Alwie, zelfs in het geheim, zal misse hooren zal tot een jaar gevangenisstraf en eene boet van 211 kroonen veroordeeld worden; de priester die de misse zal doen, insgelijks tot een jaar gevang en 422 kroonen iedermaal dat hij zich aan dit schelmstuk zal plichtig maken.

Art. 3. Alwie den Katholieken godsdienst en het pausdom niet openbaar afzweert, zal al zijne inkomsten verliezen;

Art. 4. Niemand zal eenig ambt in de regeering van steden of gemeenten kunnen bedienen, (art. 5) niemand op eene Hoogeschool toegelaten worden, (art. 6) niemand in de erfenis zijner ouders kunnen treden of er de inkomsten van genieten, (art. 7) niemand, minder in staat zijnde dan de baanderheeren, eene geldige stem in het Parlement kunnen uitbrengen... ten zij hij dezelfde afzwering doet.

Art. 8. Zij, nogmaals die minder in staat zijn dan de baanderheeren en tweemaal aanzocht worden die afzwering te doen en dit weigeren, (art. 9) zij die loochenen dat de koningin het opperhoofd is der Engelsche kerk, (art. 10) zij die van den Paus 't zij *Agnus Dei*, roozenkransen, medalies, crucifixen, of 't zij wat ook, door dezen

gewijd, ontvangen, zullen alle hunne goederen verbeuren en voor eeuwig in de gevangenis opgesloten worden.

Art. 12. Zij die kennis hebben van het feit dat iemand een derden persoon tot den Roomschen godsdienst heeft bekeerd, (art. 13) of daar toe raad of hulp heeft gegeven, (art. 14) zelfs dan wanneer zulks zonder uitslag is geschied; item (art. 15) zij die weten dat zich iemand tot gehoorzaamheid jegens den Paus heeft laten bewegen, (art. 16) dat een priester iemand het sakrament der biecht heeft toegediend, (art. 17) dat er ergens iemand is die er zich op beroemt de macht hiertoe te bezitten, (art. 18) niet uitgezonderd het geval dat dit zelfs niet waar zou wezen; nog al, (art. 20) zij die iemand kennen, die zijne biecht heeft gesproken aan een Roomsch Katholieken priester, of (art. 21) « de openbare religie die in Engeland gepleegd wordt, afraedt en dat om dien tot de gehoorzaemheid van den Paus van Rome te trekken, of bezorgd heeft of iemand aengeraden den zelve aen te gaen »; zij allen zullen èn hunne goederen èn hunne vrijheid voor immer verbeuren, ten zij (art. 19), zij ze binnen den door de wet bepaalden tijd, aan de machten met de kennis dier misdaden belast, bekend maken (1).

Volgen de

Halsstraffen.

Art. 1 dezer bepaalt : « Hij die zal zegghen, schrijven, ofte staende houden op wat manier dat het zij, oock daer toe versocht en ghebeden zijnde, en belijden dat de Paus van Rome het hooft der Enghelsche Kercke is, of dat hy in dit Koningkryk enighe macht heeft, aengaende het gheestelyck, ofte kerckelyck ghebiet, die zal ghehouden worden voor schuldigh van

(1) Art. 11 bepaalt dat degene die een schoolmeester in huis houden, « die tot de Protestantsche vergaderinghe niet gaet, en oock van de Calvinische Bisschop niet aenghenomen is, sal vervallen in de boete van 33 kroonen ter maendt, soo lang tot dat sij desen leermeester zullen verstooten ».

de Konincklycke Maijesteyts-eerschenderye, en als een openbare rijckx verrader gestraft worden.

Dezelfde schrikkelijke straffen stelt art. 2 vast tegen degene die, in wat zake ook, zich op den Paus van Rome beroepen, of dezes Bullen in Engeland overbrengen.

Art. 3 tegen die welke « Agnus Dei's, roosenhoeykens, gewijde teeckentjes, medalien, crucifixen of eenighe andere gewijde zaeken van den Paus invoeren »; art. 4 tegen zulke die, minder « in staet » zijnde dan de baanderheeren, drijmaal aanzocht den eed van oppergezag te doen, dit drijmaal weigeren; art. 5 tegen alwie, die « durft segghen, schrijven, te kennen geven of verkondigen dat de Koninginne van Engelandt schismatik ofte kettersch is »; art. 6 tegen hen die « iemand tot de eenigheit der Roomsche kerk gebrocht hebben »; art. 7 tegen hem die « met zijn wille met de Roomsche kercke versoent is »; art. 8 tegen degene die « besorghen dat iemand in de Roomsche kercke aengeschreven wordt »; art. 9 en 10 tegen die welke « iemant aenraden zich met de Roomsche kercke te versoenen » of « wijsmaecken dat men den Paus in kerckelijcke rechten ghehoorsaem moet wesen »; art. 11 en 13 tegen « den ongelukkige (?) die dese gehoorsaemheyt aenneemt » of « voor het toekomende dese gehoorsaemheyt bereydt is te bewijsen »; art. 12 tegen den vermetele « die besorght ofte raedt geeft dat men iemand 't selve soude aenraden »; art. 14 tegen de priesters « die een ondersaet der Koninginne absolveren ofte van hunne sonden ontbinden »; art. 15 tegen dezelfde, die de macht hadden dit te doen, alhoewel zij het niet deden; art. 16 tegen die welke zich beroemden dat zij deze macht bezitten, niettegenstaande dit zoo niet was; art. 17, 18, 19 en 20 tegen de geloovigen die « sich laten absolveren », « besorgen dat iemand geabsolveert wordt », den « raedt tot dese absolutie geven », of « besorgen ofte raedt geven dat iemand een derden absolveert »; art. 21 eindelijk tegen alle « die iemandt sullen ontraden de godsdienst die in Enghelandt verkondigt is, met meininghe denselven tot de

ghehoorsaemheydt van den Paus van Rome te trecken » (1).

Of William Cobbett gelijk had toen hij de regering der koningin Elisabeth, onder welke al deze barbaarsche, mensch- en Godheid tergende en uitdagende wetten tot stand kwamen, eene *moordregering* noemde!

Zoo wij nu hier nog bijvoegen dat Elisabeth in 1564, op den hoop toe, nog eene rechtbank instelde, gelast met het opzoeken en gadeslaan van alles wat er in strijd met hare onmenschelijke godsdienstwetten gedaan werd, — rechtbank waarvan een der goddelooste en bijgevolg ons allervijandigste schrijvers der laatste eeuw, Hume, getuigt dat zij strenger en verschrikkelijker was dan die der Inquisitie in Spanje, wijl « zij dezelfde gewelddaden pleegde als deze, zonder zich iets van vorm of procedure aan te trekken » (2), — zoo wij ons daarenboven herinneren, hoeveel honderde, zeggen wij, hoeveel duizende namen er op de Katholieke martelaarsboeken van dien tijd te lezen staan (3), hoeveel duizende andere er, uitsluitend om rede dat zij den alouden godsdienst hunner vaderen, dien zij van hunne eerste jeugd af hadden leeren kennen en beminnen, in de gevangenis gesmeten, van al hunne goederen en bezittingen beroofd of naar den vreemde verbannen werden (4) moet men dan de

---

(1) Fl. Remond, *Opgang, nedergang en voortgang der ketterijen dezer eeuwe*, boekd. II, bl. 143, 144.

(2) D. Hume, *History of Engeland*, bl. 109. — Zie insgelijks Neale's *Histoire des Puritains*, boekd. bl. 10.

(3) Dr Bridgewater in zijn groot werk *Concertatio Ecclesiæ Catholicæ* geeft de namen van omstreeks 1200 Katholieken, die voor het jaar 1588, dit is, nog voor het hevigst tijdvak der vervolging, de slachtoffers van den geloofshaat der Protestanten onder de regering van Elisabeth werden, er bijvoegende dat hij er ver af is ze alle genoemd te hebben. Onder deze waren 3 aartsbisschoppen, 18 bisschoppen, 1 abt, 4 geheele kloosters, 13 dekens, 14 aartsdiaken, 60 domheeren, 49 doctors in theologie, 18 doctors in de rechten, 15 collegiaal-professors, 530 priesters, 10 Lords, 8 graven, 26 ridders, 326 gentlemens en 60 lords- en gentlemans vrouwen.

(4) Cambden zelf in zijn *Leven van Elisabeth* bekent dat deze niet geloofde aan de zoogezegde schelmstukken die men de priesters, die zij doodde, ten laste legde. *Annales d'Angleterre*, uitg. 1615, boekd. I, bl. 327.

schrijvers niet wraken die gelijk Guizot, b. v., beweren dat *het Protestantisme een groote tocht was ter vrijmaking van het menschelijk gedacht, een machtige sprong der vrijheid van 's menschen geest?* (1). Zoo toch de feiten die wij boven aanhaalden, en die wij nog met eene onafzienbare reeks andere zouden kunnen vermeerderen, iets bewijzen, is het wel degelijk dit : dat nooit of nergens, sinds de vervolgingen onder de Romeinsche keizers in de drij eerste eeuwen onzer tijdrekening, iemand grooter, verschrikkelijker, bloediger, moorddadiger vervolgingen te lijden hadden en dat meer dan eene eeuw lang, dan deze welke onze Katholieke geloofsgenooten in Engeland, ter gelegenheid van de invoering en de vestiging der zoogezegde Hervorming, te lijden hadden (2).

P. J. GOETSCHALCKX.

---

(1) GUIZOT, *Histoire générale de la civilisation en Europe*, XIIe les.

(2) 't Zelfde betoog zouden wij gemakkelijk voor Ierland en Schotland kunnen maken. 't Zou ons echter te ver leiden. Niettemin ziehier wat een tweetal schrijvers over Ierland zeggen. Lec, een officier van Elisabeth, in Ierland, schreef dat « de wreedheid waarmede men hier te werkging, zoo groot was, dat men zich eer in eene Provincie van Turkije dan van Ierland zou wanen » (*Edimburg Revieuw*, Oct. 1804, n° 4, bl. 159.) Burke : « Het wetboek tegen de Katholieken in Ierland is een wetboek van verdrukking zonder ega in de geschiedenis. » BURKE's *Letter to the sir Henry Long*, bl. 44. — Vgl. JOHN LINGARD, *Histoire générale d'Angleterre* boekd. VIII ; — DESTOMBES, *La persécution religieuse en Angleterre sous Elisabeth et les premiers Stuarts*, boekd. II en III ; — *Sincere and Modest Defence of the Suffering Catholics* van kardinal ALLEN ; — F. PARSON *Epist. de persecutione Anglicana* ; — RISHTHON, *De schismate Anglicano* ; — FL. REMOND. *Opgang, voortgang en nedergang der ketterijen dezer eeuwe*, boekd. II ; — Dr RICH-CHALLONER, *Geschiedverhaal der geloofsvervolging en marteling van Engeland*, boekd. I en vlg.

L'ATLANTIDA.

TWEE schepen, 't een van Genua, 't ander van Venetië vechten en verzinken op de onstuimige zee tusschen donder en bliksem. Een jonge matroos van Genua is gered, geraakt aan land en wordt door een wijzen kluizenaar geherbergd en bezorgd tot dat hij bekomt en de kluizenaar om den schipbreukeling te troosten eene wonderbare geschiedenis verhaalt.

De Pyreneën staan in brande. Hercules die den rooden blek der vlammen over de bergen gewaar wordt, komt toegesneld, verlost Pyrène uit het vuur en verneemt van haar dat zij, koningin van Spanje, door Gerio verjaagd wierd en in de Pyreneën vluchtte die Gerio in brande heeft gestoken. Pyrène sterft en Hercules bouwt heur een grafteeken met rotsen die de bergketen tot aan de zee verlangen.

Gerio om aan de wrake te ontsnappen maakt aan Hercules het land Atlantida en zijne schoone koningin Atlantida bekend. Zij zal eenen held huwen die haar eenen oranjetak brengt. Hercules doodt den draak en 't komt de zeven dochters van Hesperis te binnen dat hun vader de dood van den draak als een voorteeken van den ondergang van hun land heeft aangewezen.

De *Atlants* vergaderen in den tempel van Neptunus en hun hoofdman voorspelt de rampen die 't vaderland bedreigen. De reuzen die uit verschillige streken opgekomen zijn jammeren over vereende gebeurtenissen en noodlottige voorteekens van de wrake des hemels. De tempel davert. 't Standbeeld des afgods wordt door

den bliksem verpletterd. De reuzen grijpen de zuilen van den tempel en slaan den harop des oorloogs tegen Hercules.

De held keert den rug naar zijne vijanden. Hij plant zijnen olijftak bij Gades, en klimt op den berg Calpe, 't hoofdeinde van Antlantida en den band tusschen Europa en Africa. God's engel ondersteunt den arm van Hercules en de deunende slagen zijns hamers verbrijzelen den berg; de brieschende baren der zee spoelen over 't vervloekte land.

Weeklachten en noodkreten, zuchten en verwenschingen, weerhelmen tusschen 't klotsen van de baren en 't ruischen van de wouden. Hercules met een laaiienden boom tot fakkel tiegt door velden en zompen om Hesperis te zoeken die hem ziet opkomen en heure dochters vaarwel zegt.

De kinderen van Atlas beklimmen een berg en bouwen eene burgte tegen den rijzenden zondvloed. Hercules keert terug met Hesperis. De reuzen zien Hercules vluchten tusschen de wervelende wateren en smijten de stukken hunner sterkte naar zijn hoofd. De bliksem steekt hun gebouw in brande en bij de akelige klaarte geleid zullen zij den held achterhalen.

De zeearm van Gibraltar staat open : de middellandsche zee door den wind voortgezweept verlaat het stille strand der eilanden, waar zij murmulend wentelt, en komt met meer geweld over Atlantida gestormd. De grieksche eilanden ontwaken en treuren in rei over 't lot van de overstroomde landstreke.

De toppen der bergen verzinken in de wateren die uit de vier gewesten door malkander spoelen. Als Hercules Gades nadert, rukt Gerio Hesperis van zijne schouders en stort een grooten steen op 't hoofd van den held, die weldra uit de baren zegevierend opdaagt en zijnen vijand met zijne knots verplettert. Hesperis zegt vaarwel aan heur vaderland.

De kinderen van Atlas zoeken eene schuilplaats op de kruin van eenen berg die nog uitsteekt boven den

vloed en pogen ten hemel te klaasteren. De toren dien zij bouwen wordt in den afgrond gestort en de Titans worden al lasteren en brieschen in de diepten begraven. Een lofzang weergalmt in den hemel en Spanje ontvangt de kroon der machtige streek die verging.

't Deert Hesperis nog altijd van heur geliefde vaderland, alhoewel Spanje eene nieuwe Hesperia met een prachtigen hof van gulden oranjen geworden is; vooraleer te sterven en in morgen- en avondster herschapen te worden zingt ze heur zwanenzang. De kinderen van Hercules stichten in Spanje verschillige rijken, bouwen menigvuldige steden en rechten te Gades een tempel op aan een onbekenden God.

Een wereld met geheimen beneveld zweeft in de inbeelding van den zeeman die naar 't verhaal van den kluizenaar heeft geluisterd. De grijsaard versterkt zijn gevoelen en Colomb trekt naar Genua en Venetië waar hij verstooten wordt. Hij keert weder naar Spanje en reedt eenige schepen met de juweelen der koningin. Op den top van eenen berg groet de kluizenaar het schip van Colomb, ziet in een nieuw werelddeel het kruis bloeien en roept uit :

Vola, Colon..... ara jo puch morir!

Dat is de inhoud der vermaarde ***Atlantida*** van den katalaanschen dichter don Jacinto Verdaguer, wien 't herboren Katalonië zooveel roem en eere schuldig is, als de broederkamp in Provence de zegevierende Félibrige aan Mistral te danken heeft.

Don Jacinto Verdaguer is den 17 Mei 1845 geboren in het klein dorpje Folgaroles, in de bergen verborgen, niet ver van de stad Vich in Katalonië. Als hij in 't klein Seminarie van Vich studeerde, was hij besteed om les te geven op eene hofstede die hem sedert heel dierbaar gebleven is, en binst de verlofdagen was hij verplicht

hand aan 't werk te slaan en eenige stuivers te verdienen om zijne kosten te betalen of eenen geliefden boek te koopen. Eens in den oegst liepen de knechten en de werklieden om ter zeerst baarvoets op de stoppels en met den prijs, dien de jeugdige Cinto behaalde kocht hij de Odyssa op de jaarmarkt van Vich.

Te lande wierd hij om zeggens zonder het te weten doordrongen van de spreuken en beelden van het dichtende volk, en gedurende de wandeluren kende hij maar eenen weg, dezen namentlijk van de bisschoppelijke boekenzaal waar veertig jaar te vooren Balmès gewrocht had en waar hij de meesterstukken kon genieten en zijne letterkundige kennissen ontwikkelen.

In de *Jochs Florals* van Barcelona ten jare 1865 wierd hij met uitnemenden geestdrift bekroond en in 1868 miek hij kennis met Mistral, die 't vernuft van den Katalaanschen dichter aan de letterkundigen openbaarde en hem eene schitterende toekomst voorspelde.

Den 2 October 1870 wierd Verdaguer priester gewijd, en 't was in eene nederige kapel aan Sint Joris den beschermheilige van Katalonië toegewijd, dat hij met engelachtige godvruchtigheid en diepe aandoening voor de eerste maal het heilig misoffer opdroeg. Op de parochie van Vinyoles d'Oris wierd ***Mossen** Cinto* onderpastoor benoemd en de vrome priëster vervulde zijn ambt met zooveel iever dat hij in 1873 onder den last bezweek. De eenigste middel om zijne gezondheid te herstellen was eene reis op zee. Verdaguer wierd almoesenier benoemd op de schepen van D. Antonio Lopez; hij deed negen groote reizen en kwam verkwikt en hersteld met het donkerbruin en gezond gelaat van eenen zeeman in 1877 terug naar Barcelona.

In zijnen reiszak bracht hij de Atlantida mede, den zegepraal der herlevende Katalaansche Letteren, het meesterstuk der Spaansche dichtkunst van onze eeuwe.

Sedert dien is hij als almoesenier ten huize der Lopez gevestigd en daar, gelukkiger dan andere dichters,

beoefent hij de dichtkunst als een heilig priesterambt en vruchtbaar apostelschap, 't gene tot roem en eere strekt van den priesterlijken staat!

Zonder het te weten zijn wij allen meer of min aangetrokken en misleid door de letterkunde der vertelboeken — de roman is het epos der toekomst, — door het getrouw beschrijven der nietige bijzonderheden van het gewoon leven.

Wij zijn getroffen en gevleid omdat een dichter waarnemingen op het papier zet die wij ook gedaan hebben.

Wij branden een graantje wierook op den autaar der fransche afgoden, het realism en het naturalism.

Hooren wij van een epos gewagen, wij denken met afschrik op onzen *Essai de Poétique* en de regels van het classiek epos. 't Komt ons te binnen dat er een heele hoop heldendichten bestaan die niemand meer en leest en elkendeen als verouderd en mislukt aanschouwt. Wilden wij ons niet inhouden, wij zouden genegen zijn om eenig medelijden te gevoelen voor den dichter van een epos in de negentiende eeuw en wij zouden hem terzelfder tijde onzen wijzen raad durven schenken. Wij zouden hem opwekken om zijn heldendicht te ontwerpen in korte sagen en verschillige tafereelen, naar den trant van Victor Hugo's *Légende des Siècles* en Schaepman's *Aya Sofia*, naar de wijze der *Ydills of the King* van Tennyson en der *Poèmes barbares* van Leconte de Lisle. 't Behaagt ons niet weinig te weten dat heden alleen de natuurlijke heldendichten, de grootsche wêerspiegelingen van het oorbeeld van gansch een volk gezocht, gelezen en verheerlijkt worden.

Laat ons rechtzinnig zijn.

Vermindert de weerde van voeglijke verwen en machtig uitgebeelde vertooningen omdat wij die niet

aan oude katalaansche zangen te danken hebben, maar aan de rijkbegaafde inbeelding van Verdaguer die dit prachtig vertoog van den ondergang eens wereldeels wist te scheppen, in verschillige paneelen te schikken en te binden en tot een kunstwerk te maken? Kon Verdaguer een natuurlijk epos dichten met gistende en geestdriftige volkszangen in een duidelijken vorm te gieten? Is het zijn schuld dat hij ten tijde van Homerus of Dante, of eene eeuw na Roeland en den Cid niet heeft geleefd? Vermindert de weerde van het heldhaftig karakter van Hercules, van de gemoedelijke geaardheid van Hesperis, van de vereende voorspellingen der kinderen van Atlas die ons huiveren doen, van het weemoedvuldig vaarwel van Hesperis aan heur vaderland, van zooveel aandoenlijke tafereelen omdat ze niet uit het hert van een volk, maar uit het hert van een begeesterden en teergevoeligen kunstenaar van het edelste kind van Katalonië dat de ziel en de taal van zijn volk heeft begrepen?

Zoudt ge geen nederlandschen dichter beminnen die de overleveringen der noordsche poezij, de sagen en gebruiken der Friesen en der Saksen, de wording van het vaderland uit het oud germaansch karakter en de christene beschaving in heerlijke verzen bezingt?

Ja, omdat iedereen daar heden zijn beschot in vindt.

En wel, al de oude traditiën van Spanje heeft Verdaguer in zijn epos wêergegeven en een geur der overoude geschiedenis der groote steden en vermaarde gauen van zijn dichterlijk vaderland doorwasemt zijn heldendicht.

Wij zien Spanje ontstaan; een tempel wordt door de kinderen van Hercules en Hesperis aan een onbekenden god gebouwd; de hemelsche olijftijk bloeit op den Kalvarieberg; 't geloof is diep in 't hert van Spanje geworteld; dank aan Spanje ontdekt Colomb een nieuwe wereld en de schakels der gulden keten van Spanje's oorsprong en Spanje's grootheid doorslingert kunstig al de gevarenissen van den ondergang der Atlantida.

Wij en vermogen hier al de karakters niet te ontstukken noch iederen perel met zijn eigen glans en schoonheid voor de oogen van den lezer te doen vonkelen.

Beiden wij een oogenblik bij 't karakter van Hercules.

De held stoot alle hinderpalen uit zijnen weg; lijk een orkaan komt hij voorbijgestormd. Als hij in de wateren van het verzinkend werelddeel vooruitstapt en een rotsblok van de hoogte op hem wordt gewenteld zien wij onvoorziens den onversaagden en onverwinbaren held uit de ziedende baren opdagen en zijne vijanden verbrijzelen. 't Is een zwervende ridder die de misdaden wreekt en het onrecht uitroeit.

Heeft dat te bedieden dat hij zonder hinder en zonder strijd alle gevaren ontkomt? Verre zij van daar. Wanneer hij met Hesperis op zijne schouders voor de kinderen van Atlas moet vlieden, door wier en water woelt, door rollende rotsbonken en vlottende boomstammen zijnen weg klieft, waait eensklaps de laaiende pijnboom uit die zijne bane verlicht.... Zal Hercules vergaan in den donkeren warrelklomp van bulderende kolken, zwepende stormen en brieschende wangedrochten? Wat akelig tooneel! Reeds vreest de held dat de kinderen van Atlas de haren der koningin hebben vastgegrepen! Wat zal er van den held geworden? Eer de dichter den toeschouwer van dit grootsch en vereend tafereel bescheed geeft, glinstert er eene heldere tusschenpoos en weerhelmt de welluidende rei der grieksche eilanden... Verder vernemen wij dat Hercules den moed niet en liet zinken : door eene uiterste inspanning zijner laatste krachten geraakt hij voor de muren van Gades.

De held van Verdaguer is min driftig dan de grieksche Hercules. Ten opzichte van Hesperis mag hij aan eene nederige ijfteranke, aan een plooienden laueriertak vergeleken worden. Wij zien den gemoedelijken vader tranen storten als de dood een zijner kinderen heeft weggemaaid, een tak van den wijngaard heeft afgekapt.

Hij en sterft in geen aanval van dolle razernij en

woeste ontsteltenis : met een rijken oogst van heldendaden, te enden zijne roemvolle loopbaan, zal hij edel en vroomborstig lijk een eerbiedweerdige en beminde stamvader ten grave dalen.

Wij en zullen de beschrijving van den ondergang der Atlantida niet ontrollen. In Vondel's treurspel penceelt ieder krachtig vers eene gebeurtenis van den zondvloed van Noë : hier is 't een stortvloed van tinten en beelden die lijk de wervelende winden en wateren door elkander wentelwielen. 't En is geen haarfijn, gothiek paneelken, maar eene grootsche schilderij met eene prachtige inbeelding en een schat van kennissen ontworpen, met al den glans, het leven en de staatsie der verhevenste poëzij op het doek getooverd, zoodanig dat wij met Mistral mogen getuigen : La councepcioun de l'Atlantida es grandarasso e soun eisecucioun es resplendènto.

J. CLAERHOUT.

DE KUNST VOOR DE KUNST.

DE leerspreuk « l'art pour l'art », van het Fransch uitgegaan, deed de omreis der gansche kunst- en letterwereld.

Hevig aangevallen, is zij dapper verdedigd geworden.

Van Vloten acht ze van beteekenis onschadelijk, wellicht op waarheid gegrond : « De kunst zonder nutsbejag; de kunst, in hare eigene sfeer onafhankelijk; bestaande zonder stichten en onderrichten : dus de oude leuze *prosunt et delectant* tot hare laatste helft vereenvoudigd. »

Maar, gewoonlijk wordt de volle zin, dien de woorden behelzen, niet achtergehouden; en, zonder iets te bewimpelen, zet men de leering volgenderwijze uiteen : « de kunst heeft geen uitstaans met de zedeleer; zij hoeft zich over deze niet te bekreunen; zij beweegt zich op eigen, afgescheiden gebied in onbeperkte vrijheid; onzin mag het heeten, tegen kunstwerk zich op het Ware en het Goede te beroepen ».

Valsch is die kunstleer; valsch, onder geschiedkundig en onder wijsgeerig opzicht; valsch, ook in de verzachte voorstelling harer beteekenis.

Men weet dat ze werd toegeschreven aan Victor Hugo. Hoe menig onbezonnen, gewaagde bewering van den dichter met die grondleer saâmstemme, toch ontkent hij, het woord, als formule van een beginsel, te hebben geschreven of gesproken.

« Ecrit, jamais. On peut lire de la première à la

dernière ligne, tout ce que nous avons publié, on n'y trouvera point ce mot. » En niet alleenlijk niet geschreven, maar niet nageleefd, maar het tegenovergestelde als regel van zijn kunstleven aangenomen en gevolgd : « C'est le contraire de ce mot qui est écrit dans toute notre œuvre, et, insistons y, dans notre vie entière ».

Heeft men echter wèl de in omloop gebrachte spreuk uit zijn gesproken woord opgevangen, door hem was zij niet uitgesproken als een stelregel, afgetrokken en op zich zelf staande, volstrekt en algemeen; maar de leering die zij besluit werd enkel, in toepassing, met een ander stelsel vergeleken, en boven dit ander stelsel in praktijk verkoren.

« Quant au mot en lui-même, quelle réalité a-t-il? Voici le fait, que plusieurs contemporains ont, comme nous, présent à la mémoire. Un jour, il y a trente cinq ans, dans une discussion entre critiques et poètes sur les tragédies de Voltaire, l'auteur de ce livre jeta cette interruption : « Cette tragédie là n'est point de la tragédie. Ce ne sont pas des hommes qui vivent, ce sont des sentences qui parlent. *Plutôt* cent fois l'Art pour l'Art ».

Dus : op kunstgebied, *nog liever* een kunstwerk zonder iets meer, dan eene levenlooze zedenpreek zonder kunst.

Men moet wel bekennen dat hier geene wijsgeerige stelling wordt uitgeroepen, geen beginsel onvoorwaardelijk bijgetreden.

« Cette parole, détournée, involontairement sans doute, de son vrai sens pour les besoins de la polémique, a pris plus tard, à la grande surprise de celui dont elle avait été l'interjection, les proportions d'une formule. C'est de ce mot, limité à *Alzire* et à l'*Orphelin de la Chine*, et incontestable dans cette application restreinte, qu'on a voulu faire toute une déclaration de principes et l'axiome à inscrire sur la bannière de l'art. »

Wat voorgaat betreft den oorsprong van « de kunst

voor de kunst ». Hoort aan Victor Hugo het vaderschap niet der zinspreuk *met hare erkende beduidenis*, dan toch is het zijn woord dat « de School » heeft aangenomen en benuttigd, mits in bepaalden zin het te vestigen.

Te vestigen? Victor Hugo dacht dat de bewuste spreuk voorgoed gevestigd was in dezen zin : de Kunst mag zich niet ten dienste stellen van het Goede en het Ware; zij mag het nuttige niet beoogen, wil zij niet ontaarden, niet uit hare hoogte afdalen; zij heeft zich zelf tot doelwit; een doel daarbuiten heeft ze niet.

En gelijk hij bedankt voor het vaderschap, zoo bestrijdt hij ook de leering op zijne woorden geënt, en dat in een krachtig pleidooi, waarin de geschiedenis, met tal van meesters en meesterstukken, op den voorgrond treedt; doch waar ook uit den aard der zaken bewijskracht wordt aangevoerd.

Hij titelt zijn hoofdstuk (William Schakespeare, Livre VI) :

LE BEAU, SERVITEUR DU VRAI.

Hoort nu hoe hij spreekt :

« Ah! esprits! soyez utiles! servez à quelque chose... L'art pour l'art peut être beau, mais l'art pour le progrès est plus beau encore... Le prophète va dans le désert penser, à qui? aux multitudes. Ce n'est pas aux forêts qu'il parle, c'est aux villes. Ce n'est pas l'herbe qu'il regarde plier au vent, c'est l'homme; ce n'est pas contre les lions qu'il rugit, c'est contre les tyrans. Malheur à toi, Achab! Malheur à toi, Osée! Malheur à vous, rois! Malheur à vous, Pharaons! c'est là le cri du grand solitaire...

Parlez lui donc de l'art pour l'art, à ce cénobite de l'idéal. Il a son but et il y va, et son but, c'est ceci : le mieux. Il s'y dévoue.

Il ne s'appartient pas, il appartient à son apostolat... Le génie n'est pas fait pour le génie, il est fait pour l'homme...

Quelques purs amants de l'art, émus d'une préoc-

cupation qui du reste a sa dignité et sa noblesse, écartent cette formule, *l'art pour le progrès*, le Beau Utile, craignant que l'utile ne déforme le beau. Ils tremblent de voir les mains de la muse se terminer en mains de servante... Ah! ils se trompent.

L'utile, loin de circonscrire le sublime, le grandit. L'application du sublime aux choses humaines produit des chefs-d'œuvre inattendus...

Un service de plus, c'est une beauté de plus.

Mais on se récrie. Entreprendre la guérison des plaies sociales..... ce n'est pas l'affaire de l'azur. L'art, c'est l'azur.

Oui, l'art, c'est l'azur; mais l'azur du haut duquel tombe le rayon qui gonfle le blé, jaunit le maïs, arrondit la pomme, dore l'orange, sucre le raisin...

Ah! l'immensité ne méprise pas l'utilité, et qu'y perd-elle? Est-ce que le vaste fluide vital, que nous appelons magnétique ou électrique, fait de moins splendides éclairs dans la profondeur des nuées parcequ'il consent à servir de pilote à une barque, et à tenir toujours tournée vers le nord la petite aiguille qu'on lui confie, à ce guide énorme?...

Homère était le géographe et l'historien de son temps, etc.

Que pense Eschyle de l'art pour l'art? Certes, si jamais un poète fut le poète, c'est Eschyle. Écoutez sa réponse : « Dès l'origine, le poète illustre a servi les hommes : Orphée a enseigné l'horreur du meurtre, Musée les oracles et la médecine, Hésiode l'agriculture et ce divin Homère, l'héroïsme. Et moi, après Homère, j'ai chanté Patrocle et Teucer au cœur de lion afin que chaque citoyen tâche de ressembler aux grands hommes. »

De geschiedenis dus, en het gezond verstand, en het voorbeeld der natuur leeren, bij eenstemmige lessen, dat de kunstenaar, om den wille van het schoone, zich niet moet ongelegen laten aan het nuttige, aan het goede.

Maar men heeft welhaast de beruchte spreuk tot

een anderen zin bepaald of verwrongen : men bevestigt met diezelfde woorden « l'art pour l'art » de volstrekte onafhankelijkheid van kunst en kunstenaar.

Die ontwikkeling tot eene nieuwe beteekenis, die *evolutie*, is misschien nergens, in het bespreken der leerspreuk, duidelijk tot onderscheiding opgemerkt en aangewezen geworden.

En nochtans, er bestaat een wezenlijk verschil tusschen het beginsel dat door Victor Hugo wordt bestreden, en de leering die wij straks aanwezen en die thans onder het opschrift « de kunst voor de kunst » doorgaat.

En zie, hoewel hij die leering niet erkenne onder de formule « l'art pour l'art », waar ze nu toch werkelijk onder begrepen wordt, roept Victor Hugo als onomstootbaren regel die onafhankelijkheid des kunstenaars uit : « de kritiek heeft het recht niet den dichter te ondervragen, over hetgeen het hem belieft te bewerken »; « onderwerpen goed of slecht — die bestaan niet ». En straks zal het bij anderen heeten : « de kunst heeft in en op zichzelve haren eigenen godsdienst en hare eigene zedewetten »; « het genie heeft niets gemeens met de zedeleer »; « de zedeleer is de oude stok in het wiel »; « het schoone en het goede zijn twee elementen, zeer verscheiden van elkaar, en dikwijls elkander tegenstrijdig ». Op zachteren toon zal het luiden : « Verrechtvaardigt de kunst niet alles, toch reinigt en veredelt zij alles » (1).

Wie zal het betwijfelen? Kunst en zedeleer zijn twee onderscheidene zaken; maar — afgescheiden van elkander, en zulks dierwijze dat de kunst met de zedeleer niet te rekenen hebbe, dat is iets anders!

Den Godloochenden materialist moge die stelling dienen; maar hij die God belijdt als den oppersten Meester en Wetgever, hij die aan vaste eeuwige wetten in de zedelijke wereld gelooft, hoe zou hij het ooit

(1) de Sacy.

keeren of wenden om den kunstenaar, om hem die door den Heer hooger begaafd is geworden, in het gebruik zijner gave, van den Heer en diens wetten onafhankelijk te verklaren? Kan men eene orde denken die door deze wetten niet beheerscht worde? Is het aannemelijk voor rede en verstand, dat er eene soort van werken besta waar de menschelijke wil niet onderhoorig zij aan den wil en de wet van den oppersten Meester — waar de de eeuwige wet zich niet toe uitstrekke? God heeft de kunst geschapen gelijk al het overige? Waarom zou ze niet, gelijk al het overige tot het uiterst einde geordend zijn — niet terugkeeren tot Hem van wien zij is uitgegaan?

In toepassing kan men er over twisten of een gegeven werk al of niet tegen de wetten der zedeleer zondigt, maar eene vrije uiting der menschelijke rede onverantwoordelijk, onaansprakelijk stellen voor de hoogste wet, dat is louter onzin.

Of zal men beweren dat de kunstenaar een bewusteloos wezen is? Dat hij werktuigelijk, onder onweerstaanbaren drang van noodzakelijkheid, waar rede en wil geen deel aan nemen, zijn innige tot uitwendig bestaan brengt?

Och ja, dat heeft men beproefd, zonder het echter volmondig te bekennen.

Het proces-Lemonnier heeft daar aanleiding toe gegeven.

Hoe komt de vrucht des geestes ter wereld? Gelijk het kind dat zich losrukt van den moederschoot.... Mer Picard breidt die vergelijking uit en voegt er de toepassing bij : « L'artiste ne peut pas ne pas faire son œuvre; d'elle-même elle se pousse, elle veut sortir et sort. Et quand elle est dehors, quel est donc ce système qui voudrait lui refaire le nez ou les oreilles, sous prétexte d'embellissement ou de pudeur? »

En elders : « Mais quand il s'agit, au contraire, d'écrivains qui, dans leur belle et féconde liberté, entraînés par leur inspiration, par la force en quelque

sorte organique du sujet qu'ils croient tenir et qui les tient, arrivent fatalement, dans le développement qu'ils donnent à leur pensée, afin de lui conserver toute sa puissance et d'obtenir la plus grande émotion possible, à donner des détails qu'on appelle après coup et en les isolant arbitrairement, des détails obscènes, j'affirme sans hésiter et dans la pleine tranquillité de ma conscience d'honnête homme, que ces hommes-là font de l'art et que vous ne les empêcherez jamais d'en faire dans les mêmes conditions. »

Nog een stapje verder en het zal heeten : In name der Zedeleer kan geen kunstenaar gelaakt of veroordeeld worden omdat in hem, bij het voort te brengen kunstgewrocht, de vrije wil niet bestaat. Zoo ten minste komt men langs logischen weg tot besluit; zoo heeft men het rechte verdedigingsmiddel in de hand om ook den schaamteloosten schrijver te doen vrijspreken....

Nu, wij kunnen niet achterhalen wat men, buiten dit fraai stelsel, zou tegen onze redeneering op te werpen vinden; waar men zou eene enkele geldige reden ontdekken om voor Kunst en Kunstenaar de wetten der zedeleer opgeheven te verklaren.

Wij eischen niet dat men bij angstvallige, kleinzeerige zedigheid wet en regel vragen ga; wij weten dat landen en tijden in waardeeringen, in vrijheden als in vooroordeelen verschillen; dat vaste bepalingen en toepassingen niet zoo gemakkelijk om plaatsen zijn, daar men in het beschrijven der grenzen te streng, (maar ook wel te toegevend) zijn kan. Doch dit alles laat het beginsel, laat de rechten van eerbaarheid en welvoegelijkheid ongekrenkt; en vooral — de rechten en wetten der onveranderlijke zedeleer.

Tenzij men het bestaan van een oppersten Wetgever, en van eene algemeene vaste zedenwet, samen met de ziel, de reden en het wilvermogen in den mensch, loochene, kan men voor de kunst de volstrekte, onbeperkte vrijheid niet vergen, kan men niet als grondregel stellen : Er is geen ander standpunt

van waar men een kunstwerk moet of mag beschouwen dan de kunst zelve; alleen vóór de kunstwet is het kunstgewrocht rekenplichtig; wie de kunst beoogt, maakt daardoor zelf zijn werk wettig en rein.

Wat voorbeelden al van « gewaagde » tooneelen weet Mr Picard op te sommen. En het zijn onsterfelijke gewrochten! Wie zal zoo kleingeestig zijn, een woord, eenen trek te betreuren, te veroordeelen?

Zoo? Het misbruik der geestgave neemt plichten en beginsels weg? De overtreding vernietigt de wet; de loochening, de waarheid; de zonde, het gebod?... Dit aanhalen en opvoeren van feiten leidt tot zulke gevolgtrekking...

Of nu de Critiek, met hare kernspreuken over de kunst, het zoo erg meent, er de beteekenis en de gevolgen van inziet, zijn wij wel genegen eenigszins te betwijfelen. Zij stelt als axioma's leeringen voor, waar vaste grond bij mist, en die zij ook niet redeneerend rechtvaardigt. Het is waar, een axioma is uit zich zelf duidelijk!...

En hoe kunnen wij die fiere geesten van mangel aan doorzicht en overleg verdenken?

Omdat zij niet rechtuit hun beginsel doordrijven; omdat zij schijnen niet te beseffen of niet aan te nemen wat er uit voortvloeit.

Als men nu in hoog klinkende bewoordingen de onbeperkte vrijheid der kunst als geloofspunt heeft uitgeroepen, men laat in uitbreiding anders luidende, soms onschadelijke orakelen volgen die den grondregel niet bevestigen, en ja er in zeer twijfelachtige betrekking meê staan : « on peut être un homme monstrueusement immoral et un romancier de génie. » Is de zin hier « een man van geest kan in diepe zedeloosheid zich verlagen », wie zal dat betwisten? En wie gelooft dat hij met zulk een « twee en twee is vier » als vinder en profeet van nieuwe tijden zal begroet worden?

Of wil de schrijver het « monstrueusement immo-

ral » en het « de génie » als samengaande hoedanigheden van den romandichter, qua talis; samengaande hoedanigheden van één zelfde werk, voorstellen, het zij zoo! Doch beproef eens dat te wettigen! Dáár is 't groot, gewichtig punt...

Een ander volzin herkomstig uit de *School :* « Si le démonstratif est le propre de la science, c'est le privilège de l'art et sa seule mission d'exprimer l'intangible, c'est-à-dire que son rôle consiste, ***non à établir des lois ou à en rechercher la cause***, mais à en décrire les effets. »

Zie! is dat niet weêrom iets heel anders dan « volstrekte vrijheid der kunst »? Te goeder trouw gelooft men een onwentelingskreet te doen hooren, als men enkel aan de kunst eene zending ontkent die haar door niemand ooit is toegeëigend geworden!

Nochtans als men zoo geestdriftig roept : « geen wetten van eerbaarheid en zedeleer zijn geldig op het onafhankelijk gebied der kunst! » men zou wel behoeven te weten wat zulks meêbrengt ten einde toe uit! Geen bevestigingen op bevestigingen stapelen! Maar de weerde van den regel toetsen aan grond en gevolg! Dat is de groote taak die nog wacht opgenomen te worden...

« Ce qu'il nous faut, ce sont des hommes vrais.... et non de ces marionnettes fadasses, anodines, écœurantes, immobiles comme des pantins de cire. » Goed! Maar tegen welke voorstanders van wassen beelden schermutselt men hier? Welk koppige klassieker beveelt het aan, zulke marionetten op te voeren? Woorden iu den wind!

Groote talenten worden schandig misbruikt en men zoekt de theorie waarmeê men dat misbruik wettigt, en ja, tot den rang van beginsel wil verheffen. Wees men op de gronden der leerstelling, daaruit kon blijken dat men ten minste zelf aan de theorie gelooft.

Nog eens keeren wij tot M^er^ Picard terug.

Hij zegt : « Chez nous, les artistes professent en général, l'opinion que la liberté de l'écrivain doit être absolue. »

Het spreekt van zelfs dat M^{er} Picard die zienswijze deelt.

« Doit être absolue... » Spreker stelt zich op het gebied van staatswetten en gerecht.

Maar *moet* de schrijver volstrekte vrijheid genieten, (*schrijver* is hier synoniem van *kunstenaar*, *dichter* ; en het is af te keuren dat men in het stellen van grondregels niet streng nauwkeurig van uitdrukking zij), het is dat, door den aard zijns werks, uit uitspronkelijk recht, hij aanspraak op die onbeperkte vrijheid mag maken. « La justice n'a pas à mettre un bâillon sur la bouche sacrée de l'artiste. » Niet waar? de heilige onschendbaarheid der kunst, die zich zelve tot wet en godsdienst verstrekt, verbiedt alle bemoeiing van het strafrecht met den persoon en de geestvruchten des kunstenaars...

Zoo staan we weer op wijsgeerig terrein, en zien wij, onrechtstreeks, de kunst boven of buiten de wetten der zedeleer geplaatst : van daar toch komt hare onafhankelijkheid tegenover het strafwetboek. Of van waar elders?

Doch wij herhalen het : is het wel zóó dat de *School* het meent? De leering is op te visschen uit eenen vloed van golvende woorden; de klare uiteenzetting van een leerstelsel, met bepalingen en bewijsgrond, treffen wij nergens aan. Is de nieuwe kunstleer nog tot geen wetenschappelijk bewustzijn van eigen gedachte gerijpt? Waarom blijven de regelmatige voorstelling en het wijsgeerig betoog achterwege? Wel hoort men : « *voilà* l'indépendance de l'écrivain avec sa dignité et sa haute raison d'être. Les lois positives l'ont-elles admises avec ce caractère absolu? » Maar men heeft goed, met bril en vinger, den afgelegden weg der vóórgaande regelen en bladzijden weer te doorloopen, men wordt niet wijs op wat redenen er zoo door dit *voilà* kan teruggewezen worden.

En merkt op : « sa haute raison d'être... » Er is spraak van de onafhankelijkheid der kunst, niet tegen-

over het strafwetboek, maar van die onafhankelijkheid waarbij de kunst wordt uitgezonderd van **alle** wetten, onafhankelijkheid, welke, helaas! niet erkend wordt in de « lois positives »; nu, het gezegde « sa haute raison d'être », schijnt nochtans in te sluiten dat die hoogste onafhankelijkheid niet in het wezen zelf der kunst ligt, niet als oorspronkelijk eigenschap tot hare natuur behoort, maar, door eenige uitzondering of dispensatie, te goeder ure en ten haren gerieve, is ingewilligd geworden « omdat het zoo betaamde ». Door wien? Waarom?... « Sa haute raison d'être. » Ziet ge wel? Vaste leering, bepaalde gegevens worden nog verwacht.

Praktischer tijdvak echter was « de kunst voor de kunst » nooit ingetreden dan wanneer zé nu laatst hare rechten voor een tribunaal te verdedigen had en aan de vertegenwoordigers der positieve wetten een beduidenden wenk mocht geven om die onvervreemdbare rechten te doen erkennen en huldigen, de rechten van « l'art, l'art toujours, l'art quand même, l'art exclusivement » gelijk M[er] Clunet het uitdrukte.

Wij hebben hooger er op gewezen hoe « kunstenaar en kunstwerk » worden gesplitst : wat ook het kunstwerk weze, de kunstenaar blijft onverantwoordelijk, bij drang van noodwendigheid waar hij door overheerscht wordt.

Doch men brengt andere verontschuldigingen voor. Te weten? Zoohaast er kunstwerk bestaat — inzicht en oogwit van kunstwerk te leveren — bestaat niet meer, noch kan er meê saâmbestaan, wat een werk onzedelijk maakt, te weten het inzicht, wellust aan te prikkelen. Zoo wordt weder de kunstenaar onzondig.

Men schildere of dichte of vertoone het vuilste en laagste dat eene bezoedelde verbeelding zich voor te stellen vermag, maar men is een echt « kunstenaar », niet louter schrijver, schilder, enz. uit winzucht en geldhonger, ***dan heeft men noodwendig, per se, een hooger doel*** dan gemeene driften aan te hitsen, dan wulpsche gewaarwordingen te verwekken; het oneerbare

verdwijnt onder den indruk door de kunst beoogd — om het even welk dit oogwit zij : of een komisch effekt, of verontwaardiging te doen ontgloeien of medelijden in te boezemen... « Cette toile est obscène, *mais* elle est comique. » (M^er Picard.) Het einde rechtvaardigt de middels... en — het inzicht maakt het werk : noemt de schrijver zijn eigen tafereel : cette vision obscène, en is het werkelijk zóó, dat doet niets ter zake : bekent hij daarmêe, « qu'il avait eu, lui, dans le récit, une *intention* obscène »? En dàt alleen komt in rekening...

Dicht- en schilderstukken, meesterstukken, kunnen, ja, om den wille van de kunst, eerbiedig in bewaarnis worden gehouden, maar zij zelf die ze voor het nageslacht bewaren of bewaard hebben, geven daarmeê niet te kennen dat zij die werken als onberispelijk aannemen, van onzedelijkheid vrij spreken. Hebben de monniken de Grieksche en Romeinsche wulpschheden en eerloosheden niet overgeschreven? Of zullen ook zij als discipelen der Vrije Kunst doorgaan?

Neen, van géén kanten is het aannemelijk, dat de kunstenaar, zoohaast hij de kunst beoogt en beoefent, van zijn talent geen misbruik maken k a n; dat kunstzin onreine bedoelingen uitsluit; dat elk werk, waar de stempel der kunst is op geslagen, daaruit zelf een paspoort van zedelijkheid erlangt; dat men aan Rabelais, La Fontaine, Zola niets te verwijten heeft, wil men zich niet van « pudibonderie bête » beschuldigd zien.

Hoeft er nog op gewezen te worden dat de school der onafhankelijke kunst het stelsel van de kunst zonder nutsbejag niet in toepassing brengt? Geene andere school was ooit als deze zoo mild aan werken van bepaalde, praktische strekking.

Bij Longhaye, S. J., vinden wij de plichten der kunst leerstellig bepaald :

De zedeleer is de hoogste wet : het einde der zedeleer is het uiterst einde van den mensch; het uiterst einde beheerscht alles, stelt voor alles plaats en maat vast. De kunst, welker einde nooit zoo verheven als

het einde der zedeleer kan gedacht worden, maar die, als een middel, afhankelijk is van het uiterst einde, is aan de zedeleer ondergeschikt.

Schijnen de belangen van de kunst en van de zedeleer in een bijzonder geval elkander tegenstrijdig, de kunstenaar moet aan het hoogste belang voorrang en voorkeur geven.

In wezenlijkheid nochtans kunnen het schoone en het goede elkaâr niet vijandig tegenstaan : het schoone, het goede en het ware zijn essentiëele eigenschappen van het wezen: zijn in hunne bron en oorsprong eenzelvig.

Zoo nauw is door zijne oorspronkelijke bestemming het schoone met het goede verbonden, dat de kunst altijd ten minste den schijn van het goede aanneemt. En dat kan niet anders : wat wij ons niet kunnen voorstellen goed en zedelijk te wezen, kan ons niet voorkomen schoon te zijn, kan dus nooit bijval genieten, kan niet behagen. Het masker, de illusie, moge daartoe volstaan, maar die illusie ter hulpe roepen, die vermomming, dat zelfs is erkennen en huldigen wat van natuurwege vereischt wordt en noodzakelijk is : wil niet de laakbare, de onzedelijke roman doorgaan als geschreven te zijn om de ontvoogding en vrijheid van den mensch te vergen, om zijne eer en waardigheid te wreken?

Wat ons openlijk zou worden voorgesteld als slecht, kan den indruk van het schoone niet te weeg brengen. Hoe kan het schoone vragen dat hem het goede worde geslachtofferd? Hoe kan men het schoone bereiken met op te gaan tegen de grondwet die den mensch ordent en zijne vermogens rangschikt? Het schoone toch is met het buitengewone niet te verwarren.

Elke macht, hoedanig ook, kan verwonderen, verrassen, aangrijpen; maar het schoone, omdat het uitgaat van geordende macht, treft en verheft de redelijke natuur.

Wat zal de zedeleer nu wraken in de kunst? Vooreerst, het wellustige, het wulpsche. Laat M[er] Picard

beweren dat de kunst het beoogen der zinnelijke gewaarwording buiten sluit, het is wel eerst en vooral de zinnelijkheid die men beschermt en verdedigt in de meeste uitweidingen over de kunst voor de kunst; en het zinnelijke, dank aan onze vervallen, bedorven natuur is altijd machtig in effekt; maar geen onbeschaamd paradox zal ooit het zinnelijke doen doorgaan voor het schoone. Slechts door den geest is de stof schoon, en de zinnelijkheid dooft den geest in de stof gelijk eene fakkel in modder. Neen, de eerbaarheid schaadt de schoonheid niet; eerbaar zijn kost nooit de opoffering der schoonheid.

Met nog andere indrukken heeft de zedeleer zich te bekommeren; elk ongeregelde drift kan dierwijze behandeld worden dat er ongeregelde indrukken van blijven. Hoe men zonder gevaar de ondeugd voorstelt en opvoert is eene vraag die afzonderlijk dient besproken en verklaard te worden. Intusschen, het staat vast dat er in elken ongeregelden drift twee bestanddeelen zijn : eene macht en een misbruik; in de macht blijft altijd iets van hare oorspronkelijke schoonheid over; dat de levendige schildering der driften wezenlijk schoonheid bevat, is klaarblijkend; maar niet van hunne ongeregeldheid komt dit schoone; en dan eerst is dit schoone in zijne soort volkomen, wanneer het ten slotte den indruk van zedelijke grootheid dient en bevordert. Zoo, de schaduwen naast de lichtzijden van een schilderstuk.

Men zegge dus niet : « ging de zedeleer altijd met de kunst hand in hand, nooit kon een werk slecht, en tevens schoon zijn : nu, het tegenovergestelde is daadzaak. Men vindt welsprekendheid in oproerige redevoeringen, groote poëzie in gedichten, overigens zeer berispelijk, macht en belang in zedelooze drama's en romans. »

Nog eens : men onderscheide het effekt en het schoone, — geene gelijkbeteekenende woorden.

Het volstrekt valsche, het volstrekt kwade is eene hersenschim, is het niet. Een werk is valsch en slecht

zoohaast ten minste de dwaling en de ondeugd er overheerschend in zijn; maar wie kan een werk denken dat in al zijne bestanddeelen, zonder uitzondering, slecht en valsch ware? Hoe misdadig men het zich verbeelde, het is maar mogelijk en denkbaar op voorwaarde van in zekere maat het goede, het ware en daardoor zelf het schoone te bevatten : chaos van schaduw en van licht, samenhooping van edele puinen en van afbraak zonder vorm, zonder naam. Dan is het werk wel schoon, ja, door de sporen van waarheid en deugd die er zijn in nagebleven, maar het heeft van zijne mogelijke schoonheid verloren naar strenge, stipte evenredigheid van het valsche en het slechte die het onteeren. Het ware, het goede, zelfs verminderd, zelfs verduisterd door dit gebuurschap, zelfs misbruikt, in tegenstrijd met hun eigenen aard, om de ondeugd en de logen te dienen, behouden altijd, wanneer ze met groote geestvermogens in vereeniging zijn, het voorrecht, ons te verrukken. Ook kan het werk, dat wij het recht hebben, slecht te noemen, schoon zijn door het ware en het goede die het nog behelst, en niettegenstaande het valsche en het slechte die, uit hun eigen, slechts kunnen helpen om het te misvormen.

Wien zal het ergeren, het talent te zien afbreken met de deugd? Er kunnen booswichten van grooten geest zijn. Doch wie twijfelt er aan, dat, ofschoon het misbruik van het talent hetzelve niet bij den eersten slag doode, het nochtans die hooge gave verminderé en aan hare vernietiging werke? Zijn er op onze dagen geene voorbeelden genoeg?

Wil men over dien invloed van deugd en van ondeugd op de natuurlijke begaafdheid oordeelen, het is recht dat men twee talenten even rijk van natuur en even ontwikkeld veronderstelle. Welk van beiden zal in zijne gewrochten die macht en die orde hebben waarvan de vereeniging het schoone uitmaakt? Zal hij het zijn bij wien de gewoonte van deugd de geestgaven in hunne oorspronkelijke volkomenheid en onontberelijk

evenwicht bewaart? Of wel hij in wien de ondeugd de vermogens verzwakt of er ten minste de harmonie van verstoort? « Neemt, (schrijft Quintilianus,) wat geenerwijze gebeuren kan, dezelfde macht van geest, van studie, van kennis bij een allerslechtsten en bij een allertreffelijksten man; wie van de twee zal men den besten redenaar noemen? Wel dezen, die ook als mensch de beste genoemd wordt. »

In zake van kunst is het de grootste dwaling te willen tot het schoone komen door het goede te verachten.

Doch, is het genoeg dat de kunst de zeden niet kwetse, en zich voor het overige onzijdig houde? Men antwoorde naar hetgeen volgt :

Is de kunst het uiterst einde? Neen! dan ware de kunst God.

Is zij het uiterst einde niet, dan is zij *middel.* Nu, het ligt in den aard van het middel, te dienen.

Te dienen tot schade?... Kan God het daartoe hebben geschapen?

Het moge moeilijk zijn na te gaan op welke wijze of in welke maat dit of dat kunstwerk de zedeleer dient, die moeilijkheid van toepassing bewijst niets tegen het beginsel.

Wij stellen eene tweede vraag : Is de onzijdigheid der kunst tegenover de zedeleer wel mogelijk?

Alle kunstwerk beoogt, eenen indruk op de menschelijke ziel te maken. Een werk, dat ons teenemaal onverschillig zou laten, ware onbeduidend, ware nietig.

Laat de eerste indruk onwillekeurig zijn, nadien toch wordt hij vrijwillig en overdacht, want de wil wordt genoopt hem te aanvaarden, er in toe te stemmen.

Ten slotte dus komt de werking des kunstenaars hierop neer, dat zij door middel van indrukken, gewilde, vrije bewegingen voortbrengt. Ik lees een roman, een drama. Verschillige gevoelens ontstaan uit die lezing : liefde, haat, verontwaardiging, medelijden, schrik; die gevoelens zoeken tot mijne hoogere zielvermogens voort

te dringen, mijnen vrijen wil meê te rukken... Gij, schrijver, die er oorzaak van zijt, gij blijft er ook verantwoordelijk voor. En is er geene enkele beweging van mijn vrijen wil die niet meerekent tot mijne zedelijke waarde, die in geen betrek staat met mijne levenswet en mijn uiterst einde, hoe zullen dan de indrukken, waar mijne vrije werken uit beginnen, van geenen tel zijn ten opzichte der zedeleer? Elk vrij genomen besluit van den wil is goed of kwaad; door een bepaalden indruk mij tot een bepaald wilsbesluit lokken, is mij uitlokken òf tot goed òf tot kwaad, is op mij werken ten goede of ten kwade.

Maar, zal men opwerpen, wat wij voorstellen kan in zich zelf onverschillig zijn; wat kwaad — of ook wat goed — steekt er in die kleine beschrijving, in dat vertelsel? Wie er goed of kwaad uit trekt, heeft het aan zijne eigene, persoonlijke gesteltenis te wijten, niet aan het beschreven voorwerp.

Heel goed; maar niet het voorwerp alleen wordt voor mijnen geest gebracht; de indrukken komen mede uit de behandeling des kunstenaars; en wij kunnen niet aannemen dat die indrukken noch rechtstreeksche noch onrechtstreeksche zedelijke beteekenis zouden hebben. De zedelijke invloed, de invloed ten goede voornamelijk, is in lichte werken, die, (zou men zeggen) enkel tot verlustiging zijn geschreven, niet zoo gemakkelijk vast te stellen; maar de goede invloed ontbreekt toch niet waar de slechte wordt afgekeerd.

Overigens, wie zal betwisten dat het kunstwerk ten minste onze geestvermogens in werking brengt? Nu, eerbiedigt het de noodzakelijke orde in die teweeg gebrachte werking? Roept het die vermogens tot eene geregelde en wettige beweging? Werkt het dus mede om hunne oorspronkelijke volmaaktheid te bevorderen? Zoo ja, het dient het zedelijk goede, onrechtstreeks, wel is waar, doch meer eischen wij niet.

Zal men ons ten laste leggen dat wij het kunstwerk tot eene opgesierde zedeles willen maken? Dat

wij, met onze beginsels, een drama tot een *spelend* sermoen zullen misvormen, en in plaats van handelende personen, levende zedespreuken opvoeren? Met een woord, op het stelsel uitkomen dat, in praktijk gebracht, door V. Hugo beoordeeld werd in den uitroep : Plutôt l'art pour l'art?... Zoo verstond het, ja, het philosopheerend tooneel der achttiende eeuw.

Van den dichter vragen wij, niet dat hij predike en leerare, maar dat hij tot verhevene en versterkende gevolgtrekkingen onzen geest leide; niet dat hij zijn verhaal of drama verwringe naar de eischen en belangen eener vooraf vastgestelde thesis, (gelijk, het zij ter loops aangestipt, door zoo menig voorstander van *l'art pour l'art* ten dienste van theoriën, die alle zedelijke en maatschappelijke orde verstoren, gepleegd wordt,) maar dat hij in de ziel indrukken printe die verheffen, die veredelen. De indruk is de groote macht van den kunstenaar; is machtiger dan de thesis, dan de zinspreuk, dan de logische samenvatting van de algemeene beteekenis. Men maakt geen werk goed en zedelijk met te zeggen : « grijpt men het geheele te zaâm in besluit en gevolg, dat besluit is onberispelijk, stemt overeen met waarheid en zedeleer, » als men in eene lange reeks tooneelen den lezer onder den levendigen en verderfelijken indruk geplaatst heeft van het oneerbare, het zedelooze, het slechte, waarbij de verbeelding bezoedeld en lage belustheden aangehitst worden. Heeft men niet gepoogd, een der schandigste romans onzer dagen te rechtvaardigen met op de finale straf, die zelfs niet eens als de logische ontknooping der handeling kan aanschouwd worden, te wijzen? « De zedelijke waarde van een roman, zegt Mme de Staël, is te bepalen naar de gevoelens die hij doet ontstaan. » Zijn het goede gevoelens, werkt de indruk ten goede, maakt de kunstenaar een nuttig en heilzaam gebruik van zijn grootste vermogen, men kan het overige missen — de rechtstreeksche opwekking ter deugd en de thesis; maar in het tegenovergestelde geval zijn thesis en predicatie of

wat men ook wil, onvermogend den slechten indruk te vernietigen of te vergoeden.

Nu, dewijl men, op straf van letterkundige nulliteit, een werk moet leveren, om het even hetwelk, van waar een indruk uitgaat, en dewijl die indruk altijd ter gunste of ten nadeele van 's menschen zielewaarde werkt, al ware het maar onrechtstreeks, zoo kan de dichter zich niet onttrekken aan de keuze, de zedeleer te bestrijden of te dienen; eerbiedigt hij de zedeleer, hij dient haar, al ligt dit ook in zijn inzicht niet en al heeft hij er dus geene verdienste bij. Beter is het tot volle bewustzijn van de verhevendheid zijner wezenlijke zending te komen.

Slaat hij in hoogere sferen zijne arendsvleugelen uit, streeft hij naar het grootsche, hij brenge, om ons te verheffen, ons in aanraking met zedelijke grootheid. Houdt hij zich op in lager perk, hij reinige en versterke ons met ons de kloeke lucht der praktische gezonde rede te laten inademen.

Dat alles zal van zelf gaan, is de kunstenaar wat hij als mensch zijn moet — waarheidlievend van geest, rein van hart; eene ziel die de onze noodigt haar te volgen en op te stijgen met haar; eene hemelstem die ons, langs de steilten des levens, het « Excelsior » der gelouterde menschlijkheid en hoogere zielewaarde toeroept.

Laat, machtige geest, het leelijke en het valsche uwe werken niet overstroomen; ontruk u aan de ellendige werkelijkheden die het leven ontsieren en den mensch beschamen, en voer ons mede naar het ideale, niet het onduidelijke en nooit te vatten ideale van ijdele droomerijen, maar het bepaalde, lichtstralende en krachtvolle ideale van zedelijke waarheid en grootheid. Dat hooger licht zal in de donkere diepten onzer ziel zijne klaarheid schieten, en ons daar eene oorspronkelijke grootheid, eenen adel van afkomst en natuur, dien wij niet vermoedden, erkennen doen.

Gij, nederige kunstenaar, sla den mensch gade in

zijn gewoon leven; gij die grappig en schertsend verhaalt, hekelt, onderricht; zedenmeester, sprookjes- en fabeldichter, uw invloed ligt in gezond verstand, en gezond verstand opent en effent den weg ter deugd, en, eens dat wij dien weg hebben ingeslagen, houdt er getrouw onze stappen op.

Naar onze opvatting is de schrijver, de dichter, de kunstenaar, geen grappenverteller die ons of die zich zelven vermaakt, doch evenmin is hij de Godstolk, de hiërophante, gelijk sommigen, die zich zelve daarbij niet vergeten, hem droomen en voorstellen. Hij is geene macht zonder wet en ook geen priester van de wet; hij is een mensch tot andere menschen sprekend volgens natuur en wet; al zijne krachten ontvouwt hij, maar niet ordeloos, niet buiten de waarheid, niet tegen het uiterst einde in opstand, maar in tegendeel zich beijverend de hoogste belangen van den mensch te bevorderen; hij is eene machtige ziel maar wel geordend in hare macht.

Wij hadden voorgenomen, het prachtig werk van P. Longhaye, S. J. (Théorie des Belles-Lettres) aan de lezers van het Belfort aan te bevelen : wij hebben gedacht zulks niet beter te kunnen doen dan met hun een hoofdstuk van dit merkwaardig boek in verkorte lezing aan te bieden.

Dr H. CLAEYS, pr.

KAREL-LODEWIJK TORFS.

DEN 3 Februari 1889 werd door de Academie van oudheidkunde, met stille plecht, op het Kiel-kerkhof, te Antwerpen, een prachtig gedenkteeken aan dezen verdienstelijken man ingehuldigd.

Dit huldebewijs aan den voornaamsten opsteller van de *Geschiedenis van Antwerpen*, gewis de beste en volledigste monographie welke in Belgie het licht zag, bleef twintig jaren lang achterwege.

De niet genoeg gewaardeerde geschiedschrijver Lodewijk Torfs, overleed te Antwerpen, zijne geboortestad, den 14 September 1868, in zestigjarigen ouderdom.

Terecht, mocht bij zijne begrafenis een redenaar van dezen man zeggen : « Hij had gezaaid, maar anderen hebben gemaaid. Ver van het gewoel der wereld, in zijne studiecel opgesloten, zwoegde hij dag en nacht en schreef met de hulp van zijnen boezemvriend, wijlen den bibliothecaris Mertens, die prachtige *Geschiedenis van Antwerpen*, welke door het nageslacht nog even gretig zal gelezen worden, als vele meer gedruischmakende werken, na een kortstondig geflonker, in den kolk der vergetelheid zullen verzonken zijn. »

Deze woorden werden in zoo verre bewaarheid, dat heden nog de *Geschiedenis van Antwerpen*, eene eereplaats in onze nationale letterkunde bekleedt.

Welk was nu het aandeel van Mertens en Torfs in het opstel van dit merkwaardig gewrocht?

Een onbezonnen spreker dorst vroeger Torfs vergelijken aan eenen metsersknaap, die den bouwmeester den mortelbak aanbrengt.

Het tegenovergestelde was waarheid. Plan, opstel, bewerking van de hoogervermelde geschiedenis zijn van Torfs; Mertens bezorgde enkel eenige oorkonden en hielp de drukproeven nalezen. Het gansche werk draagt den stempel van Torfs denken, streven en schrijven. Overigens het handschrift is nog dáar, om desnoods te bewijzen, wie wezenlijk de schrijver der groote Geschiedenis van Antwerpen was.

Nochtans gedurende zijn leven pronkte Mertens

met de pauwveeren, genoot al het voordeel, al de eer van het werk en werd de zedige Torfs nauwelijks herdacht.

Doch nu is de tijd aangebroken, dat aan ieder der beide mannen hun wettig aandeel moet worden toegekend.

Zeker kan men de *Geschiedenis van Antwerpen* niet onvoorwaardelijk goedkeuren; wij prijzen volmondig den waarheidlievenden geschiedschrijver, wij bewonderen den keurigen letterkundige, wij vereeren den zedigen man, den overtuigden vaderlander, doch met zijne zienswijze in politieke en godsdienstige zaken kunnen wij altoos niet instemmen. Van eenige historische onnauwkeurigheden, onvermijdelijk toen de toegang tot het stedelijk archief nog zoo bemoeilijkt was, zijn die zes lijvige boekdeelen insgelijks niet vrij te pleiten; maar toch zooals zij is aarzelen wij geenszins deze geschiedenis een meesterstuk te noemen.

Behalve deze uitgebreide geschiedenis, vervaardigde Torfs eene *Beknopte Geschiedenis van Antwerpen*, in twee boekdeelen, die veel verspreid en gelezen werd, en doorgaans nauwkeuriger is, dan het vroeger verschenen werk.

Deze verdienstelijke man was een onvermoeid werker, van groot vernuft en veel omvattende belezenheid. Daarvan getuigen een groot getal van verhandelingen en aanteekeningen in verscheidene tijdschriften : Het Belgisch Museum, Het Musen-album, Het Taalverbond, De Vlaamsche School, de jaarboeken der *Académie d'Archéologie*, enz.

Het was dus rechtvaardig de gedachtenis van den geleerden man te huldigen, en onze Koninklijke Academie van Vlaamsche taal- en letterkunde, was de tolk van alle minnaars van vaderlandsche geschiedenis en letterkunde, als zij, in hare laatste zitting, een openbaren dank uitsprak aan degenen die iets hadden bijgedragen ter oprichting van het gedenkteeken aan den befaamden geschiedschrijver.

Antwerpen. L. MATHOT.

J. J. ALBERDINGK THIJM.

DEN 17 Maart verbreidde zich eene treurmare door Nederlands hoofdstad : een harer edelste zonen, Jozef A. Alberdingk Thijm, had het tijdelijke met het eeuwige verwisseld.

Was de hoogst verdienstelijke man hier te lande buiten den kring der geleerden en der gewone bezoekers der taalcongressen minder bekend, toch mag zeker een woord van hulde op deze plaats niet achterwege blijven. Want heeft Holland veel aan hem te danken, ook wij mogen niet vergeten dat hij door zijn ijveren voor de taalcongressen, waarvan hij met Dr. Snellaert tot de krachtigste voorstanders behoorde, ontzaglijk veel bijdroeg tot het weder aanknoopen tusschen Noord en Zuid der banden van kunst en letteren, die door de omwenteling van 1830 geweldadig verscheurd waren.

Den 13 Augustus 1820 werd hij te Amsterdam geboren uit eene Amsterdamsche familie, waar fijne kunstsmaak en liefde voor letteren elkander als het ware de eereplaats betwistten. Al spoedig bleek het dat de door zijne ouders uitgestrooide zaden op een vruchtbaren bodem waren gevallen en eenmaal tot rijpe, degelijke vruchten zouden gedijen.

Strijdlustig en onafhankelijk tevens van natuur, aarzelde hij nooit den toegeworpen handschoen op te rapen en stond hij immer op de bres voor zijn geloof en voor zijne kunstopvatting. Zelfdenker als hij was, en wars van alle navolging, ging hij steeds zijn eigen weg en nooit was iets in staat hem een handbreed van zijne overtuiging te doen afwijken.

Maar ook bij zijn felsten strijd tegen beginselen of denkbeelden, bleef hij altijd verdraagzaam tegenover personen. Zoo kwam het dat hij niet enkel de harten won van hen, die zich met zijne opvatting vereenigden, maar ook van hen, wier meening hij het hardnekkigst had bestreden. Het *Fortiter in re*, *suaviter in modo* werd dus ook door hem gehuldigd.

Veel schreef hij op het gebied van kunst en letteren; uit al zijne schriften spreekt steeds de fijnste

smaak gepaard met de grondigste taalkennis. Hem danken wij het dat wij zulk een diepen blik mochten slaan in het huiselijk leven der zeventiende-eeuwsche poorters van Amsterdam; zoo treffend en aanschouwelijk maalde hij de grootsche figuren van Vondel, Hooft, het zusterpaar Roemers Visscher, enz. enz., zoo voortreffelijk wist hij zich in den geest huns tijds te verplaatsen, dat wij, als ik het zoo heeten mag, op een bijna vertrouwelijken voet met hen geraakten. Aan die voorliefde voor het bloeitijdperk der Nederlandsche letteren is het wellicht grootendeels te wijten dat zijn stijl iets bijzonder plechtstatigs verkreeg, hetgeen overigens bij 's mans uiterlijk volkomen paste.

Toch verviel hij daarom niet tot stroefheid : de bezoekers van taalcongressen zullen het zich nog herinneren hoe vaak die schijnbaar hoogernstige man door een geestig, pittig woord, soms door eene enkele uitroeping, der vergadering een vroolijk oogenblik bezorgde. Zoo heugt me nog wat op het congres te Breda in 1881 gebeurde, toen door eene dame de verdiensten van een nieuw middel tot nabootsing van kunstwerken zeer breed werden uitgemeten. Toen zij daarbij verhaalde hoe een Belgisch schilder zijn eigen werk niet meer van de copie had weten te onderscheiden, werd haar door Prof. Thijm ondeugend gevraagd van wien zij die mededeeling had bekomen : « van den schilder of van den uitvinder. » Het antwoord luidde : « van den uitvinder. » Het « O!!! » dat nu hierop volgde, bracht al de aanwezigen in eene vroolijke stemming en daarmede was ook het pleit voldongen.

Hoezeer Thijms edel en ridderlijk karakter algemeen werd gewaardeerd, bleek uit de talrijke schare vrienden en belangstellenden van allerlei stand en van de meest uiteenloopende richting, die hem naar zijne laatste rustplaats vergezelden. Tot de talrijke sprekers die bij de groeve aan de nagedachtenis van den aflijvige eene laatste hulde brachten, behoorde ook Prof. Quack, de welsprekende voorzitter van het jongste taalcongres, waar Alberdingk Thijm als vertegenwoordiger der Nederlandsche

Regeering optrad. Namens de *Rijks-Academie van Beeldende Kunsten*, waaraan Thijm hoogleeraar was, maalde hij dezes beeld in treffende en gevoelvolle taal en stelde daarbij zijn eigenaardig zelfstandig karakter volkomen in het licht. « Van al zijne gedachten, zijne woorden, zijne daden, » zoo sprak hij, « ging het merkteeken, de stempel uit van eene krachtige persoonlijkheid. Want Alberdingk Thijm was een edel man, een aristocraat in den goeden zin van het woord. Bij de meest gewone zaken, die hij behandelde, bemerkte men altijd dat er een adel des geestes was, en dat hij, Alberdingk Thijm, er toe behoorde. »

Dat Nederland den verdienstelijken man hoog in eere hield, blijkt uit de eenstemmigheid, waarmede hij door de geheele Nederlandsche pers werd herdacht. De redactie van het weekblad *De Amsterdammer*, waaraan hij, zooals de hoofdredacteur, de heer J. de Koo het herinnert, gedurende tien jaren voor de rubriek *Kunst* en *Letteren* geregeld bijdragen leverde, wijdde het geheele nummer van 24 Maart aan de nagedachtenis van haren trouwen medewerker. Behalve het opstel van den heer De Koo, bevat het o. a. bijdragen van Prof. Jan Ten Brink, Fiore della Neve, Prof. A. Pierson, J. P. Hasebroeck, Prof. Paul Alberdingk Thijm, Justus van Maurik, Lütkebühl, Ant. L. De Rop. Dr. W. Nuyens, Max Rooses, Lina Schneider, P. H. Witkamp, Victor De Stuers enz., enz. Ook van « een werkman » was eene dichterlijke ontboezeming ingekomen. Tevens bevat het blad een paar autographen van den geleerden Professor, dien het ons daarenboven in eene goed geslaagde teekening van Joh. Braakensiek in zijn studeervertrek te aanschouwen geeft. Eene andere plaat stelt zijne uitvaart voor.

Die talrijke blijken van hoogschatting en waardeering van zoo verschillende zijde door schrijvers en geleerden tot één onverganckelijken lijkkrans samengegaard, zullen beter dan eene gedenkzuil in brons of marmer Thijms aandenken voor het nageslacht bewaren.

Mr. JULIUS OBRIE.

Den Weleerweerden Heer ende Meester Guido Gezelle,

Ridder geslegen van de Leopoldsorde en vereerd met het kruis « Pro Ecclesia et Pontifice ».

ZOO zoet klinkt uwe tale
O Vlandrens nachtegale
Dat ze aller herten roert
In geestdrift opgevoerd!

Zij klinkt langs Vlandrens stroomen
Zij ruischt in 't groen der boomen
Zij murmelt in den vliet
Heel Vlandren zingt uw lied!

Gij vlecht ons taal een krone
Van duizend peerlen schoone
Gezameld langs het strand
Van 't Vlaamsche Vaderland!

Gij tokkelt op uw vedel
En 's Vlamings hert zoo edel
Ontvlamt in liefdebrand
Voor taal en Vaderland!

Nu juichen Vlandrens zonen
Nu zij uw werk zien kronen,
En Vlanderland juicht mee
Aan Scheldestrand en zee!

Heil, heil, o nachtegale
Wier zoete zang en tale
Ons aller herten roert
In harmony vervoerd!

Laat lang nog klanken zwieren
In kwinklend tierelieren
En leid ons duurbre taal
Tot vollen zegepraal.

ERNEST SOENS.

Het Lied der Vischjes.

Vischje met uw gouden schubjes,
Dart'lend langs het strand in 't riet,
Mocht ge eens uw geluk beseffen;
Doch uw welzijn weet gij niet.
Onbekend met aardsche ellende,
Zalig in den waterplas,
Leeft gij zonder angst of kommer,
Alsof 't meer uw hemel was.
Weinig hoeft gij tot uw nooddruft,
En dat luttel stroomt u toe.
Wenschen, zuchten, klagen, morren
Zijn u vreemd. Steeds wel te moê,
Laaft ge u zacht aan 's Hemels gunsten,
En uw lustjes zijn voldaan,
Wat ook andren zij beschoren,
Kan u met geene afgunst slaan.
Ach! Uw lot, benijdenswaardig,
Werkt op mijn beklemd gemoed,
Wen ik aan den oever wandelend,
U, de Lier in d'hand, begroet.
Dart'lend, spart'lend over keitjes,
Drinkend, blinkend in de zon,
Duikend, stuikend tot den bodem,
Zwierend, sling'rend naar de bron.
Rustend op het mos in 't loover,
Immer aadmend versche lucht,
En met welgespierde vinnen
Schietend pijlsnel heen ter vlucht.
O! Uw rijk kent grens noch palen,
En daar troont gij, vorst en heer,
Vrij in uwe waterkringen,
Trotsend golven, bui en weêr.
Spant de mensch, uw snoode vijand,
Netten waar zijn list u noodt,
Werpt hij u zijn giftig lokaas,
Laatste kruimel voor den dood;
List noch snoodheid kan u deeren,
Zoo ge uw heil zoekt in de vlucht.
Mocht uw lichtzin 't lokaas raken,
't Einde waar te laat gezucht.
Vischje, zwem in middenkringen;
Vlucht den oever en het riet;
Schuw de vlakte van het water,
Waar de mensch, uw beul, u ziet.
Wentel in geen moddergrachten,
Waar de pad en kikvorsch schuilt;
Vischje, zwemt ge in vuilnispoelen,
Haast uw heil met weedom ruilt.
Die u schiep gaf u geen klauwen
Als aan menig aardgedrocht;
Maar hij schonk u staart en vinnen,
Dat uw vlucht u redden mocht.
Ook geen tong werd u gegeven;
Dank God, Die u spraakloos schiep,
En bij voorkeur, in Zijn teêrheid,
Tot een eeuwig zwijgen riep.
'k Zie, die taal is u tot wonder;
Vischje, gij verstaat mij niet;
Wil mijn vriendschap niet mistrouwen,
Wen ik u dit lesje bied.
Doch ik ga en zie u weder
In de morgenlucht aan 't strand.
O! Verzuim niet mij te groeten,
Wand'lend met mijn Lier in d'hand.
't Walgt mij voor den mensch te zingen:
't Menschdom is voor rijmklank doof.
Hart en ziel aan 't stof geketend,
Giert het bloot op aardschen roof.
Zong Assisi voor de vogelen,
Beter dan de mensch geaard,
Waarom voor geen vischjes zingen:
Vischjes zijn mijn klanken waard.

Montreal.

BR. ANSELMUS, C. S. C.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Opgaande taal- en letterkundige lessen, op stukken der « Nederduitsche Bloemlezing », van J. Bols en J. Muyldermans. S. Leliaert, A. Siffer & Cie, Gent. Prijs fr. 0,75.

De titel van dit boekje is te zedig, het geeft meer dan het belooft, en onder de ootmoedige benaming van lessen op de bedoelde bloemlezing schuilt een prachtige leergang van stijloefening. Een handboek van letterkunde, in den zin van *Guide du Jeune littérateur* ontbreekt aan onze letteren, het is eene leemte die diende aangevuld te worden. Het verschijnen van M. Joos zijn werkje is de eerste spade grond tot het vullen van die groef; wilde hij voortgaan, zijne studie algemeener maken en volledigen hij bewees een waren dienst aan de letterkunde. Dat M. Joos beslagen is voor zulke reis en opgewassen tot zulken arbeid weet iedereen die de talrijke studiën van dien onvermoeibaren en schranderen werker gelezen heeft, want hij is niet enkel een taalnavorscher, hij is tevens stijlist en letterkundige vol dichterlijkheid en gloed. Welke frissche, bloemrijke, eenvoudige en tevens gekuischte en verzorgde schrijftrant, even verwijderd van de platheid als van het bombast! Dat is de gezonde en levende volkstaal, klaar en duidelijk, los, zwierig en ongekunsteld; men gevoelt dat alles natuurlijk vloeit en spruit uit de altijdkwelmende bron van het volkswezen. Niets gezochts als bij eenige voorstanders van de volkstaal die ze enkel doen bestaan in het lastig te pas brengen, waar het past of niet en past, van eenige zoogezegde geijkte woorden of zinswendingen.

Dit boekje in de handen van onze leerlingen van het middelbaar onderwijs is geroepen het beste nut te stichten, ook zien wij reikhalzend het tweede deel te gemoet.

De H. Joannes Berchmans te Diest verheerlijkt, jubelfeesten van 13 tot 20 Oogst 1888 en Diest-beêvaartsplaats. Boekdeel ter vereeuwiging dier plechtigheden bij F. Ulens te Diest gedrukt en ten koop gesteld aan fr. 0,50.

Inhoud : Voorwoord. In 1865. Eerste omzendbrief. De heiligverklaring, 15 Januari te Diest. De Diestenaren in verhoor bij

Leo XIII. Dankadres. Onze geldinzamelaarsters. Namen der geldinzamelaarsters. Inrichtingskomiteit der feesten. De wijk-commissies. Namen der wijkkommissarissen. Alles werkt. Dichter De Koninck te Diest. Onze gazetten. Een bezoek uit Brussel. De Calvarie van Sint-Sulpitius. Familieboom van Berchmans. Diest en de H. Joannes Berchmans, van De Koninck. Andere uitgaven. Het feestprogram. De week vóór de feesten. Pater Bloete. Zondag 12 Augustus. De nieuwe geschilderde glasraam. Toewijding der kinderen. Het kinderlied. Versiering van St-Sulpitiuskerk. Lofzang van den H. Joannes Berchmans. Zondag avond. De groote feestviering. 13 Oogst. Pontificale mis. Lofrede door Mgr. Cartuyvels. Feestcantate. De zangersschaar. Namen der begeleidende muzikanten. De praalstoet. Bijzonderheden over den praalstoet, deelnemers, kleedij, enz. Nog eenige namen. De verlichting. O.-L.-V. Half-Oogst. De processies van 't Decanaat. De twee laatste dagen van de Octave. Huldekrans over Diest. Dank wegens het feestkomiteit. De aartsbisschoppelijke dankbrief. Het pauselijk geschenk. De hulde van den preëkstoel. De sermonen van Pater Gravez. Jaar- en opschriften. Diest beêvaartsplaats. Berchmans beêvaartganger. Een wonderbaar hoekje van Brabant. De eerste beêvaarten. Beêvaartsweg in Diest. Nawoord.

Kerstnummer. *Vlaamsche Illustratie.* In onze vorige nummers hebben wij deze uitgave niet kunnen bespreken, daar zij ons te laat was toegezonden.

Het Kerstnummer is voorzeker eene zeer nuttige aflevering van de goed verzorgde Illustratie. De houtsneden op gekleurden grond winnen veel in zachtheid, in sierlijkheid. Wij hadden nogtans liever meer nieuwe gravuren gezien. Het is wel waar dat de clichés goed gekozen zijn en zeer wel in zulk nummer voorkomen, maar eenigen zijn toch wat overbekend.

Het letterkundig gehalte is zeer wel. Wij treffen novellen, dichtstukken, anecdoten aan; goede afwisseling en keurig tevens. Wenschelijk ware 't dat de *Vlaamsche Illustratie* meer en meer ingang vond bij ons volk, de prijs is immers niet hoog en dan zouden wij misschien met meer recht eenige eigen gravuren, vooral voor een kerstnummer kunnen vragen. H. S.

Koninklijke Vlaamsche Academie. Letterkundige Wedstrijden voor 1890. — Eerste vraag. — Oudgermaansche Taalkunde. — Welke vormen of wendingen des werkwoords gebruiken de oudgermaansche talen om den toekomenden tijd uit te drukken.

Tweede vraag. — Middelnederlandsche Taalkunde. — De klank- en vormleer van het Middelnederlandsch dialect der St.-Servatius-Legende van Heinrijk van Veldeken, uitgegeven door Bormans. (Maestricht, 1858).

Derde vraag. — Nieuwe Taalkunde. — Eene verhandeling over de verschillende beteekenissen der onregelmatige werkwoorden.

Men neme als voorbeeld van bewerking het woord ***gaan*** in het Woordenboek der Nederlandsche Taal.

Vierde vraag. — Eene Nederlandsch-Fransche en Fransch-Nederlandsche woordenlijst van rechtstermen en uitdrukkingen.

Vijfde vraag. — Letterkunde. — Welke waren de letterkundige betrekkingen tusschen de Nederlanden en Noord-Duitschland gedurende de Middeleeuwen.

Zesde vraag. — Geschiedenis der taal- en letterkundige betrekkingen tusschen de Nederlanden en Noord-Duitschland op het algemeen Dietsche of Nederduitsche spraakgebied.

Zevende vraag. — De invloed der Fransche taal en letteren op onze taal en zeden in de 18e eeuw.

Vereeringen. — Tot blijvende gedachtenis drukken wij met genoegen dat aan drie onzer ieverigste en verdienstelijkste medewerkers eene welverdiende onderscheiding te beurt gevallen is. De eerw. heer Dr Guido Gezelle is ridder geslagen van de Leopoldsorde en begiftigd met het pauzelijk eereteeken « *Pro Ecclesia et Pontifice* ». Te dier gelegenheid heeft Kortrijk hem schoone feesten aangeboden. M. Bultynck, hoofdopsteller van *Het Fondsenblad,* de dichter van « Stemmen des gevoels » en de schrijver van menige gewaardeerde novellen, liederen en gelegenheidsdichten is op zijne beurt vereerd geworden met het laatstgenoemde Roomsche lint. Mgr Rutten, groot vicaris van den bisschop van Luik, is huisprelaat genoemd van zijne Heiligheid den Paus. Onze beste gelukwenschen!

Intusschen — waarom het niet gezegd? — heeft het in geheel het Vlaamsche kamp eenen pijnlijken indruk gemaakt, dat het Staatsbestuur gemeend heeft *vier,* bitter weinig gekende Fransche schrijvers met de Leopoldsorde te vereeren, tegen éenen Vlaamschen letterkundige, terwijl, wij durven het zonder omwegen verklaren, er tal van hooger verdienstelijke Vlaamsche dichters en prozaschrijvers te noemen zijn, die te vergeefs wachten, op hetgeen hun, meer dan een Lepas of Spoelbergh enz., toekomt.

Vlaamsche belangen. — Het congres van maatschappelijke werken dat den 21 en 22 Juli te Gent gaat plaats hebben zal, verheugend verschijnsel, uitsluitelijk in het Vlaamsch gevoerd worden. Op de voorbereidende vergadering den 22 laatst door zijne Hoogwaardigheid Mgr Lambrecht in het bisdom bijeengeroepen, en waar vertegenwoordigers van al de standen der maatschappij deel aan namen, is er geen enkel woord Fransch gesproken, en de verklaring van zijne Doorluchtigheid slechts de moedertaal te gebruiken is vurig toegejuicht geweest.

Op die manier zal dat congres geen wedstrijd zijn van uiterlijke welsprekendheid, en ongetwijfeld zal het practischer vruchten dragen dan vele andere, vermits alles zal geregeld en besproken worden met en in bijzijn van het volk.

De kinderen der duisternis zijn dikwijls werkzamer en ijveriger dan de kinderen des lichts. Zie de Socialisten hoe zij ijveren en werken : met niets begonnen zijn zij reeds aan het hoofd van belangrijke werkhuizen en kapitalen, en nu zij de macht van het geld bezitten, wordt hun invloed grooter en grooter. Helsche ijver! in Gent hebben zij thans de zielomkooping en de lijkopkooping ingericht, aan ieder huisgezien dat een zijner leden laat sterven zonder priester en begraven zonder de zegeningen der kerk, bieden zij eene premie aan van fr. 100,00, benevens zij zich met alle kosten van begraving belasten.

IJver tegen ijver, werkzaamheid tegen werkzaamheid moet er gesteld worden. De verschillige standen moeten verbroederen en zonder de taal van het volk te gebruiken is er geene verbroedering mogelijk.

De volgende heeren zijn tot leden van het inrichtingskomiteit gekozen : Arthur Verhaegen, graaf P. de Hemptinne, H. De Baets, Eug. Dugniolle, G. Cooreman, F. de Smet de Naeyer, A. Goddyn, V. Casier, J. Casier, L. Nève, E. Solvyns, E. Vermeulen de Mianoye, Baron A. de 't Serclaes, Baron A. della Faille, D. Kervyn de Meerendree, A. Claeys, Fr. De Potter, E. Goethals, Th. Léger, A. Siffer, A. Solvyns, W. Verspeyen, J. Delfosse, P. De Buck, G. Brielman, J. Peynaert, R. Rooms, L. Pardoen, de senators Casier en Lammens, de volksvertegenwoordigers Baron van der Bruggen en A. Vercruyssen, de hoogleeraars Nossent, Boucqué en Van den Heuvel, de Kanunnikken Verschueren, Boddaert, Janssens en Stillemans, de priesters Du Song, Van de Fonteyne en Van Wesemael.

Davidsfonds. — Op Donderdag 7 Maart, heeft M. Naert, provinciale Bouwmeester van West-Vlaanderen eene merkwaardige voordracht gehouden in het Brugsche *Davidsfonds* over hetgeen de Fransche omwentelaars met onze Vlaamsche kunstschatten gedaan hebben. Op de lijst der voordrachten vonden wij nog voor 21 Maart M. Witteryck, 28 Maart M. Verhoef, 11 April M. Bouchout en 25 April M. Standaert. — *Rond den Heerd* schrijft in nummer van 26 Maart dat *Het Belfort* nooit iets van de belangrijke feesten van het Brugsche *Davidsfonds* wil drukken... dat is verkeerd beschuldigd, want ons tijdschrift begeert niets liever dan omstandige verslagen te mogen geven van de feesten der afdeelingen en inzonderheid van die van Brugge, omdat wij weten dat die afdeeling werkzaam en bloeiend is en dat hetgeen daar geschiedt altijd puik en wetenswaardig is. Doch, pour faire un civet.... en om een verslag te kunnen drukken moet men er toch een ontvangen. Dat *Het Belfort* de programmas en prospectussen en uitnoodigingen telkens zou ontvangen, dat is insgelijks benevens de waarheid, wij verklaren rechtzinnig en in gemoede nooit iets van dien aard uit Brugge ontvangen te hebben. Na dezen *échange de vues*

hopen wij menigmaal iets te mogen mededeelen omtrent de werkingen en spreekbeurten van bedoelde afdeeling, en ook van al de afdeelingen, want behalve het leerzame dier mededeelingen is het een middel om de redenaars en zangers te doen kennen daar waar er schaarscheid van is, en het zal tevens ook een spoorslag zijn tot wederzijdsche mededinging om de kroon van ijver en van werk. Dat *Rond den Heerd* zijne dwaling inzie, de luider van *Het Belfort* is met geenen *esprit de clocher* bezield en hij bemint Brugge en al de gouwen van het katholiek bondgenootschap dat het *Davidsfonds* heeft. Zijn grootste genoegen is de feestakkoorden na te mogen luiden van al die broeder- en zusterbonden.

† **Antoine Clesse** werd in Den Haag geboren, den 30 Maart 1816, van eene Belgische moeder en eenen Franschen vader, die 5 maanden na de geboorte van hunnen zoon Bergen kwamen bewonen.

Wapenmaker zooals zijn vader, legde hij zich na « L'art poétique » van Boileau gelezen te hebben, op de letteren toe. In 1839 behaalde hij het gouden eermetaal in eenen wedstrijd met « Godefroid de Bouillon » : het was zijn eerste stap op den weg der vermaardheid.

In 1866 verscheen, versierd met zijn portret, de volledige uitgaaf zijner Liederen op muziek gesteld.

Dat de dichter ook gewaardeerd werd in den vreemde bewijzen een schrijven in 1848 van Béranger waarin hij Clesse begroette met dezen lof : Vous voilà, selon moi, parvenu au premier rang des chansonniers de notre époque », en een hoog vleiend artikel van Grenville Murray in 1879 in het *Daily News* verschenen.

In 1861 stuurde hij aan Zijne Majesteit den koning een smeekschrift ten voordeele van werklieden ter gelegenheid van werkstakingen veroordeeld. Zijne Majesteit gaf gehoor aan : *Faites grâce aux pauvres charbonniers*, en de in vrijheid gestelde mijnwerkers kwamen met de tranen in de oogen den dichter bedanken.

Iedereen kent het stuk *La Bière*, en *Flamand et Wallon est notre prénom, Belge est notre nom de famille*.

Clesse was ridder van de Leopoldsorde, en alhoewel vroeger vrijmetselaar, zegt men, is hij als goede Katholieke gestorven

† **Max Waller** (Maurice Warlomont) stichter van *La Jeune Belgique* en een der schitterenste schrijvers van die jonge school. Alhoewel slechts 29 jaar laat hij talrijke werken achter die alhoewel onder veel opzichten niet onberispelijk, toch ruimschoots bewijs leveren van echt dichterlijken gloed en van een prachtig talent.

La vie bête, *Greta Friesman*, *Lysiane de Lysias*, *L'amour fantasque*, novellen en verhalen, *Airs de flûte*, een bundel poezie uitgegeven onder den leennaam van Siebel en vol oorspronke-

lijkheid en kennis van den verzenbouw, *Jeanne Bijou* en *Poison*, twee tooneelstukken met goed gelukken opgevoerd, *La jeune fille dans la littérature* en *L'enfant dans la littérature*, twee voordrachten te Brussel, Gent, Luik, Antwerpen, Namen en Marchiennes uitbundig toegejuicht, zijn zijne bijzonderste gewrochten.

Hij was de broeder van den luitenant Charles Warlomont, verleden jaar gestorven in den Congoleeschen Vrijstaat. Zijn einde is christelijk geweest.

† **Edmond Schèrer**, protestantsche Godgeleerde, wijsgeer, critiek en dagbladschrijver. In *La Revue des Deux-Mondes* zette hij zijne Hegeliaansche grondbeginselen vooruit, en naar het voorbeeld van Sainte-Beuve schreef hij wekelijks letterkundige studiën in *Le Temps*. Verre van ontbloot te zijn van talent, maakte nochtans zijn koud Calvinisme hem onontvankelijk voor waar en warm kunstgevoel.

† **K. De Vos**, pastoor van Zevekote, is in 62 jarigen ouderdom overleden. Deze geleerde priester schreef twee verdienstelijke dorpsmonographiën : *Beschrijving van Zevecote* (Brugge, 1879, 380 bl. in-24°) en *Geschiedkundige schets van Leffinghe* (Ibid. 1884, 368 bl. in-24°). Hij was voornemens nog eenige boekjes van hetzelfde slag te schrijven, en moet een aantal historische aanteekeningen omtrent verschillige West-Vlaamsche dorpen verzameld hebben.

† **Pater Carbonelle** S. J., de schrijver van *Confins de la science et de la philosophie* en bestuurder van *La Société scientifique* en *La Revue des questions scientifiques*. Hij was een diep geleerde en een beslagen schrijver waarvan de werken echte bakens zijn op de donkere en duistere zee der natuurkundige wetenschap. Hij was een ontginner en zijne stoute stelsels verbaasden soms de meer oningewijden, doch zijne leus, welke hij schitterend weten te verrechtvaardigen heeft, luidde : geen strijd is er mogelijk tusschen de wetenschap en de veropenbaring. Geboren te Doornik stierf hij te Brussel rond de 60 jaar oud.

† **Hichez**, bestuurder van *Catholic Review* en *Catholic America* te New-York. Goed besneden pen die de grootste diensten bewezen heeft aan den Godsdienst in Amerika. Hij was te Dublyn geboren en had de lessen gevolgd van Mgr Walsh tegenwoordig aartsbisschop van die stad. Hij telde slechts 43 jaar.

Het Belfort

Tijdschrift

toegewijd aan

Letteren, Wetenschap

en

Kunst

EXCELSIOR
S. LELIAERT A. SIFFER

Gent

S. Leliaert, A. Siffer & Co

Hoogpoort, 52.

Vierde jaargang. 1889. Mei Nr 5.

VERSCHENEN :

	Fr. C.
De Kempische harp, dichtbundel, door Lodewijk Mercelis	1,75
Taal- en letterkundige mengelingen, door A. Joos	1,00
Vertelsels voor het Vlaamsche volk, id.	0,80
Duimkens, id. *(ter pers)*	
Leven van de H. Godelieve van Ghistel, nieuwe vermeerderde uitgave, door L. Vanhaecke, met eene plaat naar de schilderij van Jozef Janssens de Heilige voorstellende, (380 blz. in 8°) (goed geschikt voor prijsboeken)	2,00
Geschiedenis van den H. Aloïsius van Gonzaga, naar het Fransch van J. Daurignac, door Ph. Van Durme S. J., nieuwe verbeterde uitgave, (350 bladz. in 8°) (goed voor prijsuitdeelingen)	2,00
Demonstratio Christiana seu Tractatus de Veritate Revelationis Christi, door Mgr Lambrecht (binnen 8 dagen)	3,50
Tractatus de sponsalibus et matrimonio, auctore A. B. Van der Moeren	2,00
Verslagen en mededeelingen der K. Vl. Academie, voor 1887, 1ste afl. per jaar	4,00
Hippolytus, 6de deel van Vondels geïllustreerde werken	1,30
Argentina, beschrijving der Argentijnsche republiek ten dienste der landverhuizers, door C. en A, Marichal	1,50
Le centenaire de la Révolution française, conférence donnée à Louvain, par G. Verspeyen	0,50
Le crédit agricole par la mutualité, par le baron Hermann della Faille	0,50
L'assurance du Bétail, par le même	0,50
Le crédit foncier mutuel, par le baron A. de 't Serclaes	0,50
Assurance obligatoire et bienfaisance libre, par Jos. Hoyois	0,75
Tournai au XIIIme siècle, id.	1,50
De Romeinsche kwestie, de tijdelijke macht der Pausen, Van der Hark	0,75
De Vlaamsche Academie der Artevelden-Eeuw, door Jhr. Mr Napoleon de Pauw	1,00
Bijdragen tot de geschiedenis der Middelnederlandsche letterkunde in Vlaanderen, id.	1,00
Welkomgroet aan de K. Vl. Academie in haar nieuw lokaal, id.	0,25
Liste des personnes ayant fait partie du pèlerinage belge à Rome, 1888	0,50
De Nederlandsche Rechtstaal in Noord- en Zuid-Nederland, door Mr J. Obrie	0,50
Eene Vlaamsche Hoogeschool, hare noodwendigheid en hare mogelijkheid, door D. Ackers	0,30
Les caveaux polychromés en Flandre, par l'abbé G. Van der Gheyn	4,00
Vlaamsche beelden, verhalen en schetsen, door A. Bultynck	1,00
Marie, Modèle du Chrétien, lectures pour tous les jours du mois de Mai, avec exemples, par l'abbé B. Van Loo	0,75
Maria, Voorbeeld van den Christen, id.	0,75
Désirs du Sacré Cœur de Jésus, lectures pour tous les jours du mois de Juin, avec exemples, id.	0,60
Verlangens van het H. Hart van Jesus, id.	0,60
Etude littéraire sur le poète Néerlandais Vondel, par l'abbé Camille Looten, ancien prof. de rhétorique, docteur ès lettres	4,50
Nieuwe Brevier, in 18, uitgaaf van Regensburg, kleine letter, schoon papier, buigzame band en met custode	46,00
Land- en tuinbouwkunde (met platen), door Broeder Alexis	0,75
Lessen over gezondheidsleer, volgens het Staatsprogramma van 1884, door H. Mys, professor in de Normaalschool te Sint Niklaas	0,75
Lessen van boomteelt, door denzelfden (met platen)	0,90
Balladen en Romancen van Willem Bilderdijk. — Liederen en gedichten van G. Antheunis. — De drie zustersteden en het Burgslot van Zomergem van H. Ledeganck. — Een tafereel uit 1813-1814, van Ecrevisse, alle afl. van *Onze Nationale letterkunde*, ieder deeltje	0,25

Prijsuitdeelingen.

Groote keus van Vlaamsche en Fransche prijsboeken aan de voordeeligste voorwaarden. Stalen worden gezonden aan wien het vraagt. De Fransche cataloog is verschenen, de Vlaamsche is in druk.

PAUL FEVAL.

(*Vervolg van blz.* 17.)

EEN prachtig gebouw waar men lange jaren aan werkte, plotseling zien instorten, wat ongeluk, wat ramp! Helaas, Feval zag zulks gebeuren met het gebouw zijner fortuin dat schielijk ten gronde plofte. 't Was in 1876. Nauwelijks had hij eene vracht fransche renten verwisseld tegen een zwaar pak turksche of de telegraaf seinde de bankbreuk van den Sultan.

Feval bukte diep onder den slag. Alleen in zijne kamer, beladen met het schrikkelijk geheim, hoort hij, in een aanpalend vertrek, zijne kinderen spelen, tateren en schateren dat zijn hert ervan breekt. Gisteren waren die kleinen, welke hij lief had meer dan de appels zijner oogen, rijk; nu zijn zij doodarm! Neen, hij kan dit gejubel niet verdragen en ook niet het aangrijnzen der kostbare meubels die zijn kabinet versieren. Nu herdenkt de verwaande wat hij schreef, in zijnen voorspoed : « Bij 't aanschouwen mijner acht schoone kinderen, allen rond mij geschaard, zoo opgeruimd, zoo net gekleed, zoo wel te pas, rozerood, kreeg ik eenen aanval van dankbaarheid voor... mijzelven die niets verschuldigd was aan niemand en die zonder erfgoed, met mijne pen alleen er toegekomen was, welstand te spreiden, ja rijkdom, rond dat lief klein volksken ».

Wat akelige spokenrei komt en gaat, voor den geest van den trotschen self-made-man!

Honderden ontwerpen dagen op en vergaan als rook. Nu zal hij duiken in den modderstroom der zolalitteratuur en er uitkomen, als deze en gene, met de handen vol goud. Dan klopt hij aan bij vermogende vrienden, klaagt zijnen nood en smeekt om onderstand. Dat duurt eenen dag en eenen nacht tot een straal van hoop zijn duisteren geest komt verlichten. « Heb ik niet alles gewonnen? Ben ik aan iemand iets schuldig? Ik zal herbeginnen en dubbel werken; na drie jaren heb ik alles weêrom! »

Een ijdel en wereldsch mensch legt niet op eens zijn oud kleed af, maar vermits een omstandig verhaal van den strijd die Feval's bekeering voorafging al te ruime plaats zou innemen, verzenden wij liever naar « le Coup de Grâce, 359-439 » waar de aangrijpendste tooneelen sluiten met den zegevierenden kreet : « 't Is gedaan! Ik bemin God! Ik ben aan God! »

Een hemelsche vreugde overstroomde des bekeerlings ziel. Als Saulus was hij door de genade hervormd, veredeld, gesterkt en bekwaam gemaakt, docht hem, om bergen te verplaatsen. Jesus, sedert veertig jaar gederfd in zijn Sacrament van Liefde, heeft hij voor de tweede maal genut; hij voelt het goddelijk Bloed door zijne aderen stroomen. Neen, hij heeft geene vrees meer; de pijnlijkste offers zullen voortaan zoet worden « noch jeugd, noch grootheid noch vermogen gaf ik aan den koning-Offeraar; maar ik weet dat God geen onderscheid maakt onder de arbeiders in den wijngaard en dat deze der laatste uur even veel zullen ontvangen als deze der eerste ».

En 't is om den tijd te herwinnen, verloren aan beuzelwerk, dat Feval « Zouaaf » wordt met zijn wapen gescherpt voor Waarheid en Recht, onder het bevel der groote kerkvoogden met hun gouden pennen. De goddelooze, in den uitersten nood, lastert den Hemel

en zoekt meermalen zijne verlossing in de zelfmoord. Van den nieuwbekeerde moet men ook geene bedaardheid verwachten : ruischend is zijn triomfkreet, grootsch zijn zijne ontwerpen, allerzuiverst zijne zoenoeffers. « O Heere Jesus, mijne acht kinderen, ik geef ze u; stel ze op de gevaarlijkste posten, op den dag der vervolging en martelie! Eene zaak vraag ik voor mij : dat, als het uur der beulen slaat, ik de eer hebbe, met mijne kinderen den Kalvarieberg te beklimmen, de wankelenden te ondersteunen, de kloeken vooruit te stuwen en zelf de eerste te sterven! »

Feval was wel een onverschillige, toch nooit een goddelooze geweest; het goede zaad in zijn hert gestrooid moest alleen opschieten en vruchten dragen onder den zaligen invloed der beproeving. Nooit behoorde hij aan de vrijmetselarij; nooit randde hij den Godsdienst aan, nooit ontviel hem eenige schimp tegen het geloof zijner godvruchtige ouders. Zijne betrekkelijke eerbaarheid deed hem aanzien voor eenen « klerikaal » en er werd hem vertrouwd dat hij, bij de redacteurs van zekere bladen en tijdschriften, doorging voor eenen « Jezuiet ». Zulks belette niet dat Havin van « le Siècle » zocht om den talentvollen jongeling aan zijnen riem vast te maken en hem bekende, tusschen vier oogen, waarschijnlijk om hem te troosten, dat hij zelf, Havin, in Normandië, als goede parochiaan geboekt stond. O grappenmakers! roept Feval uit.

« Zekerlijk, schreef hij na zijne bekeering, hervond ik God in de herinneringen aan mijne jeugd; ik sprak zelfs van God in mijne boeken die beter waren dan ik, maar dien God zag ik in de verte, hij was zoo iets onbepaalds en kunstmatigs. Gebeurde het dat ik opklom tot den God mijner moeder, ik weêrhield mij dewijl het mij voorkwam alsof ik, man geworden, een speelding mijner kinderjaren aanraakte. God was voor

mij eene verouderde zaak, eene verslensde bloem gelijk men er vindt tusschen de bladen eens in niet lang geopend boek. Die God van voorheen hadde hij mij berispt over mijn gedrag, ik geloof dat ik zou geglimlacht hebben met de goedgunstige minachting welke zelfs de braafste jonge meiskens toonen voor de ouderwetsche vermaningen van grootmoeder. »

Een vriend van Feval, Raymond Brucker zou ook medehelpen om het rookend lemmet niet te laten uitdooven. Hij mocht een wonderbaar man heeten. Van eenen onverschillige, in den aard van Feval, was hij een gloedvolle christen geworden, een voorvechter, een eigenaardige krochtredenaar, een man van opoffering en ruwen raad, een schutsengel voor vele jongere schrijvers. Schilderachtig zegt van hem Barbey d'Aurevilly : « Hij was de inblazende geest van vele auteurs die het niet wilden erkennen, de vuurvonk gevallen op de wieken hunner lampen. Mijns dunkens moet hij genoemd worden een man-oorzaak (homme-cause) die aller geesten met God's knipslag zou bewegen en doen trillen. « De stalen Brucker tuchtigde soms fel den lieven losbol Feval, wiens werken hij las, recenseerde, hergoot in *zijnen* vorm en daarna misprijzend wegduwde onder eenen stortregen van scherpe en bijtende waarheden welke de romancier later wel eens herkauwde. Dezes ontzaglijken berg romans noemde hij « rampzalig knoeiwerk », « kinderpraatjes » onwaardig van een ernstig mensch. Neen, daarmee vervult niemand zijne zending op aarde. Brucker stond bekend, in de parijsche letterwereld, als de onmeedoogende ontmaskeraar der Tartufen, volksvergiftigers, valsche wijsgeeren, allen kruisigers van den God-mensch! De vroeger roemzuchtige schrijver was nu dorstig naar vernedering; hadde hij gekunnen, hij zou zichzelven met de voeten hebben getrapt om het altijd opschietend onkruid van zijnen hoogmoed te verpletten.

Die « dragonder van God », die « oude Pandour » won zijn brood met voordrachten te houden in de kerkkrochten van Parijs, tegen tien frank per keer en de arme dompelaar deelde dat sommeken met « zijne » armen.

De harde uitvallen van Brucker werden getemperd door de zachte leiding van Feval's vrouw. Tintelend van leven en kleur is de beschrijving van het beleg zijner ziel door de heldhaftige amazone, geharnast tegen haarzelve, ten voordeele van den belegerde. Edele zending der kristene vrouw! Het gebed is haar hefboom, de lieftalligheid hare macht! Twintig jaar gebruikte de schijnbaar naïeve deze beide middelen, met eene aanhoudendheid, eene krijgskunde die den overwonnene deed uitroepen : « O engelachtige wezens, uitwerksters van God's bermhertigheden, nooit zullen wij u weerdiglijk roemen! Wat al misstappen spaart gij ons niet! »

In 't begin schokschouderde Feval om de pogingen van « Marie » om hem in hare netten te vangen. Hij, van zijnen kant, manœuvreerde en spelde voorzichtig de les, ten einde de schuchtere vrouw met de wereld eenigszins te verzoenen. En nochtans, de schrandere menschenkenner, de laatdunkende onverschillige werd aan zijne doodende onverschilligheid ontrukt en moest de vlag strijken voor eene vrouw, maar eene vrouw, werktuig van God voor de bekeering der uitverkorenen. — Van den grijzen weduwenaar Feval mag men zeggen wat geschreven werd van Hofdijk : « dat hij de goede genius van zijn leven bitter beweende en dat geene latere indrukken uit het innigst heiligdom zijns harten het beeld wegnamen dezer zeldzaam lieflijke beschermengel ».

De bekeering van Feval werd op verscheidene wijzen onthaald. Men sprak van eene « speculatie » van Tartufe die munt zou slaan bij de klerikalen, arm aan goede

schrijvers. Oude vrienden integendeel brachten in dat het katholicismus zijne voorstanders maar karig begiftigen kan en dat het voordeeliger ware wat meer toe te geven aan de nieuwe strekking, versta het « naturalisme ». Enkele al te schroomvolle katholieken hadden liever den nieuwen geloofsgenoot buitengehouden, uit vrees van verergernis. En waarlijk had Feval, in een zijner eerste zoogezegde goede artikels, het woord « luxure » niet gebruikt? Ook werd het hem algauw door eene vrouwenhand teruggezonden, met de opmerking « dat zulk een term bij de geloovigen niet te huis behoort, » waarop Feval verzocht « het gedoemde woord met eene tang uit de drukproef te nemen en weêrom te dragen naar den catechismus van Parijs, waar het vandaan komt ». De « inktbeesten » die krielen in zekere moerassen staken met hunne giftige tongen naar den « verrader », terwijl de beroemdste katholieke schrijvers voor den nieuwen broeder hunne armen openden. « Ik heb uw artikel gelezen, schrijft L. Veuillot, over de dood van den christen. 't Is schoon, waar, roerend, overheerlijk! Ik kende uw talent; de blijken echter welke gij er, tot nu toe, van gegeven hebt, genaken dien laatsten nog van verre niet. Gij herbegint uwe glorie; ze zal beter en schooner zijn; nu zult gij meesterstukken maken. Ik ben verrukt en loof God. Hij alléen vermag alzoo de schipbreukelingen rijk te maken. »

De edelmoedige polemist troostte en verblijdde Feval nog met het treffend woord : Gij zijt herboren!

« Als ge op den dag des noods, wanhopend uwen moed laat zinken, dan vermindert ook uwe kracht, » zegt Salomo. « Een christen mag niet lafhertig zijn, » sprak Fenelo. Feval die na de zuiverste en overvloedigste vreugd, vrees en angst in zijn hert voelde binnendringen, werd deze spreuken indachtig en andere Sisyphe, herbegon hij de bergbeklimming. Hij zal dubbel werk afleggen, en om tijd te winnen, geene schouwburgen

meer bezoeken. Maar met wat soort van werk zal hij wêerom tot welstand geraken? Zijne vrouw had wel aanmoedigend de namen gefluisterd van Veuillot en Montalembert, Feval echter wist wel dat hij tot hunne gestalte niet was opgegroeid, hij was maar een vindingrijke verhaler geweest en nochtans wilde hij wat beters beginnen te maken dan praatjes en verdichtsels. Ja, *paulo majora canamus*, maar wat? Ste Beuve had hij niet den christen roman onmogelijk verklaard, daar elk roman een aardsch geluk onderstelt, in strijd met het streng christianismus? Nevens « l'honnête Femme » en « Corbin et d'Aubecourt » van Veuillot, wat lange reeks onverdragelijke prulschriften, meestal van blauwkousen, goed alleen om in slaap te wiegen? — Feval onderneemt evenwel de moeilijke taak; hij verzamelt zijne herinneringen, onderzoekt bij 't licht des geloofs, zijn afgewisseld leven, laat uit zijne vrome ziel de frissche gevoelens opwellen verwekt door de genade en schrijftin eenen adem zijn meesterstuk « Etapes d'une conversion ». De bijval was ongehoord, de verkoop allervoordeeligst en de gelukwenschen stroomden van alle kanten toe.

De toon van onzen romancier is geheel veranderd : hij is ernstig geworden, innig, aangrijpend. Zijn stijl klimt in waardigheid tevens met de versche denkbeelden, die het licht en voedsel zijn geworden van zijnen geest. Zoo maakt op eens de christelijk doorstane beproeving, van een levenslustigen en lossen jongeling, een ingetogen en bezadigden man wiens wijs en diepgevoeld woord aangenaam verrast en opwekt tot het goede.

Van nu af, kent Feval's werkzaamheid noch perk noch paal; hij zit aan zijne tafel genageld. Tegen de afgematheid bestand, schrijft hij met een ongemeen gemak dat hij wel eens betreurde : « Mijne gemakkelijkheid om voort te brengen was, op een bedenkelijke wijze, ontwikkeld. Die gemeene en hinderende gaaf is

het noodlottigste geschenk dat de toovergodin Carabosse, komende na hare zusters, kan nêerleggen op de wieg eens nieuwgeborenen, door zijn gesternte veroordeeld om zijn brood met de pen te winnen. Onze moeders hebben niet gebaard zonder pijn; al wat leefbaar is, wordt met moeilijken arbeid voortgebracht. De oude Boileau slaat dikwijls nevens den bal, echter zegt hij de ware waarheid in

Vingt fois sur le métier, remettez votre ouvrage.

« Ik durf houden staan dat het gemak van den schrijver, de moeilijkheid is van den lezer en dat de schoone klare dingen, die uit de pen schijnen gevloeid, den meesten last hebben gekost ».

Wie zal ooit de eerstelingen vergeten van Feval, in de « Revue du monde catholique » — Vieux mensonges — La France s'éveille — Le Père Olivaint — Le Glaive des désarmés » en vooral « le Denier du Sacré Cœur » dat honderd duizend frank opbracht welke de schrijver stortte in de kas van het H. Hert, op Montmartre? Terzelver tijd, en 't is geen gering offer, in de letterwereld, zuiverde hij van alle schadelijk kruid, de lusthoven en priëelen zijner romans, welke honderd duizenden wandelaars verrukt hadden bewonderd, een echt reuzenwerk dat hij met overspanning voltrok, « immers, zegde hij, mijne boeken doen mij beven voor mijn stervensuur ».

Middelerwijl raapte hij den handschoen op, den katholieken geworpen door het fransch vrijmetselaars gouvernement dat de ontbinding en uitdrijving had bevolen der Jezuieten. De « Juif Errant » Rodin, schurfte diplomaat, spioen, verklikker, samenzweerder, woekeraar, lafaard, in éen woord, de Jezuiet, was weêrom op het tooneel verschenen! Die « cloaca maxima » lag op nieuw open en verpestte Parijs met de geuren der assisen, galeien en slecht befaamde huizen. Feval, die zijne zonen aan de Jezuieten had toevertrouwd, sprong op van verontweerdiging en tuchtigde fel met knoet en zweep den vuigen lasteraar Sue, den broodschrijver, zegt Veuillot,

wiens eerloos gewrocht honderd duizend frank werd betaald. Het antwoord « Jésuites » toont den oorsprong (1534), de uitbreiding, de grootsche ondernemingen, de wonderwerken van 't onophoudend gelasterd, vervolgd en verdreven Gezelschap van Jesus. Wat breede omvatting des onderwerps, wat kloeke overtuiging, wat onomstootbare redeneering, wat scherpe schimp, wat bloedige geeseling, in één woord, wat heerlijk pleidooi!

Feval was vijf en twintig jaar oud toen hem het voorstel werd gedaan een boek te schrijven tegen de Jezuieten, dat Sue's « Juif Errant » onlangs verschenen, in de schaduw zou stellen. De roemzuchtige jongeling nam de bewijs- en goudstukken aan, en zette zich aan 't werk, ter goeder trouw, in de hoop van veel gerucht te maken. Maar ziet, na geheele manden oorkonden te hebben doorsnuffeld, zendt hij, op een vroegen morgen, manden en geld aan den dagbladbestuurder terug, met 't volgende briefken : « Verschooning, M^r^. Ik had uw aanbod onwetend en lichtzinnig aangenomen ; al ben ik in religiezaken onverschillig, ik houd toch aan de literarische eerlijkheid als aan 't licht mijner oogen. Uwe oorkonden hebben wij getoond dat ik ging lasteren, voor een handvol goud, niet alleen onschuldige, maar weldoende burgers, geleerde mannen, vreedzame veroveraars, apostels, helden, heiligen... Neen, zulk werk doe ik niet! »

Geen twijfel of Feval zal zich die stukken en dat briefken herinnerd hebben en ten nutte gemaakt, dertig jaar later, onder 't schrijven van « Jésuites ».

De koene polemist brak nog eene lans tegen « le Divorce » van Dumas, in « Pas de divorce » een ernstig bestudeerd werk. Feval schijnt verjongd en worstelt, met zijne nieuwe strijdmakkers, tegen de goden zedeloosheid, van zijn vroeger ongewijd talent niets overhoudende dan de kleur, het gevoelen, den geest, welke hij nog overvloediger stort over zijne nieuwe denkbeelden. Gedachten en schoonheidsvorm klimmen in gelijke maat.

Feval was gelukkig, hemelsch gelukkig : zijne fortuin had hij gedeeltelijk herwonnen zoodat hij om de toekomst zijner kinderen niet meer behoefde bekommerd te wezen; 't was volle vreugd rond den heerd, men juichte, men schertste als te voren, men dankte den goeden God, toen op eens, o ijdelheid der ijdelheden, eene tweede financiëele ramp dit geluk weêrom deed instorten! Weinig ontsnapte aan die tweede schipbreuk. Feval onderstond de beproeving met eene voorbeeldige onderwerping aan de goddelijke Voorzienigheid; geene enkele klacht liet hij hooren, maar hij kuste de hand die hem kastijdde voor zijn vroeger kwaad. Kort nadien verloor hij de deugdzame gezellin zijns levens; twee zijner dochters traden in een klooster en hij zelf, hijgend naar eenzaamheid en rust, betrok het liefdadig gesticht der Broeders van St Jan de Deo, op de kosten van de « Société des gens de lettres ». Zijne dochter, liefdezuster, vergezelde hem, op zijne wandelingen, in den hof. Driemaal werd hij geslagen met eene geraaktheid. « Tertia solvet » had hij voorzegd, en 't werd bewaarheid. Hij stierf den 8 Maart 1887, op zijn 70ste jaar, vol betrouwen op God's Bermhertigheid, zonder vrees voor de dood, het begin van het waar leven. De lijkdienst van den beruchten schrijver werd, in 't geheel, door honderd vijftig menschen bijgewoond, meest leden van « la Société des gens de lettres ». Nooit, zegt Oscar de Poli, heb ik dieper de nietigheid gevoeld der populariteit, der glorie, van 't geen men noemt: het leven!

Kerkxken. E. PAUWELS.

MET OF ZONDER *t?*

(*Vervolg van blz.* 277).

(*Vervolg van blz.* 277).

De regel en de onwetendheid zijner smeders.

IK lees in **Twe spraack** *vande Nederduitsche Letterkunst*, 1614, op bl. 70, de volgende woorden : « Merckt oock datmen de tweede persoon int Enkel ghetal nu ter tyd zelden ghebruyckt/ maar inde plaats van *du minnest*, etc. *ghy mint* zeggende/ ende moete dees volgens int veelvoudighe *ghy luyden mint* zegghe/ twelck de taal verkruepelt ende die van haar ciraat beroofl. De H. van S. Aldegonde heeft hier in (als oock int waarneme van ghetal/ val/ gheslacht ende tyd) in zyne ghedruckten zouter zyn vlyt betoont : en meer andere hebben t'selve wel eertyds ghepooght te beteren/ maer hebben luttel ghevordert/ zo quaden beest is quaghewoonte....

Hieruit zien wij dat **Marnix** die zijne vlijt toonde in *'t herstellen van* **du** *en in 't waarnemen van 't getal*, zoo niet de eerste, dan toch de bijzondersfe smeder des besproken regels is.

Laat ons eenige zijner woorden overschrijven of herhalen uit de voorrede van *Psalm-boec*, of Zouter, gelijk de Twe-Spraack zegt :

« Alleen daer inne hebben wy een weynich af-getreden van

de wijse van spreken, die nu heden ten dage meest gebruykelick s in dese Nederlanden, als dat wy hebben willen het onderscheyt houden tusschen de wijse van spreken, die men tot eenen persoon alleen gebruyckt, ende tusschen de gene die men gebruyckt tot velen : stellende in de plaetse van dese bijnamen (ghy) ende (u), welcke hedendaegs in dese landen meestendeel gebruyckelick zijn als men eenen persoon alleen aenspreeckt, dese (du) ende (dy) enz... Jae over dertich of veertich jaeren herwaerts in alle de boecken daer men de kinderen uyt plach te leeren lesen, en gebruyckte men anders niet dan du en salst geen over-spel doen, ofte stele niet.... Soo dat seer onlancx dit leelick misbruyck ende confusie van getalen in de H. Schrift heeft beginnen in te breken.... Item als men eenen alleen wat beveelt ofte biddet, *doe du, geef du, laete du; spreeck* of *spreecke, seg* of *segge, gae, stae*, etc. Ende tot velen, *doet ghy, geeft ghy; laet* of *laetet, spreeckt* oft *segt, gaet, staet*, etc. Overmits het kennelyck is dat de letter *t* die men daer by voegt, een teecken is, het getal van velen bedienende : want dat is den ouden aert, wijse en de gebruyck die onse voirvaders van menige eeuwen herwaerts haeren kinderen hebben naergelate.... ghelyck men by de oude vlaemsche oversetting van *Boetius* ende in vele gebede boexkens, ja oock in boeken van Fabelen, cluchten en leugenboeken ... merckelijck sien can. Ende alle de Bybels die men over veertich ofte vyftich jaren gedruckt heeft, so wel in Hollant ende Vrieslant, houden nog de selve wijse van spreken onverbrekelyck....

Uit die woorden trekken wij het volgende besluit :

Marnix meent dat onze « voorvaders » waar hij niet éenen van noemt, het meervoud alleenlijk voor 'nen meervoudigen persoon bezigden. Grove onwetendheid!.. Wij hebben genoeg getoond, en Bormans geeft den regel, dat onze « voirvaders », gelijk Maerlant en anderen, ook het meervoud voor 'nen enkelvoudigen persoon gebruikten.

Grove onwetendheid! waardoor het gebruik van 't meervoud voor 't enkelvoud afgeschilderd wordt als een misbruik, eene confusie, een indringsel van vreemde of slechte gehalte, terwijl het innig aan onze taal toebehoort en altijd toebehoord heeft. En die onwetendheid moet heden nog bij sommige taalkundigen bestaan, want *Brill* schrijft in zijne *Nederlandsche Spraakleer*, bl. 238 : « Vooral sedert het midden der 15e eeuw begint *gij* (*gi, ghi*) bij het aanspreken van éenen persoon in gebruik te komen. »

In den 5[den] jaargang van *Noord en Zuid*, extra nommer, bl. 58, lees ik het volgende van Dr. *J. Beckering Vinckers* en Dr. *J. H. Gallée* : « Van het Middel-Nederlandsch (Dietsch, z. b.) hebben wij geene vroegere overblijfselen dan van het begin der 13de eeuw, ofschoon de Saksische en Frankische taalkundige gedenkstukken teruggaan tot de 8ste en de 9de eeuw. Het Middel-Nederlandsch noemt men de taal van de 12de eeuw tot 1450... »

Dus de oudste gedenkstukken **onzer** taal zijn van de 13[de] eeuw.

Van Veldeken met zijne Servatius'legende behoort tot dien tijd en gebruikt, wij hebben het getoond, het meervoud voor het enkelvoud; mag ik dan niet zeggen dat die verwisseling altijd aan *onze* taal toebehoord heeft?... Willen de *smeders* van den regel iemand beschuldigen, 't is niet de 15[de] eeuw die men zoo geerne alle kwaad op den rug legt, maar 't is de *schepper* zelf der taal. En wie moet er in zulken twist het hoofd buigen?... Niet de *schepper*, maar de *smeder*!...

In **aenleiding** *tot de kennisse van het verhevene deel der Nederduitsche sprake* van **Lambert Ten Kate**, komt, bl. 471, de volgende vraag voor :

« N. Ik heb al voor eenigen tijd bespeurt gehad, dat ons *Gij* 't welk nu voor Singul: en Plural: te gelijk dient, eertijds alleenlijk voor Plural: verstrekte (1), en dat *Du* voor den Singul: quam. Waer uit gisje tog deze verandering gesproten te zijn?

L. Dit *du* in Singul: is nog wel in de later tijd, ten minste in schrijftael, bij onze Voorouders gebruikt. Men vind het niet alleen in 't M.-G. F-TH, A-S en IJsl: maer ook bij onzen Melis Stoke. Zelf in daeglijksche spreektael houd het nog stand onder onze geburen de Vriezen, gelijk onder onze Hoogduitschers. Maer, belangende uwe vrage, ik gis dat onze Verandering ontstaen is, uit een zekere opgevatte beleeftheid, van een ander in 't meervoud aen te spreken, om eerbied te bewijzen, vermits de meerderheid Aenzienlijkheid toebrengt. De Franschen, die deze zelfde spreekwijze van de Frankduitschen, weleer onze Gebroeders, waerschijnlijk

(1) De vrager, men ziet het, kent ook den regel der Ouden niet.

geleert en behouden hebben, bedienen zig, even als wij, van den Plural: bij de tweede *Persoon*, als *Vous avez* (Gij hebt) en *Vous aimez* (Gij bemint). »

Eene vraag : Hebben de Frankduitschen hun gebruik in onze wordende taal niet overgeplant?...

Wij scheiden van Marnix en zeggen : *hij was onwetend in het gebruik der Ouden.*

De tweede smeder is grammaticus en mathematicus *Christiaan* **Van Heule** : wij vonden hem hooger aangehaald door Dr. De Jager.

Reeds hebben wij eenige zijner aardigheden aangeraakt.

Nu wat nader gekeken.

Welk is, volgens van Heule, het getal van *du* en *gij?* « De getallen der Voor-namen zijn twee | het Eenvoud | als *Ic*, *du* en *hij*. Het Meer-voud is in *Wy*, *gyly*, en *zij* » (bl. 69).

Dat hij geen verschil maakt tusschen *gij* en *gyly* blijkt 1° uit zijne « Vervouging » die wij hooger overschreven, en 2° uit zijn « Merc » van bl, 72 : « In vorige tijden heeft men *Du* in plaetse van *Gy* gebruikt | want *Gy* is zo veel als *Gy-lieden.* »

Laat ons nu zien naar de vormen van den 2den persoon in de gebiedende wijze.

Op bl. 89 : *Heb gy*, habe, en *Hebbet gy*, habeatis.

Op bl. 94 : *Weest du*, esto tu, en *Wezet gyly*, sitis.

Weest is geene drukfout, want in « Merc » staat er : « In plaetse van **Weest** en *Wezen* wort gemeynelic *zy* en *zijn* gebruykt. »

Merken wij ook nog op dat er hier bij Van Heule niet dient gevraagd : Is er een onderwerp in de gebiedende wijze?... Hij zelf drukt het overal uit.

En nu vraag ik of er iemand ooit grootere onwetendheid getoond heeft : *gij*, dat meervoud is, staat met den enkelvoudigen vorm, *heb gy*; en *du*, dat enkelvoud is, heeft den meervoudigen vorm, *weest du!!!*

Van Heule haalt, gelijk wij vroeger zagen, **Ampsingius** als bewijs voor zijne vormen in de gebiedende

wijze aan en ik geloof, te meer omdat hij *weest* als enkelv., *wezet* als meerv. neemt en hij *Ampsingius'-Taelbericht* overzien en verbeterd uitgaf, dat hij heel en gansch van 't gedacht van dezen leste is.

In **Samuelis Ampsingii** *Taelbericht der Nederlandsche Spellinge door Christiaen Vander Heulen oversien en verbeterd*, 1649, staat op bl. 73 het volgende :

« Ende so wenschte ik wel | dat de woordekens *dij*, en *dijn*, in heur oud gebruyk mogten hersteld worden en dat wij *dij*, en *u*, *dijn*, en *uw*, onderscheyden gebruykten : want *dij*, en *dijn*, spreken van eenen | *u*, en *uw*, van velen... Het afgesleten en uitgediende *du* wil ik gaerne buyten het gebruyk laten blijven | om de hardigheid des gevolgs wille | die het inde by-gevoegde werk-woorden veroorzaekt (1) : uytgenomen dat wy het sonder gemelde by-gevoegde werk-woorden met eenige naem-woorden in 't quade genomen somwijlen loffelijk gebruyken konden : als *du bengel* | *du boos-wicht* | *du verrader* | *du verleyder* | etc. (2) Hier voor hebben wij *gy* aengenomen | het welke of het schoon in 't meervoud ook *gy* heeft | so worden nochtans door de selfstandige namen | ofte werk-woorden | daer dat woordeken by gesteld word | de getallen genoeg onderscheyden. Wil dan noch iemand in 't meervoud gy luyden | ofte gy luy | naer de oude wyse | om de kortheyd | seggen | dat kan ik wel lyden. »

En op bl. 77 :

Inde gebiedende ofte biddende maniere segge ik in 't eenvoud van den tweeden persoon geef | ofte liever geeft | neem ofte neemt | (sommige seggen ook geve | neme) in 't meervoud gevet | nemet | : en niet geef en neem | alleen in 't meervoud | en geeft | en neemt | in 't meervoud : om oorsake dat wy het onderscheyt der getallen alhier gelijk maken mogen met alle manieren in alle

(1) *De Hubert* in de *Waerschouwinge*, vóor zijne Psalmberijming, spreekt in denzelfden aard : « 'Tluijt (miins oordeels, ende onder verbeteringe gesproken) te zeer hard in de ooren van den Nederlander te singen, gelijk sijne Ed: (Marnix) singt onder anderen in den 50 Psalm : *Du stootst omvers*, enz. Waar toe toch desc hardvloeiende wijse van spreken gebruyckt, daar wij soetvloeiender hebben ende sonder dat de nood ons soodanige hardigheyd opdringt? »

(2) Zoo ook wordt *du* nog in Brabant en in de Kempen gebezigd. *Du schelm!* staat er bl. 37, *Nederduitsche Bloemlezing* van Bols en Muyldermans.

tijden : want so seggen wy | gy geeft | gy gevet : gy gaft ofte gaeft | gy gavet : gy hebt | gy hebbet gegeven : gy had | gy haddet gegeven : gy sult | gy sullet geven : och ofte gy gaeft ende gavet : op dat gy gaeft en gavet : en so voords : want den tweeden persoon in beyde getallen op eene wijse uyt te spreken is een faute (onder verbeteringe | waer door het onderscheyd der getallen 't eene-mael word weg-genomen. »

Over deze woorden zouden wij zeer veel kunnen zeggen. Wij maken hier maar de enkele bemerking die hier meest belang oplevert :

Ampsingius smeedt, zonder den *minsten steun*, een verschil tusschen *t* en *et*, die beide dezelfde vorm zijn, de eerste samengetrokken, de tweede volkomen.

Het beste bewijs dat wij daartoe kunnen aanbrengen is de bl. 92 van *Mittelniederländische Grammatik* van Dr. JOANNES FRANCK :

Die Endungen.
A im Presens.

§ 129. Wir geben zunächst eine Uebersicht über die Endungen, wie sie mutmasslich in einer älterer Periode des Nl. bestanden.

1) Bei den starken Verben.

		INDIKATIV.	OPTATIV.	IMPERATIV.
Sing.	1	—*o*	—*e*	
	2	—*is*	—*ês*	—,(-*i*)
	3	—*id*	—*e*	
Plur.	1	—*am*	—*êm*	—*am*
	2	—*ad* (auch id?)	—*êd*	—*ad*
	3	—*and*	—*ên*	

INFINITIV.	GERUNDIUM.	PARTICIPIUM.
—*an*	Gen. —*annes* Dat. —*anne*	—*andi*

2) Bei den swachen Verben hatten sich, trotzdem die *Personalendungen* ursprünglich dieselven waren, wie bei den starken, teilweise Unterschiede entwickelt. Das ältere Germ. hat drei Klassen von sw. Verben. Die ganzen Endungen lauteten im Nl. mutmasslich :

	I. KLASSE		II. KLASSE		III. KLASSE	
	IND.	OPT.	IND.	OPT.	IND.	OPT.
Sing. 1	*—jo*	*—je*	*—o*	*—o*	*—e*	*—e*
2	*—is*	*—jês*	*—ôs*	*—ôs*	*—ês*	*—ês*
3	*—id*	*—je*	*—ôd*	*—o*	*—êd*	*—e*
Plur. 1	*—jam*	*—jêm*	*—ôm*	*—ôm*	*—êm*	*—êm*
2	*—jad*	*—jêd*	*—ôd*	*—ôd*	*—êd*	*—êd*
3	*—jand*	*—jên*	*—ónd*	*—ôn*	*—ênd*	*—ên*

I. KLASSE			II. KLASSE			III. KLASE		
IMPER.	INF. GERUND.		IMP.	INF. GER.		IMP.	INF. GER.	
2 *—i*		*—jen*	Sing. 2 *—o*		*—ón*	Sing. 1 *—e*		*—ên*
1 *-jam*	Gen.	*—jennes*	Plur. 1 *—ôm*	Gen.	*—ônes*	Plur. 1 *—ém*	Gen.	*—ênes*
2 *—jad*	Dat.	*—jenne*	2 *—ôd*	Dat.	*—óne*	2 *—éd*	Dat.	*—êne*
PARTIC.			PARTIC.			PARTIC.		
—jendi			*—óndi*			*– êndi*		

Im Mnl. Sind die Unterschiede zwischen der starken und swachen Conjugation verwischt, indem die Endungen en beíden geworden sind su

	INDIC.	OPT.	IMP.	INF. GERUND.
Sing. 1	*—e*	*—e*		*—en*
2	*—es, —s*	*—es, —s*	*—, —e*	Gen. *—ens*
3	*—et, —t*	*—e*		Dat. *—ene*
Plur. 1	*—en*	*—en*		Part.
2	*—et, —t*	*—et, —t*	*—et, —t*	*—ende.*
3	*—en*	*—en*		

Hieruit blijkt dat er tusschen *et* en *t* geen 't minste verschil kan gemaakt worden, zij zijn éen en dezelfde vorm, eigen persoonsuitgang van den 2den persoon in het meervoud, en in 't meervoud alleen.

Wat nu besloten nopens Van Heule? 1° *Heb gij*, zegt hij; daar door *toont hij zich onwetend in den overeenkomstregel van het werkwoord met zijn onderwerp*: meervoudig onderwerp vraagt meervoudigen vorm in 't werkwoord.

2° *Weest du*, zegt hij, en *weset gij*; daar door *toont hij zich onwetend in de beteekenis van* **t** *en* **et**, *dus in den eigen uitgang van den persoon waar wij over handelen.*

De derde smeder van den regel is MOONEN. In den 6den jaargang van *Noord en Zuid*, bl. 204, zegt Dr. *Jan Te Winkel* : « Indien de Spraakkunst van Moonen meer gezag had gehad, zouden de stoffelijke adj. bij een vrouwelijk subst. voor goed de *n* verloren hebben. »

Heeft *Moonen* in dat bijzonder punt geen gelijk gekregen, ik wete toch dat hij, in 't stuk der gebiedende wijze, heel en gansch nog te vinden is in al onze spraakkunsten. Hadde men hem hier ook alleen laten praten, het ware niet slecht gehandeld !

Ik heb hier voor mij den *vijfden druk volgens het oorsprongklijk handschrift verbeterd.*

Van *du* is hier geen sprake meer. *Gij* heet van het enkelvoudig getal en wordt vertaald door *tu*, en van het meervoudige met de vertaling *vos*.

Waar hij geleerd heeft dat *gij* van 't enkelvoud is, staat er niet bij. Hij vond het tegendeel in Marnix en in Christiaan Van Heule. Misschien heeft hij Ampsingius gelijk gegeven die *du* geerne verbande en zeide dat wij voor *du gij* aangenomen hebben « het welke... in 't meervoud ook gy heeft. »

Hadde Ampsingius het oude Vlaamsch gekend, hij zou gesproken hebben van *vinden* en niet van *aannemen*. De Ouden, beste Moonen, gebruikten *gij* voor een enkelvoudigen persoon, juist gelijk wij, maar ontnamen het nooit 't meervoudig begrip. Dat doet gij. Met welk recht?...

Op bladz. 174 staat er : « Het *Meervoudige Getal der Gebiedende Wijze* wordt in die beide (bedrijvende en onzijdige werkw.) van het Eenvoudige Getal of Wortelwoort gemaakt door het byvoegen eener T die bij de Nederduitschen, zoo wel, als bij de Grieken en Latynen, het merkteken des Meervoudigen Getals in de Gebiedende wijze is... »

De Grieken en Latijnen doen hier niets ter zake; het is zelfs gevaarlijk ze dikwijls, bij het maken eener spraakkunst, te rade te gaan.

Moonen beperkt hier gansch, ten onrechte, de beteekenis der *t*. Zij is, van de alleroudste tijden onzer taal af, de eigen uitgang van den 2den persoon meervoud in alle tijden en werkwoorden. Dat is klaar door de tafel van Dr. Franck, waarin wij achtereen de volgende uitgangen van den 2den persoon meervoud aantreffen : *ad* (id?), *êd*, *ad*, *jad*, *jêd*, *ôd*, *ôd*, *êd*, *êd*, *jad*, *ôd*, *êd*, *et*, *t*; en verder op bl. 95 en 96 *ud*, *id*, *dud*, *dîd*, *det*.

Bijgevolg, beste Moonen, als gij schrijft, bl. 135 : « De tweede Persoon is, tot wien in het Eenvoudige of Meervoudige Getal gesproken wordt, en dus wordt uitgedrukt door *Gij hoort, Gij leest*, » dan geeft gij een vorm die niet enkelvoudig en meervoudig, maar alleen meervoudig is.

En, beste Moonen, die met Ampsingius *du* verbannen hebt, hoe gaat gij uwen enkelvoudigen vorm van den 2den persoon in de gebiedende wijze, den eenigsten dien gij hebt, hoe gaat gij dien wettigen?... Moonen zwijgt!...

Wat al onwetendheden kwamen wij nu tegen bij de smeders van den regel? 1° *Onwetendheid nopens het gebruik der Ouden*, 2° *onwetendheid nopens de overeenkomst van het werkwoord met het onderwerp*, 3° *onwetendheid nopens het getal van* gij, 4° *onwetendheid nopens de uitgangsletter* t ; *in één woord, onwetendheid nopens ieder deel dat in den regel diende opgemerkt, onwetendheid van top tot teen.*

De regel en de levende taal (1).

De 2de persoon enkelvoud (2) is in alle tijden nog bewaard in een deel van Limburg : Maas- en Jekerland (Hollandsch Limburg, Zuiden en Oosten van Belgisch Limburg).

De tegenwoordige tijd der aantoonende wijze van *hebben* luidt er in sommige dorpen als volgt : *Ich heb*, **dû hebst**, *hè hèt*, *wè hebben*, **gè hebt**, *zi hebben*.

Eenige 2de personen der gebiedende wijze uit de taal van Bree : van *gaan*, *gank* en *goidjt*; van *komen*, *kom* en *komt* ; van *zeggen*, *zegk* en *zegkt* ; van *doen*, *doog* en *doodjt*, enz.

Men ziet het, boven de *t* komt hier soms, als duidelijk onderscheid van getal, nog een verschil van klank.

Over het bepaald gebruik van den enkelv. en den meerv. vorm der gebiedende wijze vernam ik het volgende : 't Enkelvoud, of de vorm zonder *t*, komt nooit voor tenzij in gezegden waar men *du* en *dich* gebruiken zou, terwijl men altijd den vorm met *t* bezigt als *gij*, *geer*, *dje* of *der* onderverstaan wordt. Te Weert, op den buiten, zegt men tot éenen : *kom es* (eens) *hier;* in de stad zelve klinkt het : *komd es hier*. Te Bree en omstreken gebruikt men *du* met

---

(1) Ik heb zoo verre het onderzoek nopens de levende taal verschoven om duidelijk te toonen dat het verhandelde punt geen zoogezeid *taalparticularism* is. En, ik zeg het eens voor altijd, in al mijn schrijven beoog ik rechtzinnig te werken, niet voor het West-Vlaamsch, noch voor het Oost-Vlaamsch, maar voor het Vlaamsch zonder toenaam, dat is voor de taal van *al* mijne Belgische medeburgers. Wien 't schoentje past, die trekke 't aan.

(2) Ik kreeg inlichtingen van E. HH. Craeynest en Gezelle, voor heel West-Vlaanderen ; van E. HH. Theunissen van Bree, en Lenaerts van Zonhoven, voor heel Limburg; van E. H. Muyldermans, voor Kapellen-ten-Bosch en omstreken; van E. H. Bols voor Werchter en Alsemberg; van E. H. De Smedt, professor te Hoogstraten, voor Maksenzele en Hoogstraten; van J. Cornelissen, schrijver van « Volksleven », voor Brecht en omstreken; van J. A. Peeters, geneesheer, voor Geel; van J. Goethals, onderwijzer, van Evergem, voor 't Meetjesland; van A. Van Heuverswyn, schrijver van « Volk en Taal », en A. Van den Driessche, onderwijzer, van Elst, beiden voor het land van Oudenaarde.

de enkelv. vormen of *gi* met de meervoudige, volgens dat men den aangesproken persoon min of meer acht. *Du* en *dich* zijn daar bijzonder gebruikt onder het gemeen volk; de deftige menschen aanzien het als eene onbeleefdheid iemand met *du* of *dich* aan te spreken; nochtans wordt *du* en *dich* in alle standen gebezigd als men onder malkander zeer bevriend is of zeer gemeenzaam omgaat.

Daaruit volgt 1° dat de regel dien wij bij de Ouden vonden, ginder heel en gansch in de levende taal bestaat.

2° Dat dus vermoedelijk die regel, niet door de Ouden geschapen maar in het volk gevonden werd, en het dus niet een regel der kunst is, maar een regel der ingeboren natuur, des natuurlijken gevoels.

3° Dat het getal van den persoonsvorm in de gebiedende wijze afhangt van het onderwerp, *du* of *gij*, dat men er bij veronderstelt.

4° Dat de regel onzer spraakkunsten gansch strijdig is met het gebruik dier streek, aangezien men er het meervoud bezigt, niet alleen om tot verscheiden personen, maar ook om tot éenen enkelen te spreken.

Buiten de hoogergenoemde plaatsen wordt *du* met zijne eigene vormen in de werkwoorden in België niet meer gebezigd; in de aantoonende, de voorwaardelijke en de bijvoegende wijze geeft men in de andere streken *gij* (in 't meervoud dikwijls *gijlen*, *gijlie*, *gijlder*) als onderwerp aan het werkwoord dat doorgaans *t* heeft. In de gebiedende wijze maakt men er **nergens** verschil tusschen het getal, zoodat het enkelvoud, gelijk het meervoud nu eens met *t*, dan weer zonder *t* verschijnt.

Hier zouden wij kunnen blijven staan en toelaten te besluiten dat in de taal dier streken geen enkel bewijs noch voor noch tegen den regel der spraakkunsten te vinden is.

Het zij ons gegund er wat dieper in te gaan, en misschien komen wij tot het besluit dat de streving, zooniet de regel dier streektalen is overal het meervoud

met uitgedrukte of welluidendheidshalve verzwegene *t* te bezigen.

1° Ieder neemt aan dat in die streektalen de 2[de] persoon (1) van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijze altijd eene *t* bijheeft. Dat die *t* soms achterblijft, is geen teeken van enkelvoud, aangezien *s* of *st* hier alleen toe dienen kunnen; het verzwijgen der *t* is dus zonder beteekenis voor het getal en is meestendeel toe te schrijven aan de beginletter van 't woord dat achter de gebiedende wijze staat.

Welnu het volk neemt heel natuurlijk, zonder eenig verschil, den vorm van dien persoon als tweeden persoon der gebiedende wijze aan.

Zoo zegt men in Oost-Vlaanderen en veel andere streken : *Gij* **zied** *altijd* (aant. wijze) en **zied** *altijd* (gebied. wijze); *gij* **zie** *blak* en **zie** *blak*; *gij* **zieteur** (door) *alles* en **zieteur** *alles*; *gij* **zied** *even goed* en **zied** *even goed*; *gij* **zie** *fel* en **zie** *fel*; *gij* **zie** *choed* (goed) en **zie** *choed*; *gij* **zied** (*h*)*een en weer*, **zied** *heen en weer*; *gij* **zied** *iemand* en **zied** *iemand*; *gij* **zie** *klaar* en **zie** *klaar*; *gij* **zie** *laat* en **zie** *laat*; *gij* **zie** *maar* en **zie** *maar*; *gij* **zie** *nie*(*t*) en **zie** *nie*(*t*); *gij* **zie** *pennen* en **zie** *pennen*; *gij* **zie** *ruim* en **zie** *ruim*: *gij* **zie** *slecht* en **zie** *slecht*; *gij* **zie** *tegen u* en **zie** *tegen u*; *gij* **zied** *u blind*, **zied** *u blind*; *gij* **zie** *feel* (veel) en **zie** *feel*; *gij* **zie** *wonderwel* en **zie** *wonderwel*; *gij* **zie** *swart* (zwart) en **zie** *swart*.

't Is dan niet wonder dat het in 't Meetjesland klinke : **ga** *aldaar*, **zie** *alhier*, **doe** *al wat men u zegt*; want er klinkt ook : *gij* **ga** *over mij*, *gij* **zie** *altijd* en *gij en* **doe** *anders niet als spelen*.

Zet dan te Brecht en elders **ga** *maar*, nevens *gij* **ga** *maar*; **zij** *wijs* nevens *gij* **zij** *wijs* en **zie** *rond* nevens *gij* **zie** *rond*.

Aan dezen regel is, denk ik, maar éene uitzondering,

(1) Dat is ook waar voor den 3[en] persoon enkelvoud.

dat is in de werkwoorden met een voorzetsel samengesteld, wanneer het voorzetsel onmiddellijk achter het werkwoord komt. Zoo heeft men in sommige streken : **keer** *om* nevens *gij* **keerd** *om;* **kom** *aan* nevens *gij* **komd** *aan;* **kom** *af* nevens *gij* **komd** *af* (1). Ik zou dat toeschrijven aan den hevigen klemtoon die, in die gebiedende wijzen, op het voorzetsel valt. Wanneer het voorzetsel aan het werkwoord niet verbonden is en dus maar 'nen halven klemtoon heeft, wordt alles regelmatig : **komd** *aan mij niet.*

In 't algemeen dus is in de levende taal de 2de persoon der gebiedende wijze gelijk aan den 2den persoon van den tegenw. tijd der aantoonende; moeste dus de spraakkunst die aan den 2den persoon van den tegenw. tijd der aantoon. wijze altijd eene *t* geeft, hier de levende taal navolgen, dan zou zij ook den 2den persoon der gebiedende wijze altijd met *t* moeten schrijven.

2° Wanneer het woord dat achter de gebiedende wijze staat, met zachte *d*, *g*, *v* en *z* begint, worden die medeklinkers *t*, *ch*, *f* en *s*. *Doe* **tat** = dat; *doe* **choed** = goed; *doe* **feel** = veel; *doe* **self** = zelf. Zet nu daarnevens *ik doe* **dat,** *ik doe* **goed,** *ik doe* **veel,** *ik doe* **zelf,** waar de medeklinkers, al is de uiterlijke vorm van 't werkw. gansch dezelfde als in 't vorig geval, telkens zacht blijven, en ge zult moeten bekennen dat het verscherpen van de medeklinkers enkel te verklaren is door de scherpe voorafgaande *t* die, alhoewel niet uitgedrukt, toch bij 't werkw. verondersteld wordt.

3° « Bij de vervoeging der werkwoorden, zegt het Hagelandsch Idioticon, gaan sommige lange klanken vóor sommige medeklinkers, in eenen korten klank over in den 2den persoon enkelvoud en meervoud... » Ik ga uit Tuerlinckx' voorbeelden, zulke kiezen die ook in het Waasch Idioticon zullen voorkomen en tevens bestaan

(1) Men voege daar het woordeken *hier* bij : *gij* **komd** *hier* nevens **kom** *(h)ier.*

in de taal van bijkans heel Oost-Vlaanderen, van Werchter, van Maksenzele en van Kapellen-ten-Bosch (1). *Ik mouk* ( ), *gij moukt* (‿); *ik gebruik* (—), *gij gebruikt* (‿); *ik strijk* (—), *gij strijkt* (‿); *ik vijl* (—), *gij vijlt* (‿); *ik lijm* (—), *gij lijmt* (‿); *ik schijn* (—), *gij schijnt* (‿); *ik goup* (—), *gij goupt* (‿); *ik zuip* (—), *gij zuipt* (‿); *ik piep* ( ), *gij piept* (‿); *ik slijp* (—), *gij slijpt* (‿); *ik sloup* (—), *gij sloupt* (‿); *ik eet* (—), *gij eet* (‿); *ik fluit* (—), *gij fluit* (‿); *ik bijt* (—), *gij bijt* (‿); *ik meet* (—), *gij meet* (‿). Dat het verkorten van den klank voortspruit, niet uit *k*, *l*, *m*, *n*, *p* en *t* alleen, maar uit dezelfde medeklinkers met *d* of *t* verbonden, blijkt hieruit dat de verkorting niet bestaat in den 1[sten] persoon enkelvoud, maar dat zij integendeel ook voorkomt 1° in den 3[den] persoon enkelv. van den tegenw. tijd der aant. wijze, die op *t* uitgaat; 2° in den onvolm. verleden tijd van de gelijkvl. werkw., die uitgaat op *de* of *te*; 3° in het verled. deelw. der werkw., als het eindigt op *d* of *t* (Ziet ook De Bo op *klankverkorting*).

Ik luister aandachtig naar de gebiedende wijze dier werkwoorden en hoor er, niet den langen klank eigen aan den vorm zonder *t*, maar den korten, eigen aan den vorm met *t* (Ziet weer De Bo op *klankverkorting*).

4° In alle streekspraken zijn er nog gebiedende wijzen die altijd zonder *t* voorkomen. Zoo hebben wij in heel Oost-Vlaanderen *nem* dat onder andere ook gekend is in West-Vlaanderen (ziet De Bo), en te Brecht waar het *nè* klinkt; alsook *si* dat bijkans overal nog gebezigd wordt en in sommige streken *sè* luidt. *Nem* is de oude enkelv. 2de persoon der gebiedende wijze van *nemen*, en *si* of *sè* is *sich*, verouderde vorm voor *zie* (1).

---

(1) Ik geef enkel de streken op waar ik bepaalde inlichtingen over kreeg. De Bo, op *Klankverkorting* geeft de gelijkvl. eindigende op *aden*, *aken*, *apen*, *aten*, *eden*, *eeden*, *eken*, *epen*, *eten* of *eeten*, *oden*, *oken* of *ooken*, *open* of *oopen* en *oten*; de ongelijkvl. *breken*, *eten*, *laten*, *loopen*, *meten*, *nemen*, *slapen*, *spreken*, *steken* en *vergeten*; en de onregelm. *koopen* en *weten*.

(1) Hier zou men voor Oost-Vlaanderen nog de gebiedende wijzen *ga* en *kom* kunnen bijvoegen, gelijk zij voorkomen in de verouderde

Wat hier bijzonder op te merken valt, is dat die woorden hunne beteekenis van werkwoorden verloren hebben en als tusschenwerpsels gebezigd worden, daaromtrent in den zin van *ecce! tiens! voilà!* Zoohaast *nem* en *zi* eenige bepaling bijkrijgen en zoo hunnen aard van tusschenwerpsel verliezen, worden zij *neemt* en *ziet*. *Zi! ziet* hem daar eens gaan. *Nem! neemt dat voor u.*

Die oude enkelv. vormen heel en gansch van hunne ware beteekenis afgetrokken, bewijzen ons nogmaals hoezeer alle gedacht van enkelv. in den 2den persoon bij het volk in onze streken uitgestorven is.

En nu zullen wij besluiten : de regel onzer spraakkunsten is strijdig 1° met de taal van Limburg waar *du* en *gij* nog gebezigd worden; 2° met de streving, zooniet met den algemeenen regel van de overige Vlaamsche streekspraken die *du* verloren hebben.

De regel en de rijkdom der taal.

De enkelvoudige vorm dient niet behouden voor den rijkdom der taal. Want 1° indien die vorm ons verrijkt langs den eenen kant, verarmt hij ons langs den anderen, vermits hij een eeuwige stronkelsteen blijft voor hem die zou willen bewijzen dat onze taal redekundig, *logisch* is, welke deugd vast niet te versmaden is. 2° Die de oorzaak verwerpt, verwerpt ook de gevolgen : onze schrijvers hebben *du*, oorzaak, laten vallen, dus valt tevens *alle* enkelvoudige vorm. 3° De enkelvoudige vormen op *s* in de aant., bijvoegende en voorw. wijzen waren duizend keeren meer weerd en zij, die even veel

---

spreekwijzen **ga** *en haalt den sleutel*, **kom** *en haalt den sleutel*. Daar weer is het duidelijk begrip van werkwoord weg, want de twee eerste woorden zijn gansch tot één versmolten en worden uitgesproken alsof het ware **gaan** *haalt* en **komen** *haalt*.

recht van bestaan hadden als 't enkelv. der gebiedende wijze, zij zijn verloochend : waarom ons dan aan dezen enkelen vorm vastgekleefd gelijk de drenkeling, die de plank verstoot om een licht strooken vast te grijpen dat geen den minsten weerstand biedt? 4° Het is zelfs geen rijkdom, want de vorm van den 2den persoon enkelv. der gebiedende wijze is dezelfde als die van den 1sten persoon enkelv. van den tegenwoordigen tijd der aant. wijze; met dus dien 2den persoon enkelv. af te schaffen, verminderen wij onze vormen niet, wij beperken enkel het gebruik van eenen vorm tot één geval, die, onredelijk en zonder eenigen steun, tot twee gevallen dienstig was.

De regel en de welluidendheid der taal.

De welluidendheid, wel verstaan, vraagt dat wij den enkelv. vorm niet gebruiken.

1° De welluidendheid raakt alleen het gesprokene en gelezene. Wanneer gij het geschrevene leest, zult gij doen gelijk het sprekende volk en de *t*, waar zij hard klinkt, zonder vreeze laten vallen. « Het op de letter lezen, zegt zeer wel *Het Vlaamsch Heelal*, is eene *gemaakte* en *onaangename* taal. » En Halbertsma, de Hollander, lacht ook met hen die alles lezen gelijk het geschreven staat.

2° Waar gij nu dikwijls eene leelijke gaping (*hiatus*) hebt, zal de *t* die telkens doen verdwijnen door het werkw. zachtjes met den klinker van het volgende woord te verbinden : *gaat aan* voor *ga aan*.

De regel en de klaarheid der taal.

Ook de klaarheid der taal kan, voor het behoud van den enkelv. vorm, niet ingeroepen worden. Immers

1° De Ouden gebruikten in veel gevallen denzelfden

vorm van het enkel- en het meervoud, en zij zijn er niet onverstaanbaar door.

2° In al de andere tijden gebruiken wij voor enkel- en meervoud hetzelfde onderwerp *gij* en denzelfden vorm in 't werkw., en ieder verstaat ons.

3° Het volk zegt *gij* voor het enkelv., *gijlie, gijlen, gijlder* voor het meerv., zoo ook deden de meeste spraakkunsten der voorgaande eeuw, gelijk die van *Séwel* en *De Haes;* de geschreven taal vindt dat verschil overbodig en bezigt het niet.

4° In 't spreken en 't schrijven gebruiken wij dikwijls, in de plaats der geb. wijze, eigenaardige vormen die nooit het getal aanduiden : *gezongen*, verleden deelw. voor *zing* of *zingt; niet te zingen*, onbepaalde wijze voor *zing niet* of *zingt niet*, en, nog eens, alles is klaar.

5° Moeste uw gezegde soms wat duister zijn, dan kunt ge den aangesproken persoon uitdrukken, wat allen twijfel wegnemen en tevens bijzonder beleefd zijn zal. *Zegt mij* (*beste vriend* of *beste vrienden*), *wanneer komt gij ?*

Eindbesluit : Den regel ontbreekt *alle* grond.

Is de regel te wettigen 1° door de oudheid ? Neen. 2° Door de redekunde? Neen. 3° Door zijne hooge jaren? Neen. 4° Door het gezag zijner smeders? Neen. 5° Door de levende taal? Neen.

Moet hij behouden worden 1° voor den rijkdom? Neen. 2° Voor de welluidenheid? Neen. 3° Voor de klaarheid? Neen.

Hij moet bijgevolg verworpen worden.

Hoe de regel zou moeten zijn.

Er is geen enkelvoud meer in de gebiedende wijze; de vorm van het meervoud is hier, gelijk in al andere

tijden, op het enkelvoud overgebrocht, dus : ***de tweede persoon der gebiedende wijze wordt, in 't enkelvoud en in 't meervoud,*** **altijd** ***met eene*** **t** ***geschreven.***

Voordeelen van onzen regel.

Hij komt overeen 1° met de taal der Ouden, voor zooveel wij van die taal behouden hebben.

2° Met de gezonde rede die bij een meervoudig onderwerp een meerv. vorm in het werkw. vraagt.

3° Met de streving, zooniet met den regel der levende taal.

In één woord, onze regel komt overeen met het verleden, met het heden, met het gezond verstand dat het verleden en het heden op den goeden weg hield en houdt (1).

Om te sluiten neem ik hier de verskens over waar Ampsingius zijn besproken *Taelberigt* mede eindigt :

Si quid novisti rectius istis
Candidus imperti; si non, his utere mecum.

Die ons wat beters heeft, die wil wat beters schrijven :
Die niet, die wil met mij in mijne meening blijven.

God zij geloofd.

(1) Een van mijne vrienden die het handschrift van deze studie overlas, schreef mij in een briefken : « Ik ben ten volle overtuigd en zou geerne uwen regel volgen; maar zal men mij niet voor onwetend uitmaken als ik de *t* in 't enkelv. schrijf? »

Ik antwoordde hem : « Doet gelijk ik. Onderteekent goed alle *t* in 't enkelv. der gebied. wijze, zoo zal men zien dat die *t* daar niet onwetend noch onachtzaam, maar vrijwillig gezet is. En, vraagt men u uitlegging, gij zult gemakkelijker ***uw*** gedacht kunnen voorstaan als uw tegenstrever ***het zijne***. »

NOG HET HEXAMERON.

EENE ANTWOORD.

ROND DEN HEERD heeft mij vereerd met een antwoord op mijnen opstel « Het Hexameron ». De beleefdheid en de vriendschap welke ik den Eerweerden schrijver toedraag vereischen dat ik zijne bespreking niet zonder antwoord late.

I.

« Rond den Heerd » begint met het onderzoek der redens door mij bijgebracht om te bewijzen dat de dagen der Genesis, dagen zijn van 24 uren.

Mijn eerste reden was : « Het is waar dat in de Genesis zelf « « dies » somtijds voorkomt in eenen onbepaalden zin; doch « nooit in eene optelling... Nu, hier hebben wij te doen met eene « klare en duidelijke optelling van den eersten tot den zesden dag. « Dus, hier beteekent « dies » eenen burgerlijken dag... » Wij beroepen ons op het taalgebruik der H. Schrift, taalgebruik dat zonder *éene uitneming* is. Hierop antwoordt *Rond den Heerd* het volgende : « Die reden zou geldig en bijna doorslaande zijn, indien « men eerst kon bewijzen dat er nog somwijlen elders in het « H. Schrift eene duidelijke optelling gedaan wordt van onbepaalde « tijden, en dat die tijden daar nooit dagen genoemd en worden. » Dit beteekent dat, indien Moyzes ievers eene optelling van onbepaalde tijden had willen doen, hij die onbepaalde tijden misschien wel *dagen* zoude geheeten hebben. Heeft hij het niet gedaan, 't is dat hij nievers geene zulke optelling heeft moeten voorstellen. Inderdaad, voegt *Rond den Heerd* erbij « onbepaalde tijden « dragen ook nog al dikwijls dien naam in het H. Schrift, en « wie zal betwisten dat zulke dagen *kunnen* opgeteld worden met « aanduiding van hunne gebeurtenissen en van hun rangschikkend « getal, alhoewel zonder bepaling van hunnen duur? » Het staat

den Eerweerden schrijver vrij te vermoeden, dat Moyzes aldus *zoude* gehandeld hebben, en dat hij het hadde *kunnen* doen; maar die vermoedens en die meeningen zijn buiten de questie. De questie is wat Moyzes *gedaan heeft*. Nu, wat Moyzes gedaan heeft is klaar : *nooit*, in *niet een geval* heeft hij het woord « dies » gebruikt in eene klare en duidelijke optelling, (en hij heeft er vele gedaan), tenzij met de beteekenis van natuurlijken dag of burgerlijken dag van vier en twintig uren.

Doch er kan eene *uitneming* zijn in het eerste hoofdstuk der Genesis. Het kan liegen « aan den zonderlingen aard van de « Genesisdagen », en « eens dat men de Genesisdagen te recht « aanziet als scheppings-dagen, en om zeer gewichtige redens, aan« veerdt dat de wereldvorming eeuwen en eeuwen geduurd heeft, « het wordt alsdan noodzakelijk en redelijk die dagen te beschou« wen als onbepaalde tijden, ofwel, in den uitersten nood, als « denkbeeldige dagen. » Goed gesproken! Maar wij loochenen den zonderlingen aard van de Genesisdagen; wij aanveerden niet dat de zes dagen der Genesis *te recht* aanzien mogen worden als scheppingsdagen, dat is te zeggen, als dagen welke den duur van zes opeenvolgende vormingen zouden uitdrukken. « Rond den Heerd » heeft deze twee beweringen, welke wij loochenen, vergeten te bewijzen, en zich aldus het recht benomen in het eerste hoofdstuk der Genesis eene uitneming te zien aan eenen algemeenen regel.

Mijn tweede reden was : « Om klaar te doen begrijpen dat « hij hier wil spreken van den burgerlijken dag der Israëlieten, « voegt Moyzes erbij : factum est *vespere et manc*; inderdaad de « Israëlieten rekenden hunnen burgerlijken dag, te beginnen met « den dag en dan het daglicht. » Hiertegen heeft *Rond den Heerd* een groot bezwaar : Ik dring « ondanks het Hebreeuwsch spraak« gebruik, de woorden *avond* en *morgen* de overdrachtelijke betee« kenis op van *nacht* en *daglicht*. » Wij vreezen grootelijks dat *Rond den Heerd* dit opdringen van eene beteekenis die strijdig is met het Hebreeuwsch taalgebruik, gezien heeft in zijne inbeelding, niet in onzen opstel. Waar hebben wij geschreven dat *avond* beteekent *nacht*, en *morgen*, *dag?* Neen : *vespere* beteekent *avond*; *manc* beteekent *morgen*, hier gelijk overal bij Moyzes en in geheel het Hebreeuwsch taalgebruik.

Maar wij aanveerden niet, gelijk *Rond den Heerd* doet, dat avond beteekent het *einde* der werkdagen. « Welnu, eens dat Gods « *werktijden dagen* heeten, zegt de Eerweerde schrijver, het is « geheel natuurlijk en gelijkbeeldelijk het *einde* van die werkdagen « *avond* te noemen, en het *begin morgen*, aangezien dat de werk« dagen der menschen 's avonds eindigen en 's morgens beginnen : « Ortus est sol... Exiibit homo ad opus suum : et ad operationem « suam usque ad vesperum (ps. 103, 22, 23.) » *Avond* beteekent

het *begin van den nacht,* in het Hebreeuwsch, gelijk in alle talen. Volgens de Mozaïsche tijdrekening was de avond *het begin* van den volgenden wettelijken dag, en behoorde op geener wijze tot den voorgaanden dag.

Wanneer begon de sabbat? Met den avond : « A vespera « usque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra. » In het Hebreeuwsch taalgebruik beteekent dus ongetwijfeld *avond* het begin van den nacht en van den wettelijken dag; nooit het *einde* van den dag, als uiterste deel aan den dag toebehoorende. *Rond den Heerd* erkent dit, aangezien hij bekent dat het alleenelijk bij beeldsprake is, « gelijkbeeldelijk » dat avond in het eerste hoofdstuk der Genesis moet de beteekenis krijgen van *einde des werkdags*. De noodzakelijkheid dezer beeldspreukige beteekenis wordt verbonden met de meening dat de zes dagen der Genesis *werktijden* Gods beteekenen. Maar wij hebben reeds opgemerkt dat *Rond den Heerd* het bewijs daarvan schuldig gebleven is. Dus, hij heeft niet het minste recht, ondanks het Hebreeuwsch « taalgebruik » het woord vespere, avond, de overdrachtelijke beteekenis van *einde van den werkdag* « op te dringen ». Doch, de H. Augustinus heeft wel min of meer aldus gehandeld! Ja, en met den H. Augustinus vele anderen, namelijk aldegenen die de Genesisdagen aanzagen als zes tijden welke den duur der zes Mozaïsche vormingen uitdrukken, en die niet konden begrijpen (ik geloof het wel!) dat het scheppen van het licht zoude begonnen hebben met de duisternissen van den avond. Maar de veronderstelling zelf is valsch. De Genesisdagen beteekenen den duur der zes vormingen niet; zij beteekenen de zes dagen der Joodsche week.

En om nu onze questie te hernemen, avond beteekent bij ons gelijk overal het begin van den nacht, niet den *nacht;* morgen, het begin van den dag, niet den *dag*. Niettemin beweeren wij dat de *samengestelde uitdrukking* de beteekenis heeft van burgerlijken dag van vier-en-twintig uren. Hiermede komen wij aan onze derde reden.

De derde reden was : « In Daniel (VIII. 14-26) wordt « de volledige burgerlijke dag der Israëlieten geheeten *avond-* « *morgen*, erèb-Bokèr. » Dat deze, niet de wortelbeteekenis of Etymologische zin der uitdrukking is, (hetgeen wij nooit gezeid hebben), maar wel de *gebruikelijke* beteekenis door Daniël gebezigd, bekent de Eerweerde schrijver zelf. « Misschien ook dat Daniël « den avond eerst noemt omdat de burgerlijke dag der Joden « met den avond begon, en dat de engel, met zijne 2300 ereb-boker, « *zooveel burgerlijke dagen* wilde beduiden. » De Eerweerde schrijver mag dit *misschien* laten varen. Hij die geern « in eerlijk gezelschap is » bevindt zich hier in hoogst edel gezelschap, bij Cornelius a Lapide, Pinto, Pererius, Estius, Calmet, Lamy, Allioli, enz. enz. Ik heb nog geene Schriftuurverklaarders gevonden, eenig-

zins merkweerdig, die anders spreken. Het is dus vast dat bij Daniël, *vespere et mane* even veel beteekent, volgens den gebruikelijken zin, als *burgerlijke dag*, volledige dag van 24 uren.

Zie hier nu hoe ik redeneer : *Vespere et mane* komt voor bij Daniël, en ook in het eerste hoofdstuk der Genesis. Maar, bij Daniël wordt deze uitdrukking gebezigd om eenen burgerlijken dag te beteekenen. Dus heeft « vespere et mane » ook de beteekenis van eenen burgerlijken dag in het eerste hoofdstuk der Genesis.

Rond den Heerd wil van deze redeneering niet hooren, omdat zij « een samengesteld woord maakt (avond-morgen) van twee « woorden die in den oorspronkelijken tekst (der Genesis) gescheiden « zijn met een voegwoord en een werkwoord. » Inderdaad de Hebreeuwsche tekst spreekt aldus : « *Et factum est* vespere *et factum* est mane ». Wij antwoorden dat noch het voegwoord (et) noch het herhalen van het werkwoord daar iets aan verandert. Bij Daniël 14, staat de uitdrukking zonder het voegwoord, v. 26, met het voegwoord, en nochtans ongetwijfeld in de zelfde beteekenis. Dus het voegwoord verandert de beteekenis niet. Het werkwoord evenmin. Bij Daniël, v. 26 lezen wij in de Vulgaat : « Et visio vespere et mane quæ « dicta est, vera est. » Dit bediedt : het zicht van *dat* avond en morgen, waarvan hooger spraak was, is waarachtig. De bepaling draagt op geheel de uitdrukking *avond en morgen*. Niettemin, in het Hebreeuwsch wordt de bepaling herhaald vóór elkeen der deelen : Het zicht van *dezen* avond en *dezen* morgen, is waarachtig. Waaruit ik aldus redeneer. Eene bepaling die redekundig of logice draagt op de geheele uitdrukking, mag vóór elk deel herhaald worden zonder de beteekenis eenigzins te veranderen. Zoo handelt Daniël. Nu, omgekeerd, eene bepaling of eene bevestiging die vóór elkeen van twee deelen herhaald wordt mag redekundig of logice als op het geheele dragende aanzien worden. Dus heeft de Vulgaat wel vertaald, wanneer zij de herhaling van het werkwoord niet in acht nemende, zegt : factumque est vespere et mane, dies unus.

De beteekenis is ongetwijfeld dezelfde in het eerste hoofdstuk der Genesis, en bij Daniël.

Ik beweer nog meer. Ik zeg dat het in het hoofdstuk van Moyzes is dat Daniël zijne uitdrukking gehaald heeft.

Gesenius schijnt te zeggen dat Daniel zelf zijne uitdrukking gesmeed heeft ter navolging van het νυχθημερον der Grieken. Deze meening is zeker valsch. Want hadde de propheet de Grieken willen navolgen, hij zoude gezeid hebben *nacht en dag*, niet *avond en morgen*. Immers Daniel gebruikt dikwijls genoeg die woorden *dag* en *nacht*, opdat zij natuurlijk onder zijne pen zouden gevloeid hebben.

« Ware het vermetel, zegt onze geleerde tegenspreker, ware « het vermetel en verre gezocht te gissen dat Ereb en Boker bij

« Daniel hunne gestadige beteekenis behouden en rechtstreeks de
« twee tijden van het dagelijksch offer bedieden, den avond en
« den morgen? Men gelieve te bemerken dat de Joden hun gedurig
« offer tweemaal daags opdroegen, *'s morgens en 's avonds*. »
Dit is zeer waar : want Moyzes, Exodi XXX-7-8, « Et adolebit
« incensum super eo Aaron, suavè fragrans *mane*. Quando com-
« ponet lucernas, incendet illud ; et quando collocabit eas ad
« *vesperam*, uret thymiama sempiternum coram Domino in gene-
« rationes vestras. » Uit deze woorden zelf blijkt dat Daniel niet
heeft willen zinspelen op *dezen* tekst van Moyzes. Moyzes immers
stelt eerst den morgen, dan den avond; Daniel integendeel eerst
den avond dan den morgen. Nu, (zoo geeft onze Eerweerde
tegenspreker toe) « het H. Schrift noemt elders altijd (negen
« keeren) het morgenoffer eerst ». Daniel zoude dus, tegen het
gestadig schriftuurgebruik, zinspelende op het eeuwig offer, eerst
het avondoffer genoemd hebben. Het verwondert ons zulke
bevestigingen te vernemen van eenen zoo goeden kenner der
H. Schriftuur als onze eerzame tegenstrever is. Hoe heeft hij
niet gedacht aan de volslegene nauwkeurigheid waarmede de pro-
pheten spreken van Mozes' wettelijke instellingen, telkenmale dat
zij er melding van maken?

Welke mogen wel de redens van zulk eene ongehoorde uit-
neming zijn? « Daniel kon een bijzondere en kenbare reden hebben
« om *Ereb* eerst te noemen, maar hij kon het ook doen zonder
« bijzondere of gekende reden. » Handelden de propheten dan zoo
lichtveerdig? Doch hier is nu eene reden : « De welluidendheid
« alleene was genoeg om Ereb vóór Boker te stellen, aangezien
« dat Ereb-Boker gemakkelijker uitspreekt dan Boker-Ereb. » Heb
ik wel gelezen, de welluidendheid? Wie kent de uitspraak der
oude Hebreeuwen? Niettemin, weinig steun makende op mijne
bevoegdheid in het vak van welluidendheid, ben ik rechtuit
geloopen naar eenen muziekant om te vragen wat welluidender
was, Boker-Ereb of Ereb-Boker? Hij heeft mij geantwoord dat
Boker-Ereb was gelijk een nachtegaalgezang, en Ereb-Boker, met
zijne verdubbelde *b*, onverdragelijk! Laat ons, als 't u belieft, met
zulke redens niet uitkomen om de nauwkeurigheid der propheten
in het vermelden van mozaïsche instellingen te verminken!

« Misschien ook dat Daniel den avond eerst noemt omdat de
« burgerlijke dag der Joden met den avond begon. » Dat is
beter. Welnu deze tweedubbele zinspeling, te weten op het eeuwig
offer, en op den avond, als begin van den Joodschen dag, heeft
Daniel gevonden in het eerste Hoofdstuk der Genesis, en nievers
elders. Hier inderdaad, staat er een dag die gekenschetst is door
zijnen avond en morgen; de twee deelen van Daniel's uitdruk-
king komen daar voor, en in de zelfde orde. Zoo is bewezen,
hetgeen ik beweerde, te weten, dat Daniel de uitdrukking *vespere
et mane* van Moyzes juist verstaan heeft gelijk wij.

Onze vierde reden was : « Aldus ten anderen, wordt de « burgerlijke dag wel onderscheiden van den natuurlijken dag, « het daglicht, die in het zelfde vijfde vers ook komt onder den « naam van dies, iom : appellavitque *lucem diem* et tenebras noctem. »

Daarop antwoordt *Rond den Heerd :* « Om den burgerlijken « dag wel te onderscheiden van den natuurlijken dag, en zegt het « H. Schrift nooit *avond* en *morgen*, maar *dag* en *nacht* (56 keeren), « ofwel *nacht* en *dag* (13 keeren) of ook nog, éénen keer, nacht-« dag (nuchtêmeron). »

Zoo meent de Eerweerde schrijver. Maar Rabbi Moyzes, een der lichten der Joodsche bijbelverklaring, meent anders : « Undè priùs « dictum est, quod vocarit lucem diem, propterhoc quod etiam dies « vocatur spatium viginti quatuor horarum secundùm quod ibidem « dicitur : factum est vespere et mane, dies unus. » Wat doet de Eerw. schrijver dan met hetgeen hij toegegeven heeft bij Daniel, 14 en 26? *Rond den Heerd* heeft eene zonderlinge wijze om het taalgebruik der H. Schriftuur te bepalen. Elders onderscheidt de H. Schriftuur den natuurlijken dag van den burgerlijken, met dezen laatsten « nacht en dag » « dag en nacht » « nachtdag » te heeten! Daaruit besluit ik alleenelijk dat er nog eene andere manier is om deze tegenstelling uit te drukken; eene vierde wijze welke Rabbi Moyzes geheel goed gezien heeft, en onze Eerweerde tegenspreker ongelukkiglijk niet. Is het verboden vier kleedsels te hebben in plaats van drij? Of heeft Moyzes misschien, in het vak van schrijven, belofte van armoede gedaan?

Onze vier redens komen gave en gezond uit de smeltkroes waarin onze geëerde tegenstrever dezelve heeft pogen te ontbinden. De Genesisdagen zijn en blijven dagen van vier en twintig uren. *Rond den Heerd* is mis, wanneer hij zegt : « Indien men nochtans « klaar kon bewijzen dat de zes Genesisdagen geene onbepaalde « tijdstippen bedieden, ik zou er nog denkbeeldige dagen kunnen « van maken... en ik zou alsdan nog het groot voordeel hebben « van Moyzes taal overal gepast en gelijkluidend te bevinden. » Het spijt ons onzen Eerweerden tegenstrever zelfs daarin niet te kunnen gelijk geven. Hetgeen hij zegt, doet te kort aan de Logica. Zoolang de geleerde schrijver onze vier redens niet kan omverwerpen of ten minste mank slaan, kan er van denkbeeldige dagen geen sprake zijn. Dagen van vier en twintig uren zijn geene denkbeeldige dagen, niet meer dan onze dagen denkbeeldige zijn. « Indien ik daarin mis ware, zegt *Rond den Heerd*, ik zou mij « getroosten met het eerlijk gezelschap van het meestendeel der « hedendaagsche schrijvers, zooals Cuvier, Pianciani, Tongiorgi, « Palmieri, Reusch, Meignan, Vigouroux, Molloy, Hamard, Pozzy, « J. d'Estienne, Delitsch, Lamy, Corluy, Fillion, Swolfs, Crelier, « enz. » Inderdaad, een zeer edel, geleerd en merkweerdig gezelschap.

Eene ware ridderschap, de ridderschap der geleerdheid; Maar eene ridderschap, hoe edel en hoe werkweerdig ook, kan hare gulden sporen laten onder de slagen van schier onbekende strijders. Daar is geen edeler gezelschap dan het gezelschap der waarheid, en ik twijfel niet, of de Eerweerde schrijver ware genegen zelfs zijn eerlijk gezelschap te verlaten, om de waarheid te volgen. « Amicus Cicero, amicus Plato, magis amica veritas. »

II.

De vier redens, welke onze geleerde tegenstrever in *Rond den Heerd* vruchteloos heeft pogen in duigen te slaan, bewijzen dat de Genesisdagen, dagen zijn van vier en twintig uren. Daaruit volgt dat zij den duur der zes wereldvormingen niet uitdrukken. Om geene andere redens aan te halen en dezen opstel niet vruchteloos uit te rekken, wenden wij ons tot de Geologie of Grondkunde. Indien de Genesisdagen den duur der wereldvormingen beteekenen, dan moet aanveerd worden alsdat de aardeflora slechts driemaal vier en twintig uren, de waterdieren, visschen en andere, slechts vier en twintig uren vóór den mensch bestonden. Welnu, niemand kan noch mag op den dag van heden zulk eene ongerijmdheid beweeren. Dit doet ten andere onze geëerde tegenstrever niet. Daarom zegt hij dat de Genesisdagen langere tijdstippen zijn: maar daarmede botst hij ook tegen onze vier redens. Indien nu onze vier redens gegrond zijn, (en wie kan er aan twijfelen?) dan is het afgedaan dat de Genesisdagen den duur der zes wereldvormingen niet uitdrukken. Wat zijn deze veel besprokene Genesisdagen? Doodeenvoudig de zes dagen der Joodsche week.

Maar deze uitleg is « onnatuurlijk en verre gezocht »; hij « is « gedwongen »; en bovendien dat de uitleg van den hoog-« geleerden schrijver gansch onnatuurlijk en verre gezocht is, « blijkt ook hieruit, dat de schriftgeleerden ten allen tijde vele « en verre gezocht hebben naar den zin van dat hoofdstuk zonder « ooit te peizen op *dien uitleg*, zelfs niet ten tijde van hunnen « lastigen strijd met de ongeloovige natuurkundigen... 't Is een « teeken dat al die geleerde zoekers niet spitsvindig genoeg en « waren, ofwel dat die uitleg al te verre gezocht is om natuurlijk « in het gedacht te komen van den scherpzinnigen zoeker, 'k late « varen van den gaanden lezer. » Die uitleg is « gansch nieuw, « en daarom, zooniet verwerpelijk, ten minste verdenkelijk. » Gij ziet, geliefde lezer, dat de afkeuring volledig is. Daarentegen een andere zeer geleerde schriftverklaarder, vereerde mij met het volgende oordeel : « De voorgestelde uitlegging mag als zeer waar-« schijnlijk aanzien worden. Zij naakt in eeniger wijze aan de « opvatting van Origenes. » Hoe groot de afstand tusschen het gedacht van den Eerweerden schrijver in *Rond den Heerd* en het

mijne ook moge schijnen, toch zal ik het wagen eene kleine voorzegging te doen. Zonder tot de groote noch zelfs tot de kleine propheten te willen behooren, durf ik voorzeggen dat mijn Eerweerde tegenstrever eensdaags zal daaromtrent van mijn gedacht zijn. Ik zeg niet dat hij den kortsten weg zal volgen om aldaar te komen; maar als hij zal zien dat de *lange tijdstippen* ten onder gaan, en dat de *denkbeeldige dagen* in strijd zijn met den tekst van Moyzes, dan zal hij allengskens afzakken naar deze meening welke hij nu « onnatuurlijk » « verre gezocht » « gedwongen » « spitsvindig » en « verdenkelijk » oordeelt. Om deze bekeering van verre te bereiden, vraag ik oorlof om de opwerpingen van den geleerden schrijver te onderzoeken.

Wat is er dat hem belet de Genesisdagen te aanzien als dagen der Joodsche week? Het ware « stooten op den natuurlijken zin « van de beschrijving der Genesis (I); op de duidelijkheid van « Exodus (20, 11; 31, 17) en van de Genesis (2-2); op de gelijk- « luidendheid van alle vier die plaatsen; en op het hoog gezag « van 34 eeuwen menschenvernuft. » Welnu, eerst en vooral die « 34 eeuwen menschenvernuft » zullen mijnen geleerden tegenstrever geenszins beletten tot mijn gedacht over te komen. Hij aanveerdt immers dat de Genesisdagen lange tijdstippen zijn. Nu, deze uitleg werd gevonden door Cuvier in 1821. Dus de geleerde schrijver wijkt niet achteruit voor eene verklaring die strijdt met « het hoog gezag van 34 eeuwen menschenvernuft » min acht en zestig jaren. Acht en zestig jaren kunnen het toch niet maken op « 34 eeuwen menschenvernuft »; en daarom meenen wij dat geheel die reesem eeuwen hem niet zal beletten ons gedacht te aanveerden.

Een ander bezwaar is dat Exodi XX zegt « *Sex enim diebus* « fecit Deus cœlum et terrum. » Nu, die zes dagen drukken ongetwijfeld den duur van Gods werking uit. Daarbij, Gen. II, 2, staat er geschreven : « Complevitque Deus die septimo opus suum... « et benedixit diei septimo. » Het schijnt klaar dat die zevende dag komt achter zes andere, en dat die zes andere den duur der zes wereldvormingen beteekenen, gelijk de zevende dag den duur van Gods rust.

Doch dit bezwaar ook zal de bekeering van mijnen hooggeachten tegenstrever niet beletten. Want zie hoe meêgaande ik ben! De zes dagen waar Moyzes van spreekt « sex diebus fecit Deus « cœlum et terram » komen ongetwijfeld in den zin van zes opeenvolgende dagen van 24 uren, zoodanig dat de groote hebreeuwsche wetgever zegt dat God de wereld gemaakt heeft binnen zes dagen van 24 uren.

De zevende dag « complevitque Deus die septimo opus suum » beteekent nog eens eenen dag van 24 uren die de laatste komt na zes andere in eene zeventallige reeks. Edoch daaruit volgt niet

dat die zes dagen binnen dewelke het geschreven staat dat God hemel en aarde gemaakt heeft, dezelfde zes dagen zijn die vermeld staan als er gezeid wordt « Factumque est vespere et mane dies unus..., Secundus..., tertius.... sextus. » Nu ik beweer dat de zes dagen aldaar vermeld de dagen zijn waarvan Moyzes zegt: « Sex diebus operaberis et facies omnia opere tua. » Die zes dagen hebben hun voorbeeld in de zes dagen binnen dewelke God hemel en aarde gemaakt heeft. Maar, het is bij figuur, te weten bij anthropomorphismus of vermenschelijking, dat Moyzes zegt alsdat « *Sex diebus* fecit Deus cœlum et terram ». Omdat Moyzes God vorenstelt *bij figuur* als eenen arbeider die zes dagen gewerkt heeft, wie zal gaan besluiten dat God *inderdaad* zes dagen lang gewrocht heeft?

Nochtans « leest en herleest, zonder vooroordeel, het eerste « hoofdstuk der Genesis, en uw eerste en uw laatste gedacht zal « zijn dat God daar voorgesteld wordt als een arbeider die zes « dagen werkt. Moyzes beschrijft zes verschillige werken, en telt « meteen zes achtereenvolgende dagen op. » Zeer wel : zes achtereenvolgende dagen, in dien zin, dat zij, eerste, tweede, derde... zesde geheeten worden. « Die dagen, voegt Eerw. schrijver erbij, « zijn dus werkdagen ». Ja toch! Maar hier verslecht het : « nu « die werken zijn werken van God : dus die werkdagen zijn « werkdagen van God, scheppingsdagen. » De Eerweerde schrijver speelt hier met de woorden. Dat die zes Genesisdagen werkdagen zijn, dat is dagen op dewelke het toegelaten was te werken, aanveerd; maar onze geëerde tegenspreker neemt hier *werkdagen* in den zin van dagen welke den duur van Gods werk uitdrukken. Nu dit is de questie, en *Rond den Heerd* vergeet ze te bewijzen. « Daar is toch de natuurlijke zin. » Wanneer men alleenlijk leest en herleest, dit kan zijn. Maar het gebeurt geheel dikwijls om de Schriftuur te verstaan, dat het niet genoeg is te lezen en te herlezen, zelfs zonder vooroordeel. Moet de Schriftuur gelezen worden zonder vooroordeel, zij mag niet gelezen worden zonder oordeel. « Si vis manducare nucleum, frange nucem » zegt de H. Hieronymus, die ook iets kende van schriftuurverklaring. Onze geleerde tegenstrever, in plaats van de noot te kraken, heeft ze ingezwolgen met schelp en al.

Wij hebben den Eerweerden schrijver in *Rond den Heerd* hooren zeggen, met veel waarheid, dat God in het eerste hoofdstuk der Genesis wordt voorgesteld als een arbeider die zes dagen werkt. Ja, bij anthropomorphismus. Dan op elkeenen van Gods figuurlijke werkdagen volgt de instelling van eenen werkdag voor de menschen.

Gij ziet, geliefde lezer, dat onze geleerde tegenstrever met het eerste hoofdstuk nog wat « te lezen en te herlezen », zonder « vooroordeel, » niet zonder oordeel, gemakkelijk op den weg

zal geraken die naar onzen uitleg leidt, niettegenstaande den berg van « 34 eeuwen menschenvernuft » die hem van ons afscheidt.

Wanneer zal deze bekeering beginnen? Zoohaast de geleerde schrijver eens zal beginnen te overdenken welke opofferingen hij moet doen om het eerlijk gezelschap der HH. Vigouroux, Reusch (die reeds ontsnapt is want hij heeft van gedacht veranderd), Cuvier, Pianciani, Tongiorgi enz. enz. te mogen genieten. Hij moet inderdaad zware opofferingen doen voor eenen schriftuurminnaar. Hij moet tegen het algemeen schriftuurgebruik in klare optellingen, *dies* nemen voor een tijdstip; hij moet, « gelijkbeeldelijk », zegt hij, maar in strijd nog eens met geheel het schriftuurgebruik, *vespere* nemen voor het einde van den dag, in plaats van het begin des nachts : item voor *mane*, dat hij nu nog neemt voor het begin van den dag; maar dat hij zal moeten nemen voor het einde van den nacht, als hij eens wel overdenkt dat in het vers « factum est vespere et *mane* » *mane* toch het begin van den volgenden dag niet kan beteekenen, aangezien er daarop volgt, *dies unus*, *dies secundus* enz., zoodat dit *mane* klaar behoort tot den dag die daarbij wordt genoemd, en niet tot den volgenden. Hij moet, bijna in het zelfde vers « sex *diebus* operaberis, ... sex « enim *diebus* fecit Deus cœlum et terram » *diebus* den eersten keer verstaan van burgerlijke dagen, den tweeden keer van tijdstippen. Eens dat de Genesisdagen den duur der zes wereldvormingen uitdrukken, hij mag het woord *lux* niet verstaan van het daglicht dat de Hebreeuwen kenden, maar wel van een scheikundig licht, eene soort van Lampas philosophica, ofwel van eene schemering van zonlicht dat nog ons daglicht niet was, alhoewel God « appellavit lucem diem ». Hij mag het *firmament* niet verstaan van een vast gewelf, maar van den dampkring, tegen geheel de oudheid. Hij moet in het zelfde vers *maim* verstaan den eersten keer van wateren, den tweeden keer van wolken. Hij moet *fiat* nu eens verstaan van het eerste ontluiken, dan eens van het optreden in volle gestalte, B. v. voor de zon, de maan, de sterren. Hij mag op den derden dag niet geheel de aardeflora laten optreden, gelijk Moyzes het klaarblijkend zegt. Op den vijfden dag mag *anima vivens et motabilis* de visschen niet beteekenen : arme visschen, die gewroken worden door de vogelen! Hij mag op den zesden dag de woorden van Moyzes niet verstaan van al de aardsche dieren. Zulke en vele andere opofferingen moet de Eerweerde schrijver doen aan zijn eerlijk gezelschap.

En dan? Als geheel de tekst van Moyzes onder te boven gekeerd is, zal de sterrekunde en de grondkunde overeenkomen? Nog niet : de Eerweerde schrijver zal dan nog moeten eene sterrekunde bouwen die willekeurig is, die op onbewezene gronden berust, en die telkendage staat om in te vallen. Zelfs in de stellige grondkunde zal hij geenszins de weerspleet vinden van

Moyzes' verhaal. Waar de visschen niet mogen zijn, juist daar komen zij in overvloed. Waar de vogelen zouden moeten zijn, daar ontbreken zij. De aardedieren komen veel te vroeg : en eindelijk de zon zit tusschen hare wolken te lachen met de uitvindingen der Periodisten.

Wanneer zal die bekeering eindigen? De Periodisten spreken ons volmondig van den Megalosaurus. Een wreed gedierte, zegt Buckland. Het was gewapend met gruwelijke tanden. Die tanden waren te zelfder tijde messen en zagen. Akelig was de toestand der prooi die daar tusschen viel! Het periodismus schijnt ons eenige gelijkenis te hebben met den Megalosaurus. De tekst van Moyzes is het mes; de sterrekunde en de grondkunde, zijn de zaag. Als onze Eerweerde tegenspreker de werking van het mes en de zaag wat dieper zal gevoeld hebben, hij, die aan zijne armen en beenen houdt, en wel te recht, zal springen al wat hij springen kan om uit die vreeeslijke nijptang te geraken, en ongetwijfeld den tekst van Moyzes lezen en herlezen met nog min vooroordeel dan nu. Hij zal ondervinden dat hij ongelijk had den tekst van Moyzès prijs te geven aan elke verandering door de natuurwetenschap uitgebazuind, hetgeen de E. P. Hummelauer zeer streng beoordeelt. Dan zal hij hopelijk zien dat het verhaal van Moyzes veel eenvoudiger is dan de periodisten wel meenen; en indien wij ons niet vergissen, zal hij daaromtrent onzen uitleg moeten aannemen.

P. S. Wij hebben sedert het einde van Maart een werkje ter pers gelegd dat zal heeten : De hexæmero secundum primum caput Geneseos ad litteram, en dat zal verkrijgbaar zijn bij K. Beyaert-Storie, boekhandelaar te Brugge.

E. De Grijse.

CORPUS DOCUMENTORUM

INQUISITIONIS HÆRETICÆ PRAVITATIS NEERLANDICÆ.

ZOO luidt de titel van een nieuw werk, eenige weken geleden, door den heer Dr Paul Fredericq, hoogleeraar van wijsbegeerte en letteren aan de Universiteit van Gent en zijne leerlingen van den praktischen leergang van geschiedenis, aan dezelfde Universiteit gehecht, bij de heeren Jul. Vuylsteke in voornoemde stad en Mart. Nijhoff te 's Gravenhage uitgegeven. Wat beduidt het? Herlezen wij het opschrift : het heet eene « Verzameling — *Corpus* — van stukken — *documentorum* — betreffende de Pauselijke en Bisschoppelijke Inquisitie in de Nederlanden » — *Inquisitionis hæreticæ pravitatis Neerlandicæ* — van 't begin haars bestaans tot 1520. 't Is geen klein bier, men ziet het : zoo de inhoud wezenlijk aan den titel beantwoordt — en wie zou er aan durven twijfelen! — is het eene zaak zonder beroep afgedaan : de strijd die zoo lange jaren reeds en zoo heftig rond deze zoo beruchte en op zooveel verschillende, tegenstrijdige manieren beoordeelde instelling gestreden wordt, is ten einde!

Wat toch zegt die titel, welken de hooggeachte leeraar der Gentsche Hoogeschool zoo majestatisch aan het hoofd zijns werks, van welk wij nog slechts het eerste boekdeel voor ons hebben, laat pralen? Niemand die ooit een *Corpus documentorum* in handen kreeg of weet wat men daardoor verstaat, kan het betwisten : de heer Dr Paul Fredericq, een man van wetenschap, gevierde geschiedschrijver in 't kamp zijner strijdgenoten, beteekent daardoor dat hij ons een goed en degelijk gewrocht ten

geschenke brengt; een gewrocht waarin hij nauwkeurig, stipt, zonder er iets af of bij te doen, de vruchten zijner jarenlange en onvermoeide bronnenstudie heeft nedergelegd: waarin hij ons met al de oorspronkelijke stukken, al de onbesproken geschiedkundige bescheiden, al de echte oorkonden der Inquisitie die hij onder het stof der archieven uit heeft opgedolven of in de voornaamste boekerijen der geleerde wereld gevonden, laat kennis maken; in een woord, waarin hij ons al de onbetwiste en onbetwistbare, al de echte, door eene goede, plichtmatige, doorzichtige oordeelkunde onaanroerbaar verklaarde bestanddeelen, tot het vervaardigen der eindelijke geschiedenis van het Geloofsonderzoek der middeleeuwen in de Nederlanden noodzakelijk, bijeen- en in orde heeft gebracht.... De enkele, eenvoudige inzage der woorden, *Corpus, documentorum, Inquisitionis Neerlandicæ* — die onder de pen van den heer Fredericq geen andere beteekenis kunnen hebben dan die welke zij bij al de groote meesters in het vak, welke hij wil navolgen, bezitten — laten desaangaande geen den minste, geringste twijfel over.

In welke gemoedstemming derhalve wij dit nieuwe werk, toen het ons werd aangekondigd, kochten, laat zich bevroeden. Wij zullen het onze lezers niet verbergen : toen de postbode ons het lijvige boekdeel in spraak ter hand stelde, konnen wij een gevoelen van vreugde niet onderdrukken en kwam ons onwillekeurig de jubelkreet op de lippen : ziedaar een nieuwen zegenpraal voor de Kerk, haar door een harer vijanden verworven! De ervaring toch leerde ons sinds jaren de waarheid beseffen der woorden, onlangs door zijne Heiligheid Leo XIII in zijnen brief aan de Kardinalen Luca, Pitra en Hergenroether over de studie der geschiedenis geschreven : « *Incorrupta rerum gestarum momenta*, si qui tranquillum et prœiudicatæ opinionis expertem intendat animum, *per se ipsa Ecclesiam et Pontificatum sponte magnificeque defendunt*! » (1)

(1) *Acta Leonis XIII*, (uitg. Desclée, Brugge 1888) boekd. II, bladz. 20.

Ras dan ook, om den triomf onzer Moeder in zijne volle uitgestrektheid te genieten, waren wij met de lezing ervan onledig! Edoch, veronderstel wat wreede teleurstelling ons reeds van de eerste bladzijden verbeidde! Nauwelijks hebben wij de korte Inleiding des schrijvers achter den rug, of daar stooten wij, bl. XXI, op eene lijst van ketters, volgens orde van tijd gerangschikt, achter den naam van schier elk wij een der uitdrukkingen vinden; « vervolgd », « gevlucht », « veroordeeld », « gevangen », « ingemuurd », « gebannen », « de tong verkort », « de tong met gloeiend ijzer doorboord », « gegeeseld », « gedood », « verbrand », enz., enz! — Zoo de Inquisitie en met haar de Kerk wezenlijk voor al die gewelddaden, voor al die wreedheden, laten wij de zaak met haren waren naam noemen, voor al die afschuw- en afgrijselijkheden aansprakelijk zijn, is het — in stede van den zegenpraal die wij voor hen verhoopten en dien wij reeds op voorhand met de vreugde in het hert begroetten, de schrikkelijkste, de verpletterendste der nederlagen niet! Wat althans beteekent, in dit geval, de zachtmoedigheid die de Kerk van haren goddelijken Stichter als een onvreemdbaar pand in leen ontving? Wat behelst de spreuk, die zij bijna als leus in haar vaandel heeft geschreven : *Ecclesia horret a sanguine!* Wat beduidt de kracht waarmede zooveel harer Heiligen en harer Pauzen zich in zoo talrijke gelegenheden tegen het bloedig onderdrukken van andersgeloovigen hebben verzet!... 't Is al logen, schand- en haatvolle schijnheiligheid!

Doch snellen wij niet te spoedig voort en nemen wij het eigentlijk *Corpus documentorum* zelf, waaruit de schrijver die lange lijst van vervolgde, gebannene, ingemuurde, gedoodde en verbrande ketters heeft opgemaakt, ter hand. Wel stuit het ons, en ter dege, tegen het borst de Kerk, aan welke wij met hert en ziel verkleefd zijn, zoo schrikkelijk te moeten zien gehavend worden, doch... de waarheid voor alles!

Voorop echter de vraag : wat zijn het zoo al voor

documenta, stukken, die wij in het werk des heeren Fredericq ontmoeten? Zijn het echte, oorspronkelijke, authentieke stukken, over welke de kritiek haar laatste woord heeft gezeid, die de schrijver op de oorspronkelijke oorkonden heeft afgeschreven, of uit verzamelingen overgedrukt, die uitgevers hebben wier geleerdheid, onpartijdigheid, geschiedkundige bronnenstudie boven alle verdenking staan? Luister, met de meeste zorg hebben wij, stuk voor stuk, tot tweemaal toe, de beruchte documenten, door den heer Dr Paul Fredericq en zijne leerlingen met zooveel vlijt en met zooveel arbeid gedurende verschillende jaren vergaderd, gelezen en het besluit dat zich onwederroepelijk in onzen geest heeft vastgezet, luidt : — Daar wij de gewoonte niet hebben ons gedacht te verduiken of maar ten halve uit te drukken, zullen wij het volmondig verklaren — Na kennis genomen te hebben der stukken, in zoogenaamd *Corpus documentorum* vervat, waren wij nog meer, en veel meer, teleurgesteld dan toen wij bovengemelde lijst van ketters lazen en konnen wij ons onmogelijk wederhouden uit te roepen : zooveel tijd en zooveel geld besteden om zoo iets voort te brengen, 't was voorwaar de moeite niet waard!... Ten bewijze, ziehier welk de vreemdsoortige documenten zijn die ons onze Gentsche verzamelaars opdischen : op de *vierhonderd zes en veertig* stukken die zij in hun *Corpus* en het klein aanhangsel, 't welk er aangehecht is, samenbrengen, zijn er *vijf en tachtig* brieven of bullen van Pauzen en stelregels van algemeene Concilies, enkele stukken van keizers en koningen, eenige brieven van bisschoppen en andere geestelijken, ettelijke canons van bijzondere kerkvergaderingen en al het overige — de twee derden des boekdeels! — bestaat? raad eens... bijna uitsluitend uit uittreksels, ontleend aan oudere en nieuwere kronijken, waarvan sommige tot twee-, drij-, ja, vierhonderd jaren opklimmen *na* de gebeurtenissen die zij verhalen! Niet waar, dat het verrassend, ongehoord, echt teleurstellend is! Een *Corpus documentorum* schier zonder documenten, wat zegt men ervan! En zulk werk moet dienen om

bouwstoffen te leveren tot de echte, eindelijke geschiedenis der Inquisitie in de middeleeuwen! En dan, op den koop toe: welk zijn de bronnen aan welke onze geachte uitgevers geput hebben? Hebben zij ten minste de weinig eigentlijke stukken, die zij ons bieden, op de oorspronkelijke oorkonden in de archieven afgeschreven, of ze uit verzamelingen getrokken, op welker gezag niets valt af te dingen? Geven wij Cesar wat Cesar toekomt en aan den heer Fredericq en zijne medewerkers wat hen behoort. Onder de stukken die zij ons bieden zijn er, voor welke wij hen onverholen onzen dank betuigen, enkele zelfs, doch allergeringst in getal, die voor de eerste maal het licht zien: wij vragen hen echter wat gezag zij hechten aan de stukken, die zij, gelijk, bij voorbeeld, uit verzamelingen der *Centuriones* van Maagdeburg en de geschiedenis van Mosheim, om slechts deze twee te noemen, getrokken hebben? Weten zij dan niet, dat voor wat de geschiedenis des Pausdoms betreft, tot welke die der Inquisitie ten slotte moet gebracht worden, deze de partijdigste schrijvers zijn die er ooit in de wereld hebben bestaan; van welke de eerste, onder andere, door Kardinaal Baronius in zijne *Annales Ecclesiastici*, en de laatste door den schrijver der *Encyclopédie méthodique* en eene geheele reeks andere geleerden, wier namen hier op te noemen te lang zou zijn, uitdrukkelijk beschuldigd en ten stelligste, door ontegensprekelijke bewijzen overtuigd werden van geschiedenis- en documentenvervalsching? Bijgevolg, dat wij hen geen de minste geschiedkundige waarde toekennen, tenzij men ons eerst, *aliunde* met de stevigste bewijsredenen toone, dat de punten die zij aanraken, niet aan het gebrek, waaraan hunne werken over 't algemeen mank gaan, lijden en dus, wat hier natuurlijk uit voortvloeit, dat wij, zonder verder plichtpleging, hunne getuigenis wraken! (1)

(1) Door *Ceinturiones Magdeburgenses* verstaat men het berucht geschiedkundig werk, waarin, bij den beginne der Hervorming, eenige Protestanten trachtten het bewijs te leveren dat hunne leering de eenige

Weigeren wij echter deze stukken uit de *Centuriones* van Magdeburg, uit de geschiedenis van Mosheim en andere soortgelijkende schrijvers getrokken en verdienen de uittreksels van kronijken, zooals de heeren Dr Paul Fredericq en zijne leerlingen van den praktischen leergang van geschiedenis der Hoogeschool van Gent ze ons geven, den naam van documenten niet, wat blijft er van den hoogdravenden titel huns werks *Corpus documentorum*, over? Men zal het bekennen — 't is droevig voor de ievervolle werkers van den praktischen leergang van Geschiedenis onzer Gentsche Hoogeschool, doch 't is zoo — weinig, bitter weinig, schier, om zoo te zeggen, niets!

Om evenwel onze lezers nog beter in te lichten over den inhoud der beruchte stukkenverzameling die wij onder de hand hebben, moeten wij er bijvoegen, dat wij deze niet alleen den naam van *Corpus documentorum*, maar dien van *Corpus documentorum Inquisitionis*, ja zelfs van *Inquisitionis Neerlandicæ* betwisten.

Hoe dat! Ziehier in enkele woorden : als een wijze en voorzichtige bouwmeester, op de hoogte van zijn vak, een huis of een kasteel moet bouwen, wat doet hij? Hij koopt alles wat hij noodig heeft : hout, steen, ijzer, mortel, enz. Koopt hij echter ook hetgeen hij niet noodig heeft, waar hij niets mede kan doen? Buiten kijf, neen : zijn naam van wijze, voorzichtige en kundige bouwmeester zou er alles behalve bij winnen. En als een geschiedschrijver de stoffen vergadert tot het schrijven

---

ware was, aangezien zij alleen geheel en al overeenstemde met het geloof der eerste eeuwen der Kerk. Men noemt het *Centuriones* omdat het per tijdvakken van honderd jaren is ingedeeld, en *Magdeburgenses* omdat het te Magdeburg begonnen werd. Egalooze willekeur, partijdigheid in de hoogste maat, een onverzoenlijke haat tegen alles wat slechts naar Pausdom of Roomsche kerk zweemt, zijn de bijzonderste kenmerken van dit gewrocht. — Mosheim's werk : *Institutionum historiæ ecclesiasticæ antiquæ et recentioris Libri quatuor* (Helmstadt 1755) aarzelen wij niet, met een schrijver der laatste eeuw, « een ware vermomming der kerkelijke geschiedenis » te noemen.

van deze of gene geschiedenis, welk is zijne plicht! Moet hij ons daar zaken in aanhalen die niets gemeens hebben met de stof die hij wil behandelen? Mag hij tot staving zijner stelling dingen doen dienen die op deze geen 't minste betrek hebben! Wie, die den naam van geschiedschrijver in eere heeft, zou het durven beweren? Gelijk de wijze en voorzichtige bouwmeester van boven mag hij enkel die stoffen bezigen welke tot zijn plan behooren en er hoegenaamd geene dingen inmengen die er of vreemd aan zijn of den lezer, dien hij voor zending heeft te onderrichten, op het dwaalspoor kunnen brengen Nogthans, wat doen de heeren Dr Paul Fredericq en zijne leerlingen in hun *Corpus documentorum Inquisitionis hæreticæ pravitatis Neerlandicæ?* — Men vergete het niet : de Inquisitie werd in 1184 door Paus Lucius III, op het Concilie van Verona, in Italie, ingesteld, en was eene instelling die hare eigene rechters had, hare eigene wetten, hare eigene rechtbanken, hare eigene straffen, enz. Hoogstens dus mogen hunne documenten tot 1184, 't begin van 't begin der Inquisitie, opklimmen en zich uitsluitend met deze bezighouden. Evenwel wat zien wij?

Om te beginnen, geven zij, van bladzijde 1 tot bladzijde 52, bijna het tiende deel huns werks, eene heele reeks stukken, vijf en vijftig in getal, van 1025 tot 1184; dus alle zulke die met de Inquisitie, wijl deze niet eens bestond, niets, volstrekt niets uit te staan hebben!... En verder?... Alle oogenblikken stooten wij op zoogenaamde stukken (1), die voor al wie zich ooit een weinig met de geschiedenis der

(1) Wat zonderlinge stukken men er soms in tegenkomt! Bl. 73, 74 en 75, staan twee oorkonden, der Predikheeren veroorloovende zich in het bisdom van Luik te vestigen, en bl. 147 een de *Casus reservati* in evengemeld bisdom vaststellend. Als zulke stukken voor de geschiedenis der Inquisitie moeten dienen, zullen de uitgevers van het *Corpus documentorum Inquisitionis in Neerlandicæ* er nog talrijke vinden zelfs... in de 19e eeuw. Overal toch, heel de wereld door in al de bisdommen zijn er nog *Casus reservati* en eveneens moet men nog altijd de toelating hebben der bisschoppen om nieuwe kloosters te stichten!

Inquisitie bezighield, nogmaals niet tot de geschiedenis dezer instelling, maar tot die der wereldlijke gerechtshoven, die evenzeer en op vele plaatsen veel strenger de ketters vervolgden dan dit met de Inquisitie het geval was, behooren. Als men echter de geschiedenis der Inquisitie wil maken mag men dan zijn geschiedkundige stoffen in de wereldlijke gerechtshoven gaan zoeken? Niemand is er die niet verstaat dat zulks met al de regels der gezonde rede strijdt, en dat het bijkans even zooveel zou beteekenen alsof men om de geschiedenis der bouwkunde te schrijven, alle oogenblikken de geschiedenis der schilderkunst daartoe zou mogen gebruiken. Zóó niettemin is het met het *Corpus documentorum* der heeren professor en leerlingen van den praktischen leergang van geschiedenis der Hoogeschool van Gent gesteld; dus?...

Doch een wijze, kundige, vaardige bouwmeester zorgt niet alleen dat hij niets koopt wat hij niet van noode heeft; hij legt er zich ook en vooral op toe dat hij datgene koope wat hij van noode heeft, die stoffen welke hem het best te pas komen, en deze altijd zoo goed, zoo deugdelijk, zoo volmaakt mogelijk. Wil hij immers eer van zijn werk halen, moet hij zorg dragen dat alles, in zijn gebouw, zoo wel binnen als buiten, onder als boven, sterk, wel en in de beste orde zij. Alles zal hij daartoe in 't werk stellen; kost, moeite noch arbeid sparen. — Kunnen wij hetzelfde van de bouwmeesters van het *Corpus documentorum Inquisitionis* dat wij hier bespreken, zeggen? Reeds hebben wij gezien dat zij bouwstoffen gebruiken die zij niet mogen gebruiken : de stevigheid van hun gebouw zal er dus reeds gezwind door lijden. Dit echter is nog 't ergste niet; wat hun vooral ontbreekt, en wat hun gebouw zonder den minste twijfel reeds, voor dat zij het geheel opgetrokken hebben, zal doen ineenstorten, is dat zij datgene wat zij boven alles van noode hebben om hun gebouw op te trekken, missen en dat, althans voor wat het binnenwerk betreft, zij er nooit zullen in gelukken, als zij geen nieuwe en betere en degelijkere bouwstoffen gaan zoeken, het tot een goed einde te brengen.

Welk toch zijn de bouwstoffen die zij voor hunne geschiedenis der Inquisitie in de middeleeuwen van noode hebben? Om eene goede geschiedenis der Inquisitie te maken, het valt niet te miskennen, behoeven wij te weten niet alleen wanneer zij ingesteld werd, wanneer er hier of daar een Inquisitor werkdadig was, enz., maar eerst en vooral wat de Inquisitie was, hoe zij was samengesteld, welke de begrippen waren die haar tot grondslag lagen, welke wetten haar regelden, welke misdrijven, juist bepaald, zij voor zending had te bestraffen, hoe zij zich naar tijd en omstandigheden schikte, wat voor een volk het was dat zij moest in toom te houden en zoovoorders. Eene geschiedenis der Inquisitie die al deze punten niet uitvoerig behandelt, kan onmogelijk de geschiedenis der Inquisitie heeten; zij is op voorhand veroordeeld onvolledig te zijn, en, zoo men de vooroordeelen kent die over 't algemeen tegen haar in zwang zijn, daarenboven eenzijdig, partijdig, of, wat op de honderd negen en negentig keeren gelijk staat met volstrekt valsch te zijn! Nu, slaan wij het boekdeel van den heer Dr Paul Fredericq en zijne leerlingen open : vinden wij daar al de noodige bestanddeelen, tot zulke eene geschiedenis der Inquisitie — de eenige ware — onmisbaar! Onbetwist treffen wij, hier en daar, in de stukken die zij ons bezorgen, onder andere in enkele bulllen van Pauzen en eenige canons uit Conciliës, ettelijke gegevens aan die hunne waarde hebben : volstaan zij echter?

In geenen deele. Juist toch die pauselijke bullen, die Concilies, die historische bescheiden vermissen wij die ons desaangaande min of meer volmaaktelijk zouden kunnen inlichten, o. a., de dekreten van Paus Gregorius IX, den groote bevorderaar der Inquisitie, het Concilie van Toulouse in 1229, dat van Narbonne in 1235, dat van Tarracon in 1242, dat van Bitter in 1246, dat van Valence in 1248, de Constitutie van Innocentius IV, *Ad extirpanda* tot de Lombardiërs, enz., enz.

Waarom hebben de heeren Fredericq en zijne leer-

lingen ons die niet gegeven? Wat ander nuttig werk zouden zij verricht hebben dan met ons dien langen reessel van allerlei dingen die zooveel met de Inquisitie gemeens hebben als de daden onzer huidige rechtbanken, over te drukken! En zij zeggen niet dat deze niet hebben kunnen vinden: schier geen een Concilieverzameling van iets of wat gehalte, geen enkel Bullarium der Predikheeren is er, waar men ze niet in ontmoet. Althans in de verzamelingen van Labbe, Harduin (1) en in die van Mgr Hefele (2), welke op 't oogenblik wordt uitgegeven in Duitschland bij de heeren Herder te Freiburg, enz., staan ze in volle letter.

Doch laten wij ons bepalen: te over reeds meenen wij bewezen te hebben dat al evenmin als *Corpus documentorum*, het voortbrengsel der vereende krachten van leeraar en leerlingen van den praktischen leergang van geschiedenis der Hoogeschool van Gent den naam van *Corpus documentorum* **Inquisitionis** mag dragen.

Eindelijk in hoe verre bezit het het recht zich den naam van stukken-verzameling der Inquisitie *in de Nederlanden — Inquisitionis*... **Neerlandicæ** — toe te eigenen?... Men neme slechts de kaart ter hand die de heer Dr Paul Fredericq in zijne korte « Inleiding » aan het *Corpus* inlascht en de « chronologische lijst » die hij op het einde aan zijn werk (bl. 541) toevoegt, en men zal zich desaangaande kunnen overtuigen. Die kaart leert ons dat de Fransche bisschoppen niet het minste rechtsgebied in onze streken bezaten en dat dat, welk er de Duitsche bisschoppen in hadden, zoo gering was dat men het met rede mocht verwaarloozen; althans de bisschop van Munster bezat er enkel de stad Groningen met eenige dorpjes er rondom, de aartsbisschop van Keulen enkel de stad Nijmegen en de aartsbisschop van Trier slechts eenige

(1) PHIL. LABBE et GAB. COSSART, *Sacrosancta Concilia*, in fol. — HARDUIN, *Collectio conciliorum*, etc. in-fol.

(2) CARL JOSEPH VON HEFELE, *Conciliengeschichte nach den Quellen bearbeitet*, gr. in-8°.

geringe plaatsen in Luxemburg. — Raadplegen wij echter nu de chronologische lijst der stukken evenvermeld, wat zien wij? Het wemelt er van stukken deze bisdommen betreffend; schier de helft er van raken hen bijna uitsluitend. Zeker, onder deze zijn er die de Inquisitie, meestal evenwel slechts over 't algemeen, in de Nederlanden aanbelangen; deze echter uitgenomen, wat doen ons de andere? Om slechts een voorbeeld aan te stippen : wat heeft de Bul van Paus Gregorius IX aan Koenrad van Marburg met de geschiedenis der Inquisitie in de Nederlanden te maken? En zoo de heer Fredericq en zijne leerlingen deze meenden te moeten aanhalen, waarom gaven zij ons ook de andere stukken niet die over dezen Inquisitor « der Duitsche landen » bestaan, b. v., bij Schannat en Hartzheim, in hun *Concila Germaniæ* boekd. III, bl. 542-550, of bij Mansi, boekd. II, bl. 994, werken die zij kennen en gebruikt hebben? Of was het enkel om de gelegenheid te hebben « de vlammen der mutsaards » van welke deze « de waters van de Moezel en den Rijn » deed « weerkaatsen » en de « klachten zijner slachtoffers » ten toon te stellen? In dit geval zij het hen, tusschen de regels, gezegd : 1° dat, gelijk zij zelf bekennen, Koenraad van Marburg nooit als Inquisitor in de Nederlanden werkdadig was; 2° dat de aartsbisschoppen van Keulen en Trier en andere met de grootste kracht tegen zijne gewelddaden opkwamen, en 3° dat toen Paus Gregorius IX deze door de gezanten van evengenoemde kerkvoogden vernam, hij met verontwaardiging uitriep, « hoe het mogelijk was dat men zoolang zulke gewelddaden had kunnen dulden », en stootvoets « alles vernietigde en verbrak » wat door evengemelden Inquisitor was gedaan (1).

(1) Ziehier de eigene woorden van Gregorius IX aan de gezanten van voornoemde bisschoppen : « *Miramur, quod talia inaudita iuditia tamdiu apud vos sustinuistis, nobis ea non declarantes; nolumus enim ut talia diucius permittantur, sed ea penitus deponimus et cassamus; talem miseriam ut nobis dixistis non permittimus.* » *Annales Wormatienses*, Boehmer *fontes*, boekd. II, bl. 177, bij Dr Balth. Kaltner, *Konrad von Marburg und die Inquisition in Deutschland*, bl. 157.

Doch genoeg. « De verzameling dus der stukken betreffende de pauselijke en de bisschoppelijke Inquisitie in de Nederlanden », ons door de heeren Dr Paul Fredericq en zijne leerlingen der Gentsche Hoogeschool bezorgd, is niet — 't schilt veel — wat zij ons in haren grootschen, prachtvollen en gezagwekkenden titel belooft. Zij is noch een *Corpus*, omdat men in een werk dat naar dezen naam dingt, althans al de stukken van eenig belang, bestemd om ons met het wezen der zaak, die men behandelt, bekend te maken, moet vinden, en dit alles behalve het geval is met de onderhavige verzameling; noch een *corpus* documentorum, omdat het meestendeel der zoogenoemde stukken die zij bevat geene « documenten » zijn, ten minste geene zulkdanige waarop men gerust, zonder vrees van tegenspraak kan bouwen; noch een *corpus documentorum* Inquisitionis, omdat een aanzienlijk getal der stukken die zij inhoudt, niets met de Inquisitie te maken heeft en dingen verhaalt die haar geheel vreemd zijn; noch een *corpus documentorum Inquisitionis* Neerlandicœ omdat slechts weinige stukken, behalve degene die de aanstelling van hier en daar een Inquisitor melden, en over 't algemeen zeer kort zijn, deze instelling in onze streken raken! Wat is zij dan? Zie, is het gemakkelijk te zeggen wat zij *niet* is, niet even zoo loopt het door een gootje waar er spraak is van aan te geven, wat zij is of wat zij behelst. Dit echter aarzelen wij niet, zonder vrees van ernstig, zelfs door onze tegenstrevers, wedergesproken te worden, vast te stellen, namelijk dat het werk der Heeren professor en leerlingen van den praktischen leergang van Geschiedenis der Gentsche Hoogeschool alles is behalve wat wij in recht waren ervan te verwachten, en dat, zoo zij meenen der Kerk of der Inquisitie met zoo een mengelmoes van allerlei dingen, den doodslag toe te brengen, zelfs maar in zekere maat te wonden, zij den bal deerlijk misslaan. Nog meer, wij verklaren hen rondborstig, dat wij het verschijnen van de nieuwe geschiedenis der Inquisitie die

de heer Dr P. Fredericq ons in zijne voorrede aankondigt, binnen kort, naar deze stukken te zullen schrijven, rustig en vertrouwvol te gemoet zien, ja, dat zelfs, in geval de hooggeleerde professor het waagt zijn nieuw gewrocht naar den leest dien zijne voorgangers in Liberale geschiedkunde tot nog toe voor de Inquisitie gebruikt hebben, te schoeien, zijn berucht, hier besproken *Corpus documentorum*, hoe gebrekkig en hoe arm het ook aan eigenlijke bescheiden nopens de geschiedenis der Inquisitie weze, hem meer dan een kwaden toer zal spelen.

P. J. GOETSCHALCKX.

HENDRIK TOLLENS.

(*Vervolg van blz.* 118.)

ZOOALS ik reeds deed opmerken, vestigde, in 1807, het « aandoenlijke » *Aan een gevallen meisje* de aandacht van Nederland op den dichter. Sedertdien verschenen, tusschen 1808 en '15, zijne *Gedichten* in drij boekdeelen; *Romancen*, *Balladen en Legenden* volgden in 1818. Drij jaren later zag het eerste boekdeel *Nieuwe Gedichten* het licht, eenigen tijd daarna het tweede; de bundel *Verstrooide Gedichten* kwam uit in 1840, en acht jaren naderhand schonk ons Tollens zijne *Laatste Gedichten*, die nochtans de laatste niet waren, maar nog opgevolgd wierden door eenen bundel *Nalezing*.

Ik kan niet voorbij, of ik moet toch eenige der voornaamste van 's mans huiselijke uitboezemingen doen kennen; het zij maar ter loops :

Nu wenscht hij *Goede reis aan zijn jongste dochtertje bij hare geboorte* :

> « Steek, mijn kindje, steek in zee,
> Dobber zacht naar gindsche ree,
> Rol uw wimpertje uit de kreuken.
> Moog' geen storm uw scheepje beuken, —
> Maar ik rust op Gods bestel :
> Laat me u kussen, 'en vaarwel! »

Luistert, hoe vaderlijk hij *tot zijn oudste zoontje* spreekt *op dezes verjaardag* :

> « Jongen, 'k moet u thans verjaren;
> Moeder vraagt een hartlijk dicht,

O zij weet, ik geef het garen,
Wat zij me oplegt valt zoo licht!
Jongen, 'k zal een liedje spelen;
Wees aandachtig, zwijg en hoor;
Mocht het stilstaan u vervelen,
Woel dan straks er dubbel voor. »

Dan weder heft hij een liedje aan *Op de oogen van zijn jongste zoontje. Op de geboorte van zijn jongste kindje* » kon de vader niet zwijgen; zelden schreef men bevalliger stukje in onze taal. Vrouw, roept hij in zalige vadervreugde,

« Nu zal weer het feestlied rijzen,
Klinken zal het schel en blij;
't Zal ons zalig voorrecht prijzen;
Pronk nu, lieve, juich met mij :
Griekenland had zeven wijzen,
Zeven kindren hebben wij! »

En als dat kindje ouder wordt, als zijn eerste tandeken het koppeken uitsteekt, dan roept de blijde vader :

« Triomf, triomf! hef aan, mijn luit,
Want moeder zegt : de tand is uit!
Laat dreunen nu de wanden!
Eerst gaf Gods gunst het lieve wicht
Den adem en het levenslicht,
Nu geeft zij 't wichtje tanden! »

Dien gemoedelijken toon hoort men in tal van stukjes. O mijn God! dankte hij in zijne *Tehuiskomst*

« Vele kindren gaaft gij mij,
Maar niet een te veel. »

En om te toonen, dat zij allen eene plaats vinden in zijn vaderhert, zingt hij zijnen kinderen toe :

« Moeder heeft mij soms verweten,
Schoon zoo vleiende en zoo zacht,
Dat ik de eenen heb gedacht,
Dat ik de andren heb vergeten. .
. . . .

Dat verwijt zij opgeheven!
Nadert, lieven, paar aan paar,
't Geldt u allen, al te gaâr;
Komt mij, hand aan hand, omgeven :
Vadert trilt zijn liefste snaar. »

Hoe moest dat hert, vol liefde voor vrouw en kinderen, niet bloeden, als eene dier rampen het trof, rampen eigen aan 's menschen bestaan op aarde, die onzen boezem doorrijten, en er eene gaping in laten, welke de tijd moeilijk vermag te vullen; als de dood, de onverbiddelijke dood tusschen zijne hertsgeliefden hare slachtoffers greep, en, als een stuk uit zijne ziel scheurde! Vol weemoed klonk dan zijne stem op het verlies van dierbare kinderen. Men leze vooral zijn treurdicht *Op de dood van zijn zesjarig dochtertje.*

Toen de dichter, in 1839, zijne *Dichtbloemen bij de naburen geplukt* den landgenooten aanbood, bukte hij onder het gewicht van twee « hertverpletterende slagen ». In 1838 was hem zijne « onvergetelijke vrouw » ontrukt, en kort naderhand treurde hij over 't verscheiden van zijnen oudsten zoon. Daarom dat hij Victor Hugo van verre nazong :

« Gaat, zwakke zangen, die in blijdschap zijt gezongen!
Gaat! gij wordt nergens weggedrongen :
Uw vrijbrief is mijn diepe rouw. »

Ziedaar eene flauwe schets van den uitmuntenden huiselijken dichter.

Maar is de liefde voor den heerd niet de reinste bron van vaderlandsliefde? Want wat is het vaderland? Wat is liefde voor den moedergrond?

Die liefde spreekt u in Tollens' gedichten overal toe, en was eene tweede machtige aanbeveling te zijnen voordeele bij het Nederlandsche volk. Het vaderland beleefde toen droeve tijden; het lag gebonden, nu eens met gouden, dan met ijzeren kluisters, aan den zege-

wagen van Frankrijk; de vrijheid, die wonderen geteeld had op die enge plek zoo hardnekkig aan den Spanjaard betwist, lag alsdan vertrapt; haar minste gezucht werd versmacht. Wat moet toen het vaderlandsch hert van den dichter bitter leed verkropt hebben! Doch Tollens wist, dat een volk, welk een schitterend verleden achter den rug heeft, niet gemakkelijk insluimert noch zich zelf vergeet; hij sprak van den reuzenstrijd der vaderen, en, al was zijne stem niet altoos op de hoogte der bezongen heldendaad, men verstond haar toch; men schepte geen behagen, o neen! in zedelijke slavernij, in vergulden banden; men wachtte maar een gunstigen oogenblik af om recht te springen, om den vreemdeling het land uit te zweepen, en met Oranje ook de verbannen vrijheid ten troon te doen stijgen.

Ik wees hooger reeds op stukken van vaderlandslievende strekking : *Hugo de Groot*, *Egmont en Hoorn*, *Tafereel van den vierdaagschen Zeeslag*, *Willem I*, *Herman de Ruiter*. Wat al weemoed verraadt niet zijn *Aanblik op de Noordzee* in 1810! Hoe blakend van vaderlandsmin is zijn dubbele *Oproep aan de vaderlandsche dichters*, de eerste in dat zelfde jaar, en de tweede in 1813! Schept adem, riep hij toen,

> « Schept adem! 't monster ligt te flauwen,
> Te hijgen naar den ademtocht,
> Dat de aarde omvat hield met de klauwen
> En in elkaar te nijpen zocht... »

En als dat « monster » lag neergeveld, en de vrede eindelijk van achter die rookende bloedplassen van Austerlitz, Iena, Leipsich, Moscou en Beresina's boorden mocht opdagen; als de dichter in 1814 mocht *Het vredefeest vieren in zijn huis*, ach, hoe verrukkend klonk toen zijne vaderlandsche lier! Hoe juichte hij bij « *'s Konings komst tot den troon*, als hij 't verbrokkelde Nederland weer in één gezin vereenigd zag! De feestzang aangeheven! roept hij,

> « De welkom wijd en zijd herhaald!
> De broeders zijn ons weergegeven
> Twee eeuwen lang ons afgedwaald! »

Kort daarna ook stortte hij de volle maat zijner vaderlandsliefde uit in het Nederlandsche volkslied, dat weleer Noord en Zuid tot nationalen zang verstrekte :

« Wien Neerlands bloed in de aders vloeit. »

Heden nog klinkt die zang vol klem uit de borst der Noordnederlandsche vaderlanders, en is hij in het Zuiden niet vergeten; hij alleen zou den naam zijns Tollens in het dankbaar vaderlandsche hert levend houden; hij bevestigt ten volle wat de dichter zong : « Neen,

« Een wereldburger ben ik niet!... »

Maar zijne *Nieuwe Gedichten*, evenals zijne eerste, zijne *Romancen*, *Balladen en Legenden*, al zijne gewrochten in een woord, tintelen van vurige liefde voor den geboortegrond : was hij de tolk des huisgezins, hij was niettemin de tolk des vaderlands. Dit getuigen nog : *Waarom ik geene Fransche verzen maken wil*, *Aan een vogelken*, zijn *Wapenkreet*, zijn *Krijgslied in* 1815, zijn *Feestzang van 't huwelijk des prinsen van Oranje*, en later zijne *Stukjes tot den afval van België betrekkelijk*. — Verre zij van ons, die stukjes aan Tollens als eenen blaam aan te wrijven; wij schatten ze hoog, als de uiting van zijn nationaal gevoel, en tevens geven zij ons een bewijs van 's dichters groote volksgunst en vermaardheid, daar het bekend staat, dat « alle deze stukjes « in 't Fransch, Engelsch, en Hoogduitsch (om van een « paar Latijnsche te zwijgen), vertaald zijn geworden. » Van den *Bededag* kwamen hem niet minder dan 14 overzettingen onder het oog, ... « en alle deze « dichterlijke en vaderlandsche uitboezemingen werden, « zoowel elders als in Noord-Nederland, op muziek « gezet, hoe weinig ook sommige derzelven daartoe « geschikt mochten zijn ».

Hetgene Tollens bijzonder in die volksgunst doen winnen had, waren zijne balladen of dichterlijke verhaaltjes. Wij hebben onder andere aldus van hem, zijnen in 1818 uitgegeven bundel *Romancen, Balladen en Legenden.* 't Zijn juist geene vertalingen, 't zijn navolgingen, en gelukkige navolgingen van Duitsche, Fransche en Engelsche meesters. Boven repten wij daar reeds een woord over. Tollens liep met deze stukjes hoog op. « Ik wou », zegde hij in zijn voorbericht, « liever de oorspronkelijke dichter zijn van « sommige dezer kleinigheden, dan van menig beroemd « treurspel en menig boekdeel in verzen. » Hij schoeide die vreemde gewrochten op Nederlandschen leest, en wonderwel! « Door te groote getrouwheid wordt men « zijnen voorganger wel eens ongetrouw », verklaart de dichter, « en maakt men hem stijf en gedwongen, waar « hij los en bevallig was. » Men leze de *Koe*, van Bürger nagevolgd, een juweeltje. Menig ander geldt eveneens ten bewijze van Tollens' meesterlijk talent in die dichtsoort. De oorspronkelijke proeven, die hij op dat letterkundig terrein leverde, zijn insgelijks verre van zonder verdiensten te wezen. Wel bereikt hij in dit vak den hoogen trap van volmaaktheid niet, dien hij beklimmen mocht in zijne huiselijke poëzie; nochtans strekken zij hem tot eer.

't Was Tollens, die den hedendaagschen letterkundige de baan in dat vak opende. « Het is », zegt Snellaert, « sedert zijne bemoeiingen, dat dit dichtsoort « op eene twee-eeuwsche verwaarloozing zich is beginnen « te wreken. » (1) Wezen dan zijne eerste proeven als *Jan van Schaffelaar*, *Albrecht Beiling* en eenige andere al te gelijksoortig, zelfs te eentonig, en dragen zij de sporen van onrijpheid, men spreke zoo niet over latere voortbrengselen; ik noem b. v. *De jongeling van*

(1) Zie *Schets eener Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, door Dr F. A. Snellaert, Gent, 1866.

Westzanen, de Spaansche broeders voor Haarlem, Winterlied, Lied, Boodschap naar de ijzersmelterij, de dappere Alonzo en de schoone Antigoon, met zoo menig ander stukje, dat uitmunt door diep gevoel en keurigen stijl. Tollens' *Romancen, Balladen en Legenden* zijn fijn geteekende tafereeltjes, vol uitdrukking, soms wel eens overladen met overtollige bijzaken, doch wier invloed u meesleept, en nu uwen geestdrift, dan uwe afkeuring afdwingt. Een groot deel dezer verhalen zijn uit vaderlandsche bronnen geput, meestal uit de droevige XVIe eeuw, uit Neerlands koppigen strijd tegen 't overmachtige Spanje, — en geven eenige, gelijk *De Spaansche broeders, Nanning Kopperz*. enz., blijken van Tollens' verdraagzaam en rechtzinnig karakter, andere toch ook schijnen den bitsigen protestant te verraden, en zouden ons onvergeeflijk schijnen in eenen rechtschapen schrijver van heden, wiste men niet dat, vooral sedert Tollens' tijd maar, de historische studiën klaarder licht begonnen te gieten over dat tijdstip onzer geschiedenis.

En thans nog een woord over des dichters uitstekend *Tafereel van de overwintering der Hollanders op Nova-Zembla*.

Het geldt naar veler getuigenis voor een meesterstuk van verhalende poëzie, en buiten dat het, bij zijne verschijning in 1819, met den eereprijs door de Amsterdamsche letterlievende maatschappij vereerd, en met algemeene en dankbare bewondering onthaald werd, viel het nog eene andere onderscheiding te beurt : het werd zoo in 't Engelsch als in 't Duitsch en het Fransch vertaald.

Eenigen wilden er een heldendicht in zien, maar wel ten onrechte. Het mist de grootheid van het epos zoo in onderwerp als in bewerking, en tevens valt er geen spoor in te ontdekken van het wondere, dat, het zij een bestanddeel of niet van het heldendicht, toch moeilijk op zij te laten is.

De dichter bezingt de lotgevallen van Heemskerk en Barends op hunnen zeetocht naar het Noorden (1), en maalt in breede trekken hun grootsch waagstuk, hunne ijselijke rampen en weergaloos lijden, en vooral hun taai en christelijk geduld met hunnen ijzeren moed op het barre zeestrand van Nova-Zembla. Heemskerks heldenpogingen werden met geen goeden uitslag bekroond; de ongenadige natuur dwong hem met de zijnen tot terugvaren; doch zijne stoute onderneming strekte tot glorie des vaderlands, en het is tot diens verheffing ook, dat Tollens haar met zijne pen heeft vereeuwigd. Die tocht naar het Noorden nam aanvang in 1596.

Men weet dat, toen ter tijde, de strijd tusschen Spanje en Noord-Nederland op zijn hevigste woedde; het naar vrijheid zuchtende Nederland wou zich met geweld losrukken uit de krachtige armen van Spanje; wanhopig waren zijne pogingen; jaren en jaren, zegt Tollens, « dat der vaderen erf

« Dronk om strijd het bloed van landzaad en van vreemden;
De kneuzende oorlogsvracht beploegde Vlaandrens beemden,
En Neerlands weeke grond hijgde onder 't wicht van wee. »

Maar de vreemde legers moesten allengskens het onderspit delven; Maurits' heldendegen zwaaide zegevierend rond, en dwong den Spanjaard beurtelings uit stad na stad op te breken. Zuid-Nederland werd toen het legerkamp der Spaansche benden, en bleef het bloedigste geteisterd door de geesels des oorlogs. Dit had voor gevolg, dat de laatste kooplieden des lands uit Antwerpen en uit geheel Vlaanderen naar Amsterdam en het Noorden verhuisden, er hunne stapelhuizen inrichtten, en daar rijkdom en welvaart deden toevloeien. Bijzonderlijk sedert de Indische ontdekkingen, was voor den koophandel eene nieuwe baan geopend; doch men

(1) Hier en daar wijkt de dichter eenigszins van de strenge historische waarheid af. Dat neme men hem niet euvel op. Niet dezelfde is de rol des dichters en die des geschiedschrijvers.

moest langs Afrika's kusten om ... en daar ontmoette de Hollandsche vlagge Spanje's loerende zeeschepen. Nederland dan zocht eenen uitweg langs het Noorden, en poogde dus met noordelijk Azië, met Japan, China en Indië in verband te geraken. Eenige Engelschen waren voorgegaan, doch hunne mislukte pogingen vermochten niet den stouten Nederlander af te schrikken. Deze zelf zag reeds zich ten tweede male door de ijsschollen teruggedreven, toen drij nieuwe onverschrokken zeevaarders, Heemskerk, Barends en Rijp, het bestonden, in 1596, langs het twee jaren te voren ontdekte Nova-Zembla eenen doortocht te zoeken. Maar Rijp, luidens Tollens' verhaal, werd dra met zijn schip afgeslagen, en moest in Russisch Laponië blijven overwinteren. Heemskerk met Barends trokken door, doch bleven in het ijs steken op Nova-Zembla's noorderkusten. Daar bestormden hen vier onverbiddelijke vijanden : eene bittere koude, een afmattende honger, een versmachtende sneeuw, en vreetgierige ijsberen. Menigeen der makkers bezweek er onder, en slechts na het meest afmartelende lijden, gelukte Heemskerk er in — Barends was hem ontrukt door de dood, — met den wedergevonden Rijp in 't vaderland aan te landen.

Dat is het onderwerp van Tollens zijnen zang, waar de vaderlandsliefde zoo vurig in uitstraalt. Zijn aanhef herinnert ons den onheilvollen tijd, — en toch het roemrijkste tijdvak der Nederlandsche geschiedenis, — dat de tocht werd ondernomen; hij wijst op Hollands onverschrokken zeevaarders, Houtman en Van Noord, en stelt ons den held, of liever de helden voor van zijn verhaal, Heemskerk namelijk, onder wiens hoog toezicht Barends en Rijp zullen wagen, eenen weg naar het Oosten te zoeken langs het Noorden... « Twee bodems zijn genoeg en luttel wakkere mannen » om in zee te steken.... En daar vertrekken zij...

« Heel Nederland zendt haar wensch ten hemel. »

En de dichter deelt nu in die algemeene opgeto-

genheid, en in zijnen geestdrift verheft hij de stem tot zijne zangster — den Geest der poëzie, — om Neerlands onversaagde mannen te volgen langs de ongemeten baren, en zelf dat waagstuk te bezingen, waar hij zich onbekwaam toe acht... Daar neemt de zeetocht aanvang. Hier verliest Tollens zijn doel geenen stond uit het oog : den roem des vaderlands te vieren. Ziet, hoe hij alles regelt tot verheffing van dat vaderland. Hoe menigvuldiger, hoe grooter moeilijkheden er dan te bekampen oprijzen, hoe meer de glorie der uitkomst zal schitteren. Ziet, hoe Tollens die tegenstrijdigheden en rampen kunstig weet voor te dragen, zoo niet onoverwinbaar, dan toch bekwaam een niet verstaalden moed achteruit te doen deinzen, en het vreesachtig hert in wanhoop te smijten. Elk zijner uitdrukkingen, elk zijner schilderingen bezit hare kracht en reden van bestaan; — en daarnevens teekent hij met breede, hooggekleurde trekken den onweerstaanbaren iever zijner landgenooten, hun taai geduld, hun godsdienstig, aantrekkelijk karakter; niets verzuimt hij, dat onze hulde kunne vergrooten, onzen geestdrift aanvuren.

Hoe treffend is des dichters beschrijving van het kale en vervrozen eiland; wellicht onovertroffen is zijn tafereel van het noorderlicht; en zette men ter zijde, hier en daar, eenige eentonigheid, hoe ingrijpend is dat verhaal der overwintering zelve ! Wat is hij grootsch, en heldhaftig gestreden die strijd der zeevaarders, die strijd van 't menschdom dat zij vertegenwoordigen, tegen sneeuw en koude, tegen honger en wilde dieren, tegen heel de samenzwerende natuur! Ook zal Tollens' *Tafereel* een perel blijven aan de kunstkroon onzer moedertaal (1).

(1) Gelijk JAN DAVID in *De Middelaer*, Dec. 1842, doet zien, zijn juist de wijzigingen, die Tollens aan de eerste uitgave van zijn dichterlijk verhaal in latere drukken toebracht, altemaal geene verbeteringen.

Ziedaar dan Neerlands Tollens, Neerlands volksdichter in de XIXe eeuw! Wellicht niemand meer dan hij was ooit de verpersoonlijking van zijn volk; wat er omging in 't volk zijn hert, gaf zich lucht door zijnen mond : zoet genot of bitter leed, verontweerdiging en geestdrift, elke uiting van 's volks leven vond weerklank in zijne ziel. Daarom ook dat niemand beter dan hij van zijn volk verstaan werd.

Tollens munt niet uit door hooge vlucht, door diepe gedachten en geleerdheid, door grondige taalkennis : hij laat de arends opstijgen, en hij, hij zweeft rond de burgerwoning; hij huist bij het volk en vereenzelvigt zich met hem; eenvoudig is hij en gemoedelijk, ongekunsteld, meeslepend, rijk aan inbeelding, meer schilderachtig dan eentonig. Knage nu zekere moderne critiek aan zijnen roem, het zal haar weinig baten. — Zijne verzen zijn afgewerkt, zijn geschaafd; hij zelf leert het ons : « Mijne verzen zijn zoo goed als ik ze heb kunnen maken », getuigt hij ergens in het I D. zijner *Laatste gedichten*, en Prudens van Duyse verhaalt ons : « Even als Ledeganck, die, ter loutering, bijwijl een zelfde gedicht « tot twaalf malen toe overschreef, verwaarloosde Tollens « niets, om aan zijne voortbrengselen die nauwkeurig-« heid, die klassieke volmaaktheid bij te zetten, daar « hij te rechte zooveel prijs op stelde. Tot in den « laatsten tijde toe zond hij van zijne kleinere stukjes « een afschrift aan vijf, zes zijner lettervrienden, om « er hunne aanmerkingen op in te winnen : want (zoo « hij 't meldt) « de auteur die zijn werk haveloozer « en slordiger uit zijne handen geeft, dan hij zou behoe-« ven, verraadt weinig achting en onderscheiding voor « zijne lezers. »

Tollens was verdraagzaam en vreemd aan het nijdige, dat de Calvinische Hervormers zoo dikwijls kenmerkt; wat toch juist niet zeggen wil, dat bij hem de protestant in menig dichtstukje niet doorstraalt. Huldigde hij ware verdiensten, zelfs in zijnen tegenstrever, in sommige echter zijner romancen, legenden en balladen ver-

wart hij te zeer de Kerk met den Spanjaard, alsof zij kon verantwoordelijk wezen voor de euveldaden eener onbeteugelde soldaterij. Nochtans mag men zeggen, dat een zweem van godsdienstigheid, — ik zeg, een zweem, meer niet, — over zijne gewrochten ligt, althans over vele.

Tollens eerbiedigt insgelijks goede zeden en eerbaarheid; — wat echter niet belet heeft, dat hij, die de gedichten des losbandigen Béranger met reden voor eenen slijkpoel hield, eenige stukken aan zijne pen liet ontsnappen, die, bijdat zij nog zouteloos zijn van inhoud en strekking, al te zeer de driften streelen, de inbeelding op hol jagen, en niets dan gevaarlijk kunnen wezen in de handen der jeugd.

Buiten deze voorbehouding — en eilaas! waarom valt zij op zoo menig dichterlijk talent toepasselijk! — eeren wij in Tollens Neerlands te recht geliefdsten volksdichter onzer eeuw. Hij bezong vooral het vaderland en het huisgezin. Mochten beide Nederlanden noch het eene noch het andere vergeten! zoeken zij hun geluk binnen de muren van het huisgezin; brande het Nederlandsche hert voor het vaderland! Daarin ligt de roem des verledens en de waarborg der toekomst.

Mechelen. J. MUYLDERMANS.

KLAUS GROTH.

DEN 24 April is te Kiel, plechtig de 70ste verjaardag gevierd van den prins der Platduitsche letterbeoefenaars, den onsterfelijken schrijver van *Quickborn, Heisterkrog en Plattdeutsche Erzählungen.* De gevierde zag het daglicht te Heide (Holstein), den 24 April 1819.

De held van het feest verdient ook onze Vlaamsche vereering want hij is de gemoedelijke dichter van het Plat-Duitsch dat zooveel overeenstemming heeft met onze eigene taal. Overigens heeft hij altijd het meeste belang gesteld in de Vlaamsche beweging, zelfs zijn het de gewrochten onzer herboren letterkunde die hem, volgens zijne eigene getuigenis, op den weg gebracht hebben waarop hij zooveel roem ingeoogst heeft. Getroffen door het feit dat de taal gesproken van aan de Oostzee tot in Fransch-Vlaanderen, het verschil van tongval en plaatselijke woorden en wendingen daargelaten, dezelfde was en als dusdanig op geheel die uitgestrektheid verstaan werd, wilde hij dien belankrijken tak der Dietsche taal in eere herstellen, en op het voorbeeld van Fritz Reuter schreef hij in de volkstaal, met dit gevolg, dat zijne gedachten in de gewone spraak van het volk gevoerd eenen dieperen en meer blijvenden indruk nalieten.

Een 20 jaar geleden trad de geleerde Dr Hansen, insgelijks fel beslagen in de Noordsche talen, in betrek met den Platduitschen schrijver, en bracht veel bij om den Kielschen hoogleeraar hier te doen kennen en waardeeren. Om ons taalgebied meer uittebreiden, vermits onze taal in den mond van een 20 millioen menschen leeft, bewerkten zij te zamen een aldietsch spellingstelsel dat, te wijten aan de weinige belangstelling, de weinige bekendheid en den geest van particularisme, het doel niet getroffen heeft welke de scheppers er van beoogden en dat, mocht het ooit zijne toepassing vinden, ons misschien eene meerdere belankrijkheid zou bijzetten welke wij door onze kleine getalsterkte thans onder de volkeren missen.

Klaus Groth mag nu van op den berg zijner 70 jaren vergenoegd en fier den blik laten weiden op 16 merkwaardige gewrochten waarvan er velen overgebracht zijn in het Nederlansch, het Hoogduitsch en het Deensch.

Om Klaus Groth in Vlaanderen ook te vieren, is er, dank aan de bemoeiing van Dr Hansen, te Antwerpen een comiteit ingericht, waarvan wij hier den omzendbrief laten volgen :

« Wij hebben de eer UEd. aan te kondigen dat er in deze stad een Comiteit van Vrienden en Vereerders des grooten Nederduitschen Dichters Klaus Groth tot stand gekomen is, ten einde hem ter gelegenheid zijner 70e verjaring waardig te vieren.

« Dit Comiteit bestaat uit Vlamingen, welke in Groth niet slechts den rijkbegaafden dichter en geleerde, den edelen volkszanger huldigen, maar nog den stichter eener uit de Vlaamsche ontstane letterkundige Beweging, den heropbeurder eener volksspraak — de Plat- of Nederduitsche, ook Nedersassische geheeten — welke van die der Nederlanderen maar tongvallig verschilt, en door dezen glad verstaan wordt, wen zij zuiver uitgesproken of in « aldietsche » d. i. algemeen geldige spelling geschreven is. — De mogelijke verbinding, op letterkundig gebied, der oost- en westelijke vertakkingen zijner Moedertaal moet den blik des Vlamings verruimen en hem sterken in den strijd voor zijn zelfbestaan.

« Het Comiteit bestaat voorts uit Noord- en Zuidduitsche taal- en stamverwanten, welke hunnen beroemden landgenoot vereeren, en tevens hunnen dank betuigen willen aan de Vlamingen, die huns oorsprongs indachtig, in den dichter der Quickborn's, hartelijk tweemaal den Broeder toejuichen.

« Kiel, in Holstein, zijn vaderland, wil hem een eeregeschenk aanbieden; Heide, zijn geboorte-oord en de hoofdplaats van zijn geliefd Ditmarschen, richt hem een gedenkteeken op; de Kieler Hoogeschool zal hem tot eere-doctor benoemen; Duitschland wil zijn gemaald afbeeldsel in de Nationale Galerij te Berlijn ophangen. Noord-Nederland, waar hij voordrachten hield en tot eerelid der Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden verheven werd, zal hem niet vergeten. In Zuid-Nederland, in Vlaamsch-België, waar de bijzonderste letterkundige genootschappen in hem hun uitstekend eerelid begroeten, in Antwerpen, Brussel, Leuven, Gent, in het binnenland, waar Groth zoovele Dietsche vrienden telt, mag en zal hij dan ook niet worden voorbijgegaan. Reeds heeft Brussel een feest-comiteit ingericht; reeds heeft de Koninklijke Vlaamsche Academie besloten hem een adres van hulde en gelukwensching aan te bieden, en heeft zij, om de Zaak niet van den Man te scheiden, eene prijsvraag over Dietsche taal- en letterkunde uitgeschreven.

« Antwerpen, de Vlaamsche hoofdstad, tegen de Hollandsche grens en onverre van het gebied der Platduitsche tonge gelegen, is dan ook niet achtergebleven, vermits de eerste oproep ter Groth-viering te lande van hier is uitgegaan. De Scheldestad herinnert zich, dat zij eenen Kiliaan bezeten heeft, wiens aldietsch woordenboek : *Etymologicum teutonicæ linguæ*, een opvolger van Plantin's *Thesaurus*... *Thresor du langage Bas-alman, dict vulgairement Flameng*, de eenheid der Neder

duitsche taal van Duinkerken tot Koningsbergen bevestigt. Zij mag niet vergeten dat een ander voedsterkind, de geleerde en dietschgezinde Willems, de Vader der Vlaamsche Beweging werd. Ook Conscience verwelkomde de Nederduitschen van derwaarts over, de afstammelingen dier « Oosterlingen » der vermaarde Hanze, in wier aderen nog het bloed der honderdduizenden Nederlanders vloeit, welke Noord-Duitschland ontgonnen en bevolkten, en noemde hen : Dierbare Broeders! Het moge dan nog haar trots wezen, eenmaal de zetel der letterkundige Dietsche Beweging genoemd en geroemd te worden.

« Om nu den Man te vieren die, met Fritz Reuter, insgelijks « zijn volk leerde lezen », en wiens Kiel zelf door Vlamingen gesticht werd, zal vooreerst eene Feestzitting ingericht worden, waarop, benevens eene Toespraak tot allen en eene Dankrede der inwonende Duitschers, eene Voordracht over den Dichter gehouden, een Huldedicht en een Adres zullen voorgelezen worden.

« Het Comiteit zal verder onderzoeken wat er meest en best kan gedaan worden om eene blijvende herinnering der Groth-viering daar te stellen, hetzij door 's Mans Borstbeeld in de Stadsboekerij te plaatsen, hetzij door eenen Gedenkpenning te doen slaan, of anderszins, alles naarmate de middelen en de omstandigheden dit zullen toelaten.

« Te dien einde richten wij ons tot alle Vlamingen zonder onderscheid, tot alle welgezinde Duitschers, tot beiden, die van Antwerpen in 't bijzonder, om hen vriendelijk te verzoeken, dit ons stam- en taallievend Werk der Vereering met hunne zedelijke en geldelijke hulp te willen ondersteunen.

« Daartoe bieden wij UEd. hiernevens een Bewijs van inschrijving aan, hetwelk gelieve, met Uwe handteekening bekleed, ons onverwijld te willen terugzenden.

« In vergoeding zullen de inschrijvers eene toegangskaart bekomen voor de Feestzitting, waarvan het lokaal en het programma door de Dagbladen nader zullen afgekondigd worden.

Leve Groth! Leve Vlaanderen! Leve Dietschland!

Het uitvoerend comiteit : Fr. Gittens, Dr. C. J. Hansen, Rich. Bocking, J. Blockhuys, Pol De Mont. J. Kroth, J. I. De Beucker, Jan Boucherij, Adolf Pauwels.

HET OOG VAN 'T GRAF.

EENE VOLKSSAGE.

ALS Caïn, bleek en wild en oud vóór tijd en jaren,
Met vrouw en kindren vlood door storm en door gevaren,
En nergens ruste vond, maar zwierf van oord tot oord,
Sinds hij Jehova's stem : « Ga, vluchtling! » had gehoord —
Zoo had de sombre man, door d'avond overvallen,
Een veilig dal bereikt waar schuilplaats was voor allen.
Hier strekte men zich nêer en 't ademloos gezin
Vond dra een zoeten slaap; doch Caïn sliep niet in.
Hij beurde 't hoofd en zag van 't diepst der hemelkringen
Een wijd geopend oog door nacht en duister dringen,
En 't was als of dat oog bleef strak op hem gericht.
« Ontwijken wij dees plaats! » dus gilt hij op dat zicht.
Hij wekt zijn slapend kroost, hij wekt zijn vrouw met eenen
En vangt wêer aan te vliên door ruigte, kloof en steenen;
En dertig nachten door en dertig dagen lang
Ging daar de zwerver, bleek en sprakeloos en bang
En zonder om te zien en zonder slaap of ruste.

Zoo was hij voortgedwaald tot op de verre kuste
Van 't latere Assur. « Hier, » dus sprak de sombre mensch,
« Is 't veilig, want wij zijn aan 's aardrijks laatste grens. »
Hij zet zich nêer, doch ziet in 's hemels duistre kolken
Op de eigen plaats het oog dat nêerblikt door de wolken,
En 't is als of die blik hem door de ziele boort,
En of hij andermaal Gods banvloek heeft gehoord.
« Verbergt mij! » riep hij uit, en zijn verschrikte neven
Zien grootvaêr, sprakeloos, in al zijn leden beven.

Doch Jabel, de oppervoogd der herders van 't gewest,
Waar, langs de zandwoestijn, hun tenten zijn gevest,
Ontrolde een draagbre hut gewrocht uit dierenvellen,
Die vóór 't bespiedend oog een hairen wand zou stellen,
En als zij stevig stond en veilig voor den wind :
« Ziet vader nog iets kwaads? » vroeg Tzilla, 't blonde kind

Van zijne kindren, schoon in 't opgaan van heur jaren.
En Caïn sprak : « Ik zie dat eigen oog wêer staren. »
Thans nadert Jubal, 't hoofd van hen die door het land
Met harp en citer gaan, naar kunstnaars zede en trant.
Dees riep : « Ik make een schot waar door geen oog kan lezen! »
Hij zette' een koopren muur en Caïn achter dezen,
En Caïn sprak : « Dat oog vervolgt mij overal. »
En Henoch sprak : » Wij bouwen ons een vestingwal
« Met torens van graniet die elk geweld verduren;
« Wij bouwen ons een stad en sluiten poort en muren. »
Tubalcaïn, het hoofd der smeden van het land,
Nam 't meer dan menschlijk werk met zijne zoons ter hand.

Terwijl het groote plan met vlijt wordt doorgedreven,
Ontketent zich de krijg : 't zijn Caïns achterneven
Die Seth- en Enos' zaad vervolgen tot den moord,
En wie den schicht ontkomt wordt de oogen uitgeboord.

De reuzenbouw ging voort; 't graniet verving de wanden
Der tilbre hairen tent; men kramde in ijzren banden
De arduinen blokken saâm; dees rezen hoog en stout,
En Henoch's stad stond dáár als door de Hel gebouwd.
De schaäuw der torens wierp den nacht uit in die streken,
En bij hun dikte scheen de bergmas af te steken.
Als alles was ommuurd, zoo sneed men in den steen
Der poorte : « 't Is aan God verboden in te treên. »
In 't hart der vesting stond een ontoegangbre toren :
Daar sloot men grootvaêr op; maar hij, in angst verloren
Als teedre Tzilla vroeg : « 't Oog, vader, week niet waar? »
Riep wild en woedend : « Neen, het is nog altijd dáár! »
En hij hernam : « Ik wil gaan wonen bij de dooden,
« In de eenzaamheid van 't graf, met zand bedekt en zoden,
« Daar ziet mij — zie ik — niets, daar waakt geen levend mensch! »

Men dolf een grafsteê dan, naar vaders wil en wensch.
Hij daalde in d'open kuil; men sloot de groeve weder;
Hij liet zich op zijn' stoel in 't aaklig duister neder,
En als men, op zijn hoofd, 't gewelf had dicht gedaan,
Was 't oog bij hem in 't graf, en zag hem starend aan!

(Vrij bewerkt naar de Legende der eeuwen.)

Overyssche, in Maart 1889. EUG. RIGAUX.

BOEKENNIEUWS EN KRONIJK.

Walravensijde, *een gewezen visschersdorp op de Vlaamsche kust,* door EDW. VLIETINCK. Brugge, F. de Haene-Wante, 1889, 16°, 70 bl. — Prijs, fr. 0,30.

Tusschen Oostende en Nieupoort, op het grondgebied van Middelkerke, is er eene plek, die Walrijvensijde, Ravensijde of, zooals de volksuitspraak luidt, kortweg Ravesij wordt geheeten. Dáar was in de eerste jaren der XIVe eeuw een visschersgehucht, met kapel en kapelaan. De XVIe eeuwsche beroerten verjoegen hier, gelijk op de meeste plaatsen van Vlaanderen, den godsdienst; de kapel bleef gesloten en werd ten laatste in 1681 aan eenen landbouwer in huur gegeven tot 1n Januari 1735, wanneer zij bij eenen grooten storm instortte en niet weder opgebouwd werd. De toren, die het geweld van het tempeest weerstand had geboden, werd nadien tot lichtbaken voor de zeevarenden langs de Vlaamsche kust benuttigd en hield stand tot het jaar 1850, wanneer hij op zijne beurt werd afgebroken. De grondvesten zijn nog zichtbaar in eene daarover gebouwde schuur, waar zij tot anderhalven meter boven den grond uitsteken.

Ziedaar, in het kort, de geschiedenis van een eenmaal voorspoedig, thans verdwenen gehucht. De Schrijver, die niet meer aan zijn proefstuk is, heeft zich de moeite getroost te Middelkerke en in het Staatsarchief een aantal oorkonden betrekkelijk Walravensijde op te sporen en die gewetensvol benuttigd. Zijn werkje, goed geschreven in eene eenvoudige, duidelijke taal, verdient de belangstelling der geschiedkundigen.

F. D.

Argentina, in-8° van 340 bladzijden, prijs 1,50 fr., door C. H. en A. F. MARICHAL.

Argentina, is een belangwekkend verhaal van al wat de groote zuid-Amerikaansche Republiek betreft. Wie de Argentijnsche Republiek wil kennen in al hare bijzonderheden, leze dit boek; het bevat hare historie, de kleinste bijzonderheden over 's landsbestuur, de beschrijving der veertien provincieën, klimaat, opbrengsels, han-

del, spoorwegen, nijverheid, godsdienst, taal, geldwezen enz. Daarbij eene beknopte beschrijving, zeer nuttig voor de werklieden, van al wat eenig belang heeft met de verschillende stielen, dagloonen, huishuur, wetten en rechten; prijzen van al de levensbehoeftens, met uitwisselingstafels in Belgisch geld. Verder raadgevingen tegen de talrijke bedriegers, en nuttige uitleggingen over alles wat men noodig heeft voor de reis en om ten spoedigste ginds in orde te zijn. Daarbij is nog eene prachtige en welgeteekende landkaart van zuid-Amerika, waarop men op zeer gemakkelijke wijze alle plaatsen, koloniën, steden en provincieën kan vinden.

Wat nu de letterkundige gehalte van het werk aangaat, de stijl is vloeiend en uiterst gemakkelijk om lezen, hij vloeit als uit eene bron, doch laat, het particularisme dat hier en daar voorkomt buiten kijf, onder opzicht van zuiverheid soms iets te wenschen. Het zijn ongetwijfeld vlekken die bij de haast, waarmede het boek geschreven en gedrukt werd, aan de aandacht der verdienstelijke schrijvers ontsnapt zullen zijn.

Argentina, waarom niet Argentië, gelijk men schrijft België, Serbië, Italië en niet Belgia, enz.?

Holland en Vlaanderen, tweemaandelijksch tijdschrift voor Noord- en Zuid-Nederland, Bureel en Bestuur, Westermarkt, 17, te Amsterdam.

Voor zooveel wij het nieuwe tijdschrift kunnen beoordeelen, bij de eenige aflevering welke wij voor handen hebben, ziet het er, voor wat stoffelijke uitvoering en letterkundige bezorging betreft, goed en flink uit. Vlaanderen is er voor zijn deel in vertegenwoordigd door Omer Wattez, eenen onzer best beslagene en degelijkste critici en door Is. Teirlinck, eenen zuiveren stylist, die tevens met zijne fijne en kiesche opmerkzaamheidsgave, eenen realistischen novellenschrijver is van goed en waardig allooi.

M. Wattez wijdt eene prachtige studie aan den ontroerden doch te tranigeren en gevoeligeren Van Beers, hij stelt vast dat de groote bijval van den dichter van *De zieke jongeling* ten groote deele toeteschrijven is aan zijne gave van *reciteeren*. Hij bestatigt dat overal de volksdichters verdwijnen, daar, alhoewel de dichtkunst tot eenen hoogen graad van volmaaktheid gestegen is, het tegenwoordig geslacht over het algemeen op stoffelijkheid uit is. — Ja, de dichterlijkheid, de veredelende dichterlijkheid vergaat en het is het realisme dat die zelfmoord in de hand werkt en het zedelijk peil doet dalen.

M. Teirlinck geeft ons een verhaal ten beste om het vooroordeel te bestrijden, hier in het onderhavige geval, betrekkelijk het volksgedacht dat ongelukken verbonden zijn aan het verschijnen van vleermuizen. Mild en lief geschreven, meenen wij toch dat door het doen samenvallen van ongelukken telkens dat dit nuttig doch

terugstootend diertje zijnen nest verlaat, deze novelle eer het vooroordeel voedt dan bestrijdt. Voor het volk is bevestigen niet genoeg, de bevestiging moet door voorbeelden werkelijk en practisch voorgesteld worden.

Verder ontmoeten wij nog *Chineesche wijsheid*, 2 andere novellen — hetgeen nog al veel is voor ééne aflevering — welgebouwde dichtjes, een artikel over *De Nederlandsche Hervormde kerk* in antikatholieken zin geschreven, en eindelijk eene reeks boekbesprekingen in geweten gestudeerd.

Holland en Vlaanderen is ongetwijfeld ontstaan uit de begeerte van nauwere toenadering tusschen Noord en Zuid. Het zij zoo, en wenschen wij dat wij onder dat opzicht meer dan woorden ontvangen van onze broeders van boven den Moerdijk. Tot hiertoe kregen wij ronkende volzinnen op congressen en andere paradevertooningen, doch waardeering en steun voor onze letteren, daarvoor in het algemeen heerschte er ginder te veel vooroordeel.

Een duivelsch Huwelijk.— De plaag der Werklieden (fr. 0,90), twee verhalen door Honoré Staes, en waarvan het eerste door het Davidsfonds uitgegeven is.

Honoré Staes is ons geen onbekende meer, hij is de schrijver van *De soldaten van Christus*, ook door het Davidsfonds uitgegeven, en indien wij goed ingelicht zijn heeft de jeugdige auteur nog twee andere romans op touw.

Eerst en vooral is M. Staes een allerzedelijkst schrijver en zijn doel is loffelijk, ook is hij een schrijver die gewetensvol werkt en die allen hoogmoed op zijde stellende met dank de opmerkingen aanvaardt hem gedaan tot loutering van zijn talent, ook is hij reeds ver boven zijne eerste novelle D. O. M. Slim. Met die weetgierigheid bezield en met die gewilligheid om te luisteren naar anderen, (men is immers altijd slechte rechter in zijne eigene zaak,) kan men het ver brengen, indien men met natuurlijk talent bedeeld is, en M. Staes stond stellig op den laatsten rang niet bij de uitdeeling der kunstgaven door Moeder Natuur.

De werken van M. Staes zullen met belang door het publiek gelezen worden en zullen ontegensprekelijk zedelijk nut stichten, doch is dat genoeg voor velen, het mag niet genoeg zijn b. v. voor het hoofdbestuur van het Davidsfonds. Bij de zedelijke waarde hoefde dit korps meer letterkundige waarde te doen paren. In de onderhavige werken zijn de karakters niet genoeg afgewerkt, alles is niet getrokken wat uit de verschillige toestanden kon getrokken worden, in één woord er mangelt die voltooidheid aan, die aangrijpende macht die werkt uit de beschrijving van het reëele als men gevoelt dat de pen die het beschrijft, door studie en opmerkzaamheid, haar onderwerp beheerscht en het ten volle machtig is.

Zeker moeten de jonge talenten aangemoedigd worden, doch niet door stelselmatige bewierooking maar door welwillende critiek

die niet slaat om te slaan maar slaat om te genezen. Ons dunkens heeft het Davidsfonds deze vereischte in onze letterkunde te veel uit het oog verloren, het is soms niet streng genoeg geweest en heeft werken uitgegeven waarmede stellig iets te doen was, maar, die zooals zij waren, beneden het vereischte peil stonden.

Zoo het schijnt werden tot hiertoe de boeken in het Davidsfonds met te weinig zorg gekeurd, nu door dezen dan door genen en meest altijd zonder geschreven beredeneerd verslag. Zulke verkeerdheid diende in het belang der letteren en der jonge onervaren letterbeoefenaren optehouden; om den wille der eenheid en der onpartijdigheid moest het altijd dezelfde keurraad zijn opdat iedereen met dezelfde maat zou gewegen en gemeten worden. Men diende dus eene bekwame en bevoegde commissie te noemen die na gewetensvol onderzoek, en de verschillige meeningen gehoord en besproken, een gemotiveerd verslag levert. De schrijvers dienden terecht gewezen te worden daar waar het behoort, en uitgenoodigd de aangestipte gebreken uit hunne gewrochten te weren. Op die manier zouden onze jeugdige schrijvers in het Davidsfonds vertrouwbare leidsmannen hebben en zou de algemeene gehalte der boekwerken tien sporten hooger komen op de hoedanigheidsladder. Professor David was streng tot vitterij toe, een haarken van uw vaârken a. u. bl., heeren van het Davidsfonds.

Men zegt mij dat het hoofdbestuur, op voorstel van zijnen Voorzitter, dien weg gaat inslaan, het zij zoo, tot bate der letteren en tot voordeel der schrijvers en der lezers. Ondertusschen sluiten wij onze groote parenthesis, en na onbewimpeld onze desiderata aan M. Staes bekend gemaakt te hebben, zeggen wij hem aanmoedigend : ga voort, werk en studeer, doch in plaats van drie werken te scheppen maak er eén, het zal driedubbel waard zijn, want er zit stof in u om een bekwaam romanschrijver uit u te doen groeien.

Le flamand et Descartes d'après des documents nouveaux, par l'abbé Georges Monchamp, professeur au Séminaire de St. Trond. J. Leenen te St. Truiden. Prijs fr. 0,60.

Zijn tegenwoordig mannen als M. Bara (hij zegt het zelf) onbekwaam Vlaamsch te leeren, vroeger, vroeger toch zagen wij het doen met welgelukken door Rabelais, Molière, enz. en hamelijk door den grooten Descartes.

Hoe de beroemde wijsgeer en wiskundige er toe kwam onze taal aanteleeren, hoe hij ze schreef, beoordeelde, en meer andere wetenswaardige en weinig bekende bijzonderheden, dat alles leert ons in dit boek de geleerde en bekroonde schrijver van *Histoire du Cartésianisme en Belgique*.

Liefhebbers van oude Vlaamsche documenten en wetenswaardigheden, koopt dit werk aan, het is over Descartes eene ware veropenbaring.

Tarief der Tolrechten van België, tabel der rechten volgens de laatste wijzigingen met aanduiding van de voornaamste gelijkstellingen der goederen naar den officiëelen Franschen tekst door Fl. Peeters, Secretaris van den *Nederlandschen Bond* en Voorzitter van het *Vlaamsch Grievenkomiteit* te Antwerpen. (Drukkerij Kennes te Antwerpen.) Prijs fr. 0,75.

Sedert eenigen tijd stellen een aantal der voornaamste Antwerpsche scheepsmakelaars, reeders, verzenders, enz. hunne tolaangiften in het Vlaamsch op.

De gedrukte stukken, daartoe benoodigd, waren reeds verkrijgbaar; doch het bleef voor velen, tot hiertoe aan het Fransch tarief alléen gewoon, eene groote moeielijkheid, die stukken naar behooren in te vullen.

Een Vlaamsche tekst van het officiëel toltarief werd dus eene dringende behoefte.

Dit boekje zal ontegensprekelijk voor vele lieden van groot nut zijn en onmisbaar voor al degenen, die op de eene of andere wijze met het tolwezen te doen hebben, zooals scheepsmakelaars, inklaarders, verzenders, natiebazen en anderen.

De heer Peeters verdient den besten lof niet alleen voor zijn initiatief maar ook voor zijne goede bewerking, ook vernemen wij met genoegen dat sedert het verschijnen van zijnen Vlaamschen tarief meer en meer huizen hunne aangiften in de moedertaal doen. Mochten Gent, Brussel, Brugge, Oostende enz. dit vaderlandsch voorbeeld navolgen.

De Vlaamsche gedrukte stukken voor tolaangiften van allen aard, die bij denzelfden uitgever te bekomen zijn, werden aan het *Middenbeheer van het Tolwezen*, te Brussel, ter goedkeuring onderworpen en zijn door dit Bestuur ambtelijk aangenomen.

Ook al de andere stukken zijn volgens de laatste gebruikte modellen.

Koninklijke Vlaamsche Academie. — Zitting van 10 April. — Lezingen van Mr Van Even en van Mr Sermon. Deze behandelde « Hertog Jan van Bourgogne », gene « Eene oude Vlaamsche oorkonde van 1266 » aangaande de abdij van Park. Deze merkwaardige studiën zullen in de eerste aflevering der *Verslagen en mededeelingen* verschijnen.

Een Bijvoegsel aan het werk van Mr Petit *Middelnederlandsche bibliographie* zal uitgegeven worden door Mr Arnold. Men beslist ook na Paschen de dialectische studiën aan te vangen door het drukken van een Roermondsch dialect vergeleken bij het Saksisch en het oud Frankisch.

Op verzoek van Mr De Laet, belet de zitting bij te wonen, werd de bespreking verschoven van het voorstel der heeren De Potter en Coopman betrekkelijk nieuwere en uitgebreider werkzaamheden.

Davidsfonds. — *Een reisje in de Ardennen* is thans verschenen; in Juli verschijnen, ter gelegenheid der Coninckx' feesten te Sint Truiden, *De Fabelen van de la Fontaine* vertaald door Kanunnik Coninckx, alsmede een historisch verhaal van M. Roëll over de Dampierres en de Avesnes. In October of November het vervolg van David's Geschiedenis, en na het jaarboek van 1890 een historische roman *Reus Finhard en Liederik van Buk*, door Richard Millecam, vrijen onderwijzer te Gent. Men zegt het hoogste goed van dat werk dat de veropenbaring schijnt te zijn van een jong en prachtig talent. Tegen 1890 ook bereidt Kanunnik Martens, die boeiende en kundige wetenschapsvulgarisateur, een werk over het water.

De Student, dat wakker schrift, het Jaarboek onderzoekende, slaat geducht, doch wel verdiend, op de afdeelingen die geen teeken van leven geven, en zelfs geen verslag inzenden. Mocht die oorrekking ze uit hunnen sluimer wekken!

Sprekende over het Jaarboek, zeggen wij dat het, nevens de verslagen en al wat de inrichting en het bestier aangaat, belangrijke letterkundige bijdragen bevat de moeite waard om te lezen. Gent prijkt met het meeste getal leden, alhoewel er in den tijd dat men onvoorwaardelijk tot het stichten van nieuwe afdeelingen aanzette, haar honderden inschrijvers ontnomen zijn die nu aan sectiën behooren die al hunne werkzaamheden bepalen tot het uitzenden der boeken.

Donderdag 2en Mei, zal de jaarlijksche Algemeene vergadering te Leuven, om 11 uur, in de Hallen plaats hebben. De afdeelingen worden dringend verzocht er op tegenwoordig te zijn, want hoe meer deelneming genomen wordt in de algemeene belangen der maatschappij hoe voordeeliger voor haren bloei en haren steeds toenemenden vooruitgang.

Op Zondag 1sten en Maandag 2den September heeft met het herdenkingsfeest van Kanunnik Coninckx in de stad van den H. Trudo de feestvergadering plaats van het Davidsfonds. Op het programma zien wij : lijkdienst voor de afgestorven leden, festival, verlichting, tooneelopvoering, letterkundige zitting, redevoering van Mgr Rutten, banket enz. enz. Men rekent op grooten toeloop. Ter dier gelegenheid houden de Limburgsche studenten ook insgelijks hunnen jaarlijkschen gouwdag.

De Gentsche afdeeling heeft een verzoekschrift aan het Ministerie gezonden om de spoedige afkondiging van Coreman's wet te vragen. Volgens onze inlichtingen aan geloofwaardige bronnen geput, is er geenszins van hooger hand vijandelijkheid in het spel. De reden van het vertoef ligt alleen in het feit dat men, in de ministeriën van het Inwendige en het Gerecht, het nog niet eens is welke gemeenten, in Zuid-Brabant, onder het Vlaamsch regiem moeten gesteld worden.

Feestvieringen. — Zondag 5 Mei viert de *Gilde der ambachten* van Brugge de inhuldiging van haar vaandel.

's Morgends om 11 1/4 wijding in St. Salvators door Monseigneur, daarna optocht, algemeene vergadering en 's avonds groot concert.

Het feest valt in met de vermaarde Brugsche meifoore en 's anderdaags gaat de beroemde H. Bloedprocessie uit.

Den 12 Mei is het de beurt van Gent : de *Burgersvereeniging* wijdt en huldigt dan ook haar vaandel in. Om 10 1/2 uur vorming van den stoet aan *Het Rood hoedje*, Klein Turkeie, afhaling van de nieuwe banier bij den Voorzitter M. Albrecht Solvyns, en optocht naar de hoofdkerk van Sint Baafs. Verder aanbieding van den eerewijn, banket en plechtige vergadering.

Verheugend verschijnsel, overal rijzen katholieke Vlaamsche maatschappijen uit den grond, ook kunnen wij, ter aanmoediging, iedereen en inzonderheid de maatschappijen, niet genoeg aanzetten die plechtigheden bijtetreden.

Toonkunst. — Den 24 Maart bracht de gekende toonkunstenaar Emiel Wambach, de schepper van *Yolande* en *Mozes op den Nijl*, een nieuw gewrocht ten gehoore. Met 300 uitvoerders, en onder zijne leiding, liet hij zijne *Blanseflocr* opvoeren, zijn nieuw oratorio geschreven op eenen tekst van Dr Aug. Snieders. Ontzaggelijke toeloop en schitterend gelukken.

Volgens men zegt werkt de schepper van Franciscus, aan 2 nieuwe oratorios H. Godelieve en Geneveva van Brabant.

Lucifer, het oratorio van Peter Benoit, heeft te Londen den prachtigsten opgang gemaakt. Men schat op 15000 man de tegenwoordigen in Albert-Hall.

Goed nieuws. — Men zegt dat in het nieuw aartsbisschoppelijk college welk men te Antwerpen gaat inrichten, de voertaal Vlaamsch zal zijn. Gelukkig verschijnsel, goede initiatief dat den dam van het vooroordeel zal breken.

Sic itur ad astra. — In haar nr van 31 Maart, schree *Flandria*, ter gelegenheid van eene voordracht van Mr Sabbe : « men vergeet niet, dat gelijk Conscience ons volk leerde lezen, Benoit het leerde zingen, ***Vuylsteke het leerde denken! leeraar Sabbe het leerde spreken*** »!!!

Den 6 April, noemde *Het Volksbelang*, het voorlezen van een tooneelstuk van Frans Gittens, den schrijver van « **Parisina,** » ***eene gebeurtenis in onze letterkunde.***

Zonder iemand te willen onaangenaam zijn moeten wij toch zeggen dat zulke grootspraak van wege vrienden, eer hinderlijk is dan bevorderlijk, en dat zij doet denken aan den complimentmakenden ezel van de fabel.

Aan de Fransquillons. — **In de Fransche Kamers is het zoo beroerd dat men tot den redenaar roept : men verstaat u niet. De heer Arène antwoordt : Ce n'est pourtant pas du Belge!**

En zeggen dat onze Fransquillons meenen dat zij den gaai afschieten als zij hunne moedertaal afgeleerd hebben. In der waarheid, zij hebben veel van den hond die de stem van de andere dieren trachtte nateboetsen, en op het einde van de rekening zelfs ook niet meer kon bassen!

De Van Ryswyck's. — *De Vlaamsche Wacht*, eene maatschappij die samengesteld uit katholieken en liberalen op onzijdig Vlaamschgezind gebied ijverig is, heeft aan den stadsraad van Antwerpen, de vraag gedaan om de overblijfselen van Th. en J. Van Ryswyck, in eenen kelder op het Kielkerkhof te mogen overbrengen.

Van Maerlant. — Dank aan de opzoekingen van Baron Bethune-de Villers heeft men eindelijk de juiste plaats kunnen vinden waar « De vader der dietsche dichters altegader » in de Kerk van Damme begraven licht. De beeldhouwer Pickery wordt thans belast door het Staatsbestuur een gedenkteeken voor dat graf te maken.

† **Pieter van Kerckhove,** provinciale bouwmeester te Gent. De Vlaamsche kunst verliest in hem eenen harer bevoegdste en bekwaamste mannen, en onder zijne bijzonderste gewrochten bewondert men het stadhuis van St-Niklaas en de herstelling van het middeleeuwsch kasteel van Baron Dons te Lovendegem.

† **J.-J.-A. Goeverneur,** te Groningen overleden in 80 jarigen ouderdom. Inzonderheid heeft hij zich roem verworven met zijne talrijke werkjes voor kinderen in proza en poëzie. Onlangs luidde de klok voor zijne jubelfeest en nu bromt die voor zijn afsterven. Eene volksuitgave van zijne dichtwerken wordt thans aangekondigd aan 90 cent., gebonden 1 gulden 40.

† **J. Barbey d'Aurevilly,** uitmuntende romanschrijver en schitterende critiek. Hij zag het daglicht in 1811, te Saint Sauveur-le-Vicomte (Manche), en was de broeder van l'abbé Barbey d'Aurevilly, insgelijks in zijn leven gunstig gekend in de letterwereld. Alhoewel van ongemeen talent, bleef hij gansch zijn leven in weinig bemiddelden toestand, omdat hij zijne pen niet wilde verlagen tot het vleien der vuige hartstochten, en roem en rijkdom zoeken ten prijze van zijn eerlijk en christelijk geweten. Onder zijne beste verbeeldingswerken telt men : *Le chevalier des Touches*, onder die van critiek : *Les œuvres et les hommes* (*Les romanciers*, *Les critiques*, *Les prophètes du passé* et *Les Bas-Bleus*).

† **Eerweerde Pater Vyncke,** Missionnaris van Mgr Lavigerie, is op het slagveld van zijne heilige zending te Hibangon in den hoogen Congo bezweken. Hij was de schrijver van *Algiers en het omliggende*, *Van Algiers naar Zanzibar* en *Van Zanzibar naar het*

Tanganykameer. Een vierde deel handelende over dieper in Afrika is in bereiding. Deze boeken in de volkstaal geschreven behelzen vele wetensweerdigheden en ademen eenen heldhaftigen geest van zelfopoffering en eenen brandenden ijver om het rijk Gods te verbreiden onder de heidensche of Mahomedaansche stammen van Midden Afrika. Zij leveren eene stichtende en aantrekkelijke lezing, ook zijn zij uiterst geschikt voor volksboekerijen en prijsuitdeelingen in de scholen. Zij kosten slechts fr. 0,75 per stuk, en per getallen is er groote korting. De opbrengst van den verkoop dient overigens tot onderstand aan de zendingen.

Eerw. Pater Vyncke was een oud pauzelijke zouaaf en een van die missionnarissen waarvan de H. Franciscus Xaverius destijds zegde : « Da mihi Belgas », ook is zijn afsterven een gevoelig verlies voor de Witte Paters van Algiers.

† Te Halle in Duitschland Prof. **Karl Elze**, vooral bekend om zijne werken over Schakespeare, Scott, Byron enz.

† **Hendrik Chevreul**, de vermaarde en geleerde scheikundige, in den ouderdom van 103 jaar. Gelijk zijne ouders die tijdens het Fransch schrikbewind hunne goederen en hun leven te pande stelden om de vervolgde priesters aan de woede der kerkvervolgers te ontrukken, was hij een voorbeeldige Christen die in de stichtenste gevoelens in den Heer ontslapen is.

† **L. Ulbach**, romanschrijver te Parijs en medewerker aan verscheidene rationalistische bladen, onder andere *L'Indépendance Belge*.

† Te Parijs **Malte-Brun**, zoon van den vermaarden aardrijkskundige en zelf verdienstelijke beoefenaar van het vak.

† **Mgr Rykers**, deken van Wyck (Maastricht). Vriend en ordegenoot van Mgr Dechamps was hij even als de aartschbisschop van Mechelen een schitterende redenaar en een der glories van het orde van den H. Alfonsius van Ligorie. Hij schreef in het Fransch en laat achter *Harpe chrétienne, Saint Justin et le Christ* en *Le Christ selon les quatre Evangiles*.

† **Louis-François Leconte**, overleden den 5 April te Belle, in Fransch-Vlaanderen. De overledene was een Vlaamsche dichter en behaalde, over 30 en 40 jaar, tijdens den bloei onzer rederijkkamers, vele overwinningen met zijne Nederlandsche verzen. Voor een schoon gedicht « *Inhuldiging der waterbron van Belle,* » vereerde zijne geboortestad hem, in 1874, met een zilveren eermetaal. Hij was lid van het Vlaamsch comiteit van Fransch-Vlaanderen.

BLADWIJZER.

(*Eerste halfjaar van* 1889).